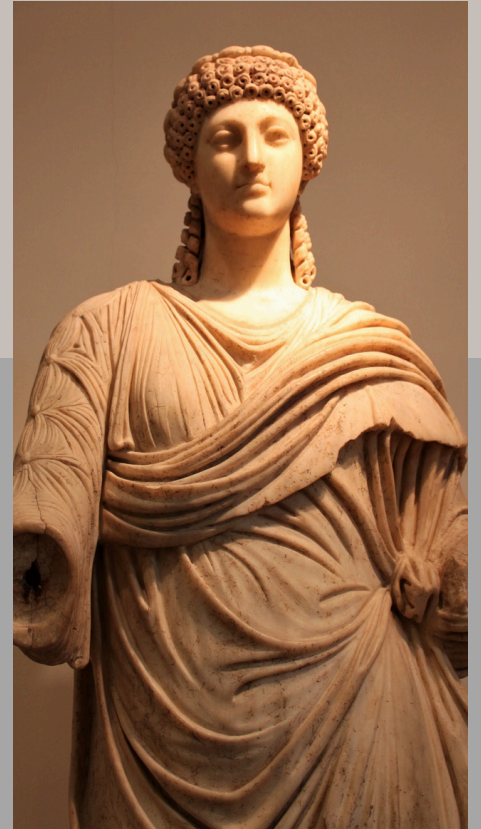

LIBRARY, ARCHIVE AND MUSEUM RESEARCH JOURNAL

KÜTÜPHANE, ARŞİV VE MÜZE ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

YIL/YEAR: 2024 | CİLT/VOLUME: 5 | SAYI/ISSUE NO: 2 | E-ISSN: 2718-0832

Kütüphane, Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi
Library, Archive and Museum Research Journal

e-ISSN: 2718-0832

Yıl/Year: 2024 Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/lamre>

YAYINCI / PUBLISHER

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

YAYIN KURULU

BAŞ EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF

Prof. Dr. Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

EDİTÖR / EDITOR

Burak Savaş SARIÇOBAN, İdealonline

EDİTÖR YARDIMCILARI / ASSISTANT EDITORS

Öğr. Gör. Deniz ERMIŞOĞLU, Tarsus Üniversitesi

Elif Cansu BOZ, Vitali Hakko Kreatif Endüstriler Kütüphanesi

ALAN EDİTÖRLERİ / SECTION EDITORS

Dr. Öğr. Üyesi Varol Saydam, Marmara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nuri TAŞKIN, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Gör. Vedat GÜLTEKİN, Ankara Üniversitesi

Dr. Öğr. Gör. Yasin ŞEŞEN, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Emine Banu BURKUT

Dr. Basharat Ahmad MALİK, Aligarh Muslim University

Dr. Gizem GÜLTEKİN VÁRKONYI, University of Szeged

Dr. Öğr. Gör. Erkan ÖZDEMİR, Gaziantep Üniversitesi

Serkan GEDÜK, Kültür ve Turizm Bakanlığı

DİL EDİTÖRLERİ / LANGUAGE EDITORS

Dr. Nurdan ATALAN ÇAYIREZMEZ, British Institute at Ankara (BIAA)

Dr. Anam Jamal ANSARİ, Aligarh Muslim University

Uzman, Ayşe YÜKSEL DURUKAN

Zeynep Özlem YEŞİLOVA, İdeal Kültür Yayıncılık

Melek KILIÇ, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

TEKNİK EDİTÖRLER / TECHNICAL EDITORS

Merve ALTINTAŞ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Aylin DEMİR

YAYIN EDİTÖRÜ / PUBLICATION EDITOR

Bilge Yeliz YENER, İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Kütüphane, Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi
E-ISSN: 2718-0832

Kütüphane, Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi 2020 yılından itibaren yayın yapan uluslararası alan dizinlerinde taranan prestijli bir mesleki dergidir. LAMRe Journal, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü resmi yayın organıdır.

Dergimiz; online olarak Türkçe ve İngilizce dillerinde makale kabul eden, uluslararası hakemli bir dergidir.

Dergimiz; yılda iki (2) sayı olarak elektronik ortamda (Ocak ve Temmuz aylarında) yayımlanır. Ayrıca ek/özel sayı, konuya özel şekilde de yayımlanabilir.

Kütüphane, Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi'nde;

- * Kütüphane ve Kütüphane Yönetimi,
  - * Arşivcilik,
  - * Müzecilik,
  - * Bilgi Yönetimi,
  - * Belge Yönetimi ve İşletimi,
  - * Bilimsel ve Kültürel Belleğin Korunması,
  - * Belgesel Mirasın Korunması
  - * Yönetim Bilişim Sistemleri,
  - * Tıbbi Dokümanyasyon ve Sekreterlik
  - * İletişim, İşletme, Yönetim-Organizasyon vb. alanlarındaki akademik araştırma, derleme ve saha/uygulama makalelerine yer verilir.
-

Library, Archive and Museum Research Journal

E-ISSN: 2718-0832

Library, Archive and Museum Research Journal (LAMRe) is a prestigious professional journal that has been scanned in international indexes publishing since 2020. LAMRe Journal is the publication organ of Istanbul Medeniyet University Information and Document Management Department.

Library, Archive and Museum Research Journal (LAMRe), Turkish and English language articles are accepted online and is an international peer-reviewed journal.

Library, Archive and Museum Research Journal (LAMRe) is published electronically (January, July) as a second (2) issue per year. In addition, it can also be published as an additional/special issue, specific to the subject.

Library, Archive and Museum Research Journal (LAMRe);

- * Library and Library Management,
  - * Archives,
  - * Museums,
  - * Information Management,
  - * Records Management,
  - * Protection of Cultural and Scientific Heritage,
  - * Protection of Documentary Heritage.
  - * Management Information Systems,
  - * Medical Documentation and Secretarial
  - * Communication, Business, Management - Organization etc. academic research, compilation and field/application articles in their fields are included.
-

DİZİNLENDİĞİ KAYNAKLAR

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- 117-132 Yeliz OKAY**
Bir Esere Bakmak ve Görmek: Müze ve Yavaş Sanat Deneyimi
Blockchain Technology in Archiving Looking and Seeing a Work: The Museum and the Slow Art Experience
- 133-150 İlker ÇAKMAKKAYA**
Yedinci Milli Eğitim Şurası ve Kütüphaneci İmgesi
Seventh National Education Council and Librarian Image
- 151-172 Satı Nur YILAL** , **Bülent YILMAZ**
Hitit Devlet Arşiv-Kütüphanesi
The Hittite State Archive-Library
- 173-191 Ömer DALKIRAN**
Yönetim Dokümanları Temelinde Devlet Üniversite Kütüphanelerinin Zayıf Yönlerinin Analizi
Analyzing the Weaknesses of State University Libraries Based on Management Documents
- 192-212 Müşerref AVCI**
Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kütüphanecilik Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler
Activities Realized in the Field of Librarianship in the Early Years of the Republic

İNCELEME MAKALESİ / REVIEW ARTICLE

- 213-227 Mustafa BAYTER**
Kütüphane Kataloglarının Hibritleşmesi
Hybridization of Library Catalogs

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

- 228-232 Hacı Bayram CİHAN** , **Kubilay YUCAL**
Sağlık Bilimleri Kütüphanesi Koleksiyonlarının Oluşturulması: El Kitabı
Building Health Sciences Library Collections: A Handbook
-

Bir Esere Bakmak ve Görmek: Müze ve Yavaş Sanat Deneyimi

Looking and Seeing a Work: The Museum and the Slow Art Experience

Yeliz OKAY *

ÖZET

Bu çalışmanın amaçlarından biri modern kent hayatının dayattığı hız odaklı yaşam tarzlarına tepki olarak ortaya çıkan yavaş yaşam hareketinin bir boyutu olan yavaş sanat hareketinin kuramsal temellerini sosyolojik bakış açısıyla ele almaktır. Bir diğer amacı ise müze ortamında sanata yavaş bakış uygulamasının süreçlerini ele alırken yavaş sanat hareketinin modern kentsel yaşamın dayattığı yaşam stilleriyle, modernitenin bir sonucu olarak yitirilen uzam- zaman bağlamında mekân algısının müze ve sanat galerilerini gezenlere yansımalarına ilişkin gözlemleri yorumlamaktır. Araştırmacı bu çalışmada müzede yapılan sanata yavaş bakış etkinliğine katılarak tam katılımlı gözlem yoluyla süreci ve katılımcıları gözlemlemiştir. Bu çalışmanın deseni nitel araştırma yöntemi desenlerinden tam katılımlı eylem araştırmasıdır. Veriler katılımlı yapılandırılmamış gözlem yoluyla toplanmıştır. Araştırma sırasında tutulan notlar yorumlayıcı metin analizi ile değerlendirilmiştir. Sakıp Sabancı Müzesi'nin Müzede Anda atölyesi deneyimini süreç, mekân, katılımcılar, sanatla etkileşim yönleriyle yavaş sanat perspektifinden gözlemlenmesiyle elde edilmiştir. Araştırmacı yöntem kısmında müze mekanı, katılımcılar ve katılım yöntemi ile eserler hakkında bilgi vermiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sanata Yavaş Bakış, Yavaş Sanat Hareketi, Müze, Modernite, Kent*

ABSTRACT

One of the aims of this study is to deal with the theoretical foundations of the slow art movement, which is a dimension of the slow life movement that emerged as a reaction to the speed-oriented lifestyles imposed by modern urban life, from a sociological perspective. Another aim is to interpret the observations of the slow art movement on the reflection of the perception of space in the context of space-time lost as a result of modernity to the visitors of museums and art galleries while dealing with the processes of the slow art movement and the lifestyles imposed by modern urban life. In this study, the researcher participated in the slow look at art activity held in the museum and observed the process and participants through fully attended observation. The design of this study is a fully participatory action research from qualitative research method designs. Data were collected through participatory, unstructured observation. The notes kept during the research were evaluated by interpretive text analysis. It was obtained by observing the experience of the Sakıp Sabancı Museum's Anda in the Museum workshop from a slow art perspective in terms of process, space, participants, and interaction with art. In the method section, the researcher gave information about the museum space, the participants and the participation method and the works.

Keywords: *Slow Look at Art, Slow Art Movement, Museum, Modernity, City*

*Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü, yelizakinokay@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8868-9436>

GİRİŞ

Hız odaklı yaşam tarzları karşısında yavaş yaşam hareketinin, yaşamın birçok alanında belirgin biçimde bir tepki olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Hızlı yemek tüketimi karşısında yavaş yemek; hızlı moda karşısında, yavaş moda; hızlı yaşamla gündelik hayatı kurgulanmış şehirler karşısında yavaş şehir hareketi; yaşamın hızdan değil yavaşlıktan, diğer bir deyişle yaşam farkındalığı geliştirerek yaşamak anlayışıyla yeniden düşünülmesi gereğinden doğmuştur. Son yıllarda dikkati çeken *Yavaş Hareket* genellikle giderek artan hızlı yaşam tarzlarına ve bu tarzların bireysel ve toplumsal anlamda sorunlu sonuçlarına karşı bir çözüm olarak yansıtılır. Modern kapitalist toplumlarda, tüketim odaklı yaşam tarzı içinde hız, oldukça önemli bir olgudur. Hızlı üretim, dağıtım ve tüketim sirkülasyonundan ibaret bir düzen içinde birey yaşamını sürdürmeye ya da yaşamı bu döngünün içinde bir yerlere sığdırmaya çalışır. Modern kapitalist toplumda yaşam tarzları, zaman ve uzam dönüşümü odağında şeffaf bir görünümdeydir. Modernlik öncesi kültürlerde zamanın farkında olma ediminden kaynaklı olarak zamanı hesaplama tarzları oluşunu belirten Giddens (2016, s. 24), tarıma dayalı devletin ayırt edici özelliği olan zaman hesabının uzama bağlı hâlinin altını çizer. Bu anlamda modern öncesi toplumlarda *ne zaman ve nerede* ilişkisinde çerçevelenen zaman-uzam görünümünün doğal süreçler döngüsünde gerçekliğe oturduğunu söylemek mümkündür. Yine Giddens (2016, s. 24), zamanın uzamdan ayrılmasında başlangıç noktası kabul ettiği mekanik saatin icadının, zamanın boş zaman için günün dilimlerinin kesin olarak belirlenmesine olanak sağlayacak biçimde nicelleştirilmiş tek biçimli ölçüye indirildiğini vurgular. Ayrıca modern toplumlarda boş zaman da planlanabilen, hesaplanabilen, bölümlere ayrılabilen ve çaba gerektiren bir olgu olarak modern toplumun bilincinde rasyonel dinlenceye dönüşür (Urry, 1995, s.18). Bir anlamda modern insan bilinci dinlenirken de zaman ekseninde tüketim farkındalığı geliştirmek zorundadır. Bu farkındalık, beraberinde modern insanı psiko-sosyal süreçlerinde ya da kendilik algısı bağlamında modern öncesi toplumun insanından ayırır. Urry (1995, s. 17), modern toplumlarda genellikle modern öncesi toplumlara göre saat zamanına daha çok güvenildiğini ve saat zamanının modern toplumların ve onların kurucu etkinliklerinin örgütlenmesinde merkezi öneme sahip olduğunu altını çizer. Bu tür toplumların, zamanın ve mekânın boşaltılması, zamanın soyut bölünebilir ve evrensel olarak ölçülebilir şekilde hesaplanmasının gelişimi çevresinde konumlanmış olduğu bir gerçektir Modern makine uygarlığının ilk ayırt edici özelliğinin, buharlı makineden pek çok bakımdan çok daha önemli bir buluş olan saat aracılığı ile örgütlenmiş zamansal düzenlilik olduğu gerçeğinden (Urry, 1995, s. 18) yola çıkarak döngüsel hız odaklı yaşam tarzlarının kökenini, saat zamanının toplumsal bilince yerleşmesine dayandırmak mümkün hâle gelir. Modern toplumda zaman ve uzamın ayrılmasının modernliğin aşırı dinamizminden kaynaklandığı da bir hakikattir. Bu noktada hız, yerel alışkanlık ve deneyimlerin getirdiği kısıtlamalardan kurtulmayı sağlayarak çeşitli değişim olanaklarının yolunu açar. Modern toplumsal yaşamın yapısal olarak karmaşıklığının özünde de hızlı değişimlerin sınırsız görünümünün varlığı rol oynar. Alvin Toffler (1970, s. 40), özellikle daha yavaş değişen toplumların gündelik hayatlarına bakıldığında, modern toplumun bireyinin gündelik hayatında tanımlı bir zaman aralığında çok fazla kanaldan çok fazla durumun akmakta olduğunu, bunun da insan psikolojisinde yoğun uyaranlar nedeniyle büyük değişimlere yol açtığını ve sonuçta ‘geçicilik’ olgusunun yerleştiğini belirtir. Kamusal ve özel değerler sisteminin yapısındaki geçicilik, çöküş, parçalanma ve değer farklılaşmasına yol açar. Metalar cephesinde varolan uyarım bombardımanı duysal açıdan aşırı yüklenme sorunu yaratır. Değişimin göreceli nitelikleri dolayısıyla psikolojik tepkiler Simmel (1858-1918)’in yüzyıl dönümünde modernist kentsel yaşamda irdelediği sorunlar sınırında kalır ki bunlar modern insanın sorunları olarak tanımlanır. Harvey (2017, s. 143), duysal uyarımların dışlanması, yadsıma, tükenmişlik gibi görümler karşısında uzmanların modern insanın yitik geçmişin galerilerine geri dönüş, aşırı basitleştirme eğilimlerini zaman-mekân uzlaşısının yitimi olarak yorumladıklarının altını çizer. Modern toplumun zevkler ve fikirler üzerindeki manipülasyon gücü imgelerin çokluğu ile doğru orantılıdır. Modern toplumun insanı gelip geçici ve yaratılmış imgeler dünyasında yaşadığı izlenimi duysal aşırı yüklenmeyi iki katına çıkarır. Bu imajların üretilmesi ve röproduksiyon için kullanılan malzemeler mevcut değilse teknolojik yeniliğin odaklarından birine dönüşürler. Antika eşya veya sanat yapıtlarının imalatı bütünüyle mümkün hâle gelirken sanat yapıtları koleksiyonculuğu alanında yüksek kaliteli sahtecilik problem hâlini alır. Taklidin gerçek hâle geldiği, gerçeklerin ise taklit niteliklerinden birçoğunu devraldığı bu durumda kültürel biçimlere olan biten, *göz açıp kapayıncaya kadar* varoluştan ibarettir. Kültürel kitle olarak adlandırılan ve kültürün üreticilerini değil aktarıcılarını kapsayan, yükseköğretimde, yayıncılıkta, dergilerde, yayın kuruluşlarında, tiyatrodaki çalışan kitle, kültürel ürünlerin geniş kitlelere ulaşma sürecini işleyen ve etkileyen insanlardır. Kitle kültürü için piyasa oluşturmak ve kitle kültürü alıcıları için popüler malzeme

üretmek amacıyla bu kitle imaj üretimi yoluyla devir süresini hızlandırmanın parçasına dönüşür (Bell, 1978, s. 20). Harvey (2017, s. 149), modernitenin oynaklığının, gelip geçiciliğinin, süreklilik duygusunu ve buna bağlı güven duygusunu sürdürmeyi zorlaştırdığına değinirken, gelecek yokmuş gibi hızlandırılmış yaşam deneyimlerinin yapıbozumculuğun serpilip gelişmesine yol açtığını ifade eder. Ayrıca bir başka hasarın gözlemlendiği nokta da mekânın zaman aracılığı ile tüketimidir. Mekân ne denli birleşik hale gelirse, toplumsal kimlik ve eylem açısından parçalanmanın özellikleri o denli büyük önem kazanır. Mekânın zaman aracılığı ile yok edilmesinin fırtına hızında ilerlediği bir dönemde en yüksek değerlerin kendini değersizleştirdiği Nihilizm, görünür bir durum hâlini alır. Nietzsche'nin *İktidar Arzusu*'nda işin özünü yakaladığını ifade eden Harvey (2012, s. 306), Nietzsche'ye atıfla Avrupa Kültürü'nün felakete doğru ilerlemesini yıllar boyunca daha da büyüyen ıstıraplı gerilimle, huzursuz, şiddet dolu, boylu boyunca nihayete erişmeyi özleyen, artık yansıtmayan, yansıtmaktan korkan bir nehre dönüşmesini modern teknoloji vasıtasıyla mekânın tüketilişine bağlar. Yine Harvey (2017, s. 151), başlangıcından beri kapitalizmin dinamiğinin merkezinde var olan mekânın zaman aracılığı ile yok edilmesi sürecinin modern kapitalist toplumdaki yeni görünümüne tanıklığımızı ifade ederken yerlerin ve mekânların imajının üretilmeye ve gelip geçiciliğine bütün öteki şeyler kadar açık hâle geldiğine dikkati çeker. Üretimde devir süresinin hızlandırılmasının, mübadele ve tüketimde de paralel hızlandırmaları gerekli kıldığını dile getiren Harvey (2017, s. 141) tüketim alanında çok sayıda gelişme arasında seçkin piyasalardan farklı olarak kitle piyasalarında modanın seferber olması, tüketimin temposunun sadece giyimde değil, aynı zamanda hayat tarzlarını, inanç türlerini, dinlenme faaliyetlerini kapsayan geniş bir alanı hızlandırmanın aracı olduğu gerçeğini vurgular. Yine Harvey'e göre kişisel ve ticarî hizmetlerde, eğitimde, sağlıkta değil aynı zamanda eğlence, gösteri, *happeningler*, hobiler gibi alanlarda da kendini gösteren hız olgusunun hâkimiyeti bir müze gezme, rock konseri veya sinemaya gitme, konferans dinleme, jimnastik salonuna devam gibi hayat süresinin ölçümü zor olsa bile bir otomobil ya da çamaşır makinesinkinden kısa olduğu açıktır. Kapitalistlerin tüketim alanında gelip geçici hizmetlerin verilmesine evrilmeyi anlamak kolaydır. Kültürel üretimin birçok alanında kapitalistlerin nüfuzunun artmasının ardında bu tür bir eğilimin olması olasıdır. Sermayenin devir sürelerinde görülen genel hızlanmadan kaynaklanan genel sonuçlar arasında post-modern düşünme, hissetme, eyleme, tarzları üzerinde özel etkisi olanlar üzerinde duran Harvey (2017, s. 142), meta üretim alanında temel etki anında çözüm (fast food yemek ve diğer ihtiyaçların anında giderilmesi gibi) ve atılabilirlik (plastik tabak, bardak, ambalaj, giyim eşyası vb.) gibi niteliklerin değerinin ve mezzetlerinin vurgulanması olduğunu söyler.

Modern dünyada kalıcılığın tüketimi, bireyin zaman ve mekânla ilişkisini de sorgulanır kılar. Hannah Arendt (1994, s. 83), insan yaşamı gerçekliği ve güvenilirliğinin öncelikle bizi kuşatan nesnelere onları üretme etkinliğinden daha kalıcı olması gerçeğine dayandığını ifade ederken kullanılan nesnelere modern çağda gitgide kısa ömürlülüğünün kalıcılık duygusunu tehdit ettiğini belirtir. Modern kapitalist toplumun tüm niteliklerini barındıran zamansal ve uzamsal olarak hız olgusu üzerine kurgulanmış yaşam döngüsüyle temsil edilen gündelik yaşamların hüküm sürdüğü kentler, kalıcılık duygusundan giderek uzaklaştıkça maruz kaldıkları duruma karşı savunma mekanizmaları geliştirirler. Kristeva (2000, s. 44), bu tarz kentlerde ne yapılabileceği sorusuna yanıt olarak tek bir şeyin mümkün olduğunu iddia eder: Metalar ya da imgeler satmak veya satın almak. Buradaki temel motivasyonun kaynağı, bu imge ve metaların anlamdan yoksun, derinliksiz oluşudur ve bu imge ve meta alışverişleri aynı zamanda modern insanın dürtüselliklerine büyük ölçüde cevap verirler. Bunun dışında Bell'in (1978, s. 106) ifadesiyle kitle kültürü üreticileri, modernitenin genişlettiği şimdilik algısının sürekliliğine en büyük katkıyı sunarlar. Gelip geçicilik, bir anlamda kitle kültürü üreticilerinin imgeleri topluma aktarış hızıyla da yakından ilişkilidir. Bell'e (1978, s. 108) göre, görsel medya, hızını izleyiciye dayatır ve kelimelerden ziyade görüntüleri vurgulayarak kavramsallaştırmayı değil drammatizasyonu belirginleştirir. Televizyon haberleri, felaketlere ve insan trajedilerine yer verir; *anlama* ve *sorgulamayı* değil, *duygusalılığı* ve *acımayı* etkin kılar. Hızla tükenen duygularla olaylara sözde katılımın sahte bir ritüeline modern toplumsal hayatın insanını davet eder. İmgelere maruz kalan bireyin modu, kaçınılmaz olarak aşırı drammatizasyondan kaynaklı, duygulanım cevabı kısa sürede acımak ve sıkılmak arasında stilize olur. Aynı durum imgelerin fazlalığı, sıklığı ve karmaşıklığına bağlı olarak resim, fotoğraf, tiyatro ve sinema için de geçerlidir. Bir bütün olarak görsel kültür, kültürel kitle tarafından benimsenen modernizmin dürtülerine fazla ödün verdiği için, kendisi nesneleşir ve kültürel anlamda daha hızlı tüketir hâle gelir. Bourdieu (2021, s. 33), *Televizyon Üzerine* adlı çalışmasında yaşamı siyasal, sosyal ve ekonomik olarak manipüle eden, rekabetten kaynaklı olarak örtülü suç ortaklıkları ile süren ilişkiler ağı içinde var olan kanalların toplumsal olanı sıradanlaştırma ve homojenleştirme gücüne değinir. Kültür ürünlerine ticaret mantığı dayatan ve reyting zihniyeti ile şekillenen bakış açısı ile kültür ürünlerini sıradanlaştırıp senenin çok

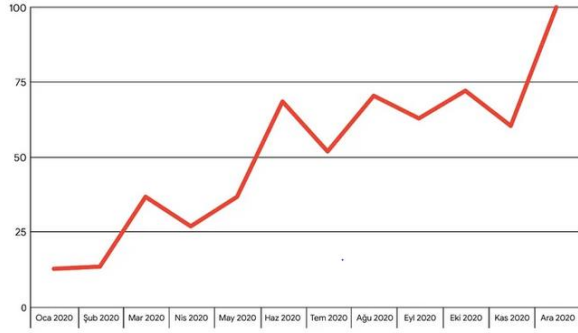
satanları (*best sellers*) yani çok okunan veya izleneni olarak kategorize etme yoluyla moda ürününe dönüştüren tutumun oluşturduğu pazarlama piyasasının avangard editörlere, bilimsel kurumlara ulaşması halkın beklentisini karşılama da önünde sonunda kendi kitlelerini yaratacak ezoterik eserlerin üretim koşullarını sorgulanır kılması olasılığının altını çizer. Çabukluk ve çabuk düşünme (*fast-thinking*), televizyon kanallarının ve gazetelerin kendi arasında ve birbirleriyle rekabeti, reyting/izlenme oranı kaygısı çerçevesinde şekillenir ve ivedilik bir baskıya dönüşür. Bu baskı gözlemlenebilir, etkisi altına alabilir ve yaygınlığı ile toplumsal etkileyebilir. Burada yola çıkarak Bourdieu (2021, s. 34), televizyonun zaman baskısı ve düşünce arasındaki olumsuz ilişki nedeniyle düşüncenin ifade edilmesi açısından elverişli bir ortam olmadığını belirtir. Televizyonda çok hızlı biçimde düşünmesi beklenen, düşünürlere söz vererek, *fast-thinker*'lara yani aslında Flaubert'in değişiyle *yerleşik düşünceleri* herkesin edindiği, kabul görmüş ortak fikirleri ileri sürmekten öteye geçmeyen konunun uzmanlarını(!) her konuda konuşurarak geniş yelpazedeki toplumsal sorunların çözümlü ya da çözümlenmiş görünmesini sağlarlar (Marder, 2001, s.78). Bourdieu (2021, s. 36), televizyonun *kültürel fast-food* yani önceden sindirilmiş, önceden düşünülmüş kültürel malzeme sunan belli sayıdaki *fast-thinker*'a ivediliğe boyun eğme gerçeğinden kaynaklı ayrıcalık tanımalarının sebebinin konuşmacıların sürekli çağrılmayı beklemesinden kaynaklanmadığını, genç, tanınmayan, çalışmaları ile meşgul yeni bir konuşmacının varlığının araştırılmasının zaman alıcı olmasına karşın her konuda konuşmaya hevesli el altındaki *fast thinker*'a ulaşmanın rekabet ortamından hızlı hareketi kolaylaştırdığını belirtir. *Fast-thinker*'ın varlığı artık televizyonun aracılığı ile bir anlamda kimsenin düşünmediği bir ortam yaratmanın ön koşuluna dönüşür. *Fast-thinker*'ı tek kullanımlık düşünce uzmanı olarak tanımlayan Bourdieu (2021, s. 44), *fast-thinker*ları, televizyonların rekabete hizmet eden suç ortaklığı ilişkisi içinde profesyoneller ve iyi müşteri olarak tanımladıklarını ifade eder. Söylenenleri çarpıtma kabiliyetleri ile kamuoyunun Doğusu'nu, Batı'ya koyan bu fast-thinkerlar ve medya yüzleri edebiyat programları ya da diğer kültür sanat programlarında da yerleşik değerlere, konformizme, akademizme, pazar değerlerine hizmet eden tutumla kendi bakış açılarını, dünya görüşlerini, sorunsallarını dayatabildiklerini vurgular.

Bu noktada bir anlamda kültür ürünlerinin ve düşüncenin, medyanın ivedilik dayatması nedeniyle hız yoluyla tüketilmesinin toplumsal sorunları sıradanlaştırmaya hizmet etmenin yanında ekonomi-politik ile ilişkili olduğu gerçeğinin altı çizilmelidir. Basmakalıp düşünme formlarına, fast thinkerlar yoluyla alıştırılan ve düşünme, kültürel üretim süreçlerini hızlandırmak yoluyla sıradanlaştıran bir kültürel formun ya da sanat eserinin detaylarına farkındalık geliştiremeyen homojen kitleye dönüşen halk içinde bireyin çeşitli etkileşim ortamlarında kendilik algısı ile hareket edememesi bu süreçler bütünüünün sonucudur.

Hıza Başkaldıran Yavaşlık Hareketi

Covid pandemisinin geride bırakıldığı dönemde yaşama dair çok sayıda alışkanlığın değişmiş olduğu gözlemlenmektedir. Küresel salgın nedeniyle küreselleşmenin dayattığı yaşam tarzlarının sorgulanabilirliği pandemi sırasında ve sonrasında en çok tanık olunan durumlardan biridir. Pandemi sırasında bulaş riski nedeniyle *izole yaşam tarzına* geçiş, insanlara tüketim kültürünün dayattığı sosyalleşme biçimlerinin yerine evde düşük yaşam temposunu deneyimlemenin yanında teknolojinin sunduğu imkânlar ölçüsünde boş zaman alışkanlıkları gelişme edimini kazandırdığı bilinmektedir. Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'da faaliyet gösteren Google Kültür ve Trendler ekibinin yöneticisi Roya Zeitoune ve YouTube'da uluslararası trend araştırmalarını yöneten Nicolas Szmidt, YouTube izlenme verilerini yeni tüketici trendlerini keşfetmek amacıyla ekipleriyle birlikte incelemelerinin sonucunda, sade yaşam ve minimalizm gibi temalarla ilişkili olarak *Yavaş Yaşam (Slow Living)* trendinin YouTube'da katlanarak büyüdüğü gerçeğinden hareketle yapılan çalışmada araştırmacılar başlığında yavaş yaşam ifadesi bulunan videoların 2020'deki izlenme sayısının 2019 yılına oranla dört kat büyüdüğünü ve pandemi öncesi zaman kaybı olarak görülen hobi ve ilgi alanlarının toplumdaki pek çok insan için küresel ölçekte tekrar gündeme geldiğini saptadılar (Zeitoune ve Szmidt, Mart 2021).

Tablo 1: Başlığında ‘Yavaş Yaşam’ (Slow Living) Bulunan Videoların İzlenme Sayısı

Kaynak: (<https://www.thinkwithgoogle.com/covidyavasyasamtrendi>)

Araştırmacıların ulaştığı veriler ışığında tablolaştırdıkları 2020 Ocak ve Aralık ayları arasını kapsayan *Yavaş Yaşam* videolarının izlenme sayısı göstergeleri giderek kentsel yaşamın hız odaklı yaşam tarzının metropol insanı tarafından sorgulanır hâle getirdiğini ortaya koymaktadır. *Yavaş Yaşam* videoları ile ilgili olarak edinilen bulgular ise sürelerinin uzunluğu, çoğunluğunda yaratıcı müziklere yer verildiği ya da tamamen sessiz olduğu, videoların oldukça düşük tempoda adeta izleyenler üzerinde meditasyon etkisi yarattığı, izleyenler ile içerik üreticilerinin ayrıntıların özenli olması konusunda hemfikir oldukları nitelikte hazırlandığı, amaca yönelik, odaklanmayı arttıran tesirde oldukları yönündedir. Konuların ise gündelik hayatın basit ama rahatlatan detaylar içerdiği dikkati çeken videolarda kahve hazırlama, mobilya geri dönüşümü, çiçek ve bahçe bakımı, ekmek yapımı ilk sıralarda yer aldığı yine araştırmanın bulgularındandır. Pandemi sürecinde YouTube’da on yıllık geçmişi olmasına karşın bir başka yükselen eğilim de farkındalık ve huzurla ilişkilendirilen atmosferik müzik dinleme eğilimi olduğu dikkati çekmektedir. Araştırmacılar, herkesin videolardaki imkânlarla hem maddî hem de manevî olarak erişme imkânı olmamasına rağmen, izleme artışının gerçek dünyadan uzaklaşma ve farklı bir dünyaya, düşünme tarzına geçiş için olanak görmelerine bağlı olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca araştırmacıların değindiği bir başka nokta da bu videolardaki içeriklerle izleyicilerin geçmişe duydukları özlemi de giderdikleri yönündedir (Zeitoune ve Szmidt, Mart 2021). Pandemi sürecinde Türkiye’de de modern hayatın dayattığı yaşam tarzlarının sorgulanır hâle geldiği bir gerçektir. Özellikle şehir hayatına alternatif, tabiatla iç içe yaşamın olanaklarının araştırıldığı hatta pek çok fenomenin ve medya yüzünün sahil kasabaları veya daha içerdeki köylerde toprak satın alarak *tiny house*, karavan yaşamı ile ilgili epeyce içerik ürettikleri gözlemlenmiştir. Tanınırlığı yüksek olan kişiler dışında da plaza çalışanlarının ev-ofis çalışma hayatına geçmeleriyle sağladıkları yavaş yaşam deneyiminin emeklilik kararı ya da tüm birikimini toprağa dayalı üretime yatırarak minimalist ve yavaş yaşama geçtiklerine dair çok sayıda yaşantı gündeme gelmişti. Pandemi sonrası bu yavaş yaşam deneyimlerinin ne kadar sürdüğü bilinmese de metropol insanının çoğunda en azından emeklilik planlarının yavaş yaşam odaklı olduğunu söylemek mümkündür.

Modern yaşamın kapitalist metropol yaşamı tek tek bireysel düzeyde şikâyet edilen dönüştürülmeye çalışılan olgulara bağlı olarak dönüştürülmeye zorlansa da hız odaklı yaşayan insan için bu dönüşüm bir yaşam tasarısından öteye geçemiyorken kitlesel ölümlere yol açan virüsün, hastalığın küresel tecrübesine dönüşmesi yavaş yaşamı geniş kitlelere hatırlattı hatta geniş ölçekte deneyime dönüştürerek tepkiden çok bir tercih hâlini almasına yol açtı. Oysa *Yavaş Yaşam Hareketi*’nin tarihine bakıldığında küreselleşmeyle beraber geleneksel yemek anlayışının yerini alan hızlı yemek (*fast-food*) anlayışının yaygınlaşmasına tepki olarak ortaya çıktığı bir gerçektir. Kapitalizm karşıtı *Yavaş hareket*(slow movement), *McDonald’laşma* olgusuyla ortaya çıkan hızlı ve insanî olana rağmen ortaya çıkan yaşam tarzlarına tepki olarak 1980’de İtalya’da doğmuştur. Ritzer(2011:259), Amerika Birleşik Devletleri merkezli hızlı yemek tüketimi ile mücadelenin çoğunlukla Amerika dışında daha da büyük olduğunu vurgular. İtalya’da ilk McDonald’s restoranının açılmasının binlerce insanın katıldığı büyük protestolara yol açtığı bilinmektedir. Ritzer bu bağlamda Romalı bir politikacının McDonald’s restoranının Roma antik sokaklarındaki değersizleşmenin baş nedeni olduğu iddiasına dikkat çeker.

Carlo Petrini, 1986 yılında Roma'da McDonald's açılmasını protesto etmek ve geleneksel İtalyan yemek kültürünü korumak için *Yavaş Yemek* (Slow Food) hareketini başlatmıştır. Yavaş yemek hareketi küresel dünyanın ortaya çıkardığı tehditlere karşı yerel mutfakları, doğal ve özgün üretimi koruyup yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır (Slow Food, 2024). Carlo Petrini ve Stefano Mancuso'nun biyoçeşitlilik üzerine birlikte yaptıkları ve hıza karşı yavaşlamayı da tartıştıkları söyleşide, hızın fiziksel bir boyut ve beden pozisyonu ve zamana göre değişen vektöryel bir durum olduğuna ancak bir beceride daha iyi olmakla ilgili olmadığına değinerek, bir konuda daha iyi olmak için yavaşlık olgusunun daha önemli olduğuna dikkati çekerler (Petrini ve Mancuso, 2021, s. 38). Carlo Petrini (2021, s. 38), her toplumsal hareketin postmodern dünyada modaya dönüşmesinin hareketi basite indirgemek olduğu noktasından hareketle *Yavaş Yemek Hareketi*'nin sadece yavaşlığa övgü olmaktan çok her zaman hızlı ya da yavaş olmak zorunda hissetmek yerine, kişisel mutluluk için uygun ritmi yakalama bilinci olduğunun altını çizer. Carl Honoré da (2008, s. 15), yavaş felsefenin her şeyi salyangoz hızıyla yapmaya değil, tam tersi, her şeyi doğru hızda yapmaya çalışmakla ilgili ve saatleri saymak yerine zamanı deneyimlemek olduğunu vurgular.

Yavaş Yemek Hareketi'nin ardından 1999 yılında Carlo Petrini ile bir grup yavaş yaşam savunucusunun belediye başkanı ile imzaladıkları sözleşme ile ortaya çıkmış olan *Slow City (Yavaş Şehir Hareketi)* metropol hayatının dayattığı yaşam koşullarının toplumsal ve bireysel yaşama etkileri ile mücadele etmek için ortaya çıkmış bir harekettir. *Yavaş Şehir Hareketi* anlayış olarak yerel çevre ve gastronomi kaynaklarının kalitesi, ortak refah için yeni teknolojilerin kullanılmasını hedefler. Bir toplumsal hareket olarak *Yavaş Şehir Hareketi*, İtalya'da yoğunluklu olarak sürmektedir (Meile, 2008'den aktaran Yurtseven ve diğ. 2010, s. 41). Pink, *Yavaş Şehir Hareketi*'ni bir kent planlama anlayışından çok kentte görme, tat alma, koklama, dokunma ve işitme duyularını kazandıran alternatif bir hareket olduğunu belirtmektedir (Pink, 2007'den aktar,n Yurtseven ve diğ. 2010, s. 41). Hayatın her alanında hızlı olmaya vurgu yapan ve insanına yavaşlığının modern kapitalist dünya düzeninde ancak kaybetme sebebi olduğunun ıslarla altını çizen mesajlar ve dayatılan yaşam tarzları hızlı olmanın yüz yolu şeklinde reçete kitaplara dönüşmektedir. Ancak bu reçeteler beden, duygu farkındalığını hız çağında yitirmiş olan kaygılı, stresli, mutsuz metropol insanının, plaza çalışanının bireysel gündelik hayat krizlerini, tükenmişliğini ve yabancılaşmasını görmezden gelmektedir. Hızı öven ve hızlı yaşamın sırlarını anlatan kitapların ya da içeriklerin en çok satanlar raflarında hemen stresle başa çıkmanın yüz yolu, kendini mutlu et, kendinle barış gibi başlıklı parlak tasarımlı kişisel gelişim kitaplarının yanında yer alıyor olmaları da hız çağının kapitalist toplumunun kültürel çelişkisi olarak sergilenmektedir. Tüm bunların yanında yavaş yaşam, yavaş yemek, yavaş şehir, yavaş turizm, yavaş para, yavaş ticaret gibi yaşamın her alanında yavaşlık deneyiminin mümkün olduğu düşüncesini yaymaya çalışan hız karşıtı toplumsal hareketler de yaygınlaşmaktadır. Bu makalenin konusu olan sanata yavaş bakış, yavaş sanat ve yavaş müze deneyimi de tüm yavaş yaşam hareketi içinde yine giderek yaygınlaşmaktadır. Bunlara paralel olarak gündelik hayatın bir parçası olan sanatın, zaman ve mekânla ilişkisinin insanlara ve topluma etkisinin yavaşlama perspektifinden duygular sosyolojisi açısından ele alındığı sosyolojik boyutlu çalışmalar ve sanatla terapi bağlamında klinik psikolojiye bağlı çalışmalar ve pedagoji alanında öğrenmenin bilişsel, sosyal ve duygusal süreçlerinde değişiklikleri hedefleyen uygulama temelli çalışmalar da giderek artmaktadır.

Müze ve Sanat Sergilerinde Sanata Yavaş Bakış: Deneyimler ve Uygulamalar

Modern zamanlarda bireyinin görme biçimleri modern toplumun imgelem çeşitliliği ve imgelemlerin sunuluş hızı ile orantılı olarak sanayi öncesi toplumun bireyinden farklıdır. Crary (2022, s. 15)'e göre, bilgisayar ve grafik tekniklerinde on yıldan uzun süre içinde gerçekleşen hızlı gelişme, gözlemci özne ile temsil tarzları arasındaki ilişkinin geçirdiği radikal dönüşümün bir parçası olarak gözlemci ve temsil terimlerinin yerleşik kültürel kalıplarını ve anlamlarını dönüştürmüştür. Reed (2019, s. 65)'e göre ise güncel sanatın yavaş işleyişini ve yavaş bakışı anlamak için eski zamanlardan hangi rolleri miras aldığını, daha önceki uygulamaların nasıl dönüştüğünü ve hangi kalıcı gözlemleri yeni yollarla ele aldığının öğrenilmesi gerekmektedir ve seçici oluşturulmuş bir görünüm geçmişi tüm bunları kolaylaştırabilir. Dinî Avrupa toplumlarından laik Avrupa toplumlarına geçiş sürecinde *Tableaux Vivants (canlı resim)* tesirinin ve Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'nin ardından yaşanan kültürel dönüşümlerin, resmi izleyen için sağladığı ortamlar ve bakış için yaratılan yeni nesnelere anlamlandırmak üzere ele alınması gerektiğini belirten Reed (2019, s. 63), Orta çağ izleyicilerinin sanata baktıklarını ifade etmediklerini çünkü özerk nesnelere yapmanın ve onlara bakmanın ayırt edici bir yolu olarak sanatın kendisinin de Rönesans'ın bir ürünü olduğunu ve sanata bakış deneyiminin kutsal imgelerle daha fazla ilgilenmek

olduğundan, günümüzdeki müzeleri ziyaret etmek gibi gönüllü bir olay olmadığını, ibadetle bütünleştiğini belirterek bu durumun da dönemin insanların zamanı farklı deneyimlediklerini göstergesi olarak günümüz sanat izleyicilerinin bakmak ve görmek yetilerinin dönüşümüne ışık tuttuğu görüşünü savunur.

Son birkaç yıldır modern kent hayatının tek tip küresel yaşam tarzlarına ve özellikle hız duygusunun bütünsel tükenmişlik ve yabancılaşma gibi sonuçlarına tepki olarak doğan farklı yaşam alanlarındaki yavaşlama hareketi sanatta da belirgin biçimde giderek daha fazla tartışılmaktadır. Modern hayatı bir tekdüzelik zincirinden oluşmuş sadece çalışmaktan ibaret sonsuz bir cümbüş olarak tanımlayan Henry David Thoreau (2018, s. 285), başarılı olmak için çaresizce acele içinde olmayı eleştirirken mükemmelin peşinde koşan sanatçının mükemmel olmayan bir eserde zamanın da unsur olduğu düşüncesiyle zamandan bağımsız hareket etmesi gerektiğini, mükemmel bir esere zamanın karışmayacağını, zamanın bir yanılısamadan ibaret olduğunu vurgular. Bu anlamda modern kent hayatında sergilenen sanata bakış tutumları bakmak ile görmek arasındaki farkı belirginleştirmekte ve zaman ve mekân uzamına ilişkin algının hasar görmesine sebep olmuştur. Bu durumun sonucunda ortaya çıkan odaklanma sorunlarına, bakma ve görme süreçlerinin yeniden inşasını sağlayan yavaş bakış , yavaş sanat çözüm olarak düşünülmüştür.

Müzelerde, sanat galerilerinde *sanata yavaş bakmak* ve *yavaş bakış*, *yavaş sanat* deneyimi ile ilgili farklı yaş gruplarına yönelik atölyeler müze duyurularında ulusal ve uluslararası düzeyde dikkati çekmektedir. Önemli olanın neye bakıldığından çok ne görüldüğünü anlamaya çalışmak ve bakmak ile görmek arasındaki farkın bilinci ile sanat eserine odaklanmak yaklaşımı, *Yavaş Sanat Akımı*'nin bir anlamda temel anlayışıdır. Phil Terry'nin yavaş bakış uygulamaları ile başlayan ve 2009 yılından beri düzenlenen *Yavaş Sanat Günü* için her yıl Nisan ayında müzeler ve sanat galerilerinde atölyeler ve seminerler düzenlenir. Phil Terry, eserlerin tamamına hızlı bakmak yerine bir dizi eser seçerek eserlerin önünde daha uzun vakit geçirmek yoluyla detaylarına yoğunlaşmanın kazanımlarına dikkati çekmiştir.” Yavaşlamak, sanata, enerji veren farklı bir gözle bakmamızı sağlıyor” diyen *Yavaş Sanat Günü*'nün kurucusu Phil Terry'e göre, pek çok kişi, sanata nasıl bakmaları ve sanatı nasıl sevmeleri gerektiğini bilmemektedir ve dolayısı ile sanattan kopukturlar (Bailey, 2019). *Yavaş Sanat Hareketi* bağlamında müze deneyimi konusunda sahada çalışan uzmanlar müzelerde ve sanat galerilerinde sanat eserine ayrılan sürenin internette zaman geçirirken bir sayfaya ayrılan süreden daha az olduğunu vurgulamaktadır. Bu süre ile ilgili bir eseri bakıp algılamak ve detaylarını fark etmek için gereken sürenin ideali konusunda ortak görüşler mevcuttur. *Yavaş Sanat ve Müze* deneyimine katılan ve önceden belirlenmiş belli sayıdaki esere bakmaları beklenen izleyicilerin her eserin önünde 5-10 dakika zaman geçirip eseri incelemesi (Watts, 2019) ve atölye liderlerinin uzmanlığına bağlı olarak daha sonra gerçekleşen grup süreçlerinde deneyimlerini paylaşmaları beklenir. Reed (2014), anlamlı estetik deneyimlerin oluşabilmesinde *Yavaş Sanat* deneyiminin etkilerine değinirken bakma biçimi ile bakılan şeyin algılanması arasındaki ilişkinin önemine vurgu yapar. Hıza dayalı yaşam tarzının ve hız kültürünün dikkat üzerindeki olumsuz sonuçlarının yavaş bakış ile sağaltılabileceğinin altını çizen Reed (2014), görmek için özenli bir çaba gerektiğini de ifade eder. “Biz yavaş yavaş veya hızlı hareket ettikçe Yavaş Sanat, soyut ile somut, kişisel ile analitik, biçim ile tarih arasında gidip gelecektir” diyen ve bu çalışma biçimini stereoskopik mantık olarak adlandıran Reed (2017, s. 6), eğitimci Philip Yenawine'nin, yüzlerce devlet okulu tarafından benimsenen, görsel düşünme stratejileri adı verilen bir girişiminden söz eder. Bu girişim, öğrencilere, görsel sanatla derin karşılaşmaların, insanlara düşünmeyi öğretmede yararlı olduğu inancıyla sanat eserleri ile uzun süreli etkileşim olanağı sunmaktadır. Sürecin sonunda Yenawine'in bulguları görsel düşünme stratejilerinin öğrenmeyi, edebiyatı, yazmayı, sosyal bilimlere hatta odaklanmış dikkat gerektiren biyoloji ve matematik derslerini yorumlama becerisini nasıl geliştirdiğini gösterir. *Yavaş Sanat*, sanata yavaş bakmak, yavaşlık, modernite deneyimini kavramak için de gereklidir; çünkü yavaşlık modernitenin ayırt edici bir özelliğidir. Charles Baudelaire (2004), geçici olanı, modernliğin savunucu özelliği olarak tanımlamıştır. Hartmut Rosa (2013)'da, onsekizinci yüzyılın ortalarından itibaren modernitenin tarihini ölçülebilir, artarak devam eden eşi benzeri görülmemiş bir sosyal hızlanma süreci olarak yorumlayarak ulaşım, iletişim, ekonomi üretimi süreçlerinin hızlanması ile sürekli artan sosyal değişimin yaşamın yavaşlık üzerine kurulu toplumsal düzene baskı oluşturduğunu ifade eder. Modernitenin hızla birleşmesi gerçeği yalnızca sosyal yaşamın üzerindeki baskıyı hafifletmek ve hızın yıkıcı etkisini ele almak için yavaşlığa alan açmaya hizmet eder (Reed, 2017, s. 8). *Yavaş Sanat*, modernliğin baskın olgusu hızın bakma, algılama ve yorum gibi yetiler dışında kültürel üretim süreçlerindeki egemen hızın da dönüştürdüklerini görünür kılar. *Yavaş Sanat*, artan gündelik hayatın hızı içinde temposunu düşürmek isteyenlerin, yavaş bakışla yaşamı anlamlandırma çabası içinde olanların ve yaşam farkındalığını yeniden kazanmak isteyenlerin bir anlamda hızlı trenden inip yeni sosyal alanlarda eski yavaşlık

uygulamaları ile buluşmasını olanaklı kılar. Kültürel üretim ve deneyim süreçleri hızlanıp sanata yavaş bakış ile ilgili kadim uygulamalar azaldıkça *Yavaş Sanat* onları deneyimlemek için sürekli dikkat gerektiren eserler üreterek ara verme süresi ihtiyacını karşılamaya yönelmiştir. Kapitalizm ve teknolojik gelişmeler sonucunda Batı toplumlarında bireysel ve toplumsal düzeyde ortaya çıkan sorunlar Yavaş Sanat'ın eski bakış alışkanlıklarını yeniden yaşamı deneyimleme olanağı sunmasıyla aşılabileceği düşünülmektedir (Reed, 2014, s. 71). Tishman (2018, s. 2), ilk bakışta görüldüğünden daha fazlasını dikkatlice gözlemlemek için zaman ayırmak anlamına gelen yavaş bakışın, sınıfta, sanat galerilerinde, laboratuvarlarda, internette, parklarda ve mahalle yürüyüşleri gibi insanların dünyayı yakından gözlemlemek için bolca zaman ayırdığı her yerde aslında doğal olarak var olduğunu ifade eder. Yavaş bakmak, hızlı bakmaya yönelik doğal insan eğilimine karşı önemli bir dengedir. Hızlı bakışla edinilen genel ve anlık izlenimin detaylandırılabilmesi ve kalıcı hale gelebilmesi için yavaş bakışa geçmek yani bakma eylemi sırasında hızı düşürmek -ki bunu Tishman (2018, s. 6) bakarken hızlı görünümünden, yavaş görünüme vites değiştirmek olarak ifade eder- yavaş zihin olgusu çevresinde bilişsel süreçleri yorumlamayı ve bellek ile öğrenme ve kendilik algısı ilişkisini sorgulamayı farklı eğitim ve deneyim modelleri için gerekli kılmaktadır. Özellikle bakış açısı alma becerisi ve empati gelişimi, kendilik algısı, stresle başa çıkma gibi sosyal, duygusal ve bilişsel gelişim süreçleri ve güçlendirme çalışan eğitimciler, bilişsel psikologlar, sosyal çalışmacılar, duygular sosyolojisi çalışan sosyologlar ve bellek travmaları çalışan klinik psikologlar zaman zaman pedagojik drama, psikodrama veya diğer sanatla destek programlarının etkililiğini çalışmalarında uygulama ve yöntem olarak seçebilmektedir. Son yıllarda modernitenin ve aşırı dijitalleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan gündelik hayat sorunları bireysel ve toplumsal düzeyde hafıza konusunu tartışmaya açmıştır. Bu anlamda özellikle okullarda, müzelerde, sanat galerilerinde ya da modern bireyin diğer sosyalleşme ve boş zaman geçirme alanlarında yavaş yaşamın bir parçası olarak yavaş bakış ve yavaş sanatla yeniden bakmayı öğrenme ya da öz düzenleme etkinlikleri artmıştır. Bir anlamda dijitalleşmeyle başlayan aşırı uyaranların akışkanlığı ile tanımlı sanal dünyada yaşamın yol açtığı öğrenme, hissetme ve anlamlandırma sorunlarının mekân ve zaman ölçeğinde nasıl çözümleneceği tartışılır hale gelmiştir. Bakışı yavaşlatmayı öğrenmek ve bakmak ile görmek arasındaki farkı kavramak da dijital minimalizm gibi çözümlerden biri olarak sunulmaktadır. Bu amaçla da geliştirilen sanat merkezli eğitim ve destek terapileri müzelerde, sınıfta ve diğer sanat ortamlarında ve boş zaman geçirme mekanlarında yaptıkları uygulamalarla görünür hale gelmeye başlamıştır. Yavaş bakış, yavaş düşünme, bilgiyi analiz etme, kanıtları değerlendirme ve dikkatli çıkarımlar yapmayı içerir. Yavaş düşünme ve yavaş bakma, olaylara farklı perspektiften bakma ve çeşitli kaynaklardan bilgi arama kapasitesini vurgular. Ancak karmaşıklığa sağlıklı bir tepki olarak sadece yavaş bakmak ya da sadece yavaş düşünmek değil aynı anda iki alanında etkinliklerle desteklenmesi tam bir gelişme için esastır (Tischman, 2018, s. 9). Araştırmacılar ya da yavaş bakış deneyimi kazandırmaya çalışan sanat terapistleri, eğitimciler, sosyal çalışmacılar yavaş bakışın eğitimle kazanılan bir süreç olduğu noktasında hemfikirdir. Tichman (2018, s. 79)'a göre, müzelerin gerek sergileme özellikleri gerekse müzenin ziyaretçileri gezdirme uygulamaları “neyi düşünmemiz nereye bakmamız” gerektiğini yönlendirirler. Ayrıca müzelerin mekân tasarımı, oturacak yer olmaması ve diğer bütün tasarım özellikleri nedeni ile bireyi hareket etmeye teşvik eder. Bu özellikler nedeniyle müze mekân olarak yavaş gibi algılsa da hızlı hareket edilen bir mekândır. Yapılan çok sayıda çalışma, ziyaretçilerin müze ziyaretinde bir eser karşısında geçirdiği sürenin kısalığına ve o kısa sürede de ziyaretçilerin eserin detaylarından çok etiketi okumak ve özçekim (selfie) çekmekle meşgul olduklarına dikkati çekerler. O nedenle bir müze ziyaretinden geride kalanın bir eserin detaylarından çok popüler bir mekânda vakit geçirdiğini sergilemeye yönelik tutumlardır. Tishman (2018, s. 80), sergilenen bir esere bakma süresi 15-30 saniye ile sınırlı olan ziyaretçilerin, müze eğitimi departmanınca düzenlenecek atölyelerle sürdürülebilir yavaş bakış denemeleri için teşvik edilmelerinin çok yönlü yararları üzerinde durur. Özellikle eğitimde proje tabanlı sorgulamaya (*inquiry / looking into*) dayalı öğrenme ve öğrenci merkezli öğrenme gibi eğitim modellerinin odağı olan müze ortamında eğitim öğrencilerin süreci başlatmasından çok öğretmenlerin sürecin lideri olması ile ilgili olarak eleştirilmektedir. Okul dışındaki bir anlamda kişisel farkındalık atölyesi olarak düzenlenen programlarda ise daha çok atölye lideri süreci yönetse de sürecin odağı katılımcılardır. Müzelerin Görsel Düşünme Stratejileri (*Visual Thinking Strategies*) programları “derinlemesine sorgulama” (*Deep Inquiry*), bir esere derinlemesine bakmak üzerine şekillenmiştir. Görsel sanat müzelerinde yürütülen görsel düşünme stratejileri programlarında atölye lideri açık uçlu sorular sorarak bir sanat eseri hakkında grup sohbeti başlatır. “Bu resimde neler oluyor, Bunu söylemeni sağlayan ne görüyorsun? Daha neler bulabiliriz?” vb. sorular bir anlamda görsel düşünme stratejileri ile kendine yönelme süreçlerini bütünleştirir. “Bunu söylemeni sağlayan ne görüyorsun?” sorusu öğrenciden doğrudan görsel kanıt sağlamalarını ister ki bu yorumlarını desteklemelerini yani gördüklerini yapılandırmalarını sağlar. İlk soru sorulmadan önce katılımcılar bir sanat eserine bakmaya ve gördüklerini

anlamlandırıp, anlatmaya, tanımlamalar yapmaya teşvik edilirler. Strateji basit, güçlü ve etkilidir. Öğrenciler yapılandırılmış bir sürecin parçasıdır (Tishman, 2018, s. 82). Sanat eserine derinlemesine bakmak yoluyla anlamlandırdıkları süreçleri ifade etmeleri çok yönlü bütüncül öğrenme ve bireysel gelişim süreçlerini destekler. Bu çalışmada müzede sanata yavaş bakış yöntemiyle odaklanma sürecinin parçası olan katılımcıların, atölye sürecinin sonucunda eserdeki detaylarını kendi duygu ve düşünceleri ile yorumlama süreçleri ve sanata yavaş bakışın bu konudaki etkililiğine bakılacaktır.

Yöntem

Bu araştırmada modern kent hayatının dayattığı hız odaklı yaşam stillerine bir tepki olarak ortaya çıkan yavaş yaşam hareketlerinden yavaş sanat hareketinin sanata yavaş bakış , odaklanma ve farkındalık anlayışına yönelik bir atölye çalışması çerçevesinde kuramsal temelleri ele almaktadır. Çalışmanın deseni nitel araştırma yöntemi desenlerinden tam katılımlı eylem araştırmasıdır. Veriler katılımlı yapılandırılmamış gözlem yoluyla toplanmıştır. Araştırma sırasında tutulan notlar yorumlayıcı metin analizi ile değerlendirilmiştir. Sakıp Sabancı Müzesi'nin Müzede Anda atölyesi deneyimini süreç, mekân, katılımcılar, sanatla etkileşim yönleriyle yavaş sanat perspektifinden gözlemlenmesiyle elde edilmiştir. Araştırmacı yöntem kısmında müze mekanı, katılımcılar ve katılım yöntemi ile eserler hakkında bilgi vermiştir. Araştırmacının bu araştırmaya katılım sürecinin nedeni ve süreçte tam katılım yoluyla kendileri ile eşit koşullarda atölyede katılımcı olacağı katılımcılara ve atölye liderine ifade edilmiştir. Araştırmacı etkinlik süresi olan 120 dakika boyunca etkinliğin her aşamasına katılmış ve önceden yapılandırılmamış gözlem notları almıştır.

Mekân

Sakıp Sabancı Müzesi, Modernizmin İzinde Türk Resmi Sergisi galeri alanı, galeri alanının seminer salonu ve müzede galerinin dışında bulunan müştemilat nitelikli köşk içindeki çok amaçlı salon. Serginin bulunduğu yerdeki seminer salonu boş, perdelerle sergi alanından ayrılmış ve zemini halı kaplı büyük cam kapılarla bahçeye açılan sergi satış mekânına geçişli suni ve doğal ışıkla aydınlatılan gürültüye açık bir alandır. Galeri, sınırlı alanda paravan nitelikli farklı sergilerin yer aldığı camsız bölümdür. Girişte eserlerin döneminde Osmanlı ve Paris'te gündelik yaşam fragmanlarına yer verilen alt yazılı ve sesli bir video dönmektedir ve oturup izlemeye uygun banklar bulunmaktadır. Ayrıca deniz ve ağaç manzaralı bir eserin sergi adı ve sergi hakkında kısa bilgiyle duvara doğrudan uygulanan tasarım afişi girişte alana göre nispeten aydınlık biçimde yer alır. Atölyede uygulama için seçilen eserlerin çevresi, aynı mekânda bulunan diğer eserler gibi, esere odaklanmayı kolaylaştıran biçimde spot ışıklarla ve tavandan yansımayı önleyen mekânı yer yer aydınlatan ve duvarlardaki boya rengine uygun değişen teknikte yapay olarak aydınlatılmıştır. Loş denebilecek, gözün karanlık ve aydınlık geçişine ve karanlık uyumuna uygun tasarlanmıştır. Eserin adı, tarihi ve ressamı künye biçiminde her resmin hemen yanında bilgi olarak verilmiştir.

Katılımcılar ve Katılım Yöntemi

Katılımcılar farklı yaş gruplarında yetişkinlerdir. Etkileşimlerden yola çıkarak lisans ve lisansüstü öğrenci, emekli, akademisyen, özel sektörde yönetici, çalışan grubu oldukları düşünülmektedir. Grup sadece kadınlardan oluşmaktadır. Yine etkileşimlerden yola çıkarak gruptaki üç kişinin birbirini atölye dışında tanıdığı belirlenmiştir. Katılımcılar dışında etkinliği fotoğraflayan psikoloji bölümü mezunu bir atölye lideri yardımcısı ve atölye lideri de grubun üyesidir. Katılım ücretli olup müzenin sosyal medyada ve e-posta paylaşım gruplarından yapılan etkinlik duyuruları yoluyla sağlanmıştır.

Eserler

Avni Lifij'in sergide yer alan altı eserinden yola çıkılarak atölye deneyimi gerçekleştirilmiştir. Müze'nin web sayfasında etkinlik duyurusunda eserlere ilişkin bilgi şu şekildedir:

‘Müzedede An’da Yetişkinler İçin Sanat Terapi Atölyesi, SSM’nin Modernizmin İzinde Türk Resmi sergisindeki Avni Lifij eserlerinden ilhamla gerçekleşiyor. Atölye, mevsim sembolizmi üzerinden duyguların dışavurumuna odaklanarak, katılımcıların iç dünyalarını yansıtan sanat eserleri üretmelerine olanak sağlıyor. Katılımcılar, sanat eserinin çağrıştırdıklarından, kendi yaşantı ve duygularına doğru bir içsel yolculuğa çıkmaya davet ediliyorlar.’ (Müze’de Anda, 18 Şubat 2024 <https://www.sakipsabancimuzesi.org/sayfa/muzede-anda>).

Resim 1. Atölye’de Odaklanılan Eserler

Atölye Süreci

Atölye katılımcıları etkinlik alanından önce gişeler bölgesinde dağınık şekilde bekledi. Atölye liderinin atölye katılımına daveti ile toplandı. Müzede güvenlik olarak çalışanların tam olarak etkinliğin nerede olduğuna dair çelişkili bilgileri nedeni ile uygulamanın ikinci aşamasının gerçekleşeceği müstemilat köşk ile atölyenin yapılacağı yer arasında gidip gelenler de atölye başlangıç alanına ulaştığında, grup girişte toplandı. Seminer salonuna geçişle atölye lideri kendisini tanıttı ve atölyede görüntü alan ve ikinci aşamada katılımcılara sanat malzemelerini ulaştıran psikoloji mezunu atölye yardımcısı hakkında bilgi verildi. Katılımcılar kendini tanıttıktan sonra atölye lideri “Şu an içinde bulunduğunuz duygu durumunu beden dilinizle ifade etmek isteseyiz nasıl ederiniz?” sorusunu yönelttiğinde katılımcıların bazıları hemen, bazıları ise tereddütlerle kendilerini ifade ettiler. Bu sırada katılımcılardan biri müzeye gelirken evinin uzaklığı ve aktarmalar hâlinde toplu taşıma kullanması nedeniyle isteksiz olduğunu ifade etti. İlk aşamada tüm katılımcılar tedirgin ve sınırlı katılım gösterdiler. İkinci aşama için atölye lideri katılımcıları galeri alanına yönlendirdi ve kısa bir yürüyüşle galeri girişine ulaşıldı. Girişte sergideki eserlerden biri olan peyzaj eserin önünde bir süre duruldu ve atölye lideri ortamın kokusunun, seslerin, ışığın ve resmin hissettirdiklerini katılımcılara sordu. Katılımcılar nispeten ilk alana göre daha az aydınlatılmış girişin hafif, rutubetli ama ideal sıcaklıkta olduğu konusunda hemfikirdiler. Süreçte katılımcılar, daha çok duvara uygulanmış afiş ve tanıtım için seçilen eser üzerinde durdular. Katılımcılar, Hoca Ali Rıza’nın (1858-1930) *Manzara* adlı resminin detaylarının, deniz ve ağaçların, geçişlerin ve yeşil ile mavinin geniş bir alan ve bir rahatlık hissi verdiği konusunda hemfikir olacak şekilde duygularını ifade ettiler.

Resim 2. Hoca Ali Rıza, *Manzara* (1906-1907) 54x73 Tuval Üzerine Yağlıboya

Kaynak: Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Koleksiyonu (<https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn/id/687/rec/239>)

Galeri alanında atölyenin konusu olan Avni Lifij'in eserlerine geçildiğinde atölye lideri eserler ve dönemleri veya ressam hakkında herhangi bir bilgi vermedi; doğrudan resimlere odaklanılmasını sağladı. Avni Lifij'in altı eserinden birini her katılımcının seçmesini ve seçtikleri esere bir süre odaklanarak bakmalarını istedi. Müzede diğer ziyaretçilerin galerileri geçişleri sürüyordu ki tam odaklanma esnasında bir ziyaretçilerden bir çocuğun artan ağlama sesi ile katılımcıların dikkati dağıldı. Çocuk alandan uzaklaşınca tekrar odaklanma sağlandı. Odaklanmanın sonunda, dikkat dağınıklığı ile geçen süre hariç takriben 10 dakika kadar katılımcılar sessizce eserlere odaklandılar. Sürecin sonuna atölye lideri tekrar bir yönerge vererek odaklanma sürecini sonlandırdı. Her katılımcının seçtiği eseri neden seçtiğini ve onda yarattığı duygu durumunu sordu. Daha sonra önce kimin başlamak istediği soruldu ve ilk katılımcı ile başlandı. Hüseyin Avni Lifij'in Kız Kulesi tablosunu, yolculuğunun gözünde büyümesi nedeni ile atölyeye isteksiz katılan katılımcı seçmişti.

Resim 3. Hüseyin Avni Lifij, Kız Kulesi, 42.5 x 69 cm Tuval Üzerine Yağlıboya

Kaynak: (Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Koleksiyonu, <https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn/id/720/rec/259>)

Tablolara odaklanan katılımcılar etiketleri fark etmemiş olduğundan öncelikle *Kız Kulesi* tablosunun yeri konusunda kararsız kaldılar. Ama tabloyu seçen katılımcı tabloda kendisini çekenin ışık olduğunu ve oldukça karanlık bir gecede güven verdiğini ifade etti. Günün hangi saati olabileceği konusunda ise kararsız kaldı. Diğer katılımcılar “ayın en parlak zamanı sabaha karşı olabilir” görüşünü dile getirdiler. Atölye lideri, tabloda bulunan yelkenliye dikkat çekti. “Nereye gidiyor olabilirler? Neden demirlemiş olabilirler?” sorularına resmi seçen katılımcı, manzara izledikleri yorumunu yaparken diğer katılımcı gece yolculuk yapmanın karanlıkta endişe verici olabileceği için demirlemiş oldukları yorumunu yaptı.

Resim 4. Hüseyin Avni Lifij, Türbe, 28x46 cm, Tuval Üzerine Yağlıboya

Kaynak: Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Koleksiyonu <https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn/id/724/rec/260>

Seçtiği resim hakkında hissettiklerini ve düşüncelerini ifade eden diğer katılımcı Avni Lifij'in *Türbe* adlı eserini seçmişti. Bu katılımcı mevsimin soğuk bir kış gecesi olması ve sokağın ıssızlığının ayrıca türbenin varlığının ürküttüğünü, ölümü düşündürdüğünü ve ölüm ile kış mevsimi arasında bağlantılar kurduğunu ifade etti. Sokağın biraz tekinsiz olabileceğini bu nedenle orada olsa tedirgin olacağını belirtti.

Resim 5. Hüseyin Avni Lifij, Gece, Mukavva Üzerine Yağlıboya.

Kaynak: (Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Koleksiyonu, <https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn/id/659/rec/252>)

Gece isimli tabloyu seçen katılımcı akşam olup ışıklar yandıktan sonra şehirdeki sessizliği tabloda hissettiğini belirtti. Atölye lideri o kapının ardında neler olabileceğini sordu. Katılımcı “eski bir halı ve büyük avizeler ve soğuk sanki” diyerek birkaç insanın bir şeyler okuduğunu ifade etti ve içeride olmaları durumunda güvende olabileceğini belirtti. Atölye lideri, seçimde tablonun küçük ebatlı olup olmamasının etkili olup olmadığını sordu. Katılımcı ‘evet’ karşılığın vererek eserin sınırlı ve az detaylı olmasının belki de sakinlik hissi veriyor oluşunun seçimini etkilediğini ifade etti. Bu ara hayatındaki yoğunluk nedeniyle sınırları belli durumları kabullenebildiğinden söz etti. Aynı eser için bir başka katılımcı eserin dini bir atmosfere kendini sürüklediğini ifade etti.

Resim 6. Hüseyin Avni Lifij, Camii, Duralit Üzerine Yağlıboya

Kaynak: (Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Koleksiyonu, <https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn/id/722/rec/253>)

Bir diğer eser olan *Camii* ise birden fazla katılımcı tarafından seçilmiştir. Katılımcılardan biri önce bu eseri seçtiğini ve sonra fikrini değiştirdiğini grupta paylaşmıştır. Camii resminde bulunan ağaç detayı tüm katılımcılarda olumlu duygular uyandırmış ve bir yaz günü hissi olduğu konusunda tüm grup hemfikir olmuştur. Eseri seçen katılımcılardan biri, önünden hep geçtiği camiye benzetmiş diğeri de sevdiği bir başka camii olabileceğini sanki orasıymış gibi odaklandığını söylemiştir. Yaz mevsiminin yarattığı olumlu duyguların bu resimde yoğun olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

Resim 7. Hüseyin Avni Lifij, *Manzara*, Mukavva Üzerine Yağlıboya

Kaynak: (Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Koleksiyonu, <https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn/id/816/rec/257>)

Manzara resmini seçen katılımcı ise mahalle oluşunun ve eski zamanda bir mahalleyi anımsattığı ve nostaljik bulunduğu için resmi seçtiğini anlatmıştır. Uzaktan görünen cami manzarasının kendini etkilediğini bir diğer katılımcı söylemiştir. Bir diğer katılımcı ise gökkuşağının kendisini etkilediğini, yağmurlu bir bahar günü gibi düşündüğünü ve gökkuşağını görmenin mutlu hissettirdiğini ifade etmiştir.

Resim 8. Hüseyin Avni Lifij, *Mihrişah Sultan Dairesi*, Kontrplak Üzerine Yağlıboya

Kaynak: (Sakıp Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Koleksiyonu, <https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn/id/819/rec/258>)

Mihrişah Sultan Dairesi adlı eseri de bir katılımcı seçmiş ama onun kendi odaklanma süreci ile ilgili aktaracakları bitince diğer eserlerde olduğu gibi bu eserin düşündürdükleri ve hissettirdikleri ile ilgili diğer katılımcılar da aktarımda bulunmuştur. *Mihrişah Sultan Dairesi* adlı esere odaklanan katılımcı günün çok erken saati güneş doğarken güneşin yapıya vuruşundan etkilendiği için eseri seçtiğini ifade etmiştir. Tabloda görünen selvi ağacının ona genelde mezarlık çağrıştırdığını ama burada başka duygular çağrıştırdığını ve hüznü vermediğini ifade etmiştir. Katılımcı sabahın serinliğini hissettiğini belirtmiş ve içeriden bir kadının birazdan o ahşap pencereleri açacağını düşündüğünü belirterek, kadını merak ettiğini, sanki hüznü ve kısıtlı bir hayatı olduğunu düşündüğünü açıklamıştır. Bir başka katılımcı da ışıktan etkilendiğini çok az uyuyup sürekli erken kalktığı için uzun sabahları çok sevdiğini ve o sessizlik hâlinin huzurunu, dinginliğini eserde bulunduğunu ifade etmiştir.

Atölye lideri zaman zaman katılımcıların ifade süreçlerini derinleştirmek için yönlendirmeyen ama düşündürdüren sorular sormuştur. Empatik bir tutumla katılımcıların duygularını onayladığını beden dili ile de ifade etmiştir. Odaklanma aşamasının ardından katılımcılar kısa bir yürüyüşle kendi aralarında diyaloglar da kurarak etkinliğin son bölümü için müstemilata yönelmişlerdir. Çok amaçlı salon durumundaki bölüme geçildiğinde masaların üstünde pastel boyalar, kuru boyalar, yapıştırıcı, resim kağıtları, kolaj için dergiler bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu aşamada atölye lideri, katılımcılardan gördükleri resimle bağlantılı hissettiklerini ifade eden bir çalışma yapmalarını istemiştir. Tam katımlı gözlemi yapan araştırmacı da dahil tüm katılımcılar atölyenin son aşamasında pastel, kuru boya, kolaj ya da karma teknikle çalışmalarını yaptıktan sonra çalışmalarını sıra ile

anlatmışlardır. *Kız Kulesi* tablosundan çağrışımla bir katılımcı ay ışığından akan renklerle umut ve ferahlık, iyimserlik yayılmasını istediğini söylemiştir. Bir başka katılımcı daha koyu tonlarda bir zeminde kahve fincanı ve kahve ile ilgili başka detaylar çizmiş ve küçük bir bebeği olduğunu, uykusuzluk nedeni ile kahvenin sabahları huzur verdiğini ifade etmiştir. Bir diğer katılımcı da *Kız Kulesi* tablosundan esinle bir efsane çizdiğini ve olayın mutlu sonla neticelendiğini söylemiştir. Diğer bir katılımcı da sessiz bir ortam tasarladığını ve kimseye bir şey anlatmadığını hayal ettiğini ve mesleğinin yöneticilik olmasından dolayı uzun uzun açıklamalar yapıyor olmaktan yorgun olduğunu vurgulamıştır. Uzun süredir pek sevmediği ve mecbur olduğu için ilgilendiği işlerden daha çok sevdiği şeylere odaklanmak istediğini söyleyen bir diğer katılımcı da resminde sevdiği şeyleri temsil eden figürlere yer verdiğini ifade etmiştir. Etkinliğin duyguları ifade bölümünden önce ‘bedenini hisset’ yönergeli gevşeme egzersizi yapılmıştır. Etkinliğin sona ermesinden sonra katılımcılar atölyeden ayrılmıştır.

Gözlem Bulguları ve Yorum

Yetişkinler için yavaş sanat ve sanatla terapi atölyesi, sanat eserine odaklanarak, eserin detaylarından katılımcının kendi bakış açısından ve duygu durumundan hareketle ifade ettiği bir süreç olarak atölye lideri tarafından katılımcılara açıklanmıştır. Katılımcılardan kaynaklı olarak sürecin işleyişini aksatacak ya da süreci bölecek herhangi bir tutum gözlemlenmemiştir. Müzenin, atölyenin yapıldığı saatte ziyarete açık oluşu nedeniyle başta süreç bölünmüş olsa da sonraki aşamalarda herhangi bir sorun yaşanmadığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların atölye başında gözlemlenen çekingenliğinin etkinliğin başlaması ile tam gönüllü katılıma dönüştüğü gözlemlenmiştir. Atölye liderinin, katılımcıların kendini ifade etmeleri için sözel dilsel olarak ve bedeni ile kabul ettiğini ifade etmesi sürecin kısa sürede grup sürecine dönüşmesine olanak sağlamıştır. Her katılımcı kendi seçtiği resim dışında diğer resimlere de yorum yapmış ve katılımcılar arası etkileşimler, duygu durum ve süreç paylaşımları olduğu gözlemlenmiştir. Tam katılımlı gözlem yapan araştırmacı atölyede her katılımcı gibi tüm süreçlere aktif olarak katılmıştır. Diğer katılımcıların da bulunduğu bir alanda süreçte gözlem yaptığına dair atölye liderine durumun bilgisini vermiştir. Bu sebeple araştırmacının mekân, aydınlatma, sıcaklık ve diğer değişkenleri bağlamında katılımcıların düşüncelerini ve duygularını almaya yönelik yapılandırılmış bir veri toplama süreci çalışmamanın bu aşamasında gerçekleşmemiştir. Ancak süreçte ortamdaki gürültünün aynı anda tüm katılımcıların odaklanması üzerine tesirini gözlemleyebilmiştir. Sürece ilişkin diğer gözlemler ise atölyenin son aşaması olan sanat etkinliği sürecinde katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak yorumlanmıştır. Bu süreçte katılımcıların ortak ve önemli ifadelerinden biri daha önce müze ya da galeri gezilerinin eserlere odaklanmaktan uzak, kısa süreli ve eserlere göz gezdirmek şeklinde olmasıdır. Bu müze atölyesi sırasında farkındalık kazandıkları en önemli konunun bir esere odaklanarak, yavaş bakma tecrübesinin kendilerine bilişsel ve duygusal olarak olumlu hissetme yönünde etkilediğidir. Katılımcılardan bazıları yavaş bakış deneyimini kendileri de uygulayacaklarını belirtmişlerdir. Gündelik hayatın yoğun temposu, hız kültürü, modern yaşamın dayattığı yaşam stillerine karşı hepsinin yorgunluk ve tükenmişlikle bağlantılı cümleler kurdukları gözlemlenmiştir. Bir diğer gözlem de katılımcıların hayatının her alanında olmasa da boş zaman etkinlikleri çerçevesinde yavaşlamaktan yana oldukları yönündedir. Modern kentsel yaşamın bir parçası olan katılımcıların resimlerde gördükleri geleneksel yaşamın ve İstanbul’un sakin ve huzurlu diye tanımladıkları geçmiş zaman hâlleri ile karşılaşmaları nostalji hakkında yorumlar yapmalarına sebep olmakla beraber yavaşlama ihtiyacının huzur ve iyilik hâli ile ilişkili olduğunu ifade etmelerine sebep olmuştur. Ayrıca bakmak ile görmek arasındaki fark ile odaklanma arasındaki ilişki noktasında kendilerini etkileyen değişkenin, gündelik hayatta maruz kaldıkları aceleci yaşam tarzı ile ilişkili olduğu noktasında hemfikir oldukları gözlemlenmiştir. Süreçte araştırmacı, diğer katılımcılar tarafından tekrarlanan ortak kelimeleri kayıt altına almıştır. En çok tekrarlanan bu kelimeler şöyle sıralanabilir; Hız, acele etmek, yorgunluk, tükenmek, şehir hayatı, zorluklar, gürültü, yalnızlık, kaygı, umut, mekan, günün saati, duygular, beden dili, nostalji, zamanın yetmemesi, farkında olmamak. Bu bulgudan da yola çıkarak yavaş bakış etkinliği sürecinde esere odaklanma ve detayları ifade etme aşamasında ve ardından sanat temelli ifade etkinliği niteliğindeki kolaj çalışması ardından kendini ifade sürecinde katılımcıların modern kent hayatı içinde yaşadıkları gündelik hayat deneyimlerinin sonucunda hız odaklı yaşam eleştirisi yaptıkları gözlemlenmiştir. Sanata yavaş bakış etkinliği gibi etkinliklerin kişinin kendine ve gündelik hayatına yeniden odaklanmasına yardımcı olduğu konusunda hemfikir olan katılımcıların modern metropol hayatında gözlemci yeteneklerinin hasara uğradığını fark ettiklerini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Tam katılımlı gözlem bulguları araştırmanın giriş bölümünde ele alınan modern hayatın hız kültürü ve dayattığı yaşam stilleri ve baskıcı yönü ile ilgili çizilen çerçeveyi doğrular niteliktedir. Modern toplumsal yaşam metropol insanını boş zaman etkinlikleri ya da sanatla kurduğu bağlar noktasında da hız ve sürekli değişkenlik odaklı olmaya zorlamaktadır. Dinginlik kazanmak, iyi olma hâli ve gerekli duygulanım süreçlerine erişmek ya da düşüncelerini, duygularını anlamlandırmak amaçlı olan etkinlikler ve sanatla etkileşim hızlı olma kültürünün parçası olmak nedeniyle içinde bulunulan ana ve mekâna odaklanmaktan uzaktır. Zamanla küp şeker gibi birbirine benzeyen deneyimler, müzede ya da sanat galerisinde vakit geçiren insanların bu deneyimlerini uzun süreli belleğe aktarmaları ya da detaylara odaklanmak yerine popüler olanın parçası olmayı tercih etmeleri noktasında bir tutuma yöneltmiştir. Ünlü eserlerle selfie çekirmek gibi tutumlar ya da müzenin satış mekânından alışveriş odaklı bir gezi planının parçası olmak veya kafesinde vakit geçirip bu yaşantıyı sosyal medyada paylaşmak şeklindeki modern hayatın yaşamı sergileme tutumlarına hızlı ve odaksız, baktığını, görüp duygusal ve bilişsel boyutları ile anlamlandırmaktan uzak bir duruma dönüşmüştür. *Yavaş Yaşam* ve *Yavaş Sanat* deneyimleri, sanatla farkındalık kazanmak veya sanat terapisi atölyeleri, müzede drama etkinlikleri modern hayatın insanını gündelik yaşamda hız odaklı bağımlılıklarından uzaklaştırıp kendilik algısı çerçevesinde kendini yeniden yapılandırmasına ve odaklanma yoluyla an ve mekân uzamında farkındalık kazanmasını olanaklı kılmaktadır. Bireyin sosyolojik ve psikolojik açıdan gözlemlenen yabancılaşma, tükenmişlik ve odak yitimi, sosyal ve bilişsel bellek afazisinin önüne geçmek için ya da iyilik hâli edinmesini sağlamak amacıyla sanatla yavaşlamak, sanata yavaş bakış, yavaş sanat olgusu minvalinde yavaşlamaya davet edilmeleri ve bu durumun yaygınlaşması özellikle önemlidir. Dünyanın pek çok yerinde özellikle müzeler ve sanat galerileri artık yavaşlama deneyimleri ve eğitim süreçlerinin kesiştiği mekanlara dönüşmüştür. Halka açık ve her sosyoekonomik düzeyde birey için yavaşlık tecrübesine ilişkin atölyeler planlanmasının önemli olduğuna dikkati çekmek bu araştırmanın amaçlarından biridir. Özellikle okul öncesi eğitimden, üniversite eğitimine kadar tüm çocuklara, ergenlere ve gençlere teknoloji ile çok fazla etkileşim sonucu kaybettikleri odaklanma becerisi veya hafıza süreçlerinin ya da alturizm, empati veya bakış açısı alma yetisi gibi prososyal becerilerin kazanılmasına destek olmak için bu tür deneyim olanaklarının sağlanması önemlidir. Bunun dışında tam katılımlı gözlem araştırmasından yola çıkarak metropolün tüketim kültürü odaklı modern kentsel yaşamı içinde zaman mekân uzamını yitirmiş bireyin de sanata yavaş bakış atölyeleri ile kendilik algısı ve kendilerine yönelik öz düzenlemelere ihtiyaç duydukları gözlemlenmiştir. Bu nitelikte konunun uzmanları tarafından gerçekleştirilecek atölyelerin sosyal devlet ve sosyal belediyecilik anlayışı ile desteklenmesinin gereği altı çizilebilecek önemli bir noktadır. Ancak tam da bu noktada *Yavaş Bakış* ya da *Yavaş Sanat* hareketinin içeriğinden uzaklaşılması ve popüler tutum gelişmesi halinde *Yavaş Yaşam Hareketi*'nin yozlaşması tehlikesi mevcuttur. Bu noktada, bu konuda gerek sahada gerek akademide çalışanların dikkate alması gereken bir noktadır.

Yapılan veya yapılacak çalışmaların çok disiplinli bir bakış açısı ile müze çalışanları, müze konusunda çalışanlar, sanat terapistleri ya da pedagojik drama başta olmak üzere öz düzenleme etkinlikleri uzmanlığı olanlarla ve eğitimcilerle tasarlanması önemlidir. Ayrıca çalışmaların etkilerinin uzun süreli ya da kısa süreli değerlendirilmesi amacıyla yapılan bilimsel çalışmaların da yaygınlaşması önemlidir. Düzenlenen atölyelerde kazandırılan yavaş bakış deneyiminin pekiştirilmesi ve farklı destek ve bütünleyici etkinliklerle yinelenmesi de bir başka dikkat edilmesi gereken noktadır.

Yavaş bakış ve yavaş sanat alanı oldukça önemli ve dikkatle üzerinde çalışılması ve psikoloji, sosyoloji, sanat, eğitim, antropoloji gibi disiplinlerin perspektifleri ile düşünülmesi gereken oldukça geniş kuramsal temelli ve uygulama anlamında sahada geniş bir yelpaze ile farklı dezavantaj gruplarına da fayda sağlaması mümkün olan bir olgudur. Bu minvalde sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, sanat terapistleri, pedagoğlar, eğitimciler, sosyologlar alanlarının perspektifinden konuya derinlemesine ve yavaş bakmak durumundadır.

Bu çalışmada bir tam katılımlı gözlem değerlendirmesi olarak sunulan Sakıp Sabancı Müzesi'nde Sanata Yavaş Bakış etkinlikleri kapsamında yapılan atölye, katılımcıları, süreç ve atölye liderinin tutumları itibarıyla topluma hizmet yönüyle önemli olduğu gibi bu tip çalışmaların bu çalışma ve benzer çalışmaların niteliğinde yaygınlaşması bakımından da örnek teşkil etmesi açısından önemlidir. Sakıp Sabancı Müzesi "Müze'de Anda Etkinliği Projesi" atölye lideri Seren Pehlivanoğlu İlkdoğan'a izni için çok teşekkür ederim. .

KAYNAKÇA

- Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bailey, A. (2019, 6 Nisan). *Yavaş Sanat Akımı: Bir Esere Bakmakla Kalmayın, Onu Görün*. BBC News: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-47829666>.
- Baudelaire, C. (2004). *Modern Hayatın Ressamı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bell, B. (1978). *The Cultural Contradictions of Capitalism*. New York: Basic Books.
- Bourdieu, P. (2021). *Televizyon Üzerine*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Carl, H. (2008). *Hız Çılgınlığına Baş Kaldıran Yavaşlık Hareketi: Yavaş*. İstanbul:Alfa Yayınları.
- Crary, J. (2022). *Gözlemcinin Teknikleri On Dokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernite Üzerine*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Giddens, A. (2016). *Modernliğin Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2017). *Dünyanın Halleri*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Honoré, C. (2008). *Hız Çılgınlığına Başkaldıran Yavaşlık Hareketi: Yavaş*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kristeva, J. (2017). *Ruhun Yeni Hastalıkları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Marder, E. (2001). *Dead Time Temporal Disorders in the Wake of Modernity (Baudelaire and Flaubert)*. California:Stanford Press.
- Petrini, C., McCuaig, W. ve Waters, A. (2003). *Slow Food: The Case for Taste*. New York: Columbia University Press.
- Petrini, C. ve Mancuso, S. (2021). *Biyoçeşitlilik*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınları.
- Reed, A. (2014). New Sites for Slowness: Speed and Nineteenth-Century Stereoscropy. *Qui Parle*, 22(2) (Spring/Summer), 69-99.
- Reed, A. (2015). Ad Reinhardt's "Black" Paintings. *Religion and the Arts* 19(3), 214-229.
- Ritzer, G. (2011). *Toplumun McDonaldlaştırılması*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rosa H. (2013). *Social Accelaration: A New Theory of Modernity*, New York: Columbia University Press.
- Roya, Z. ve Nicolas S. (Mart 2021), Global : "Yavaş yaşam": Hızla Yükselen Yeni tüketici Trendi. (<https://www.thinkwithgoogle.com/intl/tr-tr/icgoruler/tuketici-trendleri/covid-yavas-yasam-trendi/>)
- Thoreau, H. D. (2018). *Walden - Ormanda Yaşam*. İstanbul: Zeplin Kitap.
- Tishman, S. (2018). *Slow Looking :The Art and Practice of Learning Through Observation*. New York : Routledge.
- Toffler, A. (1970). *Future Shock*. New York: Random House.
- Uryy, J. (1995). *Mekanları Tüketmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Watts, J. (2019, Haziran 25). *Slow Art in an Age of Speed*. <https://www.tate.org.uk/tate-etc/issue-46-summer-2019/slow-art-take-time-jonathan-p-watts>
- Yurtseven, R. H., Kaya, O. ve Harman, S. (2010). *Yavaş Hareketi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yedinci Milli Eğitim Şurası ve Kütüphaneci İmgesi*

Seventh National Education Council and Librarian Image

İlker ÇAKMAKKAYA **

ÖZET

Heyet-i İlmiye toplantıları da dahil edildiğinde Milli Eğitim Şuralarının 1921-2021 tarihleri arasında üç Heyet-i İlmiye yirmi Milli Eğitim Şurası olmak üzere toplam yirmi üç defa toplanmıştır. Şuralarda alınan kararlar ve buralarda yapılan tartışmalar Türkiye’de eğitimin temel konularını ve dinamiklerini belirlemiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde Milli Eğitim Şuralarının Türkiye Cumhuriyeti eğitim tarihinin temellerine işaret ettiğini ön görmek mümkündür. Bu çalışmanın amacı, 1962 yılında gerçekleştirilen Milli Eğitim Şurasında kütüphaneci kavramını belirleyerek, kütüphaneci kimliğinin ilgili yıldaki durumunun tespitini yapmaktır. 1921-2021 yılları arasında üç Heyeti İlmiye ve yirmi Milli Eğitim Şurası toplanmasına rağmen, bunlar arasından, eğitimde kütüphanecilik mesleğine en çok eğilen toplantı 1962 yılında toplanan yedinci Milli Eğitim Şurası olmuştur. Dolayısıyla ilgili şura metninin ayrıca incelenmesi gereksinimi açığa çıkmıştır. Yöntem olarak Milli Eğitim Bakanlığı web sayfasından şura kararları ve tutanakları incelenmek amacıyla içerik analizi tercih edilmiş ve veriler bakanlığın resmi web sayfasından elde edilmiştir. Dolayısıyla belgeci tarihçilik açısından birincil kaynak olan kararlar ve tutanaklar bu çalışmanın sınırlarını da belirlemektedir. Buradan elde edilen veriler mesleki kimlik bağlamında değerlendirilerek ilgili yılda “kütüphaneci kimdir” sorusuna yanıt aranmaktadır. Şura’da kütüphane konusu altı başlık altında ele alınmış olmakla birlikte bu çalışmanın asal unsuru ağırlıklı olarak dördüncü başlık altındaki personel yetiştirme üzerinden kütüphanecinin kim olduğunu açığa çıkarmaktır. İlgili toplantılara konu uzmanlarının katılımının, konuların öneminin anlaşılması ve detaylı değerlendirmelerin yapılması bakımından önemli olduğu anlaşılmakta ve kütüphaneci kavramının bu denli detaylı ele alınmasında meslekten önemli isimlerin katılımcı olarak toplantıda buldukları ve rapor hazırladıkları görülmektedir. Çalışma sonucunda kütüphanecinin toplumsal kimliğine yönelik bazı unsurların ön plana çıktığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: *Milli Eğitim Şuraları, Kütüphane, Kütüphaneci, Kütüphanecilik, Mesleki Kimlik*

*Bu makale, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde “XX. Yüzyılda Kütüphaneci İmgesi ve XXI. Yüzyıl İçin Bir Model Önerisi” başlığı ile hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir.

**Arş. Gör., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, cakkakkaya@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6175-9446>

ABSTRACT

When the Scientific Committee meetings are included, the National Education Councils convened a total of twenty-three times, including three Scientific Committees and twenty National Education Councils, between 1921 and 2021. The decisions taken at the councils and the discussions held there have determined the basic issues and dynamics of education in Turkey. Considered in this context, it is possible to foresee that the National Education Councils point to the foundations of the educational history of the Republic of Turkey. The aim of this study is to determine the concept of librarian in the National Education Council held in 1962 and to determine the status of the librarian identity in the relevant year. Although three Scientific Committees and twenty National Education Councils were convened between 1921 and 2021, the meeting that focused most on the librarianship profession in education was the seventh National Education Council convened in 1962. Therefore, the need for a separate examination of the relevant council text has emerged. As a method, content analysis was preferred to examine the council decisions and minutes on the Ministry of National Education website, and the data was obtained from the official website of the ministry. Therefore, the decisions and minutes, which are the primary sources in terms of documentary historiography, also determine the boundaries of this study. The data obtained here is evaluated in the context of professional identity and an answer is sought to the question "who is a librarian" in the relevant year. Although the library issue is discussed under six headings in the Council, the main element of this study is to reveal who the librarian is, mainly through personnel training under the fourth heading. It is understood that the participation of subject experts in the relevant meetings is important in terms of understanding the importance of the subjects and making detailed evaluations, and it is seen that important names from the profession were present at the meeting as participants and prepared reports in discussing the concept of librarian in such detail. As a result of the study, it was seen that some elements regarding the social identity of the librarian came to the fore.

Keywords: *National Education Councils, Library, Librarian, Librarianship, Professional Identity*

GİRİŞ

Kütüphaneci kimdir? Türk Dil Kurumunun sözlüğüne göre isim olarak iki biçimde tanımlanmaktadır: “1- Kütüphane görevlisi kimse, bibliyotekçi; 2- Kütüphane işlerinin yürütülmesini sağlayan, kütüphanecilik öğrenimi görmüş kimse; kitaplık bilimci, bibliyotekçi.” (2024). Kütüphanecilik bir meslek olarak anılmakla birlikte tanımları net bir biçimde açığa çıkarılmakta zorlanılan bir kavramdır. Bu durumu netleştirmek için çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Bir öğretmen, avukat ya da tıp doktoru ile karşılaştırılacak olursa mesleki kimlik bulanıklığı daha da net anlaşılacaktır. Aşağıda kütüphanecilik yazınında yapılmış bulunan, yakın döneme ait çeşitli çalışmalar kronolojik bir biçimde değerlendirilmiştir.

Judge (2012), “İskoçya'daki okul kütüphanecileri için bir model geliştirmek” isimli doktora çalışmasını Strathclyde Üniversitesinde savunmuştur. Bu çalışma, literatürde tanımlanan en iyi uygulamalara ve ABD ve İskoçya'daki okullarda yürütülen beş vaka çalışmasına dayalı olarak İskoçya'daki okul kütüphaneleri için bir model sunar. Araştırma tasarımı niteldir ve çoklu vaka çalışması ile gömülü teorinin unsurlarını kullanılmıştır. ABD ve İskoçya'da vaka çalışmaları yürütmeyi seçmelerinin nedeni, İskoçya, Birleşik Krallık okul kütüphaneciliği modeline tam olarak uymuyor ve okul kütüphanelerinin öğrenci başarısını iyileştirdiğini öne süren etkileyici bir araştırma bütününe sahip olan ABD modelinden çok şey öğrenilebilir olmasıdır. Bu model, bir okul kütüphanesinin başarısını etkileyen birbirine bağlı etkiler ağını vurgulayarak, İskoçya'daki okul kütüphaneleri için ideal bir koşullar kümesini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu etkiler öncelikle üç alana ayrılır: okul kütüphanecisi, okul ortamı ve kütüphaneciye sunulan profesyonel destek. Okul kütüphanecisi, okul kütüphanesi programının birincil itici gücüdür, ancak bu diğer iki alandaki faktörler, kütüphane hizmetinin başarısına yardımcı olabilecek fırsatlar sunabilir veya onu engelleyebilecek ortamlara neden olabilir.

Burgess (2013), “Erdem etiği ve 1876'dan günümüze Amerikan kütüphaneciliğinin anlatsal kimliği” isimli doktora çalışmasında hermeneutik fenomenolojik bir yöntemle yaklaşarak Amerikan Kütüphaneci kimliğine

erdem etiği üzerinden bakmayı denemiştir. Bu bağlamda kuramsal zeminini, Kant, Hume, Heidegger, Gadamer gibi bazı filozofların dünya görüşleri çerçevesinde temellendirmiştir.

Smith (2013), “Kütüphaneciliğin sosyal belleğini yakalamak” isimli doktora tezinde, XX. yüzyılın ortalarından 2013 yılına kadar olan periyodun tanıklarından 34 kişi ile görüşerek sözlü tarih metoduyla değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu sözlü tarih çalışması, yaklaşık olarak Amerikan kütüphanecilik tarihindeki kütüphanecilerin yaşam öykülerinin açığa çıkarılması bağlamında Amerikan Kütüphane Derneği ve Texas Üniversitesi Bilgi Yönetimi programınca ortak proje olarak desteklenmiştir. Bu araştırma, kariyerlerinin sonundaki kütüphanecilerden otuz dört sözlü tarih görüşmesini toplayıp inceleyerek yirminci yüzyılın son yarısına ait kütüphaneciliğin toplumsal hafızasının unsurlarını tespit etmiştir.

Hicks (2016) tarafından hazırlanan, “Kütüphanecilerin Mesleki Kimliklerinin İnşası: Bir Söylem Analizi” isimli doktora çalışması Alberta Üniversitesinde savunulmuştur. Kütüphaneciler, bilgi uzmanları olarak toplumda önemli bir role sahiptir. Bilgi kaynaklarına düşük maliyetli erişim sağlar, artan miktarda bilgiyi organize eder ve öğrencilere, iş arayanlara, araştırmacılara, ailelere, iş arkadaşlarına, kuruluşlara ve topluluklara bilgi hizmetleri tasarlayarak, uygulayarak ve sağlayarak bilgi ihtiyaçlarını karşılamalarında yardımcı olur. Bunu yaparken, yalnızca belirli bir bilgi anlayışını ve topluluklarının bilgi ihtiyaçlarını ifade etmekle kalmaz, profesyonel kimliklerini de iletirler. Kütüphanecilerin mesleklerini nasıl tanımladıklarına odaklanarak, kütüphanecilerin kütüphaneciliği nasıl oluşturduklarına ve bu yapının kullanıcılarla, yerel topluluklarla, diğer mesleklerle ve genel olarak toplumla etkileşimlerini nasıl şekillendirdiğine dikkat çekilebilir.

Garcia ve Barbour (2018), “Bir kütüphaneciye sorun: meslek, mesleki kimlik ve kütüphanecilerin kurucu retorikleri” başlıklı çalışmasında, kütüphanecinin mesleki kimliğini tespit etmeye çalışırken nitel bir araştırma yöntemi kullanarak görüşme ve gözlem yöntemleriyle Amerika’daki güncel durumun tespiti amaçlı bir makale ortaya koymuştur.

Pierson, Goulding ve Campbell-Meier (2019), “Kütüphaneci mesleki kimliğinin bütünleşik bir anlayışı” isimli makalelerinde kütüphaneciliğin sorunlarının, teknik, tarihsel, davranışsal ve hizmet gibi birçok bağlamda ele alınmasına rağmen krizini çözemediğine vurgu yaparak asıl sorunun kütüphanecinin mesleki kimliğinde olduğunu ileri sürmektedirler. Dolayısıyla burada kütüphaneci kimdir ve gelecekte kim olacak? Kütüphaneci ne yapar ve gelecekte ne yapacak sorularıyla çalışmanın ana sorunsalını oluştururlar. Özellikle kurumsal tanım, toplumla uyum gibi alanlarda kütüphaneci kimliğinin tanımlanamaması söz konusu olmaktadır. İlgili sorunlara yanıt bulmak amacıyla on dört maddeden oluşan bir meslek kimliği betimlemesi gerçekleştirerek Yeni Zelanda’daki durumu çözümlenmeye çalışmışlardır. Bu çalışmada kullanılan on dört kimlik özelliği şunlardır: Birincil kimlik, eğitim ve öğretim sürecinde sosyalleşme, kendinde iddia, erken uygulama; mesleki statü, etik ve sivil örgütler, değişim dönüşüm olayları, deneyim ve zaman, iletişim ve uygulamaya anlam yükleme, kimlik ve yerellik ikilemi, aktarılabirlik, bulanıklaştırma, geç uygulama, kalıpları da içeren algılar.

Pierson, Goulding & Campbell-Meier (2020), “Eleştirel Uygulamalara Açılan Kapı Olarak Mesleki Kimlik: Yeni Zelanda’daki Halk Kütüphanecilerinin Kimlik Müzakereleri ile Kütüphane ve Bilgi Çalışmaları Eğitimi ve Uygulaması İçin Çıkarımları” isimli makalelerini Avustralya Kütüphane ve Bilgi Derneği Dergisinde yayınlamışlardır. Uygulamacılar ve eğitim müfredatları arasında oluşan açı farkları üzerinden müfredatların yeniden düşünülmesi değerlendirilmektedir.

Pierson, Goulding, & Campbell-Meier (2020), “Kütüphane ve Bilgi Çalışmaları Pedagojisinde Kritik Olaylar ve Kütüphaneci Mesleki Kimliği: Refleks Uygulamada Yerleşik Pedagojik Araç Olarak Araştırma Metodolojisi” Kütüphane ve Bilgi Bilim Eğitimi Derneği Konferans Belgelerinde yayınlanan Yeni Zelanda halk kütüphanecilerini ele almaktadır. Araştırmanın iki temel hedefi bulunmaktadır: (1) Bir araştırma bağlamında kullanılan metodolojinin, gelecekteki uygulamalara yönelik farkındalık geliştirmek için ve profesyonel kimlik yansımalarını teşvik etmek için pedagojik bir araç olarak nasıl uyarlanabileceğini ana hatlarıyla belirtmek; (2) Pedagojik aracı, kalıcı değişimi anlamak ve onunla etkileşime geçmek için etkili bir çerçeve olarak etkileşimli uygulama içine yerleştirmek.

Türkiye’de Milli Eğitim Şuraları üzerine gerçekleştirilen bazı önemli çalışmalar bulunmaktadır. Sefercioğlu (1970), “Türk Kütüphaneciler Derneğinin VIII. Milli Eğitim Şurası Başkanlığına sunduğu, okul kütüphanelerine ilişkin mutıra” metni ile Sekizinci Şuraya kadar geçen süreci değerlendirmektedir. Ersoy ve Yılmaz (2009),

Şuraları değerlendiren çalışmalarında yaşam boyu öğrenmeye odaklanmışlardır. Önal (2010), yaşam boyu öğrenme ve okur yazarlık üzerine odaklanmaktadır. Özkan (2022), Milli Eğitim Şuralarını okul kütüphaneleri bağlamında ele almıştır. Türkiye’de kütüphanecilik alanında Milli Eğitim Şuralarını değerlendiren ciddi bir literatür yazılmıştır. Bu çalışmalar, okul kütüphanelerinin genel durumlarına, yaşam boyu öğrenmeye, okur yazarlık ve yaygın eğitim olgularına odaklanmış ve benzer yönlerle değerlendirilmiştir. Bu çalışma ise verili literatürden farklı olarak, Milli Eğitim Şuralarında tartışılan kütüphanelere birer kurum olarak değil onu işletecek olan kütüphanecinin nasıl algılandığına ve kütüphanecinin kimlik özelliklerine odaklanmaktadır. Başka bir ifade ile bu makale, kimlik özelliklerinin tespitinin en mümkün olduğu VII. Şuradan hareketle ilgili dönemin tarihsel bağlamda ortaya koyduğu kütüphaneciyi anlamak üzerine kurulmuştur.

Yöntem

Araştırmanın sorunu, Milli Eğitim Şuralarının içerisinde öne çıkan Yedinci Milli Eğitim Şurasında kütüphanecinin kim olduğunu anlamak üzerine kurulmuştur. Belgeci tarihçilik bağlamında veriler Milli Eğitim Bakanlığının internet sayfasından alınmıştır. Tarihçilik, tarihsel durumu açığa çıkarmak üzere, belge toplama ve analiz etme sürecidir (Neuman, 2017, s. 620). Kütüphanecilik mesleğine ilişkin bütün Şuralar içerisinde Yedinci Milli Eğitim Şurası, kütüphaneci kavramı ve kimliği açısından diğerlerinden çok ayrıştığı için özel bir çalışma yapılması gereksinimi doğmuştur. Karar metninde iki paragraflık bir yer tutmasına rağmen kütüphaneler ve kütüphanecilik üzerine tutanakların oldukça detaylı olduğu görülmektedir. Her iki metin de hem olduğu gibi ekte aktarılmakta hem de mesleki kimlik açısından değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, metinler mesleki kimlik açısından ele alındığında bazı özelliklerin ön plana çıktığı saptanmıştır. Meslek kimliği kavramını kütüphaneci özelinde değerlendirirken başvuru on dört başlıktan eğitim ve öğretim, erken uygulama, sivil örgütler, profesyonellik (mesleki statü) ve bulanıklaşma ve durulma olmak üzere beş ögenin belirgin biçimde önde çıktığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla kimlik değerlendirmesi, bu çalışma kapsamında bu beş başlık ile şekillendirilmiştir. Pierson, Goulding ve Campbell-Meier’in çalışmalarından elde edilen yöntem Türkçeye yazar tarafından uyarlanmıştır.

Heyet-i İlmiye Toplantıları ve Milli Eğitim Şuraları

Heyet-i İlmiye toplantıları 1921-1926 yılları arasında, birinci Şura 17-29 Temmuz 1939, ikinci Şura 15-21 Şubat 1943, üçüncü Şura 2-10 Aralık 1946, dördüncü Şura 23-31 Ağustos 1949, beşinci Şura 04-14 Şubat 1953, altıncı Şura 18-23 Mart 1957, yedinci Şura 5-15 Şubat 1962, sekizinci Şura 28 Eylül-3 Ekim 1970, dokuzuncu Şura 24 Haziran-4 Temmuz 1974, onuncu Şura 23-26 Haziran 1981, on birinci Şura 8-11 Haziran 1982, on ikinci Şura 18-22 Haziran 1988, on üçüncü Şura 15-19 Ocak 1990, on dördüncü Şura 27-29 Eylül 1993, on beşinci Şura 13-17 Mayıs 1996, on altıncı Şura 22-26 Şubat 1999, on yedinci Şura 13-17 Kasım 2006, on sekizinci Şura 1-5 Kasım 2010, on dokuzuncu Şura 2-6 Aralık 2014 ve yirminci Şura 1-3 Aralık 2021 tarihlerinde toplanmıştır. Milli Eğitim Şuralarının temelinde 15 Temmuz 1921 yılında toplanan ve Atatürk’ün cepheden gelerek bizzat katıldığı (Kaplukan, 2013, S. 175), sonuna kadar da izlediği Maarif Kongresinin yattığı ileri sürülebilir.

Milli Eğitim Şuraları, Türkiye Cumhuriyeti eğitim tarihinin genişletilmiş demokratik toplantıları olarak betimlenebilir. Bakanlığın tanımına göre “*Bakan Şurasının doğal üyesi ve başkanı*” olup, “*Bakan Yardımcıları, Talim Terbiye Kurulu Başkanı, ile Bakanlık merkez teşkilatı birim amirleri ve Talim Terbiye Kurulu Üyeleri*” diğer doğal üyeler olarak betimlenmektedir. Davet edilecek üyeler “*Türkiye Büyük Millet Meclisi Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Başkanı ve üyeleri, başkanlıkça Bakan onayı alınan Bakanlık, bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler ile yurt içi ve yurt dışından meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, basın ve yayın kuruluşları, öğrenci ve veli temsilcileri ile eğitim alanında şura konusuyla ilgili çalışmalarıyla tanınmış uzmanlar*” şeklinde tanımlanmaktadır. Şura kararları tavsiye niteliğindedir ve toplantıya davet edilen ilgililerce oluşturulan çalışma gruplarınca rapor altına alınan güncel konulardan oluşur (Milli Eğitim Şurası Yönergesi, 2024). Heyet-i İlmiye toplantıları da dahil edildiğinde Milli Eğitim Şuralarının 1921-2021 tarihleri arasında üçü Heyet-i İlmiye yirmisi Milli Eğitim Şurası olmak üzere toplanmış ve yirmi üç defa toplanmıştır. Şuralarda alınan kararlar ve buralarda yapılan tartışmalar Türkiye’de eğitimin temel konularını ve

dinamiklerini belirlemiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde Milli Eğitim Şuralarının Türkiye Cumhuriyeti eğitim tarihinin temellerini işaret ettiğini ön görmek mümkündür. Bu çalışma, Şura kararlarına ve tutanaklarına odaklanarak burada yapılan tartışmalarda kütüphanecinin Türkiye Cumhuriyeti eğitim politikalarında tuttuğu yeri anlamaya girişmekte ve öne çıkan VII. Şurayı bu bağlamda analiz etmektedir.

Telif ve Tercüme Heyetinin çalışma şekli ve görevleri belirlenirken, burada 7. maddede “*İlkokulların programına uygun olmayan ancak, okunmasında fayda görülen esere ‘Başarılı öğrencilere verilmek veya okul kütüphanesinde bulundurulmak üzere takdir olunmuştur.’* kaydıyla bir imtiyaz verilir.” Milli Eğitim Bakanlığı Heyeti İlmiye toplantıları karar raporunda (1923-1926) ifadesi yer almaktadır. Buradan ilkokullarda bir kütüphanenin var olduğu anlaşılmakta fakat daha fazla bilgi elde etmek mümkün görünmemektedir. Birinci Şura’da Mehmet Emin Erişirgil tarafından dile getirilen “*kütüphane memurları için kanun çıkarmak*”, “*şerefli bir meslek haline getirmek*” (1939, s. 430) gibi ifadelerde yer bulmakla birlikte Yedinci Şuraya kadar kütüphaneler ve kütüphaneciler ile ilgili başka bir ifade bulunmamaktadır. Sefercioğlu (1970, s. 349), “*V. Milli Eğitim Şurası ve özellikle bundan önceki Şura çalışma konuları arasında kütüphaneciliğimizin pek çok meselesi tartışılmış*” biçiminde yorumlamasına rağmen kütüphaneciliğin değil zaman zaman kütüphanelerin tartışıldığı görülmektedir. Sekizinci Şura’da kararlarında 32. maddede: “*AZ MASRAFLI TESİS, ARAÇ VE GEREÇ İSTEYEN PROGRAMLAR*” başlığı altında “*Bu gruba giren programlar az masraflı tesis, araç ve gereç isteyen çalışma alanlarını kapsar: büro eğitimi ve sekreterlik, muhasebe, turizm (tercüman rehberlik), kooperatifçilik, teknik ressamlık, ev ekonomisi, sağlık eğitimi, tarım (tavukçuluk, arıcılık, meyvecilik, tarım endüstrisi gibi) kütüphanecilik, güzel sanatlar (resim, müzik, sahne sanatları gibi).*” (1970) şeklinde geçmektedir. Dikkate değer bir ifade olmadığı görülmektedir ve birbirine sadece az masraflı olduğu düşünülerek benzetilen alanlara vurgu yapılmıştır. On Birinci Milli Eğitim Şurası’nda (1982) “*Eğitim Uzmanının Eğitimi İçin Model Teklifi*” başlığı altında altıncı maddede “*Raporda mevcut uzmanlık alanlarına okul kütüphanelerinin daha iyi çalıştırılması amacıyla bir ‘okul kütüphaneciliği uzmanlığı’ eklenmesi teklifi benimsenmiştir.*” ifadesi yer almaktadır. Yirminci Milli Eğitim Şurası (2021) Temel Eğitim ve Eğitimde Niteliğin Artırılması başlığı altında: 52. maddede “*Eğitim kurumlarına uzman kütüphaneci, sağlık personeli (hemşire), teknik eleman, temizlik ve güvenlik personeli istihdam edilmelidir.*” On Birinci ve Yirminci Şura kararları okul kütüphaneciliğinin bir uzmanlık gerektirdiğinin anlaşılması bağlamında önemlidir. Özkan’ın (2022, s. 189) belirttiği yorumun aksine uzmanlığın nasıl (yükseköğretimle mi, stajla mı, kurslar eliyle mi, orta öğretimle mi) elde edileceği belirgin değildir. Nitekim, Önal’ın (1986, s. 26) “*Yüksek düzeyde eğitim görmesi gereken okul kütüphanecilerinin yerine; 1983-1984 öğretim yılında açılan Matbaa Meslek Lisesi Kütüphanecilik Bölümü’nden mezun olacakların çalıştırılması, yakında uygulanmaya konmak üzere planlanmıştır.*” yorumundan da anlaşılacağı üzere, on birinci Şuradan sonra uzmanlık algısı uygulamada lisans eğitimi bir tarafa meslek lisesi eğitimine kadar geriletilmiştir. Yedinci Şurada bunların detaylı şekilde ele alındığı görülmüştür.

Yedinci Milli Eğitim Şurası ve Kütüphaneci İmgesi

Kütüphaneler, 5-15 Şubat 1962 tarihlerinde toplanan Yedinci Şurada oldukça detaylı bir biçimde ele alınmıştır. On sayfalık raporda tam on bir kez kütüphane kavramının anılmasıyla birlikte özel bir başlık açıldığı da görülmektedir. Bunlar ekte verilmiştir. Şura katılımcıları içerisinde kütüphanecilik camiasının tanındık isimlerinin olduğu dikkat çekmektedir. Bunlar; Türk Kütüphaneciler Derneği Başkanı sıfatı ile Osman Ersoy (Doçent), Milli Kütüphane Müdürü sıfatı ile Adnan Ötügen, Uluslararası Müzeler Komisyonu, Türkiye Milli Komitesi Başkanı sıfatı ile Hamit Zübeyr Koşay’dır. Ayrıca kendisi kimyacı olmasına rağmen Ali Rıza Berken, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Kütüphane Müdürü sıfatıyla katılmıştır. 4. komisyon, 6 Şubat 1962 tarihinde Gazi Eğitim Enstitüsü konferans salonunda toplanmışlardır. Komisyon güzel sanatlar, opera ve tiyatro, eski eserler ve müzeler, kütüphaneler ve yayım olmak üzere beş ana konu üzerinde çalışmıştır. 13 Şubat 1962 tarihinde komisyon raporu Hamit Zübeyr Koşay tarafından Şuraya sunulmuştur. Komisyonun aldığı kararlar ekte tırnak içerisinde verilmiştir. VII. Milli Eğitim Şurası tutanakları kütüphaneci mesleki kimliği özelinde değerlendirildiğinde, eğitim ve öğretim, erken uygulama, profesyonellik (mesleki statü), sivil örgütler, bulanıklaşma ve durulma olmak üzere beş kimlik özelliğinin ön plana çıktığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile, Şurada tartışılan kütüphanecinin eğitim ve öğretimi, erken uygulama dönemi, statüsü, mesleki derneğin ve etkileşimde bulunan diğer rollerin kimlik oluşumundaki durumu aşağıda ayrı ayrı başlıklar halinde değerlendirilmektedir.

Eğitim ve Öğretim

Kurslar eliyle başlayıp zaman içerisinde üniversite eğitime ve bir araştırma alanına dönüşen kütüphanecilik eğitimi kütüphaneci mesleki kimliğinin en önemli parçalarından birisi haline gelmiştir. Eğitim, kişiyi bilgilendiren, davranışlarını şekillendiren, sorunlarını görmesini sağlayan ve çözüm üretebilen sağlıklı kişiliğin oluşumuna önemli düzeyde katkıda bulunan bir süreci betimler (Gürdal, 1990, s. 73). 1925 yılı Eylül ayında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde Fehmi Ethem Karatay tarafından açılan ilk kurs sadece dört ay sürmüştü (Baysal, 1987, s. 19). Türkiye’de ilk devamlı ve uzun süre kurslarla kütüphanecilik eğitimi yapmayı Andan Ötügen başarmıştır (Artukoğlu, 1979, s. 4). Türkiye’de kütüphanecilik eğitimi, 1925 yılından itibaren başlayarak 1954-55 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Enstitüsü kurulana kadar kurslarla devam etmiştir (Ersoy, 1965, s. 52). Bir mesleğin bilim olabilmesi için üniversite düzeyinde eğitim yapılıyor olması önemlidir (Atılğan, 1999, s. 144). Bir mesleğe hakim olmak, mesleki bilgi, beceri edinmeyi ve mesleki faaliyete ve niteliklerine karşı özel bir tutumun geliştirilmesini içeren yüksek öğrenimin çok önemli bir yönüdür. Mesleki faaliyetin bir kişinin hayatına entegrasyonunu ifade eden mesleki kimlik, bu süreçte önemli bir rol oynar (Лобков, 2023).

Yedinci Milli Eğitim Şurası karar metninde ve tutanaklarda personel yetiştirme, net biçimde vurgulanmaktadır, dolayısıyla da üniversite eğitimi ön plana çıkmaktadır. Halk kütüphaneleri ile ilgili teklifin altıncı maddesinin a bendinde, “*Kütüphanelerin ilmi ve idari personeline müdüründen kütüphanecisine kadar şamil olmak ve yalnız mesleki formasyonu olanlara inhisar etmek üzere 250-500 lira arasında aylık tazminat verilmesi*” önerilmiştir. Bu durum uzmanlık eğitimi almış personeli öne çıkarması ve ayırtması bakımından dikkat çekmektedir. Aynı maddenin b bendinde ise daha önceden görev yapmakta olan ve başarılı işler sergilemiş olan müdür, müdür yardımcısı ve başmemurların eğitim şartından muaf tutulmaları da alaylı eğitimin başarı kaydıyla öne çıktığı bir durumu göstermektedir. Okul kütüphaneleri ile ilgili başlık altında, orta öğretimle ilgili bölümün birinci maddesinde “*kütüphane idaresinden müdüre karşı sorumlu tek şahıs kütüphaneci müdür yardımcısı olması*” gereği belirtilmiştir. Böylece okul kütüphanelerinin sorumluluğunun bu alanda eğitim almış kişilerce yönetici olarak yürütülmesi hususu açığa çıkmıştır. Aynı bölümün ikinci maddesinde ise “*kütüphanelerin teftişinin kütüphaneci müfettişler*” eliyle gerçekleştirilmesi istenmektedir. Müdür yardımcısı kütüphanecinin arkasından, teftişten de sorumlu müfettişin kütüphaneci olması vurgusu ile mesleki eğitimin öneminin daha net biçimde ortaya konduğu söylenebilir. Yüksek okul kütüphaneleriyle ilgili bölümde ise “*mütehassıs bir kütüphane müdürü ve yeteri kadar kütüphaneci*” ile kurumun çalıştırılması önerilmiştir. Uzmanlık eğitimi almış bir kadronun üniversite kütüphanelerini yönetmesi kütüphanecilik eğitime yeni bir güç daha katmış görünmektedir. Personel yetiştirmeye ilişkin bölümün birinci maddesinde “*Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Enstitüsüne paralel olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde bir Kütüphanecilik Enstitüsü*” kurulması önerilmiştir. Üniversite eğitiminin sayısının artırılması mesleki eğitimdeki gereksinimin önemini öne çıkarmaktadır. Bu öneriden iki yıl sonra İstanbul Üniversitesi de Kütüphanecilik eğitime başlayacaktır. Personel yetiştirme bölümünün ikinci maddesinde Milli Eğitim Bakanlığınca düzenli olarak “*kütüphanecilik yüksek tahsil bursu*” verilerek kütüphanecilik eğitiminin desteklenmesi istenmektedir. Üçüncü maddede ise bazı öğretmen okulu öğrencilerine de “*kütüphanecilik yüksek öğrenimi*” yaptırmak gereği ifade edilmektedir. Kütüphaneci sayısının eksik kalacağı durumları telafi etmek açısından bakıldığında bazı öğretmenlerin de kütüphanecilik eğitimi almış olmaları onların buldukları yerlerde bu görevi eğitimi olarak yapabilmelerine olanak sunmaktadır. Personel yetiştirme bölümünün beşinci maddesi yardımcı personelin eğitiminde odaklanmakta ve “*gece kursları, yaz kursları ve kısa süreli stajlar*” düzenlenerek yardımcı personelinde formasyon almasına önem verilmektedir. Kütüphaneler arası işbirliği başlığının birinci maddesinde ise çeşitli kurs, seminer gibi eğitimlerin “*Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik Enstitüsü, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Milli Kütüphane ve Türk Kütüphaneciler Derneği*”nin işbirliği halinde çalışmalarına vurgu yapılmaktadır. Bu vurgu ile, akademi, idare, uygulayıcı ve sivil toplum kuruluşunun eğitimde ortak çalışmalar yürütmesinin kurumların birbirlerinin gereksinimlerini anlamaları ve geliştirici çözümler üretmesinin önünü açması bakımından önemi anlaşılmaktadır. Derleme Kanunu bölümünün on ikinci maddesinin a bendinde, Fikir ve Sanat Eserleri Derleme Kanunu çerçevesinde “*Fikir ve Sanat Eserleri Derleme Müdürlüğünün Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı olarak kütüphanecilik ihtisasına sahip bir müdür tarafından yürütülmesi*” önerisi yer almaktadır. Yedinci Milli Eğitim Şurası karar ve tutanakları incelendiğinde, kütüphaneci kimliğinin oluşmasındaki eğitim boyutunun etkilerinin oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Erken Uygulama

Genel olarak, profesyonel kimliğin gelişimi, sosyal beklentilerin, kişisel değerlerin ve erken uygulama deneyimlerinin entegrasyonunu içeren karmaşık bir süreçtir. Bir kütüphanecinin mesleki kimliğini şekillendirmede ve tanımlamada uygulamanın ilk yıllarının önemi bir tartışma konusudur. Franco de Sa (2015), mesleki kimliğin inşası, hem aile değerleri gibi birincil sosyalleşmeden hem de eğitim kurumları ve erken kariyerler dahil olmak üzere ikincil sosyalleşmeden etkilendiğini belirtir. Kütüphanecilik okulunun ve ilk eğitimin başlangıcında, bireyler mesleki kimliklerini müzakere etme ve tanımlama yolculuğuna çıkarlar. Mula-Falcon & Caballero (2023), stajlar gibi bu erken deneyimler, öğrencilere kendilerini sektöre kaptırmaları ve seçtikleri disiplinin profesyonel doğası hakkında daha derin bir anlayış kazanmaları için fırsatlar sağladığını vurgular. Spencer, Sriraman, Talley, & Ortiz (2018), bu deneyimler sayesinde öğrenciler hedefleri üzerinde düşündüğünü, akademik bilgilerini ve önemli mesleki özellikler geliştirdiğini ortaya koyar. Cullinan, Purtell, & Canary (2020) göre, mesleki kimlik geliştirme süreci akademik hazırlık sırasında başlar ve erken uygulama deneyimleriyle daha da geliştirilir. Naukarinen ve Bairoh (2021) göre, akademiye öğretime göre araştırmanın önceliklendirilmesi, mesleki kimliğin gelişimini etkileyerek etik olmayan uygulamalara ve yüksek düzeyde stres ve iş memnuniyetsizliğine yol açabilir. Bununla birlikte, uygulamanın ilk yıllarında, bu kimliğin daha derin bir içselleştirilmesi ve yeniden müzakere edilmesi ile gerçekleşir. Eğitim ve öğretim sırasında oluşan algılar ve beklentiler genellikle işin gerçekleri tarafından kabul görmez ve bu da kişinin mesleki kimliğinin eleştirel bir değerlendirmesine ve yeniden değerlendirilmesine yol açar. Sosyalleşmenin bu aşaması, kütüphanecinin kimliğini daha da şekillendirmede ve tanımlamada çok önemli bir rol oynar, çünkü alandaki kendi benzersiz algıları ve deneyimlerinden büyük ölçüde etkilendir. Bu kritik dönemde, uygulayıcılar çalışma ortamlarının çeşitli yönlerini, üstlendikleri görevleri ve meslekleri bağlamındaki genel rollerini özenle değerlendirir. Bu değerlendirme sürecinde, gerekirse, kütüphanecinin çalışmalarının faaliyet gösterdikleri belirli bağlamla nasıl uyumlu olduğuna odaklanarak, mesleki kimlikte değişiklikler gerçekleştirebilir. Yedinci Milli Eğitim Şurasının Personel Yetiştirme bölümünün dördüncü maddesinde, “*Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphanecilik Enstitüsünden mezun olacak en iyi üç öğrenciye her yıl, yabancı memleketler kütüphanelerinde iki yıllık mesleki bir staj yapma imkanı sağlamalıdır.*” ifadesi yer almaktadır. Erken uygulama aşaması, eğitim ve öğretim sırasında başlangıçta geliştirilen mesleki kimliğin sürekli iyileştirilmesi için bir platform görevi görür. Mesleğin gerçeklerini uygulama ve bunlarla yüzleşme eylemi yoluyla, yeniden müzakere edilen kimlik daha derinden içselleşir ve kütüphanecinin birincil kimliğiyle bir şekilde bütünleşir. Bu aşamada yurt dışında önemli bir kütüphanede iki yıl süre ile gerçekleştirilen staj çalışmasının kimliğe olumlu anlamda katkı sunacağı ileri sürülebilir. Ayrıca, mesleki gelişimin bu aşaması, yalnızca kütüphanecinin kimliğinin diğerlerinden nasıl ayrıldığını tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda çalışmanın doğası ve diğer mesleklerle nasıl karşılaştırıldığı hakkında kapsamlı bir anlayışı da ortaya koyar. Uygulayıcılar algılarını tanımlama sürecine girdikçe, alanlarındaki diğer profesyonellerle ortak bir kimlik kurabilir ve bunlara erişebilirler. Bu paylaşılan kimlik, kütüphaneciler arasında bağlılık ve dostluk duygusunu teşvik ederek profesyonel ağların oluşmasına ve bilgi ve deneyim alışverişine izin verir. Sonuç olarak, uygulamanın ilk yılları, bir kütüphanecinin mesleki kimliğini şekillendirmede ve tanımlamada son derece önemlidir. Bu aşamada bireyler, kütüphaneci olarak rollerinin daha detaylı ve bütünleşik bir anlaşılma sürecine yol açan bir müzakere, değerlendirme ve yeniden değerlendirme sürecinden geçer. Bu yolculuk boyunca, uygulayıcılar sadece kendi benzersiz kimliklerini tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda alandaki akranlarıyla bağlantılar ve ortaklıklar kurarlar. Bu devam eden mesleki gelişim süreci, nihayetinde kütüphanecilik mesleğinin bir bütün olarak büyümesine ve ilerlemesine katkıda bulunur. Yedinci Milli Eğitim Şurası karar ve tutanaklarında erken uygulama dönemine ilişkin başka bir madde bulunmamaktadır.

Profesyonellik (Mesleki Statü)

Tutanaklarda geçen halk kütüphanelerinde “176 kişi olan kadronun 1738 kişilik bir kadroya çıkarılması”, kütüphaneler kanunu çerçevesinde “mesleki formasyon” vurgusu, “il özel idareleri ve belediyelerden kütüphanelere bütçe” ayrılması talebi “müdürlük ve müdür yardımcılıklarında, müfettişlikte mesleki formasyon” gerekliliği kütüphanecilik eğitimi veren “üniversite sayısının” artırılması gibi öneriler doğrudan mesleki statünün gelişimini etkilemektedir. Profesyonel olarak tanınmak, kütüphanecilerin çalışmalarının etkisini ve önemini savunmalarını sağlayarak katkılarının hafife alınmamasına yardımcı olur. Bir meslek olmanın getirdiği tanınırlık,

kütüphanecilere fayda sağlayacak ve kütüphanecilik alanındaki farkındalık eksikliği, kütüphanenin kütüphaneciden üstün tutulması ve bilgi biliminin tanımlanmasının zorluğu gibi kütüphanecinin prestij eksikliğine neden olan unsurlarla mücadele edecektir (Seminelli, 2016, s. 67). Kütüphanecilerin mesleki statüsü, yerel koşullar ve faktörlerden etkilenebilen, genellikle kimlikleri olarak adlandırılan benlik duygularıyla bağlantılı olabilir. Akademik kütüphanecilik alanında, örneğin uzman (öğretim görevlisi) olarak atanmak veya görev süresi kazanmak, bireylere belirli bir statü düzeyi verebilir ve mesleki kimliklerinin şekillenmesine katkıda bulunabilir. Başka bir ifadeyle, öğretim görevlisi olarak tanınmak, kütüphanecilerin mesleki kimliğini meşrulaştırmaya ve oluşturmaya hizmet edebilir, böylece alandaki konumlarını sağlamlaştırabilirler. Statünün kazanılması, sırayla, sadece bireyler için değil, aynı zamanda bir bütün olarak meslek için de tanınma potansiyeline sahiptir. Özellikle akademik kütüphanecilik bağlamında, öğretim görevlisi statüsü, bu alanda çalışan kütüphanecilerin genel kimliğini büyük ölçüde artırabilir ve mesleki rollerinin önemini vurgulayabilir. Statüden kaynaklanan bu kabul ve onama, kimliklerini şekillendirmeye ve alanda olumlu bir itibar oluşturmaya katkıda buldukları için hem bireyler hem de mesleğin kendisi için son derece önemlidir. Önemli bir çalışmada kütüphanecilerin sosyo-profesyonel statüsündeki olumlu ve olumsuz eğilimleri belirlemek için Tambov bölgesindeki kültür kurumlarının uzmanları ve yöneticileri ile röportajlar yapıldı. Çalışma, kütüphaneci mesleğinin işadamları, işçiler ve hükümet yetkilileri arasında düşük prestije sahip olduğunu, emekliler, öğretmenler, entelektüeller, sosyal hizmet uzmanları ve doktorların buna daha olumlu baktığını buldu (Александровна, 2015). Sosyalleşme süreci, bireyin belirli bir meslekle ilişkili statü algısını şekillendirmede çok önemli bir rol oynar. Kütüphanecilik söz konusu olduğunda, farklı kültürel geçmişlere sahip bireylerin bu mesleği nasıl algıladıklarına dair genel bir farkındalık vardır ve bu genellikle diğer mesleklere ilişkin algılarından farklıdır. Kütüphaneciler arasında mesleklerinin dış görüşüne ilişkin artan bu farkındalık, olumlu bir algıyı sürdürmek ve olası yanlış anlamalar veya klişelerle mücadele etmek için aktif olarak çalışmalarını sağlar. Kütüphaneciler çeşitli etkinliklere aktif olarak katılarak ve anlamlı işbirlikleri kurarak akademik topluluk içindeki profesyonel imajlarını ve statülerini geliştirmeleri için iç görüşler ve öneriler geliştirmelidir (Jackson, 1999). Mesleki kimlik gelişiminin sürekliliği kütüphanecilerin mesleki statüsünün korunmasında çok önemli bir rol oynar, çünkü sürekli mesleki gelişime ve alanlarında güncel kalmaya olan bağlılıklarını gösterir. Savunuculuk, mesleki kimliğin ayrılmaz bir yönü olarak, kütüphaneciler için değerli bir öneme sahiptir. Bu savunuculuk, profesyonel dernekler aracılığıyla, bireysel veya toplu olarak gerçekleştirilebilir ve kütüphanecilerin mesleki statülerini, becerilerini ve uzmanlıklarını seçtikleri mesleğin değerini ve değerlerini vurgulamak için kullanmalarına olanak tanır. Kütüphanecilikte profesyonelliğin anlamı, mesleki özelliklerin eksik bir başarısı mı yoksa bir kimlik oluşturma süreci mi olduğu konusunda farklı görüşlerle tartışma konusu olmuştur. Profesyonellik alanı işyeri hiyerarşilerinin ötesinde, statüsünde değer bulmasına izin veren bir gündem inşası gerektirir. Kütüphaneciler mesleklerini savunarak mesleki statülerini güçlendirebilir ve yükseltebilir ve sırayla mesleki kimliklerini daha da sağlamlaştırabilirler. Kütüphaneciler kimliklerini gerçekten tanımlamak ve anlamlandırmak için sıklıkla mesleki faaliyetlerine, belirlenmiş standartlara bağlılıklarına ve mesleğin temel değerleriyle uyumuna güvenirlere. Bu faaliyetler ve değerler tipik olarak kütüphanecilere alan içindeki erken sosyalleşmeleri sırasında kökleşir ve sonunda mesleki kimliklerinin içsel bir parçası haline gelir. Kütüphaneciler bu faaliyetleri ve değerleri yürekten benimseyerek mesleki kimliklerini pekiştirir ve mesleğin genel kimliğine ve itibarına katkıda bulunurlar.

Sivil Örgütler

Kütüphanecilerin profesyonel kimliğini, 1876 yılında Melvil Dewey, C.A. Cutter, Samuel Green ve diğerlerinin de aralarında bulunduğu bir grup kütüphanecinin profesyonel bir kütüphane derneğinin kurulması çağrısında bulunmak üzere Philadelphia'da bir araya gelmesiyle başlatmak sivil örgütlerin önemini vurgulamak bağlamında önemlidir (Drabinski, 2016, s. 608). Kütüphaneci mesleki kimlik geliştirmede dernekler, meslek dernekleri, kütüphanecinin mesleki kimliğinin şekillenmesinde ve gelişiminde rol oynar, mesleğe atfedilen anlam ve meslek dernekleri gibi tezahürleri, kütüphanecilerin mesleği algılanmasını ve ona bağlılığını etkiler. Kütüphanecilerin meslek dernekleri algısı, mesleğe ait olma ve katılım duygularını da etkileyebilir. Mesleki dernekler, kütüphaneci mesleki kimliğinin oluşumuna ve büyümesine katkıda bulunabilecek ağ oluşturma, mesleki gelişim ve bilgi paylaşımı için fırsatlar sağlar (Pierson, 2023). Kütüphanecilikte meslek etiğinin varlığına rağmen, değerler gibi ortak ilkeler tarafından şekillendirildikleri için mesleki kimliklerde belirli bir derecede homojenlik olduğu açıktır. Bununla birlikte, bu homojenliğe, bireyler bu ilkeleri kendi benzersiz yollarıyla içselleştirdiklerinde ortaya çıkan

heterojenlik eşlik eder. Kütüphaneciler bazı temel ilkeleri paylaşabilirken, bu ilkelerin yorumlanması ve uygulanması bireyler arasında önemli ölçüde değişebilir. Sonuç olarak, mesleki kimlikleri farklılık gösterir ve kütüphanecilik alanındaki uygulamalarda bakış açıları ve yaklaşımların çeşitliliğinden söz edilebilir. Kütüphaneciliğin amaçlanan ve pratik uygulaması, mesleki kimliğin oluşumunda çok önemli bir rol oynar. Kütüphaneciler aynı eğitimi alabilseler de, mesleki kimlikleri çalıştıkları belirli alt sektör veya alandan etkilenebilir. Temel ilkeleri paylaşsalar bile, farklı alt sektörlerdeki kütüphaneciler, kendi rolleriyle ilişkili bağlamsal detaylar ve pratik hususlar nedeniyle farklı profesyonel kimliklere sahip olabilirler. Bu, profesyonel bağlamın profesyonel kimliğin gelişimi üzerindeki etkisini kabul etmek ve anlamak önemlidir. Sivil meslek örgütleri farklı sektörlerde gelişen kimliklerin birbirlerine yaklaşmaları ve kendi içlerinde iletişim kurabilmeleri açısından hayati bir değere sahiptir. Değerlerin ve statünün iç tanınmasını kapsayan meslek kültürü, kütüphanecilikte mesleki kimliğin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Meslek içindeki paylaşılan değerler, inançlar ve uygulamalar kolektif bir kimliğin oluşumuna katkıda bulunur. Mesleki dernekler veya kuruluşlar, kütüphanecilerin profesyonel iletişim ve etkileşime girmeleri için bir platform sağlayan profesyonel kültürün temel kolaylaştırıcıları olarak hizmet eder. Bu dernekler aracılığıyla kütüphaneciler kolektif bir kimliğe erişerek kendilerini daha geniş bir profesyonel topluluğun parçası olarak tanımlamalarına ve mesleki kimliklerinin gelişimine katkıda bulunmalarına olanak tanır. Meslek dernekleri sadece kütüphaneciler arasında iletişimi sağlamakla kalmaz, aynı zamanda ortak bir kimliğin geliştirilmesi ve sürdürülmesi için bir mekanizma sunar. Bu derneklere katılarak, kütüphaneciler benzer değerleri ve hedefleri paylaşan profesyonel bir ağa erişim kazanır. Bu kolektif kimlik, kütüphanecilere aidiyet duygusu sağlar ve fikir alışverişinde bulunabilecekleri, bilgi paylaşabilecekleri ve mesleki sorunları tartışabilecekleri destekleyici bir ortam elde ederler. Derneklere katılımları sayesinde kütüphaneciler, kendilerini, değerlerini ve özlemlerini paylaşan bir toplulukla uyumlu hale getirerek mesleki kimliklerini güçlendirebilirler. Meslek dernekleri tarafından gerçekleştirilen eylemler, mesleğin kolektif kimliğini şekillendirme ve geleceğe yönelik yörüngesini etkileme potansiyeline sahiptir. Bu dernekler, mesleğin belirli bir zaman ve yerde toplu temsilinden yararlanma gücüne sahiptir. Girişimleri ve savunuculuk çabaları mesleğin tonunu belirleyebilir, temel değerlerini şekillendirebilir ve hatta gidişatını önemli şekillerde değiştirebilir. Sonuç olarak, mesleki dernekler bir bütün olarak mesleğin gelişen ihtiyaçlarını ve isteklerini yansıtan eylemler yaptıkça, kütüphanecilerin ortak mesleki kimliği değişime ve adaptasyona tabi olabilir.

VII. Milli Eğitim Şurasında kütüphaneler arası iş birliği başlığı altında, “*Personel eğitiminde ve yetiştirilmesinde, açılması gereken devamlı ve geçici kütüphanecilik kurs ve seminerlerinin yönetim ve yürütülmesinde Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik Enstitüsü ile Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Milli Kütüphane ve Türk Kütüphaneciler Derneği işbirliği halinde çalışmalıdırlar.*” ifadesi sivil örgütlere metinde yapılan tek atıftır. Mesleki bir sivil örgüt olarak Türk Kütüphaneciler Derneğinin akademi, yasama ve yürütme erkleriyle ve uygulayıcılarla yakın ilişki içerisinde çalışması mesleki kimlik açısından üstlenilen sorumluluğu ve kendisine yüklenen değeri gösterir. Yalnız tek madde ile sivil toplum kuruluşunun varlığının henüz yeterince güçlü bir yapıda olmadığı ve etkisinin de az olduğu ileri sürülebilir.

Bulanıklaşma ve Durulma

Bulanıklaştırma söylemi, kütüphanecilerin profesyonel kimlikleriyle ilgili olarak “gizleme” kavramını araştırır ve profesyonel bir kimliğin kademeli olarak mevcut profesyonel kimlikten şüphe uyandıracak kadar farklı bir duruma geçtiği algılandığında ortaya çıkan bulanıklaşma olgusunu açıklamakta kullanılır. Kimliklerin bu bulanıklaşması, belirli alanlarda diğerlerinden daha belirgin bir şekilde tezahür etme eğilimindedir ve genellikle çok yönlü rollere sahip olan veya çeşitli kimlikler inşa etmek için dinamik bir süreçte yer alan kütüphaneciler arasında görülür. Bulanıklığın açıklayıcı bir örneği, bir eğitimcinin rolünün kütüphaneci kimliğiyle karmaşık bir şekilde iç içe geçtiği ve sonunda yeni bir melez kimliğin ortaya çıkmasına yol açtığı öğretmen-kütüphaneciler alanında ayırt edilebilir. Ayrıca, çok yönlü yetenek ve önceliklere sahip, araştırma ve yönetim sorumluluklarını ustaca yapan akademik kütüphaneciler bağlamında da bulanıklık ortaya çıkabilir. Verili durumun süresinin veya belirli bir ortamda yaygın olan belirli bağlamsal koşulların, ortaya çıkan bulanıklığın kapsamı üzerinde bir etki yaratabileceği üzerinde düşünmeye değerdir. Bazı kütüphanecilerin, kütüphanecilerden ziyade araştırmacı olarak belirlendiği bir çalışma birimi bulanıklık gösterdiğinde, birimin uyumu, morali ve misyonu karmaşıklaşabilir. Ek olarak, bulanıklık, profesyonel boyut algısını ve profesyonel kimliğe örgütsel odaklanmayı etkileme potansiyeline sahiptir. “Genişletilmiş kimlikler” kavramı, ilk profesyonel kimliğin vazgeçilmediğini, daha ziyade önceki

görünümünün ötesinde veya ondan farklı bir şeyi kapsayacak şekilde genişlediğini imgeler. Bulanıklık olgusu, mevcut bir kimlik, söz konusu kimliğin önceden var olan anlayışından sapan bir şekilde kendisini uyarlamaya veya değiştirmeye zorlandığında veya gerektiğinde gerçekleşir (Pierson, Goulding, & Campbell-Meier, 2019). Durulma kavramı ise ilgili bulanıklaşmış kimliklerden birisinin diğerine göreceli olarak baskın gelmesi durumu ifade etmek için kullanılmaktadır. Öğretmen kütüphaneci örneğinde olduğu gibi zaman içerisinde öğretmen kimliği ya da kütüphaneci kimliği baskın gelebilir ya da yeni melez bir kimlik açığa çıkabilir.

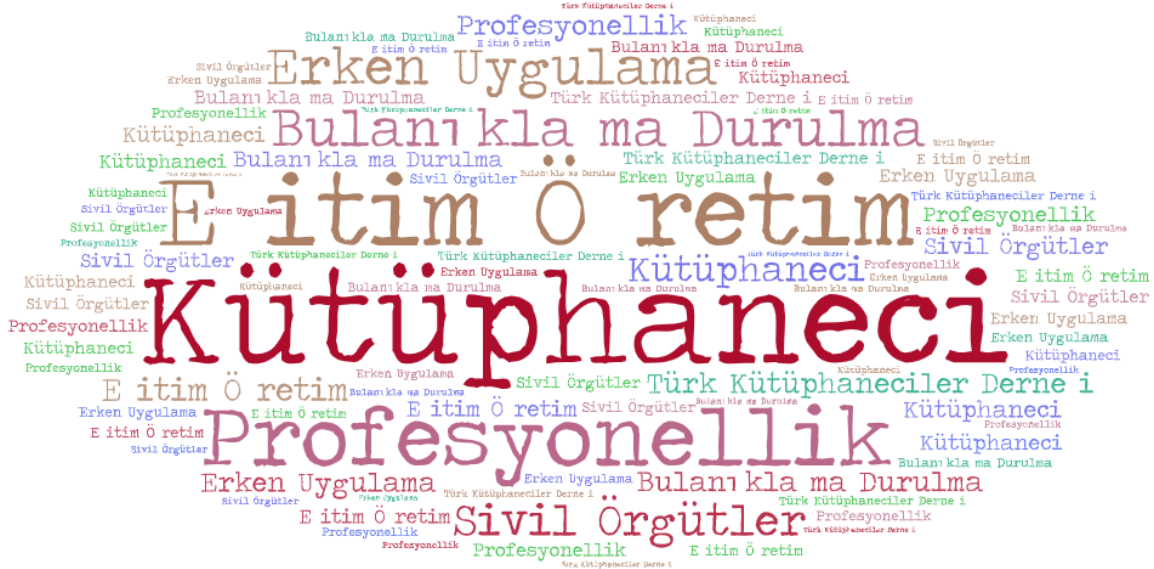
Okul kütüphaneleri başlığı altında, “*kütüphane idaresinden müdüre karşı sorumlu tek bir şahıs kütüphaneci müdür yardımcısı*”; “*Okul kütüphanelerinin teftişi kütüphaneci müfettişler tarafından yapılmalıdır*”; “*Ankara Yüksek Öğretmen Okulundan gelecek bir kısım öğrenciye kütüphanecilik yüksek öğrenimi yaptırmak*” ibareleri kütüphaneci mesleki kimliğinde oluşabilecek olası bulanıklıkları işaret etmektedir. Müdürlük, müdür yardımcılığı, müfettişlik gibi yeni edilen kimlik biçimlerinin kütüphaneci kimliği ile iletişime geçtiğinde ortaya çıkacak olan yeni kimlik biçiminin formasyon aldığı kütüphanecilik ya da yeni edilen kimliklerden birisi ya da özgün bir deneyim sonucu yeni melez bir kimlik yönünde zaman içerisinde evrimleşmesi beklenebilir. Benzer bir durum öğretmen okulundan gelecek ve temel formasyonu öğretmenlik olan bireyin de kütüphanecilik eğitimi alması ve uygulamada kütüphaneci ve öğretmen olarak çalışmasıyla birlikte onun içinde geçerli olacaktır. Özellikle de alanlar arası profesyonel kimlikler için geçerli olmakla birlikte, annelik, babalık, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik köken, inanç sistemleri gibi toplumsal durumlar özelinde de genişlemeler görülebilir.

SONUÇ

Heyet-i İlmiye raporundaki bir cümleden okullarda bir kütüphane bulunduğu anlaşılacakla birlikte, I. Milli Eğitim Şurasındaki içeriği tanımlamaktan uzak “kütüphane memuru” ve mesleğin kanunla tanımlanması gereği ifadesi hariç tutulduğunda, VII. Milli Eğitim Şurasına kadar konuya değinilmediği görülmektedir. VII. Milli Eğitim Şurasında kütüphaneler için özel bir başlık açılmıştır. Şurada toplanan 4. Komisyonun beş temel çalışma başlığından bir tanesi de kütüphaneler olmuştur ve oldukça detaylı bir rapor hazırlanmıştır. Bu Şurada Osman Ersoy, Hamit Zübeyr Koşay, Adana Ötügen gibi isimlerin bulunduğu altı çizilmelidir. Şura raporunda iki maddede özetlenmekle birlikte tutanaklar incelendiğinde oldukça detaylı bir çalışma yapıldığı anlaşılacak ve komisyon üyeleri tarafından Şura aracılığı ile yürütmeye öneriler tebliğ edilmiştir. Şura raporundaki iki maddede kütüphaneciye değinilmemektedir. Tutanaklarda ise altı temel başlık altında, milli kütüphane, halk kütüphaneleri, okul kütüphaneleri (ilk ve orta ile yüksek okul ayrıştırılarak), personel yetiştirme, kütüphaneler arası işbirliği ve derleme yasası olarak ayrıntılandırılmıştır. Yaklaşık sekiz yıl sonra VIII. Milli Eğitim Şurasında az masraflı programlar listesinde adı anılmıştır. IX. Milli Eğitim Şurasında ortaokullarda haftalık 1-2 saatlik seçmeli ders olarak kütüphanecilik karar metnine girmiştir. XI. Milli Eğitim Şurası kararlarında “mevcut uzmanlık alanlarına ‘okul kütüphaneciliği uzmanlığı’ eklenmesi” önerilmiştir. XII. Milli Eğitim Şurasında Yükseköğretim kütüphanelerinin zenginleştirilmesi bağlamında bir ifade mevcuttur. XIV. Milli Eğitim Şurasında okul öncesi eğitim için “oyuncak kütüphanesi” yapmak fikri kararlaştırılmıştır. XV. Milli Eğitim Şurasında, gelişen bilgi iletişim teknolojileri ve yaygın eğitim materyallerinin erişiminin sağlanması bağlamında değinilmiştir. XVII. Milli Eğitim Şurasında kararda yer almamasına rağmen tutanaklardan “yaşam boyu öğrenme” başlığı altında ele alındığı görülmektedir. XVIII. Milli Eğitim Şurasında kararda bir ifade olmamasına rağmen, Şura tutanaklarına göre “bir katılımcı” bilgisayar teknolojileri sınıfları ile kütüphanelerin birleştirilmesini önermiştir. XX. Milli Eğitim Şurasında, eğitimde niteliğin artırılması başlığında toplam beş maddede değinilmekle birlikte en önemlisi uzman kütüphaneci istihdamı sorunudur. Türkiye Cumhuriyeti’nin bir asırlık eğitim tarihini değerlendirmek amacıyla önemli toplantılar olarak düşünülen Milli Eğitim Şuralarında, birer eğitim kurumu olarak kütüphanelerin değerlendirildiğini öne sürmek mümkün görünmemektedir. Gelecekteki Milli Eğitim Şuralarında, VII. Milli Eğitim Şurasının örnek alınması ve konuyla ilgili olarak konu uzmanlarından oluşan kurulların günümüz koşulları da düşünülerek yeniden şekillendirilmesi gereksinimi açık bir biçimde görünmektedir. Özellikle vurgulamak gerekir ki Milli Eğitim Şuralarının büyük çoğunluğunun kütüphanecisi olmayan bir kütüphane ya da tanımı belli olmayan bir kütüphane görevlisi düşündükleri tespit edilmiştir.

Sözcük bulutu: Kütüphaneci kimliğinde VII. MEB Şurasında öne çıkan kimlik öğeleri

Sözcük bulutunda da görüleceği üzere, VII. Milli Eğitim Şurasında kütüphaneci kimliği yoğunluk sırasıyla, eğitim öğretim, profesyonellik, bulanıklaşma, erken uygulama ve sivil örgütler biçimde betimlenebilir. Bu durum kütüphanecinin kim olduğu sorusuna yanıt olarak, mesleki kimlik bağlamında yüksek eğitim almış, uygulama alanları bulunan, sosyal statüsü yüksek bir profesyonel, sivil toplum kuruluşlarına sahip ve diğer meslek ve alanlarla iç içe geçebilen alanlar arası bir kimlik görünümü ortaya koymaktadır. VII. Milli Eğitim Şurasında kütüphaneci mesleki kimliği için altı çizilmesi gereken belirgin unsurlar vardır. Uzman kütüphaneci yetiştirmek amacıyla yüksek öğretimde yeni bir kütüphanecilik bölümünün açılması önerilmiş ve iki sene sonrasında İstanbul Üniversitesi bu alanda faaliyete başlamıştır. Kütüphanecilik alanında yüksek tahsil için burs verilmesi önemli destek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca öğretmen okulu öğrencilerine de kütüphanecilik yüksek öğrenimi yaptırma girişimi görülmüştür. Başarılı olan en az üç öğrenciye iki yıl süreyle yurt dışında staj fırsatı tanınarak yeteneklerinin evrenselleşmesi sağlanmak istenmiştir. Hali hazırda kütüphanelerde çalışmakta bulunan alaylı personelin ara eleman olmaları amacıyla gece kursları, yaz kursları ve stajlar aracılığıyla kurumsal eğitimin önemi belirtilmiştir. Açılması planlanan geçici ve sürekli kurslarda Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik Enstitüsü ile Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Milli Kütüphane ve Türk Kütüphaneciler Derneğinin ortak çalışmalarının önemi belirtilmiştir. Bu durum akademi, politika geliştiriciler, uygulayıcılar ve sivil toplum kuruluşlarının koordinasyonu anlamında ayrıca önemlidir. Bir asırlık bir Cumhuriyet tarihi göz önüne alındığında VII. Milli Eğitim Şurasının kütüphaneciyi tanımlamak için en elverişli toplantı olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Artukoğlu, A. (1979). Türkiye'de kütüphanecilik eğitimine genel bakış. *Türk Kütüphaneciliği*, 1-11.
- Atılğan, D. (1999). Türkiye'de kütüphanecilik eğitimi ve yeni bin yılda hedefler. *Bilginin serüveni: Dünü, Bugünü, Yarını: Türk Kütüphaneciler Derneği'nin Kuruluşunun 50. Yılı Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, (s. 144-163).
- Baysal, J. (1987). *Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar Araçlar Yöntemler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Burgess, J. T. (2013). Virtue ethics and the narrative identity of American librarianship 1876 to present. The University of Alabama.
- Cullinan, M. E., Purtell, R., & Canary, H. E. (2020). Emerging Professional Identity in Patient Hand-Off Routines: A Practical Application of Performative Face Theory. *Health Communication*, 1-9. doi:10.1080/10410236.2020.1857518

- Drabinski, E. (2016). Valuing Professionalism: Discourse as Professional Practice. *Library Trends*, 64(3), 604-614. doi:10.1353/LIB.2016.0005
- Ersoy, A., & Yılmaz, B. (2009). Yaşam boyu öğrenme ve Türkiye’de halk kütüphaneleri. *Türk kütüphaneciliği*, 23(4), 803-834.
- Ersoy, O. (1965). Kütüphanecilik kursları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 49-59.
- Franco de Sa, R. (2015). A identidade profissional do médico generalista: lições a serem aplicadas pela instituição formadora. *ABCS Health Sciences*, 241-246. doi:10.7322/ABCSSH.V40I3.802
- Garcia, M. A., & Barbour, J. B. (2018). “Ask a Professional Ask a Librarian”: Librarianship and the Chronic Struggle for Professional Status. *Management Communication Quarterly*, 1-28. doi:https://doi.org/10.1177/0893318918776798
- Gürdal, O. (1990). Kütüphanecilik eğitimi planlaması: 1. *Türk Kütüphaneciliği*, 73-82.
- Hicks, D. (2016). The Construction of Librarians’ Professional Identities: A Discourse Analysis. University of Alberta.
- Jackson, M. G. (1999). Image and status: Academic librarians and the new professionalism. *Advances in librarianship*, 93-115.
- Judge, C. S. (2012). Developing a model for school librarians in Scotland. University of Strathclyde.
- Kapluhan, E. (2013). Atatürk dönemi eğitim seferberliği ve köy enstitüleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*(26), 172-194.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1923-1926). *Heyet-i İmiye*. Ankara. 2023 tarihinde https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164441_heyeti_ilmiye.pdf adresinden alındı
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1939). *Birinci Milli Eğitim Şurası Tutanakları*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1962). *Yedinci Milli Eğitim Şurası*. Ankara. 2023 tarihinde https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/08162906_7_sura.pdf adresinden alındı
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1962). *Yedinci Milli Eğitim Şurası Tutanakları*. Ankara. 2023 tarihinde https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/7_sura.pdf adresinden alındı
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1970). *Sekizinci Milli Eğitim Şurası*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1982). *On Birinci Milli Eğitim Şurası*. Ankara. 2023 tarihinde https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165200_11_sura.pdf adresinden alındı
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2021). *Yirminci Milli Eğitim Şurası*. Ankara. 20232 tarihinde https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/08163100_20_sura.pdf adresinden alındı
- Milli Eğitim Şurası Yönergesi. (2024, Mart). *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, s. 850-855. Milli Eğitim Bakanlığı: https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_03/23102740_sura_yonergesi.pdf adresinden alındı
- Mula-Falcon, J., & Caballero, K. (2023). Early career academic's odyssey: A narrative study of her professional identity construction. *Research Evaluation*, 1-28. doi:10.1093/reseval/rvad005

- Naukkarinen, J., & Bairoh, S. (2021). Gender differences in professional identities and development of engineering skills among early career engineers in Finland. *European Journal of Engineering Education*, 85-101. doi:10.1080/03043797.2021.1929851
- Neuman, L. W. (2017). *Toplumsal araştırma yöntemleri*. Siyasal kitabevi.
- Önal, H. İ. (1986). Türkiye'de okul kütüphanelerinin hizmet vermesini etkileyen yönetsel faktörler. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 35(1), 17-30.
- Önal, İ. (2010). Tarihsel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık: Türkiye deneyimi. *Bilgi dünyası*, 11(1), 101-121.
- Özkan, M. (2022). Milli Eğitim Şura Kararlarında Okul Kütüphaneleri: Bir Doküman Analizi Çalışması. *Bilgi Dünyası*, 23(2), 173-198.
- Pierson, C. M. (2023). The role of identity moderators and perceived degree of identity separation in librarian professional identity development. *Journal of Librarianship and Information Science*.
- Pierson, C. M., Goulding, A., & Campbell-Meier, J. (2019). An integrated understanding of librarian professional identity. *Global Knowledge, Memory and Communication*(68), 413-430. doi:DOI 10.1108/GKMC-01-2019-0008
- Pierson, C. M., Goulding, A., & Campbell-Meier, J. (2020). Critical Incidents and Librarian Professional Identity in LIS Pedagogy: Research Methodology as Pedagogical Tool Embedded in Reflexive Practice. *ALISE 2020 Proceedings*, (s. 28-40).
- Pierson, C. M., Goulding, A., & Campbell-Meier, J. (2020). Professional identity as gateway to critical practices: Identity negotiations of public librarians in New Zealand with implications for LIS education and practice. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 69(3), 287-302. doi:https://doi.org/10.1080/24750158.2020.1777636
- Sefercioğlu, N. (1970). Türk Kütüphaneciler Derneğinin VIII. Milli Eğitim Şurası Başkanlığına sunduğu, okul kütüphanelerine ilişkin mutıra. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 19(4), 349-352.
- Seminelli, H. (2016). Librarian as Professional. *Serials Librarian*, 71(1), 63-69. doi:10.1080/0361526X.2016.1168667
- Smith, A. A. (2013). Capturing the Social Memory of Librarianship. The University of Texas at Austin.
- Spencer, B. J., Sriraman, V., Talley, K. P., & Ortiz, A. M. (2018). Board 60: Social Cognitive Impact of Industry internships upon Engineering Technology Students Developing Professional Identity: a Case Study. *125 Years at the Heart of Engineering Education*.
- Türk Dil Kurumu*. (2024, 4). Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Александровна, С. Н. (2015). Престиж работника библиотеки: региональный аспект. *Вестник Томского государственного университета. Культурология и искусствоведение*, 160-163.
- Ловков, С. (2023). Development of professional identity in the educational space of higher education. *Научно-педагогическое обозрение*, 130-137. doi:10.23951/2307-6127-2023-2-130-137

Ek 1: 1962 MEB Şura Karar Metninde İlgili Bölüm

1- Kütüphaneler başlığı altında yer alan "Halk Kütüphaneleri", "Okul Kütüphaneleri", "Personel Yetiştirme", "Kütüphaneler Arası İş Birliği" ve "Derleme" konularında Koordinasyon Grubunca hazırlanan ve Millî Eğitim Şûrasınca kabul edilen teklifler uygun görülmüştür. Bu konularla ilgili müteakip çalışmalar Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne yürütülecektir.

2- Koordinasyon Grubu Millî Kütüphanenin idari bakımdan Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı bir müdürlük olarak hizmet görmesinin faydalı olacağı kanaatine vardığı hâlde, Millî Eğitim Şûrası Millî Kütüphanenin doğrudan doğruya Millî Eğitim Bakanlığına bağlı, ilmî ve idari bakımdan özerkliği ve tüzel kişiliği haiz bir müdürlük olarak hizmet görmesinin faydalı olacağını kabul etmiştir. Millî Kütüphanenin Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak kalması kabul edildiğine göre özerkliğin bahis konusu olmaması gerekir. Tüzel kişiliğe gelince, Millî Kütüphane uygun bir binaya kavuşturulmadan bu konuda hemen bir karara varılması yerinde görülmemiştir. Bu itibarla mevcut durum devam edecektir” (Yedinci Millî Eğitim Şûrası, 1962)

Ek 2: 1962 MEB Şura Tutanaklarında İlgili Metin

“Konu I: Millî Kütüphane

Teklifler:

1- Millî Kütüphanenin, idari bakımdan Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı bir müdürlük olarak hizmet görmesinin faydalı olacağı kanaatine varılmıştır.

2- Millî Kütüphanenin binası yapılıncaya kadar mevcut binalarına eklenmek üzere 1.500.000 liraya malolacak yeni bir bina ilave edilmelidir.

3- Millî Kütüphaneye her türlü ihtiyacını karşılayacak modern yeni bir bina yaptırılmalı ve bu inşaat için önümüzdeki on yılda sarfedilmek üzere yeteri kadar ödenek tahsis edilmelidir.

4- Millî Kütüphanede bibliyografya ve diğer yayınları için kullanılmak üzere bir matbaa kurulmalıdır.

5- Millî Kütüphane, imkanları ölçüsünde, kitap, resim ve heykel koleksiyonları yapmalıdır.

Konu II: Halk Kütüphaneleri

Teklifler:

1- Halen 176 kişilik bir kadro ile çalışmakta olan Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, hizmetlerini memleket sathına teşmil edebilmesi için, on yıl içinde 1738 kişilik bir kadro ile teçhiz edilmelidir.

2- 13’ü bölge, 52’si ilçe¹ kütüphanesi olmak üzere önümüzdeki on yıl içinde yeniden açılması düşünülen 467 halk kütüphanesi binası için gereken ödenek verilmelidir.

3- İl ve ilçe halk kütüphanelerine bağlı olarak gezici kitap iare servisleri kurulmalı ve bunlar için lüzumlu olan altı araba, cip ve bukmobil otobüsleri önümüzdeki on yıl içinde temin edilmelidir.

4- İstanbul’da XVII. Yüzyıldan beri hizmet görmekte olan ve bugün mevcudu 11’e inmiş bulunan umumî kütüphaneler üç kategoriye ayrılarak bunlardan Bayazıt Kütüphanesi Devlet nüshalarını içine alan bir Devlet kütüphanesi; Süleymaniye Kütüphanesi

¹ “52’si il” olarak değiştirilmiştir.

yazmaları ve Şark-İslam kültürüne ait eserleri içine alan bir kütüphane; Ragıp Paşa, Nuruosmaniye, Köprülü, Ayasofya ve Selim Ağa Kütüphaneleri kataloglarındaki eserleri içine alan Müze Kütüphaneler; Millet, Hüsrev Paşa, Muratmolla ve Atıf Efendi Kütüphaneleri ile Üsküdar'daki Şemsi Paşa Kütüphanesi de Halk Kütüphaneleri haline getirilmelidir.

5- Kütüphanelerimizdeki mevcut ünik yazma nüshalarının mikrofilmlerini bir an önce ikmal edebilmek için gereken azami ödeneğe bütçelerde yer verilmelidir.

6- Yukarıdaki hususların gerçekleşmesi için Kütüphaneler Komitesince teklif edilen "Kütüphaneler Kanunu" tasarısında başlıca şu ifadeler yer almalıdır:

a) Kütüphanelerin ilmi ve idari personeline müdüründen kütüphanecisine kadar şamil olmak ve yalnız mesleki formasyonu olanlara inhisar üzere 250-500 lira arasında aylık tazminat verilmesi;

b) Kanun yürürlüğe girdiği tarihte kütüphanelerde başarılı hizmetleri geçmiş müdürler, müdür yardımcılar ve başmemurların mesleki formasyon şartından istisna edilmeleri;

c) Yazma ve kıymetli basma koleksiyonları ile yazma ilim ve sanat eserleri dışında kalan türkçe² ve yabancı dillerde basılı kitap ve periyodiklerle görevli olan kütüphane personelinin Kefalet Kanunu hükümlerinden istisna edilmesi;

d) Kefalet Kanunu hükümlerine bağlı kalan kütüphane personeli için ayda 50 liradan eksik olmamak üzere depo tazminatı verilmesi;

e) İl ve ilçe halk kütüphanelerine gelir olarak özel idare ve belediyeler bütçelerinin yıllık gelir tutarından belli bir yüzdenin ayrılması;

f) Kütüphaneler için satın alınacak kitaplarda 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu hükümlerinin uygulanmaması.

Konu III: Okul Kütüphaneleri

Teklifler:

A- İlk ve Orta Öğretim Okul Kütüphaneleri:

1- İlk ve³ orta öğretim okul kütüphanelerinde kütüphane idaresinden müdüre karşı sorumlu tek şahıs kütüphaneci müdür yardımcısı olmalıdır.

2- Okul kütüphanelerinin teftişi kütüphaneci müfettişler tarafından yapılmalıdır.

3- Köy okullarında birkaç köyü içine alan bölge köy okulu kütüphaneleri kurulmalıdır.⁴

4- Orta öğretim okulları kütüphaneleri tam teşekküllü kütüphaneler olmalıdır.⁵

5- Yeni yapılacak okullarda modern kütüphane icaplarına göre gerekli planlamaya gidilmelidir.

6- Okul kütüphaneleri halk kütüphaneleriyle işbirliği yapmalıdır.

7- İlkokulun üçüncü sınıfından itibaren ortaokul ve lise sınıflarında, ayrıca İlköğretmen okullarında türkçe dersleri müfredatı için kütüphaneciliğe yer verilmelidir.

8- İlk ve orta öğretim okullar kütüphanelerinin kuruluş, teşkilat, okula-aile birliği ile münasebetler, satın alma ve bağış, kütüphane tesisleri, kütüphanenin çalışma programı, kitap revizyonu, iare işleri ve geçici hükümler gibi çeşitli fonksiyonlarını ve bu

² Türkçenin ilk harfinin küçük yazılmasında neden eldeki orijinal belgeye sadık kalmaktır.

³ "İlk ve" ibaresi kaldırılmıştır.

⁴ 3. madde "Bölge okullarında birer bölge okulu kütüphanesi kurulmalıdır." şeklinde değiştirilmiştir.

⁵ 4. madde kaldırılmıştır.

fonksiyonların nasıl yerine getirileceğini belirten 40 maddelik bir okul kütüphaneleri yönetmeliği hazırlanmıştır. Bu yönetmelik rapora eklenmiştir.

B- Yüksek Okul Kütüphaneleri:

1- Yüksek okul kütüphaneleri, müteahhas bir kütüphane müdürü ile yeteri kadar kütüphaneci ve personel tarafından yönetilmeli, ayrıca istişari mahiyette olmak üzere, öğretmenlerden seçilmiş bir kütüphane kurulu da kütüphane işleri ile ilgilenmelidir.

2- Kütüphane ödenekleri kütüphane müdürü ile kütüphane kurulunun uygun göreceği kitap ve malzeme için sarf edilmelidir.

3- Yüksek okul kütüphaneleri çeşitli kademelerdeki diğer kütüphanelerle işbirliği yapmalıdır.

4- Yüksek okul kütüphaneleri okuldaki öğrenci kollarının her çeşit kültürel faaliyetlerine katılmalı, sınıf ve seminer çalışmalarında kütüphanenin imkanlarından azami şekilde fayda sağlamak üzere, öğretmen ve öğrencilerle işbirliği yapmalıdır.

Konu IV: Personel yetiştirme

Teklifler:

1- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Enstitüsüne paralel olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde bir Kütüphanecilik Enstitüsü açılmalıdır.

2- Milli Eğitim Bakanlığı her yıl yeteri kadar öğrenciye kütüphanecilik yüksek tahsil bursu vermelidir.

3- Milli Eğitim Bakanlığı Ankara Yüksek Öğretmen Okulunda öğretmen okullarından gelecek olan bir kısım öğrencilere de kütüphanecilik yüksek öğretimi yaptırmalıdır.

4- Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphanecilik Enstitüsünden mezun olacak en iyi üç öğrenciye her yıl, yabancı memleketler kütüphanelerinde iki yıllık mesleki bir staj yapma imkanlarını sağlamalıdır.

5- Kütüphanelere çeşitli kaynaklardan gelerek intisap etmiş kütüphanecilerle yeniden bu mesleğe intisap etmek isteyen orta tahsilli elemanlar için mesleki formasyon vermek ve kütüphane memuru yetiştirmek üzere;

a) Ankara'da gece kursları,

b) Yaz tatillerinden faydalanmak suretiyle ihtiyaç duyulan yerlerde kısa süreli kurslar açılmalı,

c) Veya önemli ve tam teşekküllü kütüphanelerde kısa süreli stajlar yaptırılmalıdır.

Konu V: Kütüphaneler arası işbirliği

Teklifler:

1- Personel eğitiminde ve yetiştirilmesinde, açılması gereken devamlı ve geçici kütüphanecilik kurs ve seminerlerinin yönetim ve yürütülmesinde Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik Enstitüsü ile Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Milli Kütüphane ve Türk Kütüphaneciler Derneği işbirliği halinde çalışmalıdırlar.

2- Kütüphanelerde kullanılan her türlü malzeme ve mefruşat, Devlete daha ucuza maledilmesi için, standart bir şekle getirilmelidir.

3- İleriki yıllarda kütüphanelerde yer darlığına meydan verilmemek üzere az kullanılan,

aktüalitesini kaybetmiş ve çok fersüdeleşmiş⁶ kitaplar için müşterek depolar kurulmalıdır.

4- Kütüphaneler arası bir döner sermaye tesis edilmeli, yurt içi ve dışı mikrofilm, fotokopi, mikrokart, matbu fiş kartları, kütüphaneler arası iare kolaylıkları gibi taleplerde bu döner sermaye imkanları ile karşılanmalıdır.

Konu VI: Derleme

Teklifler:

1- 21 Haziran 1934 tarihli ve 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu film, fotoğraf, plak ve benzeri çeşitli dokümanlar için de geniş boşluklar arzietmekte bulunduğundan yeni ihtiyaçlara göre yeni bir kanun çıkarılmalıdır.

2- Derleme işleri bölge, il ve ilçe kütüphaneleri yararına olarak bölgeleştirilmelidir.

3- Eski Derleme Kanuna göre matbaacıdan alınan 5 Devlet nüshasına editörün vereceği iki Devlet nüshası ilave edilerek Devlet nüshalarının sayısı yediye çıkarılmalıdır.

4- Devlet nüshalarının şimdiye kadar İstanbul Üniversitesi ile Ankara Umumi Kütüphanesine verilmekte olan iki nüsha Diyarbakır ve Erzurum Bölge Kütüphanelerine tahsis edilmelidir.

5- Taşradaki derleme takip işleri Milli Eğitim ve İlköğretim Müdürlüklerinden alınarak halk kütüphanelerine verilmelidir.

6- Derleme mevzuuna giren her çeşit yayımın posta pulundan muafiyeti sağlanmalıdır.

7- Şehir işi denilen el ilanları, afiş, prospektüsler ve teksir yolu ile yapılan yayınları ile plak, fotoğraf ve filmler de derlemeye tabi tutulmalıdır.

8- Derlemeye tabi olacak filmlerle bir sinematik ile bir Türk filmografyası kurulmalı ve bunlar kuruluncaya kadar bu işi Milli Kütüphane üzerine almalıdır.

9- Derlemeye tabi olacak plaklarla bir Türk fonoteki kurulmalıdır.⁷

10- Derleme Kanunu hükümlerine riayet sağlamak için para cezaları artırılmalıdır.

11- Yeni ihtiyaçları ve hükümleri karşılamak üzere derleme teşkilatı genişletilmelidir.

12- Yukarıdaki tekliflerden kuvveden fiile çıkarılabilmesi için "Fikir ve Sanat Eserleri Derleme Kanunu" tasarısında şu hükümler yer almalıdır:

a) Fikir ve Sanat Eserleri Derleme Müdürlüğünün Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı olarak kütüphanecilik ihtisasına sahip bir müdür tarafından yönetilmesi;

b) Mükerrer ve tadilli baskılarında bibliyografya bakımından önemi dolayısıyla derlemeye tabi tutulması;

c) Yerli sinema filmleriyle plaklardan birer tanesinin Türk sinemateki ile Türk fonotekine teslim edilmeleri ve bu filmlerle plakların sözü geçen müesseseler teşekkül edinceye kadar Milli Kütüphanede muhafazası;

ç) Editörler tarafından teslim edilecek iki Devlet nüshasından birinin Konya, öbürünün de Samsun Bölge Halk Kütüphanelerine gönderilmesi;

d) Yabancı memleketlerde Türk vatandaşlarının bastırdıkları ve çoğalttıkları tezlerden birer nüshanın Milli Kütüphaneye verilmesi;

e) Banknotlar, tahviller, çekler ve pullar ile kıymetli kağıtlarında üzerine iptal sürşarjı

---

⁶ "ve çok fersudeleşmiş" ibaresi kaldırılmıştır.

⁷ Madde "Derlemeye tabi olarak plak ve bantlarla bir Türk fonoteki kurulmalıdır." şeklinde değiştirilmiştir.

konulmak suretiyle derlemeye tabi tutulması; mekanik bir vasıta ile on nüshadan az çoğaltılan müzik partiyonlarının birer fotokopisinin, eserin icrasında en az 15 gün önce, besteci tarafından yapılacak bildiri üzerine, Milli Kütüphane tarafından masrafları kendisine ödenerek alınması (Bu şekilde Milli Kütüphane birer fotokopisi alınmış olan müzik partiyonlarının bestecilerine ve temsilcilerine ait her türlü icra hakları mahfuzdur);

f) Derlem Müdürlüğüne teslim edilmeye eserin ve eksik nüshaların, teslim ile mükellef şahıslar veya müesseseler hesabına Derleme Müdürlüğüne satın alınması;

g) Derlem Müdürlüğüne matbaacılar veya editörler tarafından verilecek ve tiraj miktarlarını da ihtiva edecek olan beyannamelerin sahipleri eserin müellifi veya mütercimi tarafından serbestçe tetkik edilebilmesi;

h) Kanunun şümülüne giren eserlerin Derleme Müdürlüğüne teslimi anında telif, temsil ve icra haklarının tescil edilmiş sayılması;

ı) Türkiye’de arkeolojik kazı yapan yabancı heyet ve şahısların Türkiye dışında bu kazı ile ilgili olarak yayımlayacakları her türlü neşriyattan 12 nüshanın Derleme Müdürlüğüne verilmesi ve 12 nüshadan 5 nüshanın Eski Eserler ve Müzeler, Türk Tarih Kurumu, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Adana Bölge Müzesi ve kazının yapıldığı bölge müze müdürlüğüne verilmesi (Milli Eğitim Bakanlığı, 1962).

Kütüphane, Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi

Library, Archive and Museum Research Journal

e-ISSN: 2718-0832

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2 (2024), 151-172
<https://dx.doi.org/10.59116/lamre.1464134>

Araştırma Makalesi – Research Article

Geliş Tarihi / Received: 03.04.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 12.07.2024

Hitit Devlet Arşiv-Kütüphanesi

The Hittite State Archive-Library

Satı Nur YILAL* , Bülent YILMAZ**

ÖZET

Bu araştırmada, Anadolu'nun ilk devlet arşiv-kütüphanesi olma özelliği taşıyan Hitit Devlet Arşiv-Kütüphanesi ortaya çıkışı, işleyişi, kütüphanecilik teknikleri ve Hitit kâtiplerinin çalışmaları ile uygarlık tarihine katkıları incelenmiştir. Yazının icadından önce bilgiler sözlü yollarda aktarılıyor ve bu durum bazı bilgilerin değişmesine ya da yok olmasına neden oluyordu. Yazının icadı ile bilgi yazılı bir forma dönüştürülerek kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Bu durum zaman içinde artan yazılı belgelerin güvenli ortamlarda koruma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Antik Çağ toplumlarında çoğalan belgelerin düzenli bir şekilde toplanması ve koruması ihtiyacı arşiv-kütüphane kurumlarının oluşmasında belirleyici olmuştur. İnsanlık tarihinin belleği olan bu kurumlar bilgi birikiminin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamıştır. Antik Çağ toplumları arasında bu kurumlar aracılığıyla kültürel alanda bir rekabet de bulunmaktaydı. Hitit Devleti'nin kurmuş olduğu saray arşiv-kütüphanesi yazılı belgelerin ilk örnekleri olan kil tablet koleksiyonu ile bilgiyi yazma, çoğaltma ve koruma görevini Anadolu'da ilk üstlenen uygarlık olmuştur. M.Ö. yaşamış bir uygarlık hakkında bu kadar doğru bilgilere erişim sağlanabiliyorsa bu, Hitit Devleti'nden günümüze kalan saray arşiv-kütüphanesinden çıkarılan kil tabletlerin çevirileri sayesinde. Anadolu topraklarında bilinen en eski arşiv-kütüphane kurumunu oluşturan Hititler, kütüphanecilik tarihi bakımından da önemli bir yere sahiptir. Kazılar sonucunda çok sayıda tablet ve kütüphaneciliğe dair kalıntılar bulunmuştur. Yapılan çalışmalar Hitit Devleti'nin sistemli bir arşiv-kütüphane kurumu oluşturduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hititler, Hitit Devlet Arşiv-Kütüphanesi, Hitit Kâtipleri, Anadolu, İlk Çağ Arşiv ve Kütüphaneleri

*Dr. Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, satinyural@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2707-8575>

**Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, byilmaz963@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4040-3966>

ABSTRACT

In this study, the emergence of the Hittite State Archive-Library, which is the first state archive-library in Anatolia, is examined in terms of its functioning, librarianship techniques and the work of Hittite scribes and their contributions to the history of civilization. Before the invention of writing, information was transmitted orally and this caused some information to change or disappear. With the invention of writing, information was transformed into a written format and started to be recorded. This situation created the need to protect written documents, which increased over time in secure environments. The need to collect and preserve the documents that proliferated in ancient societies in an organized manner was decisive in the formation of archive-library institutions. These institutions, which are the memory of human history, ensured the transfer of knowledge to future generations. There was also a cultural competition between ancient societies through these institutions. The palace archive-library established by the Hittite State was the first civilization in Anatolia to undertake the task of writing, reproducing and preserving information with its collection of clay tablets, the first examples of written documents. If we can access such accurate information about a civilization that lived in BC, it is thanks to the translations of the clay tablets extracted from the palace archive-library of the Hittite State. The Hittites, who formed the oldest known archive-library institution in Anatolia, have an important place in the history of librarianship. As a result of the excavations, many tablets and remains of librarianship were found. The studies show that the Hittite State established a systematic archive-library institution.

Keywords: *Hittites, Hittite State Archive-Library, Hittite Scribes, Anatolia, Ancient Archives and Libraries*

GİRİŞ

Uygarlık tarihi boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Anadolu’da her döneme ait izler bulmak mümkündür. İlk Çağ uygarlıkları arasında yer alan Hitit Devleti, Anadolu’da bilinen en eski arşiv-kütüphane sistemini kurması ile ayrı bir öneme sahiptir. M.Ö. 2000’li yıllarda büyük bir imparatorluk kurmuş olan Hititler hakkında bugün her alanda bilgiye sahipsek arşiv-kütüphane kurumu ve özveriyle işlerini yapan kâtipler sayesinde. Var oldukları yıllardan itibaren topluma bilgi sunan arşiv ve kütüphane kurumları önemini tarihin her döneminde korumuştur. Bu kurumların Anadolu tarihinde kökleri M.Ö. 2000 yılına kadar uzanmaktadır. 1906 yılında Boğazköy’de başlayan arkeolojik kazılar sonucunda Hitit Devleti’ne ait kil tabletler bulunmuştur. Arkeolojik çalışmaların devamında bu tabletlerin korunduğu büyük bir saray arşiv-kütüphane yapısı ortaya çıkmıştır. Arşiv-kütüphaneden elde edilen kil tabletler o dönemin sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi, dini vb. yapıları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Kil tabletler Hitit uygarlığının yanı sıra dönemin genel özellikleri hakkında da bilgiler içermektedir. Hitit dönemine ait bu yapı koleksiyon genişliği nedeniyle hem arşiv hem de kütüphane özelliği göstermektedir. Arkeolojik kazıların günümüzde de devam ettiği bölgede arşiv ve kütüphaneden tabletler çıkartılmaya devam etmektedir. Bu durum Anadolu’da kurulmuş olan ilk devlet arşiv-kütüphanesinin önemini göstermektedir.

Bu araştırmada, Hitit uygarlığının tarihi ve ilerleyiş sürecinden söz edilerek, uygarlık tarihinde önemli yeri olan arşiv-kütüphane kurumunun yapısı ve insanlık tarihi açısından etkileri ve önemi ele alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ, AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın Önemi

Birçok önemli uygarlığa ev sahipliği yapmış Anadolu, eşsiz bir kültür hazinesine sahiptir. Bu uygarlıklar arasında Hitit uygarlığı her zaman en önemli araştırma konularından biri olmuştur. Milattan önce yaşamış bir uygarlığın araştırmalarda bu kadar öne çıkmasının nedeni dönemindeki önemli gelişmeler ve hâlâ devam eden arkeolojik kazılarla yaklaşık olarak 30-35 bin çivi yazılı kil tabletin bulunmuş olmasıdır. Tabletlerin içeriklerinin çok geniş olması her araştırmacının konusu dâhilinde tabletleri inceleyerek analiz edebilmesini sağlamıştır. Kazı çalışmaları devam ettiğinden çıkarılan her tabletin, bilime sunulan verilerin üstüne eklenerek alana katkıları devam edecektir.

Bu çalışmada, Hitit Devleti'nin arşiv-kütüphane yapısı incelenerek, uygarlık tarihindeki önemi irdelenmeye çalışılacaktır. Araştırmada öncelikli olarak Hitit Devleti'nin genel özellikleri ele alınmıştır. Sonrasında ise konunun temelinin oluşturan Hitit Devleti'nin arşiv-kütüphane yapısı incelenmiştir. Ayrıca arşiv-kütüphane sistemi ve sistemin işleyişinde büyük öneme sahip kâtiplerin (yazıcıların) önemine de değinilmiştir.

Anadolu bir uygarlıklar kavşağıdır. İnsanlığın tüm zamanlarının yaşandığı bu coğrafyada en önemli uygarlıklardan biri de Hitit uygarlığıdır. Hitit uygarlığı tarihi, mimari ve sanat tarihi gibi yönlerden akademik olarak çalışılmakta olan bir konu alanıdır. Ancak bu uygarlık döneminin arşiv ve kütüphaneler açısından değerlendirildiği çalışma çok fazla değildir. Yapılan çalışmalar genellikle tarih, sanat tarihi vb. alanların yaklaşımı ile gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle araştırmanın arşivcilik-kütüphanecilik alanı yaklaşımı ile literatüre özgün akademik katkıda bulunacak nitelikte kuramsal bir çalışma olduğu söylenebilir.

Literatür Değerlendirmesi

Alkan (2015) çalışmasında, bir toplumda arşiv ve kütüphane kurumunun varlığından bahsedebilmek için o toplumun belli bir kültür ve uygarlık düzeyine ulaşmış, toplumun çıktılarının yazılı belgelere aktarılmış ve bu belgelerin sistemli bir şekilde korunduğuna yönelik kanıtların olması gerektiğini belirtmektedir. M.Ö. Anadolu'da böyle kanıtlar tespit edilmiştir. Hitit saray arşivinin koleksiyon içeriğinin genişliğinden dolayı yalnızca arşiv değil, aynı zamanda Anadolu'nun ilk arşiv-kütüphanesi olduğu onaylanmıştır. Hitit kâtiplerinin çabaları da araştırmalarda değerlendirilmiştir. Kâtiplerin, bilginin kalıcı olması için gösterdikleri çaba ile sadece Hitit Devleti'nin özellikleri değil, dönemin arşiv-kütüphanesinden kalan belgelerin gelecek kuşaklara aktarılmasını da sağlamışlardır.

Keseroğlu ve Demir (2016) araştırmalarında, antik dönem Mezopotamya, Mısır ve Eski Yunan bilimini genel hatlarıyla inceleyerek, buralarda kurulmuş kütüphanelerle bilim yapısı arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir.

Antik dönemde uygarlıklar birbirleriyle ve kendilerinden sonraki uygarlıklar ile etkileşim kurmuşlardır. Bilimsel ve kültürel bağlamdaki bu etkileşim ile günümüz bilim ve kültürünün köklerinin bu uygarlıklara dayandığı genel olarak kabul edilmektedir. Söz konusu etkileşimi sağlayan entelektüel birikimin en önemli taşıyıcısı kütüphane ve arşivler olduğu söylenebilir. Dolayısıyla antik dönem kütüphane ve arşivleri üzerine yapılan çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

Koç (2021) çalışmasında, yazının bir güç unsuru haline gelmesiyle arşiv ve kütüphane kurumlarının oluşmaya başladığını belirtmektedir. Yazının keşfi ile ilk yazılı metinlerin üretilmeye ve böylelikle kütüphane-arşivlerde belgelerin depolanmaya başlandığı görülmüştür.

Otten (1961) araştırmasında, Antik Çağ'da kurulmuş olan kütüphanelerin oluşum aşamalarından bahsetmiştir. Kütüphanelerdeki belgelerin taşınmış olduğu özellikler ve kütüphanecilik alanında uygulanan hizmetlere değinilmiştir. Araştırmada Hitit arşiv-kütüphane kurumunun oluşum süreci ve insanlık tarihi üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Uslu Azarak (2024) çalışmasında, arkeolojik kazılar sonucunda Anadolu tarihi hakkında bilgilere ve çevre kültürler ile olan etkileşime değinmiştir. Bu kazılarda ortaya çıkarılan tabletlerle Hitit uygarlığının yazıyı kullandıkları ve bu kullanımı ileri seviyelere taşıdıkları bilgisine ulaşılmıştır. Bilginin kalıcı olmasını sağlayan yazı, toplumsal hafızaya da katkı sunarak geçmiş dönemlerde yaşanmış olayların, savaşların, gelenek ve göreneklerin, hukukun ve birçok konunun gelecek kuşaklara aktarılmasına vesile olmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde oluşturulan arşiv ve kütüphaneler, ait oldukları toplumun hafızası olma görevini üstlenen kurumlar olmuşlardır.

Casson (2001) çalışmasında, Antik Çağ'da yaşamış uygarlıkların oluşturdukları önemli kütüphaneler hakkında bilgiler vermiştir. Kütüphanelerin işleyiş yapısını, koleksiyonlarını ve sundukları hizmetleri incelemiştir.

Hoffner (2010), Hitit Devleti'ne dair anlaşmalar, aile yapısı, dini festivaller ve ülke genelinde işleyiş hakkındaki bilgilere kraliyet arşivinden elde edilen kil tabletler aracılığıyla ulaşıldığına değinmiştir. Yasal ve sosyal yapıya dair yargılara varmada Hitit arşivlerinden kurtarılan belgeler ışık tutmuştur.

Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Antik Çağ uygarlıkları arasında yer alan Hitit Devleti ve toplumu hakkında her alanda bilgi sahibi olunması devlet arşiv-kütüphane kurumu sayesinde olmuştur. Bu kurum, milattan önce yaşamış bir topluma dair birçok alanda üretilmiş belgeleri bünyesinde toplayıp koruyarak kültürel miras olarak günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Bu belgeler Hitit Devleti hakkında elde edilen birincil ve güvenilir kaynaklar olarak çalışmalarda yerini almıştır. Toplumların belleği olan arşiv-kütüphane kurumu yazının icadıyla birlikte her dönem varlığını ve önemini korumuştur. Bu araştırmanın amacı, Hitit Devleti arşiv-kütüphanesinin yapısını, özelliklerini ve uygarlık tarihine katkılarını literatüre dayalı olarak incelemektir. Dolayısıyla, araştırma içeriğini arkeolojik kazılar sonucu

çıkarılan çivi yazılı tabletlerin tercüme edilerek bilime sunulan kısımları oluşturmaktadır. Araştırma sorusu araştırmannın amacı doğrultusunda “*Hitit arşiv ve kütüphanelerinin ortaya çıktıkları dönemin sosyal, ekonomik, idari, kültürel ve inanç koşulları bağlamında temel özellikleri nelerdir?*” biçiminde oluşturulmuştur.

Makale nitel yöntem temelinde belgesel tarama ve doküman analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda literatüre dayalı kuramsal bulgulara ve sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma sonunda Hitit Devleti’nin sistemli bir arşiv-kütüphane kurumuna sahip olduğu anlaşılmıştır.

Hitit Devlet Tarihi

Uygarlık tarihinde birçok uygarlık tarih sahnesinde yerini almış ve varlıklarını sürdürdükleri bölgelerde izler bırakarak geçmişe dair bilgiler vermişlerdir. Her bir uygarlık sosyal, kültürel ve ekonomik olarak farklılıklar göstermiş ve bu farklılıklar medeniyetlerin oluşmasına vesile olmuştur (Taşkın, 2011, s. 95). Anadolu’da M.Ö. 2000’li yıllarda yaşamış ve tarihsel süreç içinde büyük bir uygarlığa dönüşmüş olan Hitit Devleti, Anadolu kültür tarihinde önemli bir yere sahiptir. Hitit Devleti’nin araştırılıp incelenmesi ile Antik Çağ’da hüküm süren diğer devletlerin varlığı hakkında da bilgiler elde edilebilmektedir. Hitit Devleti, M.Ö. 2000 yılında Anadolu’da başlangıçta beylikler halinde yaşarken, daha sonra Kızılırmak yayı içindeki bölgeyi merkez alarak M.Ö. 1650’de Anadolu’da ilk siyasi oluşumunu kurmuş, ilerleyen zamanlarda coğrafi sınırlarını güneydoğuya doğru genişleterek büyük bir imparatorluk meydana getirmiştir (Şahinbaş Erginöz, 2022, s. 34). Hititlerin başkenti Hattuşa’dır. Hattuşa, coğrafi olarak Anadolu’nun iç bölgesinin kuzey kesiminde konumlanmıştır. Şu anda Ankara’nın 150 km. doğusunda bulunan Hattuşa kenti, Çorum ilinin merkezine yaklaşık olarak 82 km. mesafede Boğazköy’ün güneyinde engebeli bir alanda yer almaktadır (Ateş, 2018, s. 142). “*M.Ö. 1800 ile 1200 yılları içerisinde Anadolu’da büyük bir devlet kuran Hitit uygarlığı bu tarihler arasında geniş bir alanda hüküm sürmüştür. Güçlü krallar bu topraklar üzerindeki diğer uygarlıkları egemenlikleri altına alarak, buraları başkent Hattuşa’dan yönetmişlerdir. Hitit Devleti askeri ve dini sürekliliği devam ettirmek için merkez Hattuşa dışında saraylar kurarak oralarda da yaşamıştır. Belirlenen zamanlarda kral ve kraliçe Hattuşa’dan ayrılarak bu saraylarda yaşayarak devleti buradan yönetmişlerdir. Hattuşa’da ikâmet ettiklerinde bu yerlerle ilişkilerini aktif olarak devam ettirmişlerdir*” (Ateş, 2018, s. 163). Başkent Hattuşa, bölgesi itibarıyla idari yönden ve teknik olarak kütüphanenin orada bulunması nedeniyle diğer şehirlere nispeten daha iyi bir şekilde kurulmuştur. Hattuşa’da bulunan dini tabletler çok sayıda dini grubun güzergâhını belgelemektedir (Jones, 2017, s. 99). M.Ö. 1200 yılların sonunda, boğazlar üzerinden Anadolu’ya olan göçler tarihte köklü değişimleri meydana getirmiştir. Anadolu’nun büyük bir bölümüne hükmeden Hitit İmparatorluğu bu göçlerle tarih sahnesinden silinmiştir (Güngör, 2014, s. 337).

Anadolu’da kendi dönemindeki diğer devletleri de etkileyerek büyük bir imparatorluk kurmuş olan Hitit uygarlığı kendinden sonra gelen uygarlıkları da büyük ölçüde etkilemiştir. Hitit uygarlığına ait bilgilerin büyük bir bölümüne hüküm sürdükleri bölgede yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ulaşılmıştır. Bu kazılar sonucunda elde

edilen kaynaklar, Hitit Devleti'ne dair sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel vb. birçok alanda bilgi sunmaktadır.

Hitit Devlet Teşkilatı

Hitit Devleti'nde toplumsal sınıfın en üst mertebesinde kral ve onun geniş ailesi olarak kabul edilen haneden üyeleri yer alıyordu. Devlette en üst rütbelerin yer aldığı bu geniş grup 'büyük aile' olarak nitelendirilirdi. Kralın haricinde ailenin erkek bireyleri 'prens', kadın bireyleri ise 'prensese' olarak adlandırılıyordu (Hoffner, 2010, s. 236). Devlette 'büyük kral' ünvanına sahip krallar başkomutan, başrahip, başyargıç görevlerini yürütebilme haklarına da sahipti. Statü olarak devlet işlerinde aktif çalışanlar arasında kâtipler, rahipler, şarkıcılar ve müzisyenler yer alıyordu (Narçın, 2013, s. 65). Kral, Hitit toplumunda oldukça önemli bir konuma sahipti. Devletin başı olma sorumluluğu krala aitti. Yabancı devletlerle olan diplomatik süreçleri kral yönetirdi. Adli görevlerini alt kademedeki sorumlulara devretmiş, ancak askeri ve dini görevlerini bizzat kendisi üstlenmiştir. Kraldan sonra kraliçe de bağımsız bir konumdadır. Kraliçenin ünvanı, Tawananna'dır. Kraliçe uluslararası devlet protokolünde kral ile birlikte söz hakkına sahipti. Bunun en açık göstergesi Mısır ile yapılan Kadeş Barış Antlaşması'nın yer aldığı çivi yazılı Akadça metinde III. Hattuşili'nin eşi kraliçe Puda-Hepa'nın de mührünün basılmış olmasıdır (Özkaral, 2007, s. 4). *"Hitit uygarlığının devletlerarası alanda yapmış olduğu en önemli antlaşma Hitit-Mısır Kadeş Barış Antlaşması'dır. M.Ö. 1280 yılında Mısır ile Hitit devletleri arasında yapılan antlaşma dünya tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Hitit-Mısır Kadeş Barış Antlaşması'nın Akadça metninin büyütülmüş bir örneği, New York'ta Birleşmiş Milletler binasında, Güvenlik Konseyi odasının giriş bölümünde yer almaktadır. Günümüz dünya devletleri arasında barış ve iyi niyetin sembolü olarak görülen antlaşma, uluslararası çıkarın ön planda olduğu sürekli savaşların yaşandığı bir çağda imzalanmıştır"* (Gökce Turgut, 2018, s. 44). Hitit Devleti büyümek için çok çabalamış, bu da devleti bitmeyen savaşlara sürüklemiştir. Hititlerin yaşadıkları dönemde oldukça önemli diplomatik olaylar meydana gelmiştir. Bunlar arasında en önemlisi Kadeş Barış Antlaşması'dır. Bu antlaşma dünyada ilk barış antlaşması olarak tarihe geçmiştir. Bu antlaşmada kraliçenin yönetimdeki etkinliği açıkça kendini göstermektedir. Metinlerden de anlaşıldığı kadarıyla, Hitit Devleti'nde kraliçe gerek devlet işlerinde gerek politikada gerekse de dini alanlarda etkiliydi. Kralın yanında eşit yetkileri bulunuyordu. Bunun en belirgin göstergesi 'Tawananna' ünvanlı mühürleridir. Devletin en üst sorumlusu kraldı. Ancak Hitit kralının diğer doğu devletlerindeki gibi baskıcı bir yapıda olmadığı görülür. Mısır ve diğer Mezopotamya devletlerinde kraliçe, sadece kralın eşidir. Politik bir yetkiye ya da ülke yönetiminde söz söyleme hakkına sahip değildir. Hititlerde ise kraliçe, yönetim konusunda kralın yanında ikinci bir temsilci olarak bulunmaktaydı.

Hititlerde Sosyo-Ekonomik Yapı

Hitit uygarlığında halk belli sosyal sınıflara ayrılmıştı. Hititlerde sosyal tabakanın en üst kısmında kral, kraliçe ve kraliyet ailesi yer alıyordu. Devlette en üst memurlar genellikle asillerden oluşuyordu. Saray muhafızlarının başı,

saraylıların başı, içki sunucuların başı, hazinedarların başı, asa taşıyıcıların başı, binbaşı, evin babası gibi ünvanlara sahip asillerin saray kadrosunda yer aldıklarını ve üstlendikleri görevleri göstermektedir. Hitit toplumunda sosyal farklılıklar insanların ekonomik sistemdeki yerlerine bağlı olarak sınıflandırılmıştır (Sevinç, 2008, s. 23-24-25). Köleler, sosyal tabakanın en alt grubunu oluşturmuştur. Köleler alınıp satılabiliyor, kiralanabiliyor ya da miras yoluyla başkalarına geçebiliyordu.

Coğrafi konumu ve iklim şartları göz önüne alındığında Hitit Devleti'nin ekonomisi, ziraata dayanıyordu. Hitit kaynaklarından elde edilen verilere bakıldığında, arazilerin küçük ve büyük tımar toprağına bölündüğü ve yasalarda meyve ağaçlarına ve üzüm bağlarına ait vurguların yer aldığı görülür. Bu verilere dayanarak toplumun çoğu kesiminin köylülerden meydana geldiği söylenebilir. Hitit topraklarında yetiştirilen temel tarım ürünleri arpa, çavdar ve buğdaydır. Yazılı metinlere ek olarak arkeolojik buluntular da bu durumu destekler niteliktedir (Ateş, 2018, s. 163). Hitit halkının temel geçim kaynağı tarım olduğundan toprak halk için büyük bir öneme sahipti. Hitit yasalarına göre ekilmiş bir tarlaya zarar veren bir kimseye ölüm cezası dahi verilebiliyordu.

Hititler ekonominin etkisiyle vergi sistemi geliştirmiştir. Vergi sisteminin işleyişi, ürün veya hizmet olarak sağlanabiliyordu. Ticaret sarayın kontrolünde yapılmıştır. İyi düzeyde mutfak kültürü olan Hititler'de şarap, bira, yağ, parfüm üretiminde, boyama işleri, camcılık ve deri tabaklamada dönemine kıyasla gelişmiş kimyasal maddeler kullanılmıştır. Yün üretimi, dokuma teknolojisi ve maden işletmeciliğinde ileri düzeyde gelişmişlerdir (Alkan, 2015, s. 20). Diğer gelir kaynakları arasında dokumacılık, maden işletmeciliği ve çeşitli ham maddeler yer almıştır (Koç, 2006, s. 27).

Hitit Toplumunda Dini İnanış

Boğazköy'deki kazılar sonucunda elde edilen devlet arşivi belgelerinin çoğunluğunun dini içerikli olduğu düşünülürse, Hititlerin dine verdikleri önem açık bir şekilde anlaşılır. Döneme ait siyasi anlaşmalar bile bir dereceye kadar dini özellikler taşımaktadır. Başkent Hattuşa'nın yanında bulunan Yazılıkaya açık hava mabedinin duvarlarında resmedilen tanrı tasvirleri vardır. Buradan çıkarılan sonuca göre Hititlerin çok tanrılı bir din inancına sahip oldukları söylenebilir (Memiş, 2007, s. 268-369). Hitit Devleti kralı aynı zamanda başrahip rolünü üstleniyordu. Hititler en büyük tanrıları olarak Hava/Fırtına Tanrısı ve Güneş Tanrıçasını kabul etmişlerdir. Hitit vesikalarından elde edilen bilgilere göre bin tanrıdan bahsedilir. Tanrı sayısının bu kadar çok olmasının nedeni, Hititler kendi tanrılarına ilaveten başka uygarlıkların tanrılarını da kendi tanrıları olarak kabul etmeleridir. Hititler Hatti, Hurri, Sümer, Luvi, Pala, Asur ve Babil uygarlıkların tanrılarını da benimsemişlerdir (Ateş, 2018, s. 163). Hititler'de tapınaklar halka açık değildi. Kral, hanedan üyeleri ve yüksek rütbeli memurlar tapınaklara girebiliyordu. Bayramlarda dini törenleri başrahip ünvanı ile krallar yönetirdi. Kraliçe, prens ve devlet adamları da kralın yanında bulunurdu. Hititler, tanrılarının insanlar gibi yaşadıklarına, evlendiklerine ve çocuklarının olduklarına inanmışlardır.

Hititlerde Tıp

M.Ö. 2000 yılında Anadolu'da siyasi varlığını sağlayarak merkezi bir devlet yönetimi kurmuş olan Hititler, hastalıkların tedavisi üzerine çalışmalar yapmışlar, karşılaştıkları hastalıkları tedavi edebilmek için birçok yönteme başvurmuşlardır. Kazılar sonucu elde edilen tıbbi içerikli tabletlerde hastalıkların adı, özellikleri açıklanmış ve hasta organların isimleri yer almıştır. Bunlara ek olarak bu organları tedavi edebilmek için kullanılacak ilaçlar ve bu ilaçların yapılış biçimleri anlatılmıştır. Hastalıklara karşı tedavi edici ilaç aramaları nedeniyle, Hitit tıbbında droglarla tedavinin önemli bir yeri vardır. Bitkiler, tedavi için kullanılan ilk ilaçlardır. İnsanlar zaman içinde gözlemleri sayesinde bitkilerin tedavi edici etkileri olduğunu bulmuşlardır (Şahinbaş Erginöz, 2022, s. 38-41). Hattuşa'daki kazılarda bulunmuş olan yazılı metinlerin bir kısmı tıbbi tabletlerden oluşmaktadır. Tabletler dönemin tıp alanına yaklaşımı hakkında bilgiler içerir. Tıp tabletlerinde hastalıktan söz edilmiş, hastalığın adı ve özellikleri ile hasta uzuvlar belirtilmiştir. Tablet devamında hastalığın tedavisinde kullanılacak ilaçlar ile bu ilaçların oluşturulma biçimlerinden bahsedilmiştir (Keseroğlu ve Demir, 2016, s. 390). Hititler tedavi yöntemlerinde bitkileri de kullanmışlardır. Bunun yanında büyü ayinlerine de rastlanmıştır. Tedavi eden kişiler genellikle falcı, kâhin ve büyücüler ile birlikte çalışıyorlardı. Bu durum Hititlerin tedavi ederken büyüsel yöntemlere başvurduklarını göstermektedir.

Hititlerde Dil ve Yazı

İnsanlar geçmişten günümüze farklı işaretler ile iletişim sağlamışlardır. Bu işaretler arasında yazının icadı en büyük adımdır. Yazı ilk olarak resim yazısı formunda ortaya çıkmıştır. Daha sonraki aşamalarda harf yazısına dönüşmüştür. Kaynaklarda yazının ilk olarak Sümer'ler tarafından icat edildiği yer almaktadır.

“Çeşitli yollarla elde edilen bilgilerin iletmeye başlanması, insanoğlunun kültürel gelişim sürecinde gerçekleştirdiği önemli bir atılımdır. Yazı yazmayı öğrenmeden binlerce yıl önce konuşmayı öğrenen insanlar, o günlerde duygu, düşünce ve inançlarını belleklerinde saklamakta ve bunları sözlü olarak aktarmaktaydılar. Söylenenlerde unutmalara, eklemelere ve hatta değiştirmelere yol açan böyle bir iletişimin sağlıklı olmadığı açıktır. Düşüncelerini yazı ile belirlemeyi bundan 7000 yıl kadar önce öğrenen insanoğlu, o zamandan beri kendinden öncekilerin öğrendiklerine kendi öğrendiklerini de katarak bunları kendinden sonrakilere iletmeyi gerçekleştirmiş ve doğayı kontrol etme çabalarında, büyük çapta başarılı olmuştur” (Çakın, 1986, s. 8). Uygarlık ve tarih, yazının icadıyla başlamıştır. Yazı, medeniyetin var oluşunu sağlamıştır. Yazının kullanımından önceki dönem ‘Prehistorik Çağ’ olarak adlandırılır. Geçmişin doğru analiz edilmesi bakımından yazılı metinler büyük önem taşır. Yazının Anadolu'ya ilk girişi Asurlu tüccarlar sayesinde olmuştur. M.Ö. 18. ve 19. yüzyıllarda Kuzey Mezopotamya'daki Asurlar ile Anadolu'daki uygarlıklar ticaret yapmışlar ve bu ticaret sırasında Asurlar Anadolu'da Karumlar ve Wabartumlar kurmuşlardır (Özkaral, 2007, s. 8-9). *“Anadolu'da yazılı kaynaklar belki de dünyanın hiçbir yerinde bulunamayacak kadar çeşitlidir. Tarih boyunca Anadolu topraklarında kurulan*

devletler, kuruldukları çağların kaderini etkileyen önemli devletler olmuştur. Tarih çalışmalarının kaynağı olan bu devletlerin ürettiği yazılı belgelerin büyük bir kısmı bizzat devlet organları tarafından ‘resmi belge’ olarak hazırlanmıştır” (Duran, 2010, s. 2). Hitit döneminde kullanılan iki çeşit yazı türü bulunmaktadır. Bu yazı çeşitlerinin ilk örneği, Hititlerin kendilerine uyarladıkları daha çok siyasi ve hukuki belgelerin oluşturulmasında kullanılan çivi yazısıdır. Kazılar sonucunda Hattuşa devlet arşivinde on binin üzerinde Hitit çivi yazısı ile yazılmış tabletler bulunmuştur. Hititlerin kullandığı diğer yazı çeşidi ise, hiyeroglif yazısıdır. Bu yazı türü günümüzde kısmen çözülebilmıştır. Hititler, bu yazı türünü daha çok kitabelerde, dini metinlerde ve mühürlerde kullanmışlardır (Özkaral, 2007, s. 5). Hititlerde iki çeşit yazının bulunması Hititlerin kültürel zenginliğinin bir işaretidir. Her iki yazı çeşidinin farklı kullanım alanlarının olması, Hititlerin kendi içlerinde belli bir düzen dâhilinde hareket ettiğini göstermektedir. Hitit Devleti’nde kullanılan dillerin varlığına ilişkin olarak tabletler incelenmiş ve tabletlerin okunması ile farklı dillerin varlığı tespit edilmiştir.

Hitit Çivi ve Hiyeroglif Yazısı

Var olan her şey belli süre içinde oluşum, gelişim ve sona erme aşamaları yaşamıştır. İnsanlık tarihinde Prehistorik Çağ’ı sona erdirip Historik Çağ’a girilmesini sağlayan çivi yazısı da bu aşamalardan geçmiştir. Yazının icadında; oluşum, gelişim ve sona erme süreçleri ile birlikte birçok etkenin ve durumların ele alınarak araştırılması gerekir. Yazının icadında en büyük etken olarak insan ilişkileri ve coğrafi özellikler öne çıkar. Araştırmalara bağlı olarak ilk yazılı ürünlerin bulgularına Mezopotamya bölgesinde rastlanması coğrafyanın önemini gösterir (Beldan, 2021, s. 8). Anadolu’nun çivi yazısı ile tanışması Asur ticaret kolonilerinin Anadolu’ya gelişi ile olmuştur. Anadolu’ya ticaret için gelen Asurlu tüccarlar etkileşim ile çivi yazısını Anadolu’ya taşımışlardır.

Hitit uygarlığına ait çivi yazılı kil tabletler, Çorum’un Boğazkale ilçesinin yakınında yer alan Hattuşa kentinde çoğunlukla olmak üzere Anadolu’nun farklı yerlerinde yapılan arkeolojik kazılar ile gün yüzüne çıkarılarak günümüze ulaşmıştır. İçerik olarak farklı birçok konuda metnin yer aldığı M.Ö. 2000 yılı öncesi Anadolu’nun kıymetli belleğini oluşturan tabletler, Hitit tarihinin ve kültürünün araştırılmasında temel kaynaklar olarak kabul edilmiştir (Yiğit, 2006, s. 44). Hitit çivi yazısı, yazının temelini oluşturan işaretlerle özel olarak hazırlanarak yaş kil tabletler üzerine kamyş veya benzeri aletler yardımıyla yazılmıştır. Kil tabletler üzerine metinlerin yazılmasının ardından fırınladığı için toprak altında binlerce yıl kalarak günümüze ulaşmıştır (Aşuroğlu, 2015, s. 14). Hitit çivi yazısıyla yazılmış en eski tarihsel metin olarak ‘Anitta Metni’ kabul edilir (Yiğit, 2005, s. 82). “*Kazılar sonucu elde edilen tabletlerin incelenmesi, Çek bilgini Friedrich Hrozny’nin Birinci Dünya Savaşı sırasında Hititçe’nin çevirisi için ilk ve en büyük girişimi sayesinde çivi yazısı ile uğraşan bilim insanlarının dikkatini çekmiştir. Çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılan yaklaşık 10.400 (onbindörtüyüz) tablet ve hasar görmüş tablet parçaları üzerinde yapılan incelemelerde ilk göze çarpan husus, tabletlerin konu açısından zenginliği olmuştur”* (Karasu, 1997, s. 215). “*Çivi yazısının kullanılmasıyla artan bilgi kaynaklarını korumak için*

arşiv kurumu ortaya çıkmıştır. Mezopotamya, Mısır, Kuzey Suriye ve Anadolu topraklarında hüküm sürmüş uygarlıklar faaliyetlerini kayıt altına almışlardır. Zamanla bu kayıtların miktar olarak çoğalması ve gerektiğinde tekrar kullanılabilmesi için korunmasını sağlamak için arşiv kurumu ortaya çıkmıştır. Yapılan arkeolojik çalışmalarda arşiv belgesi niteliğinde olan çok sayıda çivi yazılı tablet bulunmuştur. Bulunan tabletler çok çeşitli konulardadır. Kazılar sonucunda elde edilen kaynaklara göre antik çağ arşivleri ve günümüz arşivleri arasında büyük benzerlikler olduğu anlaşılmıştır. Gün yüzüne çıkan metinlerde arşivin sistematik yapısı ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Arkeolojik kazılar ve yazılı metinlere göre, antik çağ uygarlıklarının büyük çoğunluğunun kendi arşiv yapılarını oluşturdukları anlaşılmaktadır” (Ateş, 2018, s. i).

Yazı, ilkin tarımsal ürünleri, hayvanları ve insanları resmetmek için resim yazısı olarak doğmuş ve ilerleyen zamanlarda gelişerek dilde bulunan hece, ses ve sözcükleri ifade etmeye başlamıştır (Aşuroğlu, 2015, s. 13). *“Hititlerin kullandığı çivi yazısından hariç diğer yazı türü olarak hiyeroglif yazı kabul edilir. Bu yazıdaki dil, çivi yazısından bilinen Luvice’ye benzerliği nedeniyle kaynaklarda Luvi hiyeroglifleri olarak da yer almaktadır. Hititler kil tabletlerde çivi yazısını; mühürlerde, kaya anıtları ve taş anıtların üzerinde de hiyeroglif yazısını kullanmışlardır. Özellikle Hitit İmparatorluğu’nun M.Ö. 1190’larda yıkılmasından sonra kent devletlerinde Eski Anadolu’nun İç Güney ve Güneydoğu’nun bazı kesimleri ile Kuzey Suriye’deki Geç Hititler döneminde tamamen hiyeroglif yazısı kullanılmıştır” (Koç, 2006, s. 22). “Kayalara yapılmış kabartmalara eşlik eden yazıtlar, taş stellerdeki yazıtlar, kral ve şahıs mühürleri üzerindeki lejandlar, bazı madeni kaplar ya da mızrak ucu gibi silahlar ile çanak-çömlek üzerinde rastlanan kısa yazıtların hepsi, hiyeroglif sisteminde yazılmıştır. Hiyeroglif yazı türü Hitit devletinin kendi icadı olan bir türdür. Hititçe ile aynı zamanlarda Anadolu’da varlık göstermiş Hitit-Avrupa dil ailesinin içerisinde yer alan Luvice’nin benzeri bir dil olarak gösterilmiştir. Bazı metinlerde Hitit hiyeroglif olarak tanımlanırken bazı kaynaklarda da Luvi resim yazısı olarak tanımlanmaktadır. Yakın dönemde de Anadolu hiyeroglifleri olarak da adlandırılmaktadır” (Özkaral, 2007, s. 10). Özkaral’ın saptamasına dayanarak Hitit Devleti’nin hem çivi yazısını hem de hiyeroglif yazıyı kullandığı söylenebilir.*

Eski Çağ’da Arşivin Doğuşu ve Önemi

Anadolu, insanlığın var olduğu dönemden itibaren birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, çeşitli kültürleri bünyesinde barındırmış bir bölgedir. İlk insanların yaşadığı dönemden itibaren yerleşim yeri olarak seçilen Anadolu toprakları farklı etnik kökenlerdeki toplulukların birlikte yaşadığı ve kaynaştığı bir coğrafyadır. Verimli toprakları, uygun iklim şartları, yer altı ve yer üstü zenginlikleri nedeniyle İlk Çağ’lardan günümüze kadar her zaman gözde yerleşim yeri olan Anadolu’da yaşamış uygarlıkların izlerini görmek mümkündür. Yapılan arkeolojik kazılar sonucu elde edilen buluntular bu medeniyetlere ait önemli kaynaklardır (Ateş, 2018, s. 122). Yaşadıkları dönemde iz bırakan birçok uygarlık hakkındaki bilgilere, bıraktıkları yapılara ve arşiv belgelerine erişim sağlayarak ulaşılmaktadır. Arşiv ve kütüphane, yazının icadı ile toplumlarda gereksinim duyulan kurumlar olmuştur. Yazı sayesinde üretilen kaynakların etkileşimler doğrultusunda artmasıyla birlikte, arşiv ve kütüphane

kurumlarının ilk örnekleri oluşmaya başlamıştır.

Arşiv ve kütüphane yapıları tarihsel süreçte toplumların ihtiyaçlarından ötürü ortaya çıkmış tarihsel-toplumsal kurumlardır. Tarih boyunca artan kaynakları barındırma, saklama, koruma ve kullandırma gereğinden dolayı bu kurumlar yaşamın ve koşulların etkisiyle ihtiyaç haline gelmiştir. Böylece arşiv ve kütüphane kurumu kültür-uygarlık sürecinde önemli merkezler konumuna ulaşmıştır. Bu kurumlar tarihin her döneminde toplum ile iç içe geçmiş, toplumsal varlığın ürünü olan kurumlardır ve toplumsal ilişkilerin ve yapıların bir parçası olarak zorunluluk sonucunda var olmuşlardır (Yılmaz, 2008, s. 353). İnsanlık belleğini koruyarak, uygarlıkların meydana getirdiği ürünleri toplayıp düzenleyerek, kayıtlı bilgiye ihtiyaç duyanların yararına sunma, arşiv ve kütüphanelerin temel varoluş nedenidir (Alkan, 2015, s. 16). Tarihin her döneminde toplumlar, bilgiyi sistematik şekilde saklamaya özen göstermişlerdir. Bunun sonucunda arşiv kurumları ortaya çıkmıştır. Arşiv kurumları toplumlara ait iki farklı konuda bilgi sunmaktadır. Birincisi arşivler ait olduğu toplumun düzeni hakkında bilgiler ve belgeler sağlayarak, topluma özgü özellikleri geçmişten gelecek nesillere taşır. Arşiv kaynakları bir toplumun tarihten silinmesini engeller. Toplum yok olsa dahi arşiv bir devlet hakkında bilgi ve belge sahibi olunacak ilk yerdir. İkincisi arşiv kaynakları sayesinde toplumun siyasi, idari ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgi sahibi olduğu gibi, birincil araştırma kaynakları olarak toplumun özelliklerinin öğrenilmesi açısından da önemlidir. Bunun yanında arşiv kurumu toplumun askeri, hukuki, dini, edebi ve teknik yapısı hakkında da bilgi sunar. Arşiv kurumunun varlığı yazının icadı kadar eskiye dayanır. Yazının icadı ile artan yazılı kaynakların etkisi, arşiv kurumunun temelini atılmasına neden olmuştur. Zamanla devletlerarası ilişkilerin yoğunlaşması ve artan kaynak sayısı sonucunda arşivin temelleri atılmıştır. Mezopotamya, Mısır ve Kuzey Suriye coğrafyasında yaşayan toplumlarda da ihtiyaç doğrultusunda arşivler oluşturulmuştur. Bu arşivler o toplumların varlığını kanıtlamada son derece önemlidir. Yazıyı tam olarak kullanıp bir arşiv kuramamış toplumlara ait bilgiler komşu devletlerin arşiv belgelerinden öğrenilmektedir (Ateş, 2018, s. 2-3-4). Antik Çağ toplumlarında kent-devlet örgütlenmesi kentler arasında özellikle kültürel rekabeti ortaya çıkarmıştır. Kültürel bakımdan gelişmişlik, arşiv ve kütüphane kurumunun orada var olmasına bağlanmıştır (Yılmaz, 2008, s. 359).

Bir toplumu analiz edebilmenin en iyi yolu, o toplumun ürünü olan yazılı metinleri incelemektir. M.Ö. 2000'li yıllarda Anadolu'da varlık göstermiş Hititlerin her türlü bilgiyi yazıya aktarmaları ve arşivlemeleri sonucunda bugün haklarında pek çok bilgiye sahip olunmaktadır. Büyük bir uygarlığın ardından geriye kalan arşiv kaynakları, kültürel zenginliğin bir mirasıdır.

Hitit Arşiv-Kütüphanesi

Yazının icadından sonra devamlı artarak çoğalan bilgiyi kil tabletlere yazma, çoğaltma ve koruma çalışmalarının Mezopotamya'dan Anadolu'ya geçişi M.Ö. 2000'lere dayanmaktadır. Boğazköy'de yapılan kazılarda Hitit dönemine ait yaklaşık olarak 30-35 bin çivi yazılı tabletin toplu olarak korunduğu büyük bir devlet arşivi gün yüzüne çıkarılmıştır. Birçok medeniyetten izler taşıyan Anadolu'nun, Mısır ve Mezopotamya uygarlıkları ile

etkileşimin boyutu arkeolojik kazılar sonucunda keşfedilen tabletler aracılığı ile bilinmektedir. Mezopotamya, Mısır ve Anadolu uygarlıkları yazıyı her alanda kullanmış ve yazılar sonucu ortaya çıkan belgeleri arşivleyerek kütüphaneler oluşturmuşlardır. Anadolu tarihinde bilinen en eski arşiv-kütüphane kurumunun Hititler tarafından oluşturulduğu yapılan kazılarla ortaya çıkarılmıştır (Uslu Azarak, 2024, s. 1000). Uygarlıkların birbiriyle etkileşimleri ve toplumsal hayat içinde ortaya çıkan belgelerin birikmesi arşiv-kütüphane kurumuna olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Belgeleri saklama, düzenleme ve yararlanma ihtiyacı arşiv-kütüphaneleri meydana getirmiştir. *“Arşiv-kütüphane kurumu tarihte iz bırakmış büyük uygarlıkların ürünü ve bu kurumların toplumsal yaşamın akışı içinde zorunlu olarak oluştuğu söylenebilir. Yazının icadı ile mümkün olan ‘bilginin kayıt altına alınması ve kullandırılması’ durumu arşiv-kütüphane kurumunun yazının icadından itibaren tarihte var olmasını sağlayan en önemli etkidir. Bu kurumlar uygarlığın başlangıcından günümüze kadar varlığını ve önemini sürdürerek devam ettirmektedir”* (Yılmaz, 2008, s. 364). Ankara’nın doğusunda Orta Anadolu’ya yaklaşık 150 km. uzaklıkta bulunan Boğazköy civarında bazı kalıntılar keşfedilmiştir. Bunların Hitit Devleti başkentinin kalıntıları olduğu saptanmıştır. Yer üstündeki kalıntılar arasında büyük bir anıtsal yapı dikkat çekmiştir. Bu binanın bir tapınak olduğu sanılmış, araştırmacıların çalışmaları neticesinde bu yapının bir tapınak değil, bir saray olduğu belirlenmiştir (Bittel, 1976, s. 66). Sarayın bir bölümünde toplu halde bulunan tabletler o bölümün saray içerisinde oluşturulmuş bir arşiv-kütüphane kurumunun varlığını göstermiştir. İnsanlığın hafızası olarak kabul edilen, bilginin korunduğu ve gelecek nesillere iletilmesine aracı olan kütüphanelerin Anadolu’da ilk örneğine M.Ö. 2000’lerde Hitit Devleti’nde rastlanılmıştır. Kil tabletlerden meydana gelen ilk arşiv-kütüphane kurumu, Anadolu tarihinde özel ve önemli bir yere sahiptir. Hitit Devleti’nin başkenti Hattuşa’da (Boğazköy) arkeologların yaptığı kazı çalışmalarında, birbirine yakın konumda ama farklı bölgelerde toplu bir şekilde bulunan kil tabletlerin farklı uygarlıklara ait arşiv ya da kütüphane mi, yoksa tek bir uygarlığa ait arşiv ya da kütüphane mi oldukları üzerinde durulmuş, nihayetinde tabletlerin Hitit kraliyetine ait arşiv-kütüphanesi olduğu belirlenmiştir. Hem arşiv, hem de kütüphane özelliği taşıyan bu arşiv-kütüphane kurumu, Anadolu’da bugüne kadar keşfedilmiş ilk arşiv-kütüphane olarak kabul edilmektedir (Alkan, 2015, s. 14). Hitit Devleti’nin en önemli özelliklerinden biri olan kurmuş oldukları arşiv-kütüphane kurumu, Anadolu uygarlık tarihinin ilkleri arasında yerini almaktadır. Kazılar sonucunda araştırmacıların elde ettiği bilgiler ışığında Hititlere ait birçok yazılı belge bulunmuştur. Bu yazılı kaynakların/belgelerin çevirisi ile uygarlığın siyasi, etnik ve kültürel yapısı büyük ölçüde anlaşılmıştır. Bu tabletler Mezopotamya’daki uygarlıkların tabletlerine benzer şekilde kilin üzerine stylus olarak nitelendirilen yazı aracının hafif bastırılması ile oluşturulmuştur (Ateş, 2018, s. 124). *“Şimdiye kadar yapılan kazılarda Hitit İmparatorluğu sınırları içinde toplamda 5 adet arşiv-kütüphane yapısı bulunmuştur. Bunlar; başkent Hattuşa (Boğazkale) ile Şamuha (Kayalıpınar), Şapinuwa (Ortaköy), Şarišša (Kuşaklı) ve Tapikka (Maşat Höyük) kentlerinde yer almaktadır”* (Beldan, 2021, s. 89). Kazı çalışmalarında farklı konumlarda bulunan toplu tabletler farklı yerlerde de arşiv-kütüphanenin kurulduğunu göstermektedir.

“Büyük Kale’nin yamacındaki ilk buluntu yerinden kâşif Hugo Winckler şöyle bahsetmektedir: Burası kale olarak tahkim edilmiş ve bir sur duvarı içine alınmış bir tepe olup, tepenin kuzey doğu köşesinde bulunuyordu. Tepe

doğu tarafından geçen bir dereye sarp bir şekilde, fakat şehir sahası tarafında tatlı bir meyille iniyordu ve işte burada yamaçlar üzerindeki harabeler arasında buluntu parçaları vardı. İkinci büyük buluntu yeri, aşağı şehirde I. mabed sahasında, yani mabedi çevreleyen depolardan, doğudaki 10-12 numaralı yerlerdi. Buluntu durumu, tabletlerin temeller arasına moloz olarak atıldığı ve bu molozların civardaki tahrip edilen binalardan çıkması gerektiği şeklinde kabul ediliyordu. Bir kütüphaneden bahsetmek için bize hak verdiren üçüncü kapalı buluntuyu, K. Bittel idaresinde 1931'de yapılan Boğazköy kazılarına borçluyuz. Bu kazılarda Büyük Kale'nin güney köşesindeki büyük bir bina (A) meydana çıkarıldı. Bu binada depo tarzında birçok odalar bir nevi koridorla merbuttu” (Otten, 1961, s. 204-205). “Hattuşa araştırmalarında, saray arşivlerinden elde edilen tabletler iki seri halinde yayınlanmıştır. İlk seri, bugün hâlâ devam etmekte olan ve ilk kez 1916 yılında yayınlanmaya başlayan Keilschrifttexte aus Boghazköi veya kısaca KBo olarak isimlendirilmektedir. KBo ciltlerine oldukça benzeyen bir diğer seri ise Keilschrifturkunden aus Boghazköi adlı, toplam 60 ciltten oluşan ve KUB olarak nitelendirilen dizidir. Bu dizide, Ankara, İstanbul ve Berlin'deki koleksiyonlarda yayınlanmıştır. Satın alınarak müzelere kazandırılanlar ayrıca yayınlanmıştır. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndekiler ABoT kısaltmasıyla (Ankara Boğazköy Tabletleri) iki cilt, İstanbul'dakiler IBoT kısaltmasıyla (İstanbul Boğazköy Tabletleri) dört cilt halinde yayınlanmıştır. Louvre, British Museum, Cenevre ile Amerika'daki özel koleksiyonlarda yer alan tablet ve tablet parçaları da yayınlanmıştır. Gerek Türkiye'de gerekse dünyada Hititler hakkında çalışma yapan çok sayıda bilim insanı bulunmaktadır. Bu araştırmacılardan bazıları; Türkiye'de Sedat Alp (Türkiye'deki ilk Hititolog), Ahmet Ünal, Ekrem Akurgal, Ali M. Dinçol, Füzuran Kınal, Güngör Karauğuz, İlker Koç, Cem Karasu, Hayri Ertem, Kutlu Emre, Muhibbe Darga vb. dünyada ise; Peter Neve, Kurt Bittel, Henrich Otten, Andreas Schachner, Trevor Bryce, Harry A. Hofner, Garry Beckman, J.G. Macquen, Kurt Bittel, Jürgen Seeher, Birgit Brandau, Charles Burney, Stefano de Martino, Isabelle KlockFontanille, Hans G. Güterbock, Fiorella Imperati, Peter Neve, H. TH. Bossert vb. bilim insanları örnek gösterilebilir. Bu arşiv kaynaklarının önemli bir kısmı İstanbul, bir kısmı ise Ankara Arkeoloji Müzesi'nde yer almaktadır” (Ateş, 2018, s. 145-146).

Zamanla meydana gelen belgelerin gelecek nesillere aktarılması için düzenlemek, korumak, kullanıcılar için erişilebilir olmasını ve sürekliliğini sağlamak arşivcilik-kütüphanecilik sisteminin önemli işlevleri arasında yer almaktadır. Hititler döneminde kâtipler tabletleri geniş boyutlu pencerelerin bulunduğu odalarda muhafaza ettiklerinden, tabletler gün ışığına fazlasıyla maruz kalmıştır. Fazla sıcaklık ve nem gibi olumsuz şartların etkisiyle tabletlerin zarar görmesinden ötürü, kâtiplerin koruma yöntemi olarak belgeleri kopyalayarak çoğaltma işlemi yapılması bir koruma politikası sağlamıştır (Beldan, 2021, s. 168). Tabletlerin yok olmasını engellemek için kâtipler çeşitli uygulamalar yapmışlardır. Bunlardan en çok tercih edileni ‘kolofon’ olmuştur. Kelime anlamı ‘bir şeyin bitmesi’ veya ‘sona ermesi’ olarak tanımlanan ‘kolofon’ tabletlerde yazının bittiği son kısımda yer almıştır (Karasu, 1997, s. 217). Tabletlerin düzeni ya üst üste olacak şekilde ya da yan yana olacak şekilde oluşturulmuştur. Bu düzenlemelerin her ikisi de tabletlerin kaybolmamasını sağlamıştır. Kolofon genellikle, metni kopyalayan kâtibin adını içermektedir. Tüm tabletlerde kolofon bulunmamaktaydı. Kolofon bulunan tabletler kullanıcılar için yardımcı olacak nitelikte hazırlanmıştır. Kolofonlar tabletin içeriği hakkında bilgi

sağlamıştır. Hattuşa'da yer alan saray arşiv-kütüphanesinin keşfi ile, kataloglama işlemlerinin diğer uygarlıklara göre ileride yer aldığı ortaya çıkarılmıştır. Tabletler ayrıntılı bibliyografik girişlerden oluşmaktaydı. Her giriş, tıpkı modern kataloglarda olduğu gibi kaydedilen çalışmayı oluşturan tabletlerin sayısını vererek başlamıştır. Tablet giriş kısmında, içeriğin bir kapsül açıklaması verilerek eserin kendisi tanıtılmıştır. Bazı tabletlerde giriş kısmı, kâtibin veya kâtiplerin adını içermektedir. Ayrıca bu kısma yararlı bilgiler de eklenmiştir (Casson, 2001, s. 5-6). Hitit arşiv-kütüphanesinde kâtipler, günümüz kataloglarına benzer şekilde tabletler hakkında bilgilerin yer aldığı kataloglar hazırlamışlardır. Bu kataloglarda bir tabletin künye bilgisini içeren, genel hatlarıyla tablet hakkında kısa bilgiler yer almıştır. Kataloglar kâtiplerin kullanımı için hazırlanmış olsa da kullanıcılar için de kolaylık sağlamıştır (Alkan, 2015, s. 29). Arşiv-kütüphanenin saray içerisinde yer alması bu kurumu sadece saray mensuplarının, din adamlarının ve kâtiplerin kullandığı buna karşın söz konusu kurumu halkın kullanımına kapalı olduğu çıkarımı yapılabilir. Kazılar sonucunda saray içerisindeki belli bir gruba hizmet verildiğine dair bulgular öne çıkmaktadır. Arşiv-kütüphane, kralın özel kütüphanesi olarak görülmemiş, idari bir birim olarak oluşturulmuş, koleksiyonda devlet işleri ile ilgili belgelerin varlığı nedeniyle yetkili kişilerin erişimine açılmış olduğu söylenebilir. Kurumun hangi şartlarda erişime izin verdiği kesin olarak bilinmemekle birlikte hangi güvenlik önlemlerinin alındığına dair de net bilgiler bulunmamaktadır (Koç, 2021, s. 247-248). Hitit döneminde görülen arşivcilik-kütüphanecilik anlayışı ile günümüz arşivcilik-kütüphanecilik anlayışı benzerlik göstermektedir. Dönemler arasındaki temel fark daha çok kendini, zamanın şartları gereği uyguladıkları yöntemlerde ve kullanılan malzemelerde göstermektedir. Buradaki en büyük fark, zamanla teknolojinin ilerlemesi ile birlikte kaynakları koruma, erişim ve onlardan yararlanma şeklinde ortaya çıkan değişikliklerdir.

Hitit Krallığı, dünyada arşiv-kütüphane sisteminin görüldüğü ilk uygarlıklardan biridir. Hititçe metinlerin yazıldığı tabletlerin şimdiye kadar bir kısmı gün ışığına çıkarılabilmiş, ancak küçük bir bölümü okunarak değerlendirilebilmiştir. Çorum Boğazköy'deki kazılarda çıkarılan Hitit çivi yazılı tabletler UNESCO tarafından 22 Ocak 2002 tarihinde Dünya Kültür Mirası'nda Dünya Belleği'ne kaydedilmiştir (Aşuroğlu, 2015, s. 2). Hitit uygarlığının son dönemine denk gelen M.Ö. 1200 yıllarında çıkan yangınla arşiv-kütüphanesinde yer alan kil tabletler yüksek ısının etkisiyle sertleşmiştir. Bu durum kil tabletlerin dayanıklılığını artırarak uzun ömürlü olmasını sağlamıştır. Saray arşiv-kütüphanesinde yer alan tabletlerin günümüze ulaşması, büyük bir imparatorluktan geriye kalan ve uygarlık hakkında bilgi sahibi olunan en önemli kaynaklardır (Ateş, 2018, s. 153).

Anadolu'da binlerce yıldır var olan arşiv geleneği sayesinde arşiv kurumu, günümüze kadar varlığını korumuştur. Arşiv kültürün birikimi olarak müzelerde yerini alan eşsiz hazineler, bu topraklar üzerindeki medeniyetlerin ne kadar kıymetli olduğunu ortaya koymaktadır. Çağlar boyu aktararak günümüze ulaşan metinler bugün sahip olunan en kıymetli hazinelerden biridir (Alikılıç, 2010, s. 77). Arşiv ve kütüphaneler yazının bulunmasından itibaren bilgi ve belgeleri derleyen, düzenleyen ve kullanımına sunan kurumlardır. Toplumların ilerlemesinin bir nedeni de bilginin paylaşılmasıdır. Arşiv ve kütüphaneler söz konusu ilerlemeye en büyük katkıyı sunan kurumların başında gelmektedir. Hitit arşiv-kütüphanesi, Anadolu kültür mirasında ilk devlet arşivi-kütüphanesi

olma özelliği ile önemli bir yere sahiptir.

Arşiv-Kütüphane Dil ve Yazı Çeşitliliği

Hitit arşivlerinin medeniyet tarihinde önemli bir yere sahip olmasındaki nedenler arasında gelişmiş bir arşiv-kütüphane sistemine sahip olması ve tabletlerin dil ve yazı bakımında çeşitlilik göstermesi yer alır. 1919 yılında henüz Hitit araştırmalarının başında Emil Forrer, bölgede en az sekiz dilin varlığını belirlemiştir. Araştırmanın ilerleyen aşamalarında sekiz dile ek olarak Hititlere ait iki yazı türü de saptanmıştır. Tespit edilen diller Hititçe, Luvice, Palaca, Hattice, Hurrice, Akadça, Sümerce ve İndo-Ari dilleridir. Araştırmalarda yazı türü olarak da çivi yazısı ile hiyeroglif yazı çeşidine dair kalıntılar bulunmuştur (Beldan, 2021, s. 170). Tabletlerin dilinin sadece Hititçe değil, Luvice, Palaca, Hattice, Hurrice, Akadça, Sümerce ve İndo-Ari dillerinin de olması Hitit toplumunda çok dilin varlığını, diğer medeniyetler ile etkileşim halinde olduklarını göstermektedir. Hititler çivi yazısının yanında sembollerden oluşan farklı bir hiyeroglif yazısı da kullanmıştır. Çivi yazısı kadar çok kullanılmasa da hiyeroglif yazının kullanıldığı kazılar sonucunda belirlenmiştir.

Arşiv-Kütüphane Belgelerinin Konuları ve Kapsamı

Arşiv kurumlarının, devlet işleri ile ilgili her türlü belgenin korunduğu bir yer olarak tanımlanmasına karşın, Hitit arşivlerinde devlet işlerinin yer aldığı belgelerin yanı sıra farklı konularda geniş kapsamlı bir koleksiyonun varlığı belirlenmiştir. Koleksiyon içerisinde kral yıllıkları, siyasal antlaşmalar, siyasal mektuplaşmalar, hukuki belgeler, yönerge metinleri, dualar, mitolojik ve törenlere ait metinlerin yer aldığı tabletler mevcuttur (Karasu, 1997, s. 215-216). *“Hititler, M.Ö. 2000’li yıllarda Anadolu topraklarında ilk siyasi birliği kurmuşlar ve zamanla sınırlarını büyüterek büyük bir imparatorluk halini almışlardır. Hitit uygarlığından günümüze gelen çivi yazılı tablet arşivlerinde, kanunlar, kral yıllıkları, antlaşmalar, bağış belgeleri, dinsel metinler, kült envanterleri, mitolojik metinler, dualar, fal metinleri yer almaktadır. Bu metinlerin çoğu Hititçe olmakla beraber, Boğazköy’de ayrıca Hattice, Luvice, Palaca, Hurrice ve Akadça metinler de bulunmuştur. Bunların büyük bir kısmı ise iki dilde hazırlanmıştır. Ayrıca mühürler ve kaya anıtları üzerindeki hiyeroglif yazıtlar, korunamadıkları için günümüze ulaşamamış olan tahta tabletler, yazılı Hitit dönemi kültürünün zenginliğini oluşturmaktadır”* (Gerçek, 2014, s. 1).

Bulunan tabletlerin büyük bir kısmı mektuplardan oluşmaktadır. Bu mektuplar şunlardır;

- Büyük Kral’ın, yetkililere gönderdiği mektuplar,
- Yetkili kişilerin, Büyük Kral’a gönderdikleri mektuplar,
- Yetkili kişilerin birbirlerine göndermiş oldukları mektuplar.

Bu mektupların yanı sıra zarar görmeleri nedeniyle gönderenin, alıcısının ya da her ikisinin de belirlenemediği

mektuplara da ulaşılmıştır (Süel, 1995, s. 271-272). Kazılar sonucunda elde edilmiş mektuplar arasında en önemlilerinden biri olarak ‘Tawagalawa mektubu’ gösterilebilir. Bir kraldan başka bir krala yazılmış olması mektubu önemli kılmaktadır (Coşkun, 1996, s. 1).

Anadolu’nun merkezinde Hitit Devleti’ne ait binlerce tablet çıkarılmıştır. Tabletlerin içerik ve konu olarak zenginliği, kâtiplerin her belgeyi önemseyerek kayıt altına alarak sakladıklarını göstermektedir.

Arşiv-Kütüphane Belgelerinin Yapımında ve Yazımında Kullanılan Malzemeler

Anadolu’da güçlü bir imparatorluk kurmuş olan Hitit Devleti’ne ait kalıntılardan en önemlisi çivi yazılı tabletlerdir (Karasu, 1997, s. 215). 1900’lu yılların başında Hitit devletinin başkenti Hattuşa’da kazı çalışmalarına başlanmıştır. Kazılar sonucunda tabletler ortaya çıkarılmış ve incelenmiştir. İlk kazılarda 10.400 adet tablet ve tablet parçası bulunmuştur. Tabletlerin büyük çoğunluğunun Hititçe olmasından ötürü, çevirisi için ilk ve büyük girişime öncülük eden Çek bilgini Friedrich Hrozny olmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında bu girişimi yaparak konu ile ilgilenen birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir (Özkaral, 2007, s. 11).

Kil Tabletler

Antik Çağ’larda yazının yazılacağı malzeme Mısır toplumunda papirüsken Anadolu’da ise kil olmuştur. Anadolu’nun alüvyonlu topraklar bakımından zengin olması kil kullanımının temel nedenidir. Ayrıca kilin kolay şekil alabilen formda olması ve üzerine yazının rahatça yazılabilmesi, tabletler için temel ham madde malzemesi olmasını sağlamıştır. Araştırmalar sonucunda ulaşılan 35.000 civarında tabletin büyük çoğunluğunun ana malzemesinin kil olduğu görülmüştür. Kil ıslakken şekil verilmiş, stylus olarak adlandırılan kalem ile üzerine bilgiler yazılmış ve tablet güneşte kurutulmuş arşiv-kütüphane koleksiyonuna eklenmiştir. Güneşte kurutulmayan tabletler sertleşmediği için dayanıksız formda olmaları ve nemin de etkisiyle zarar görmüşlerdir. Bu nedenle kâtipler tabletlerin dayanıklı olması için güneş altında kurutma işlemi ya da yüksek ısıdaki fırınlarda pişirme işlemini uygulamışlardır. Hitit arşiv-kütüphanesinde yer alan belgelerin günümüze kadar ulaşabilmesinde yangında açığa çıkan ısının kil tabletleri sertleştirerek dayanıklılıklarının artmasına neden olması gösterilebilir (Beldan, 2021, s. 221-222). Hitit tarihinin aydınlatılmasında birincil kaynak olan tabletlerin yapımında malzeme olarak daha çok kilin kullanıldığı kazılar sonucunda görülmüştür. Kilin diğer malzemelere göre daha çok tercih edilmesinin nedeni, kolaylıkla elde edilmesi ve maliyetinin olmamasıdır. Yapılan işlemler sayesinde çok sağlam olan tabletler uzun zaman boyunca tahrip olmadan günümüze kadar ulaşmıştır.

Tahta Tabletler

Hitit Devleti’nin kil tabletler üzerine çivi yazısı ile yazı yazdıkları bilinmektedir. Uygarlıkta kil tabletlerin yanında tahta tablet de kullanılmıştır. Hititlerde birçok tahta tablet kâtipleri de bulunmaktaydı. Tahta tabletler

M.Ö. 1200 yıllarında meydana gelen yangında yandıkları için günümüze kadar ulaşamamıştır (Bossert, 1952, s. 1). Yazılı metinlerden elde edilen bilgiler sonucunda tahta tabletlerin var olduğu öğrenilmiştir. Bununla birlikte arşivde kil tabletlere göre sayıca çok az yer alması ve günümüze kadar ulaşamamasından ötürü tahta tabletlerin varlığı belirsizliğe de neden olmuştur. Aslında malzeme olarak kolay ulaşılabilir olmasına karşın malzemenin yapısından dolayı günümüze kadar ulaşması mümkün olmamıştır. Başkent Hattuşa başta olmak üzere yerleşim yerlerindeki yangınlar tahta tabletlerin yanarak yok olmasına sebep olmuştur (Beldan, 2021, s. 226-228). Tablet yazımında ahşabın, malzeme olarak çok tercih edilmemesinden dolayı sarayda ahşap üzerine yazan kâtipler de bu nedenle yeğlenmemiştir. “*Ahşap tabletler üzerine yazan yazımcılar Hitit toplumundaki sınıflandırmalarda çok önemli bir konuma sahip olamamışlardır. Unvanlarına gelince, ‘baş tahta tablet yazarı’ olarak DUB. ŠAR. GIŠ şeklinde tanımlanmışlardır*” (Özkaral, 2007, s. 25). Anadolu’nun ilk uygarlıklarından olan Hititlere dair bilgiler arkeolojik kazılar sonucunda bulunan tabletlerin okunması ile öğrenilmektedir. Milattan önce varlığını sürdürmüş bir medeniyete dair belgelere günümüzde ulaşılabilmesi o dönemde oluşturulan belgelerin özellikleri ile de ilgilidir. Hititler yaşadıkları dönemde yazılı kayıt aracı olarak tahtadan yapılmış tabletleri de kullanmıştır. İklim koşullarına karşı dayanıksızlığı ve Hitit sarayında çıkan yangın sonucu tahta tabletler yok olmuş, günümüze ulaşamamıştır.

Balmumu Tabletler

“*Metinlerde balmumlarının yapımı için gereken malzemeler, balın yanında 10/1 oranında orpimentli toprak eklenmesi ve harmanlanmasıyla açıklanmıştır. Anadolu’nun mevcut coğrafi ve iklimsel koşullarının bal arıları için gereken tabiat ortamını sağlaması Hititleri, balmumu malzemesini sağlamada avantaj sağlamıştır. Öte yandan bu avantaj, dezavantaja da dönüşebilmektedir. Hitit uygarlığındaki yangınlar sonucunda yüksek ısı balmumunun erimesine neden olmuştur*” (Beldan, 2021, s. 230). Ham maddesine kolay erişim olanağı bulunmasına karşın, söz konusu dezavantajlarından dolayı balmumu tabletlerin kullanımı uzun sürmemiş ve yaygınlaşamamıştır.

Madeni Tabletler

Anadolu’nun özellikle bakır ve gümüş maden rezervi açısından zengin olması, tablet yapım malzemesi olarak Hititleri bu madenlere yöneltmiştir. Ancak dış etkenlerden dolayı günümüze çok az sayıda madeni tablet ulaşmıştır. Aslında diğer tablet yapım malzemeleri olan kil, tahta ve balmumuna göre madeni tabletler daha dayanıklıdır. Beldan (2021, s. 233)’a göre, dayanıklı olmasına karşın çok azının günümüze kadar ulaşmasındaki nedeni, bunların arkeolojik kazılar başlamadan önce insanlar tarafından bulunup eritilmesi olduğunu öne sürmektedir. Bir başka deyişle, madeni tabletlerin, maddi kazanç sağlamak için de yok edildikleri söylenebilir. Anadolu topraklarında maden rezervlerinin bulunması ve Hitit uygarlığında maden işlemeciliğinin yapılması, Hititlerin yazılı belgelerinde özel bir tablet türü olan madeni tabletlerin kullanılmasında gerekli koşulları

sağlamıştır. Hitit Devleti'nde önemli bazı metinler madeni tabletlere yazılarak saklanmıştır. Nitekim önemli belgeler arasında yer alan Kadeş Barış Antlaşması, gümüş bir tablete yazılmıştır.

Hitit Kâtipleri

Yazı, uygarlık tarihinin başlangıcıdır. Yazının icadından itibaren her alanda kullanılması, insanlığın gelişimini ve tarihin gidişatını etkilemiştir. Üretilen belgelerin yazıyla kaydedilmesi için toplumda yazı yazmayı bilen kişiler öne çıkmıştır. Bu nedenle bu işi yapan kâtipler, devlet adamları tarafından kıymet verilen, sarayda en prestijli devlet memurları arasında yer almıştır. Hititler hakkında yazılı olarak ulaşılabilen tüm tabletler kâtiplerin eseridir. Anayasal metinler, uluslararası antlaşmaları içeren metinler, fermanlar, yönetim ile ilgili karar metinleri, kararnameler, dini metinler, ritüeller, fal ve kehanetler, mitolojik metinler Hititli kâtipler tarafından yazıya geçirilerek kalıcı eserler haline getirilmiştir (Gökce Turgut, 2018, s. 40-41). Hitit arşiv-kütüphanesinde çalışan memurlar, başkâtip ya da kâtip tanımlaması ile aynı zamanda kütüphaneci görevini üstlenmişlerdir. Kâtiplik mesleği babadan oğula geçen, kâtiplik okullarında yetiştirilen saray ve toplum tarafından üst sınıf bir meslek sayılmıştır (Yıldız, 2003, s. 20). Arşiv ve kütüphaneyi oluşturan belgeleri anlamlı hale getiren Hitit kâtipleri, Hitit uygarlığında önemli bir konuma sahiptir. Kâtipler yazılı belgelerin oluşturulması, saklanması ve kullanılması aşamalarında aktif rol alarak bilginin düzenlenmesinde önemli görevler üstlenmişlerdir.

Hitit arşivlerinde görevli kâtipler, tabletlerin oluşturulmasında, düzenlenmesinde, korunmasında, herhangi bir hasara karşı kopyalanmasında, kralın ihtiyaç duyduğu bir bilgi hakkında istenilen belgeyi bulma-okuma işlemine yardımcı olmada, bayram ve dini ritüellerin düzgün bir şekilde ilerleyişini sağlamak için teyit edilmesinde sorumluluklar üstlenmişlerdir (Beldan, 2021, s. 235-238). Hitit sarayında kralın gözde memurlarından olan kâtipler, dönemin en aydın kişileri arasında yer alırlardı. Bu görev için belli özelliklere sahip olmak gerekiyordu. Kullanılan yazı çeşitlerini bilmeleri, birçok yabancı dil becerisine sahip olmaları ve iyi bir eğitim görmeleri kâtiplik mesleğinin temel kıstaslarıydı. Bu özelliklere sahip kâtipler, devlet protokolünde önemli ve ayrıcalıklı bir konuma sahip kralın danışmanı statüsündeydiler.

Hitit uygarlığı çağına göre arşiv-kütüphane hizmet ve işlemlerini titiz ve özenli bir şekilde yürütmüştür. Tabletlerin günümüze ulaşmasında kâtiplerin büyük başarıları vardır. Tabletler içerisinde hasar görenleri kopyalayan kâtipler, bu uygulama sayesinde Hitit medeniyetinin hazinesini günümüze kadar ulaştırmışlardır. *“Toplumda önemli bir konuma sahip olan kâtipler kendi aralarında şan, şöhret, unvan gibi başlık ve çeşitli nişan maddeleri da elde etmişlerdir. Başyazıcı, yazıcıların başı, kıdemli yazıcı gibi tanımlamalar örnek olarak gösterilebilir”* (Özkaral, 2007, s. 30). İlk Çağ'da yaşamış bir uygarlığın, kütüphanede görevli kişileri bilgin ve eğitilmiş kişiler arasından seçmiş olması, kütüphaneye büyük önem verdiğini göstermektedir (Yıldız, 1985, s. 396). Kâtiplerin hem saray içerisindeki hem de halk arasındaki statüleri yoğun bir şekilde hissedilmiştir. En önemli görevleri olan siyasi yazışmaları ve antlaşmaları kaleme almaları, Hitit diplomasisindeki ve saraydaki yerlerini göstermektedir.

Hitit uygarlığı büyük bir saray teşkilatından oluşuyordu. Sarayda kralın egemenliği altında memurlar bulunmaktaydı. Bu memurlar arasında en önemlilerinden biri başkâtipti. Başkâtibin sorumluluğunda olan birçok kâtip bulunurdu. Devlet işlerinde önemli görevlere sahip kâtiplerin Hitit Devleti'ne ait bu kadar çok bilgi ve belgenin bilim dünyasına kazandırılmasında büyük rolleri olmuştur.

SONUÇ

Hitit Devleti, M.Ö. 2000'li yıllarda Anadolu'ya yerleşmiş ve Anadolu'nun merkezinde, bugünkü Çorum ilinde büyük bir imparatorluk kurmuştur. Var oldukları dönem boyunca güçlü diplomatik ilişkiler kurmuş, kral uluslararası ilişkilerde aktif rol oynamıştır. Hitit krallarının başlıca görevleri arasında başrahiplik, başkomutanlık ve başyargıçlık bulunuyordu. Hitit kraliçesi de kralın yanında dış politikada söz hakkına sahipti. Kraliçe Mezopotamya devletlerinde olduğu gibi arka planda kalmamıştır. Din olgusu her dönem toplumlarda var olmuştur. Antik Çağ toplumlarında insanlar doğada gerçekleşen her türlü olaya bir anlam yüklemişlerdir. Bu da doğada gördükleri her şeyi tanrılaştırmalarına neden olmuştur. Çok tanrılı inançlar bu şekilde ortaya çıkmıştır. Hititler de diğer Antik Çağ toplumlarında görülen çok tanrılı inanca sahiplerdi. Çok tanrılı dine inanan Hititler başlarına gelen her türlü kötü olayı ve hastalıkları tanrılarına bağlamışlardır. Hastalıkların tedavisinde, buldukları coğrafyanın bitkilerinden karışımlar yaparak farklı tedavi yöntemleri uygulamışlardır. Tedavi eden kişi bu işi büyücülerle birlikte yürütmüştür. Hititlerde en eski Hint-Avrupa dili olan Hititçe'nin yanı sıra farklı diller de kullanılmıştır. Hititlerde sadece dil değil yazı çeşidi bakımından da çeşitlilik görülmektedir. Diplomatik ilişkilerde Akadça çivi yazısı kullanılırken, kayalardaki kabartmalarda hiyeroglif resim yazısı kullanılmıştır. Hitit İmparatorluğu'na ait her konuda bu kadar ayrıntılı bilgiye ulaşılması imparatorluğun kurmuş olduğu saray arşiv-kütüphanesinden elde edilen kaynaklar sayesinde. Anadolu birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu uygarlıklar arasında Hitit Devleti, Anadolu'nun bugüne kadar bilinen ilk arşiv-kütüphane kurumuna sahip olma özelliğini taşır.

Yazının icadıyla birlikte toplumlarda yazılı belgeler oluşmaya başlamıştır. Zamanla bu belgelerin miktarı artınca belgelerin korunacağı ve gereksinim duyulduğunda kullanılabilceği mekânlar oluşturma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Arşiv-kütüphane kurumları da bu ihtiyacın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Toplumların belleği olma görevini üstlenen arşiv-kütüphaneler belgelerin toplandığı, düzenlendiği ve erişimin sağlandığı kurumlar olarak görevlerini her dönem yerine getirmişlerdir. Önemi her zaman artırarak sürdüren arşiv-kütüphane kurumunun Anadolu kültür tarihinde en eski örneğine Hitit döneminde rastlanılmaktadır. Hitit uygarlığına dair arkeolojik kazılara 1906 yılında başlanarak yapılan araştırmalarda toplu halde bulunan çivi yazılı tabletler arşiv-kütüphane odalarının varlığına işaret etmektedir. Kazılarda belli bir düzende yaklaşık 30-35 bin çivi yazılı tabletin bulunması burada büyük bir arşiv-kütüphane yapısını ortaya çıkarmıştır. Buradan çıkarılan tabletler tercüme edilerek Hitit uygarlığının dünya tarihinde yeri ve önemi anlaşılmıştır. Arşiv-kütüphanede yer alan tabletlerin konu dağılımı o kadar geniştir ki, bu tabletlerin tercüme edilmesi ile Hititler hakkında zengin bir bilgiye

ulaşmıştır. Resmi yazışmalar, antlaşmalar, kanunlar, kral yıllıkları, siyasi mektuplar ve daha birçok çivi yazılı tablet toplu olarak günümüze ulaşmıştır. Binlerce tabletin günümüze kadar ulaşması büyük ölçüde buralarda görev yapan kâtiplerin çalışmaları ile mümkün olmuştur. Bu kişiler iyi eğitim almış, birçok yabancı dil bilgisine vakıf sarayda statü sahibi memurlardır. Kâtiplik mesleği babadan oğula geçerek varlığını sürdürmüştür. En baş kütüphaneci başkâtip ünvanına sahipti. Büyük bir devlet kurmuş olan Hititler hakkında günümüzde bu kadar fazla bilgiye sahip olunmasında, arşiv-kütüphane sistemini Antik Çağ'da zamanın koşullarına göre kusursuz bir uygulama ile tabletleri yazan, koruyan ve saklayan kâtipler ile arşiv-kütüphane kurumu çok önemli bir etkiye sahiptir.

Hititlere dair elde edilen tüm bilgiler arkeolojik kazılar sonucunda keşfedilen kraliyet arşiv-kütüphane kurumundan çıkarılan tabletler sayesinde olmuştur. Tabletlerin hazırlandığı, düzenlendiği ve korunduğu kütüphane kurumunun ve burada görev yapan kâtiplerin, milattan önce kurulmuş bir uygarlığın aydınlatılmasında üstlendikleri vazife araştırmanın geneline yayılmıştır. Uygarlık hakkında ulaşılan her türlü bilgi bu kurumun varlığı neticesinde geriye kalan belgelerin toplu halde keşfi ve çevirisi ile elde edilmiştir. İnsanlık tarihi ve bilim açısından arşiv-kütüphane kurumunun önemi burada kendini göstermiştir. Hitit arşiv-kütüphanesi, Anadolu kültürel mirasında bilgi merkezi bağlamında ilk olma özelliği ile medeniyet tarihinde önemli bir yere sahiptir. Araştırmada kuruma özverili bir şekilde katkıda bulunan kâtiplere de yer verilerek, milattan önce yaşamış bir uygarlığın kütüphanecilere verdiği öneme, statüye ve görevlerine değinilmiştir. Anadolu'da ilk kütüphane ve kütüphanecilik faaliyetleri de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Kurum, yazının icadı ile zamanla artan belgelerin derlenip korunması ile bir ihtiyaç sonucu ortaya çıkarak ve her dönem önemini arttırarak günümüze kadar var olmuştur. Birçok kurum zamanla önemini yitirip kapatılırken arşiv-kütüphaneler İlk Çağ'lardan günümüze kadar varlığını ve önemini koruyan nadir kurumlardan olmuştur.

KAYNAKÇA

- Alikılıç, D. (2010). Anadolu'da bulunan ilk arşiv belgeleri. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (6), 73-77. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsed/issue/2568/33080>
- Alkan, N. (2015). Anadolu'nun ilk kütüphaneleri. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları*, 13-34. Erişim adresi: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ALKAN-Nazl%C4%B1-ANADOLU%E2%80%99NUN-%C4%B0LK-K%C3%9CT%C3%9CPHANELER%C4%B0.pdf>
- Aşuroğlu, T. (2015). *Hitit çiviyazısı işaretlerinin bilgisayar desteği ile okunması ve veri madenciliği uygulama örnekleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Başkent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ateş, A. (2018). *Eski Yakındoğu arşivleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Beldan, Ş. (2021). *Hitit çivi yazılı arşivleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Bittel, K. (1976). The Great Temple of Hattusha-Boğazköy. *American Journal of Archaeology*, 80(1), 66-73.
- Bossert, T. H. (1952). Hititlerde yazı malzemesi ve yazı aletleri. *Bellekten*, XVI(61), 1-8.
- Çakın, İ. (1986). Kütüphanenin toplumsal konumu ve işlevleri. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 35(1), 8-16.
- Casson, L. (2001). *Libraries in the ancient world*. New Haven: Yale University Press.
- Coşkun, Y. (1996). Bir Hitit kralı ve mektubu. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 2, 1-10.
https://doi.org/10.1501/archv_0000000035
- Duran, Y. (2010). *Boğazköy-Maşat Höyük-Ortaköy çiviyazılı belgelerine göre tarihi coğrafya araştırmaları*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gerçek, S. (2014). *Hitit Devleti'nin Batı Anadolu ile siyasi ilişkilerinde mektupların önemi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Gökce Turgut, F. (2018). *Hitit diplomasisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Güngör, Y. (2014). *İlk çağ Anadolu medeniyetleri: M.Ö. 2000 M.Ö. 600 yılları arası tarihi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Hoffner, H. A. (2010). Hititler Anadolu'sunda yasal ve sosyal kurumlar. *Tarih Okulu Dergisi*, VI, 223-244.
Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usakjhs/issue/13545/164045>
- Jones, M. A. (2017). Searching for Tarhuntassa: using GIS spatial analysis and diverse data-sets to investigate a question of historical geography in Hittite Southern Anatolia. [Yayımlanmamış doktora tezi]. University of Birmingham.
- Karasu, C. (1997). Hattuša-Boğazköy arşiv-kitaplık sistemleri üzerine bazı yorumlar. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 3, 215-238. https://doi.org/10.1501/archv_0000000061
- Keseroğlu, H. S. ve Demir, G. (2016). Antikçağda bilim ve kütüphane. *Türk Kütüphaneciliği*, 30(3), 365-397.
Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tk/issue/48653/618587>
- Koç, İ. (Ed.). (2006). *Hititler*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Koç, O. (2021). Hitit kütüphane ve arşivleri. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 9(23), 237-254.
<https://doi.org/10.31126/akrajournal.769108>
- Memiş, E. (2007). *Eskiçağ Türkiye tarihi: en eski devirlerden Pers istilâsına kadar*. Konya: Çizgi Kitabevi.

- Narçın, A. (2013). *Hitit: Anadolu rüzgarı*. İstanbul: Siyah Beyaz Kitap.
- Otten, H. (1961). Eski şarkta kütüphaneler. *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 19(3-4), 201-211. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2152745>
- Özkaral, T. C. (2007). *Hitit dünyasında katipler ve eğitime katkıları*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şahinbaş Erginöz, G. (2022). Hitit dönemi Anadolu’unda tıbbî faaliyetler. *Anadolu Tıbbi Dergisi*, 1(1), 33-43. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anadolutibbi/issue/73485/1208058>
- Sevinç, F. (2008). Hititlerin Anadolu’da kurdukları ekonomik ve sosyal sistem. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 11-32. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/11421/136439>
- Süel, A. (1995). Ortaköy’ün Hitit Çağındaki adı. *Bellekten*, 59(225), 271-284. <https://doi.org/10.37879/bellekten.1995.271>
- Taşkın, Z. (2011). İlkçağ uygarlıklarında kitap ve kütüphane: Efes Celsus Kütüphanesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(1), 86-96.
- Uslu Azarak, L. (2024). Hitit tabletleri ışığında Hititlerin etkileşimde bulunduğu eski Anadolu dilleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 1000-1015. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1439802>
- Yiğit, T. (2005). Hitit çivi yazısının ilk ortaya çıkışı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24(37), 79-86. https://doi.org/10.1501/tarar_0000000206
- Yiğit, T. (2006). Urşu Kuşatması Metni’nin yeniden değerlendirilmesi. *Anadolu*, 31, 43-55. https://doi.org/10.1501/andl_0000000344
- Yıldız, N. (1985). *Eskiçağ kütüphaneleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Yıldız, N. (2003). *Kalıntılar ve edebi kaynaklar ışığında antikçağ kütüphaneleri: mimariler, iç düzenleri, çalışma sistemleri, kitapların yazımı ve çoğaltılması*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Yılmaz, B. (2008). İlkçağ Anadolu uygarlıklarında sosyo-ekonomik ve kültürel yapı bağlamında kütüphane/arşiv kurumu. *Türk Kütüphaneciliği*, 22(3), 351-376. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/tk/article/view/527>

Araştırma Makalesi – Research Article

Geliş Tarihi / Received: 08.05.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 04.07.2024

Yönetim Dokümanları Temelinde Devlet Üniversite Kütüphanelerinin Zayıf Yönlerinin Analizi

Analyzing the Weaknesses of State University Libraries Based on Management Documents

Ömer DALKIRAN *

ÖZET

Üniversite kütüphaneleri bağlı oldukları üniversitelerin misyonunu destekleme görevini yerine getirmek için faaliyette bulunan kurumlardır. Bu çerçevede öğretime ve araştırmaya destek olma işlevini, sağladığı kaynaklar ve hizmetler ile yürütmektedir. Çağdaş gelişmelerin gerisinde kalan, bilimsel ve mesleki standartlara uygun biçimde örgütlenmeyen ve yönetilmeyen üniversite kütüphanelerinin sözkonusu görevleri doğru ve tam biçimde yapabildiği olanaklı değildir. Nitekim zaman zaman üniversite kütüphaneleri iç veya dış kaynaklı nedenlerden dolayı yapısal olarak zayıflığa uğramakta ve çeşitli sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Türkiye'deki devlet üniversiteleri kütüphanelerinin zayıf yönlerini (sorunlarını) incelemektir. Bu bağlamda çalışmanın evreni, kurumsal web sitelerinde paylaştıkları faaliyet raporu ve stratejik plan gibi yönetsel dokümanlarında kütüphanelerinin zayıf yönlerine yer veren devlet üniversite kütüphaneleri olarak belirlenmiştir. Kurumsal web adreslerinde söz konusu bilgi ve doküman paylaşımında bulunduğu tespit edilen 85 devlet üniversite kütüphanesinin kapsama dâhil edildiği çalışmada, yöntem olarak içerik analizi kullanılmıştır. Sonuç olarak, devlet üniversite kütüphanelerinin personel, bina, bütçe, hizmetler, dış etkenler, koleksiyon, kullanıcılar ve kütüphanenin kurumsal yapısı açısından çeşitli sorunları olduğu tespit edilmiştir. Bunlar arasında; personel eksikliği, bina koşullarının yetersizliği, bütçe kısıtlamaları, hizmetlerin yetersizliği, dış etkenlerin etkisi, koleksiyon eksiklikleri ve kullanıcı ilişkilerindeki zorluklar öne çıkmıştır. Ayrıca, elde edilen sonuçlara göre kütüphanelerde mesleki personel sayısının artırılması, fiziksel altyapının iyileştirilmesi, bütçe tahsisatlarının artırılması, hizmetlerde duyuru ve pazarlamaya ağırlık verilmesi, koleksiyonların genişletilmesi, kullanıcı ilişkilerinin güçlendirilmesi ve kurumsal işbirliklerin teşvik edilmesi gibi önerilerde bulunulmuştur. Çalışmanın devlet üniversite kütüphanelerinin sorunlarını toplu biçimde açığa çıkarma ve çözüme yönelik adımlara yol göstermesi bakımından yararlı olabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devlet Üniversite Kütüphaneleri, Üniversite Kütüphanelerinin Sorunları, Üniversite Kütüphanelerinin Zayıf Yönleri, Türkiye

*Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, omerdalkiran@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1481-0437>

ABSTRACT

University libraries are institutions that operate to fulfill the mission of supporting the mission of the universities they are affiliated with. In this context, it carries out its function of supporting teaching and research with the resources and services it provides. It is impossible for university libraries that lag behind contemporary developments and are not organized and managed according to scientific and professional standards to perform these duties wholly and correctly. As a matter of fact, from time to time, university libraries become structurally weak due to internal or external reasons and face various problems. In this regard, the study examines the weaknesses (problems) of state university libraries in Türkiye. In this context, the study population was determined as state university libraries, which include the weaknesses of their libraries in their administrative documents, such as activity reports and strategic plans shared on their corporate websites. Content analysis was used as a method in the study, which included 85 state university libraries that were found to share information and documents on their corporate web addresses. As a result, it has been determined that state university libraries have various problems in terms of personnel, building, budget, services, external factors, collection, users, and the institutional structure of the library. Among these, lack of personnel, inadequate building conditions, budget constraints, inadequacy of services, impact of external factors, collection deficiencies, and difficulties in user relations came to the fore. In addition, according to the results obtained, suggestions were made, such as increasing the number of professional personnel in libraries, improving the physical infrastructure, increasing budget allocations, focusing on announcement and marketing in services, expanding collections, strengthening user relations, and encouraging institutional collaborations. The study may be helpful in collectively revealing state university libraries' problems and guiding steps toward solutions.

Keywords: *State University Libraries, Problems of University Libraries, Weaknesses of University libraries, Türkiye*

GİRİŞ

Yükseköğretim sistemi içinde yer alan bir kurum olarak üniversiteler temelde öğretim ve araştırma işlevini yerine getiren yapılardır. Bu yapının merkezine de üniversite kütüphanelerini konumlandırmak olanaklıdır. Üniversite kütüphanesi “öğrencilerinin, öğretim elemanlarının ve idari personelinin bilgi, araştırma ve müfredat ihtiyaçlarını karşılamak için bir üniversite tarafından kurulan, yönetilen ve finanse edilen bir kütüphane veya kütüphane sistemi” olarak tanımlanmaktadır (Reitz, 2014). Üniversite kütüphaneleri bilgi kaynakları ve hizmetleri ile üniversitelerin misyonunu destekleme görevini yerine getirmektedir. Akademik bir kütüphane türü olarak üniversite kütüphanelerinin en temel amacı kısaca; “bağlı bulunduğu üniversitenin eğitim-öğretim, araştırma ve görevleri doğrultusunda bilgi kaynaklarının düzenlenmesini ve yayılmasını sağlamak” (Igajah ve Ekpang, 2021, s. 20) olarak özetlenebilir. Literatürde üniversite kütüphanelerinin gerek kurumsal gerekse de toplumsal düzeyde ortaya koyduğu çeşitli işlev, yarar, değer ve katkılara işaret edilmektedir. Bu konuya ilişkin 1903 yılında Chicago Üniversitesi Rektörü Harper’ın konuşmasında yer alan “Üniversitenin kütüphaneye olan ihtiyacı herşeyden üstündür. Kütüphane bu müessesenin kalbidir veya kalbi olmalıdır” biçimindeki ifadeleri (Grieder, 1956, s. 93) başlı başına üniversite kütüphanelerinin hayati önemini vurgulaması bakımından oldukça çarpıcıdır. Öte yandan, çağdaş ve bilimsel kütüphanecilik ilke ve standartlarına uygun biçimde örgütlenmeyen, güncel teknolojik gelişmeleri hizmet ve organizasyonlarına uyarlamayan üniversite kütüphanelerinin işlevlerini sağlıklı biçimde yerine getiremeyeceği söylenebilir. Üniversite kütüphanelerinin gerek kendi yapılarından gerekse de dışsal unsurlardan kaynaklı zayıf yönleri bulunabilmektedir. Bu zayıflıkların kütüphanelerin hizmet sunumlarını olumsuz etkileyebileceği açıktır. Kütüphanelerin gerçek anlamda işlevlerini yerine getirebilmesi, kendisinden beklenen düzeyde kaliteli hizmet sunmasıyla mümkün olabilir. Bu sebeple üniversite kütüphanelerinin sahip olduğu zayıf yönlerin bilinmesinin yararlı olabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, zayıflıkların farkında olmak potansiyel sorunlara yönelik hazırlıklı ve tedbirli olmayı da kolaylaştıracaktır. Zayıf yönlerin tespit edilerek hangi kapsamlarda yoğunlaştığını ortaya koymak kütüphanelerin bilinçli bir şekilde sağlıklı planlamalar yapabilmesine yardımcı olacaktır. Son olarak, konunun önemine dikkat çekilerek karar verici konumundaki kişi veya kurumların üniversite kütüphanelerine yönelik olarak yapacağı çeşitli düzenlemelere rehberlik edilebileceği de düşünülmektedir.

Üniversite kütüphaneleri üzerine geniş bir literatür mevcuttur. Çeşitli çalışmalarda tamamen veya kısmen kütüphanelerin yaşadıkları sorunlara odaklanılmaktadır. Bu bağlamda gerek kütüphanelerin yapısal unsurlarına ilişkin bütüncül olarak, gerekse de bağımsız unsurlara yönelik çeşitli bulgular ortaya konulmuştur. Söz konusu bulgular üzerinden üniversite kütüphanelerinin sorunlarına ilişkin çeşitli çıkarımlar yapmak olanaklıdır. Bu çerçevede özellikle Türkiye merkezli olanlar başta olmak üzere üniversite kütüphanelerinin sorunlarını irdeleyen çalışmalara kısaca değinilmesi yararlı olabilir.

Bu konudaki güncel çalışmaların başında “Türkiye’de üniversite kütüphaneleri: mevcut durum, sorunlar ve çözüm önerileri” (Polat ve Binici, 2023) adlı eser öne çıkmaktadır. Çalışmada üniversite kütüphanelerinin idari yapıları, binaları, bütçeleri, koleksiyonu, insan kaynakları ile hizmetler ve teknolojik altyapı sorunlarına ilişkin tespit ve önerilerde bulunulmuştur. Çalışmada ortaya konulduğu üzere, üniversite kütüphaneleri belirtilen başlıklarda pek çok ciddi olumsuzlukla yüzleşmektedir.

Kalemci ve Demirtel (2023), üniversite kütüphanelerinde elektronik kaynak seçiminde karşılaşılan güçlükler üzerine bir araştırma gerçekleştirmiştir. 24 kütüphane özelinde elektronik kaynak sorumluları ve kütüphane yöneticilerinden oluşan 40 kişiden görüşme yoluyla veri toplanmıştır. Sonuçlar elektronik kaynak seçimi ve değerlendirme sürecinde kütüphanelerin en çok bütçe ile ilgili sorunlar yaşadığını ortaya koymuştur. Ardından ise personel ile ilgili sorunlar gelmektedir. Bütçeye ilişkin sorunların başında döviz kurlarının artışı ve Katma Değer Vergisi (KDV) gelmektedir. Ayrıca bütçenin serbest bırakılma biçimi ile ödeme süresi sınırlı olan kaynaklar da bu kapsamda yaşanan sorunlardandır.

Çimen ve diğerleri (2020), Yeni Koronavirüs (COVID-19) salgınında Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinin mevcut durumunu analiz etmek için 84 kütüphanenin yöneticisinden anket tekniği ile veri toplayarak bir araştırma gerçekleştirmiştir. Sonuçlar genel olarak üniversite kütüphaneleri için uzaktan eğitim ve erişim sürecini destekleme açısından olumlu bir tablo ortaya koymuştur. Bu süreçte eksikliği fark edilen ve sorun olarak değerlendirilebilecek hususların başında ise kullanıcıların eğitim gereksinimi, dijital Türkçe dilli içerik eksikliği ve kurumlar arası işbirliğinin yetersizliği gelmektedir.

Awojobi, Okoro ve Babalola (2020), Nijerya'nın Ogun eyaletindeki üç devlet üniversite kütüphanesinin fiziksel altyapısını çalışmasına konu ederek bir güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler analizi (SWOT - GZFT analizi) gerçekleştirmiştir. Bulgular, kütüphanenin altyapısının fiziki engeli bulunan kullanıcılara hizmet yönünden yetersizliğini ortaya koymuştur. Ayrıca, gürültü ve oturma kapasitesi hususu da kütüphanenin öne çıkan diğer zayıf yönlerindedir.

Çetin (2020), çalışmasında yöneticilerin ve yönetim politikalarının devlet üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilerin mesleki gelişimindeki rolünü irdelemiştir. Bu çerçevede 600 kütüphaneciden anket yoluyla veri toplanmıştır. Sonuçlar kütüphanecilerin mesleki gelişimlerinin yönetimce yeterince desteklenmediği ve teşvik edilmediğini göstermiştir. Bu durumun kütüphanecilerin çeşitli eğitimler ve faaliyetlerden oluşan mesleki gelişim etkinliklerine katılım düzeylerini olumsuz etkileyeceği söylenebilir.

Aynı yıl gerçekleştirilen başka bir çalışmada Akan (2020), on bir üniversite kütüphanesinde yönetici ve çalışanlardan oluşan on iki kişiyi örnekleme almış ve görüşme tekniğini kullanarak personelin vardiya sistemine bakışını analiz etmeyi amaçlayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Sonuçlar kütüphanecilerin vardiyalı çalışma sistemine olumsuz bakışını yansıtmıştır. Sorunlar hem kişisel hem de kurumsal temelde ortaya çıkmıştır. Kişisel olarak özellikle sağlık ve kişisel doyum öne çıkan sorunlardır. Kurumsal açıdan bakıldığında ise personel ve bütçe kaynaklı sorunların vardiyalı çalışma sistemine olumsuz yansımaları söz konusudur.

Raviş (2019) İstanbul Kültür Üniversitesi Kütüphanesi kullanıcılarının memnuniyetlerini değerlendirmeyi amaçladığı çalışmada 340 kişiden anket aracılığıyla veri toplamıştır. Ortaya çıkan sonuçlar, memnuniyet duyulan konuların yanında kullanıcıların memnuniyetsizlik yaşadığı masa, sandalye ve grup çalışma alanı yetersizliği gibi fiziki alana ilişkin sıkıntıları gün yüzüne çıkarmıştır.

Harris (2017), çalışmasında Jamaika’daki 5 yerel üniversite kütüphanesini SWOT – GZFT Analizi yaklaşımıyla incelemiştir. Sonuç olarak söz konusu üniversitelerin en temel zayıf yönlerinin insan kaynakları, koleksiyon ve fiziki alanlarda yoğunlaştığı ortaya çıkmıştır.

Kılınç ve diğerlerinin (2017) kaleme aldığı başka bir çalışmada, Türkiye’de yeni (2006 yılı sonrası) kurulan üniversitelerden birinin yaşadığı sorunları incelemek için Karabük Üniversitesi’nin farklı

birimlerinde görevli yedi öğretim üyesinden görüşme yoluyla veri toplamıştır. Fiziki alanlar ve olanaklar ile ilgili bulgular kütüphanenin yetersizliğini göstermektedir. Çalışmada kütüphanenin temelde fiziki bir mekan olarak ele alınması geleneksel kütüphane anlayışının baskınlığına işaret etmesi bakımından dikkat çekicidir.

Duru ve Aydın (2015), üniversite kütüphanelerinin sorunlarını ve çözüm önerilerini ortaya koydukları çalışmalarında ise sorunları iki kategoride ele almaktadırlar: Kütüphane ve kütüphanenin unsurları ile ilgili sorunlar; kullanıcılar ile ilgili sorunlar. Bu çerçevede sorunlar personelin nicelik, nitelik ve özlük hakları ile ilgili sorunlar, binanın fiziksel yetersizliği, çalışma saatlerinin azlığı, bina ile ilgili maliyetler, kullanıcıların kütüphaneden yararlanmak için belirli bir oranda maddi harcama yapması gerekliliği, kütüphaneye ulaşım güçlüğü, kaynaklara erişimde yaşanan aksaklıklar ve kaynak çeşitliliğinin yetersizliği biçiminde sıralanabilir.

Çevik (2015), odağında üniversite kütüphanelerinin olduğu çalışmasında Galatasaray Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi kullanıcılarından olan 200 kişinin kütüphanenin fiziki şartlarına yönelik memnuniyet düzeylerini anket yoluyla incelemiştir. Bulgular havalandırma sistemi, fiziksel alanlar, grup çalışma alanları, tuvalet ve lavabolar ile bilgisayarların yetersizliği sorunlarının kullanıcıların memnuniyetini olumsuz etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Çalışma sonuçları kütüphanenin fiziksel mekân ve şartlarının kullanıcılar açısından önemli bir avantaj veya dezavantaj olabileceğini göstermesi bakımından özellikle dikkate değerdir.

Üniversite kütüphanelerine ilişkin “2023'e Doğru Türkiye'de Üniversite Kütüphaneleri: Mevcut Durum, Sorunlar, Standartlar ve Çözüm Önerileri” başlıklı rapor önemli oranda Bilgi ve Belge Yöneticilerinin katkılarıyla hazırlanması ve konunun Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından sahiplenilmesi bakımından özellikle önem taşımaktadır. Söz konusu raporda üniversite kütüphaneleri bina, personel, bütçe, koleksiyon, kullanıcı hizmetleri ve teknoloji olmak üzere altı temel başlıkta ele alınmıştır. Herbir unsurun önemi, tespit edilen sorunlar ve bu sorunlara ilişkin somut öneriler ortaya konulmuştur (Akbaytürk Çanak vd. 2014).

Doğan (2013), 2006 yılından sonra kurulan üniversitelerin sorunlarını hem idari hem de akademik personel perspektifinden belirlemeyi amaçladığı çalışmasında, karma yöntem ile veri toplamıştır. Bulgulara göre yeni kurulan üniversitelerin en önemli sorunu kurumsallaşamamadır. Ayrıca kütüphanelerin ve koleksiyonların yetersizliği de ortaya çıkmıştır. Nitekim kurumsallaşma sorununun kütüphanelerin örgütlenmesi ve hizmetlerine de olumsuz biçimde yansiyarak kütüphanelerin yetersizliği sonucunu doğuran sebeplerden biri olduğu da ileri sürülebilir.

Akkaya (2013) ise 2000 yılı sonrası kurulan devlet üniversitelerinin kütüphaneleri bağlamında bir araştırma gerçekleştirmiştir. Çalışmada 27 kütüphaneden anket tekniği ile veri toplanmış ve kütüphanelerde personel yetersizliği, bina, bütçe ve koleksiyon ile ilgili sorunların ortaya çıktığı saptanmıştır. Mevcut sorunların hizmetleri olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Söz konusu sorunlar bütçe konusunda bir standart olmaması, dış kullanıcılara hizmet yetersizliği, personel yetersizliği, kütüphane olarak tasarlanmamış binalarda hizmet vermek ve kütüphane donanımının yetersizliği gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Çalışmanın yeni ve genç sayılabilecek devlet üniversite kütüphaneleri üzerine gerçekleştirilmesi özellikle önemli ve sonuçları itibari ile de yararlı bulunmaktadır.

Kumar (2012), çalışmasında kütüphane hizmetlerinin pazarlanmasındaki sorunlara değinmiştir. Kütüphane yöneticilerinin görüşlerine göre Hindistan'ın Kerala eyaletindeki dört üniversite kütüphanesinin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditleri (SWOT – GZFT Analizi) koleksiyon, altyapı, insan kaynakları ile kütüphane ve bilgi hizmetleri bağlamında analiz etmiştir. Sonuçlar, kütüphane ve bilgi hizmetlerinin pazarlanması için bütçe, personel veya ayrı birim ayrılması gibi sorunlara işaret etmektedir. Ayrıca, nitelikli personel eksikliğinin yanısıra kullanıcıların kaynaklara ve hizmetlere yeterince rağbet etmediği de belirtilmektedir.

Özel (2007), kataloglama kütüphanecilerinin eğitim gereksinimlerini araştırmak üzere bir çalışma gerçekleştirmiştir. Ankara'daki 11 üniversite kütüphanesinden 60 kütüphaneciye anket uygulamış ve 24 yöneticiden de görüşme yoluyla veri toplamıştır. Sonuç olarak “kütüphanecilerin bilgi ve iletişim teknolojileriyle birlikte gelişip farklılaşan kataloglama ve sınıflama hizmetlerini sürdürebilmeleri, onlara verilecek nitelikli eğitim programlarıyla mümkündür” şeklindeki hipotezin doğrulandığı belirtilmektedir (s. 124). Çalışma bulguları özellikle teknik hizmetlerde çalışanlar özelinde

kütüphanecilerin eğitim gereksinimlerini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

Ugah (2007), çalışmasında Nijerya'daki Michael Okpara Ziraat Üniversitesi Kütüphanesi üzerine bir SWOT analizi gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda altyapı, yönetim, personel, koleksiyon, teknik hizmetler ve kullanıcı hizmetlerini ele almıştır. Bulgular kütüphaneye ilişkin en temel zayıflığın işlevsel bir kart kataloğun olmayışını göstermiştir. Ayrıca, süreli yayınların kataloglanmadan raflara yerleştirilmesi, ciltleme ünitesinin yeterince kullanılmaması, kullanıcılar ve personel için yeterince fiziki alan olmaması sorunları da gün yüzüne çıkmıştır.

Balkaş (2005) ise çalışmasında üniversite kütüphanelerinde mekân unsurunu mercek altına almıştır. Bu çerçevede İstanbul'da yer alan 22 üniversite kütüphanesinin yöneticilerinden anket yoluyla veri toplanarak kütüphane binalarının standartlara uygunluğu incelenmiştir. Bulgulara göre kütüphanenin verimli kullanımını olumsuz etkileyen durumlar ortaya çıkmıştır. Binaların kullanımı aşamasında çözülmesi güç olan çeşitli sorunlar baş gösterdiği anlaşılmıştır. Dahası, bunların nedeni bina tasarımı ve inşaa sürecindeki hatalardır. Kütüphane binalarının planlama ve yapım aşamalarında mesleki ve bilimsel ölçütlerin dikkate alınmamasının uzun süreli ve telafisi güç sorunlara yol açtığı söylenebilir.

Çakın (2000) çalışmasında, üniversite kütüphanelerinin sorunları ile Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi'ni (ULAKBİM) ele almıştır. Üniversite kütüphanelerinin çok çeşitli sorunlarla yüzleştiğini ifade eden Çakın bunları dört başlık altında gruplandırmaktadır: Yönetimsel sorunlar; mali sorunlar, personel sorunları ve koleksiyona dair sorunlar. Bu sorunlar dağınık kampüs yapısının örgütlenme, hizmet ve koleksiyona olumsuz yansımaları, kütüphane yöneticilerinin mesleki eğitim almamaları, bütçelerin yetersizliği, kütüphaneci eksikliği ile kitap ve süreli yayın koleksiyonunun yetersizliği biçiminde özetlenebilir.

Çelik (1999), Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde personel konusuna odaklanan çalışmasında alanda yaşanan sorunları irdelemiştir. Bu bağlamda 29 üniversite kütüphanesi daire başkanı ve 51 kütüphaneciye anket uygulanarak veri toplanmıştır. Sonuçlar ışığında personel ve personel yönetimi ile ilgili önemli sorunlar kısaca şunlardır: Üniversite kütüphanelerinde alan dışı (BBY mezunu olmayan) yöneticiler olması; akademik kadroda kütüphaneci istihdamının idari ve akademik kadrodaki kütüphaneciler ile sürtüşme doğurabilmesi, üst yönetimin kütüphaneye ve kütüphaneciye olumsuz bakış açısı, personel özellikle de mesleki personel eksikliği, kütüphanelerin akademik yapı değil idari yapıya bağlı olmasının getirdiği sorunlar.

Görüldüğü gibi, çeşitli çalışmalarda dile getirildiği üzere, özellikle Türkiye'deki üniversite kütüphaneleri bina, bütçe, teknoloji, koleksiyon, personel, örgüt yapısı vb. pek çok unsur bakımından önemli sorunlarla yüzleşmektedir.

AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Çalışmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu çalışmanın amacı, faaliyet raporu ve stratejik plan gibi yönetim dokümanları temel alınarak Türkiye'deki devlet üniversite kütüphanelerinin zayıf yönlerini mercek altına almaktır. Çalışmada yanıtı aranan araştırma soruları şunlardır:

1. Türkiye'deki devlet üniversite kütüphanelerinin kurumsal web sitelerindeki yönetim dokümanlarında belirtilen, kütüphanelerin zayıf yönleri/sorunları hangi konular (temalar) altında toplanmaktadır?
2. Kütüphanelerin zayıf yönlerine işaret eden temaların dağılımı genel olarak nasıl gerçekleşmiştir?
3. Temalardan en sık ve en seyrek olarak ortaya çıkanlar hangileridir?
4. Temalar altında hangi önemli kategoriler (alt temalar) ortaya çıkmıştır ve bunlar nasıl bir dağılım göstermektedir?
5. Kategoriler altında ortaya çıkan önemli kodlar hangileridir ve bunlar nasıl bir dağılım göstermektedir?

Yöntem

Çalışmada yöntem olarak içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizi kısaca, “çok çeşitli söylemlere uygulanan birtakım metodolojik araç ve tekniklerin bütünü” (Bilgin, 2006, s. 1) veya “metin içeriği toplama ve analiz etme tekniği” (Neuman, 2012, s. 466) biçiminde tarif edilmektedir. Daha kapsamlı bir başka tanıma göre ise içerik analizi, “mesajların taşıdığı, kapsadığı ve ilettiği açık ve örtülü anlamları sistematik ve kuramdan üretilen ve metin temelinde yinelenen ve geliştirilen kategori sistemi ile çözümleyen ve görünenden açık/aşık olmayan bağlama yönelik çıkarımlar yapan bir araştırma yöntemi” (Gökçe, 2019, s. 62) olarak ifade edilmektedir. İçerik analizinde herhangi bir iletişim ögesindeki gizli veya kapalı anlamları sistematik biçimde ortaya koymanın amaçlandığı söylenebilir. İçerik analizi yönteminde büyük miktardaki verinin düşük sayıdaki anlamlı kategorilere indirgenmesi söz konusudur. Anılan yöntem, fazla verinin araştırmacıya yorumlamada güçlük çıkardığı veya teknik açıdan kazanımlar sağlayacağı durumlarda kullanılabilir bir yöntemdir (Coşkun ve diğerleri, 2015, s. 326). Hem nicel, hem de nitel araştırmalarda kullanılabilen bir yöntem olan içerik analizinde nicel içerik analizi ve nitel içerik analizi olarak türsel bir ayrımına gidilebileceği belirtilmektedir (Gül ve Nizam, 2021, s. Ö181). Diğer araştırma tür ve tekniklerinde olduğu gibi içerik analizi de belirli aşamaların yerine getirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, içerik analizinde izlenmesi gereken temel adımlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Araştırmanın amaçlarının belirlenmesi
2. Kavramların açıkça tanımlanarak ifade edilmesi
3. Analiz birimlerini saptama
4. İlgili veri setinin yerini bulma
5. Mantıksal bir alt yapı ve düzen oluşturma
6. Kodlama kategorilerini oluşturma
7. Birimleri sayma/sayısallaştırma
8. Ulaşılan bulguları yorumlama
9. Sonuçları yazma (Büyüköztürk ve diğerleri, 2016, ss. 251-255).

Verilen bilgiler doğrultusunda içerik analizinin bu çalışmaya uygun bir yöntem olduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın amaçları doğrultusunda elverişli bir yöntem olarak görülen içerik analizinin kullanılması tercih edilmiştir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmaya hazırlık aşamasında yapılan ön incelemede web siteleri incelenen vakıf üniversite kütüphanelerinin hiçbirisinde söz konusu dokümanlara ve dolayısıyla zayıf yönler dair bir bilgiye rastlanamamıştır. Bu nedenle çalışmaya yalnızca devlet üniversite kütüphaneleri dâhil edilmiştir. Bu sınırlandırmayı belirleyen bir diğer etken ise kamu kurumlarının yasal olarak tek biçim faaliyet raporu ve stratejik plan gibi dokümanları hazırlayıp kamuya ilan etme zorunluluğudur. Çalışmanın sadece yönetim dokümanları temelinde gerçekleştirilmesinin gerekçesi ise sözkonusu dokümanların bizzat -bir-kurumun aksayan ve sorunlu yönlerini en iyi bilmesi beklenen- kütüphane personeli veya (üst) yöneticileri tarafından hazırlandığı varsayımına dayanmaktadır. Bu istikamette çalışmanın evrenini devlet üniversite kütüphaneleri oluşturmaktadır. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemine¹göre devlet üniversitelerinin sayısı 129’dur. Buna ek olarak kütüphanenin web sitesinin bulunması, yönetim dokümanlarını içermesi ve bu dokümanlarda kurumun zayıf yönlerinin yer alması birer ölçüt olarak belirlenmiştir. Bir dokümanın farklı tarihli sürümlerinin mevcut olduğu durumlarda ise, güncel ve geçerli bir değerlendirme yapılabilmesi için sözkonusu dokümanlardan en güncel tarihli olanları dikkate alınmıştır. Böylece araştırmanın örnekleme ölçüt örnekleme ile belirlenmiş olup 85 üniversite kütüphanesi çalışmaya dâhil edilmiştir (Bkz. Ek 1). Seçkisiz/olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme kapsamındaki bir strateji olan ölçüt örnekleme, araştırmacının oluşturduğu ya da hazır bir ölçüt listesine dayalı olarak belli başlı durumlar, olaylar, kişiler veya nesnelerin örnekleme katılmasını ifade etmektedir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2016, ss. 88-92; Yıldırım

---

¹ <https://istatistik.yok.gov.tr/>

ve Şimşek, 2011, s. 112). Nitekim nitel araştırmalarda bu tür örneklerin yaygın olarak kullanıldığı ve örneğin temsil gücü ve genelleme yerine konuya dair çeşitli anlamsal boyutları ve anlayışı derinleştirebilme ve keşfedebilme amacına odaklanıldığı belirtilmektedir (Gökçe, 2019, s. 74; Neuman, 2012a). Bu çalışmada örneklem türünün doğası gereği sonuçları evrene genelleme iddiası bulunmamaktadır. Çalışma yönetim dokümanlarının içeriğinin tamamını kapsamamaktadır. Yalnızca araştırma amacına uygun kısımlar sınırlı biçimde incelenmiştir. Bu doğrultuda web sitelerindeki yönetim dokümanlarında bağımsız birer başlık olarak yer alan “zayıf yönler, zayıflıklar veya geliştirmeye açık yönler” kısımlarında madde madde veya paragraflar halinde verilen tüm metinler incelemeye alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Çalışmaya kaynaklı eden veriler, Türkiye’deki devlet üniversitesi kütüphanelerinin web sitelerinde yer alan faaliyet raporu, stratejik plan, kalite ve iç kontrol dokümanları gibi yönetsel dokümanlarından elde edilmiştir. İlgili web siteleri 29.11.2023 - 03.12.2023 tarihleri arasında ziyaret edilmiştir. Ulaşılan doküman türlerinin dağılımı, Tablo 1’de gösterildiği gibidir.

Tablo 1. Çalışmada Verilerin Toplandığı Dokümanların Türlerine Göre Dağılımı

Doküman Türü	<i>n</i>	<i>Toplam</i>
Faaliyet Raporu (2018)	1	82
Faaliyet Raporu (2020)	2	
Faaliyet Raporu (2021)	7	
Faaliyet Raporu (2022)	72	
Stratejik Plan (2007-2021)	1	2
Stratejik Plan (2018-2022)	1	
SWOT – GZFT Analizi Tabloları	1	1
Toplam		85

Tablo 1’de verilen ve büyük çoğunluğunu faaliyet raporlarının oluşturduğu dokümanların içinde yapılan aramalar sonucu SWOT analizleri kapsamında yer alan “zayıf yönler, zayıflıklar veya geliştirmeye açık yönler” başlıkları altındaki metinler çalışmanın veri setini oluşturmuştur. Veriler kopyalanıp sıra numarası, üniversite adı, kütüphane web adresi, yönetim dokümanı türü ve yönetim dokümanı linki başlıklarından oluşan bir Excel tablosuna aktarılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde MAXQDA² programından yararlanılmıştır. Excel dosyasından otomatik olarak çekilen verilere yönelik olarak hem nicel hem de nitel/tematik içerik analizi türü uygulanmış olup karma içerik analizine uygun biçimde hareket edilmiştir. Analiz için hem tümevarım (kod > kategori > tema), hem de tümdengelim (tema > kategori > kod) yaklaşımı benimsenmiştir. Temaların belirlenmesi büyük oranda bir kütüphane sistemini oluşturan temel unsurlara dayanmaktadır. Tablo 2’de analiz sonucu ulaşılan tüm temalar, kodlama sürecinde kategorileri ve temaları oluşturan tanımlayıcı ifadeler ile örnek ifadeler yer verilmektedir.

Tablo 2. Temalar, Tanımları ve Kodlamaya Esas İfade Örnekleri

Tema	Tanımları	Örnek
------	-----------	-------

² <https://www.maxqda.com/tr>

1. Personel	Genel olarak kütüphane personelini veya kütüphane personelinin seviye, tür, özelliklerini, becerilerini tanımlayan ifadeler.	"İnsan kaynakları yetersizliği" (Batman Ü)
2. Bina	Kütüphanenin binası, fiziksel kapasitesi, ortamı ve koşulları ile ilgili ifadeler.	"Kapalı alan imkanlarının öğrenci sayısına olan oranının yetersizliği" (İKÇÜ)
3. Bütçe	Direkt olarak bütçe ve ödeneğe değinen veya kütüphanenin bilgi kaynağı ve hizmetlerini sunmada bütçenin ve ekonomik koşulların rolünden bahseden ifadeler.	"Kütüphane bütçesinin Üniversite bütçesine oranının dünya standartlarının gerisinde olması" (Niğde Ömer Halisdemir Ü)
4. Hizmet	Kütüphanenin verdiği hizmetleri, hizmet türlerini ve bu hizmetlerin özelliklerini belirten ifadeler.	"Bürokrasinin iş akışında zaman kaybına yol açması" (Aksaray Ü)
5. Dış etkenler	Kütüphaneden bağımsız olarak gelişen ancak kütüphanenin imajı, kaynak, bütçe, hizmet kalitesi vb. koşullarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen unsurları belirten ifadeler.	"Üniversite yerleşkelerinin farklı bölgelerde kurulmuş olması" (Artvin Çoruh Ü)
6. Koleksiyon	Herhangi bir formatta paketlenen bilgiye ve bilgi kaynaklarına işaret eden ifadeler.	"... ve buna bağlı olarak basılı kaynak sayısının az olması" (Giresun Ü)
7. Kullanıcı	Genel olarak kullanıcılara veya kütüphanenin veya kütüphanenin hangi kitle ve gruplara hizmet verdiğine değinen ifadeler.	"Kullanıcı popülasyonun büyük olması ..." (Marmara Ü)
8. Kurumsal Yapı	Bir kurum olarak kütüphane ile ilgili örgütsel, yönetsel, yasal süreçlere ve olanaklara vurgu yapan ifadeler.	"Üniversitede kurumsallaşmanın henüz sağlanamamış olması" (İstanbul Medeniyet Ü)

Program üzerinde kodlama işlemi yapıldıktan sonra kod, kategori ve temalar, frekansları (sıklıkları) bir Excel dosyasına aktarılmıştır. Ek olarak yüzde hesaplamaları da Excel yardımıyla gerçekleştirildikten sonra tablolara son hali verilmiş ve raporlaştırılmıştır. Bulgular kısmında nicel verilerin yanı sıra nitel yorumlamalara da yer verilmiştir. Kodlama çerçevesini ortaya koyan kod kitabına açık araştırma verisi olarak ulaşılabilmektedir.³

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, içerik analizi sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmektedir. İlgili başlıklar altında öncelikle tüm temaların sayısal ve oransal dağılımları tablolara aktararak gösterilmektedir. İçerik analizi sonucu ulaşılan tüm temalar üniversite kütüphanelerinin zayıf olarak değerlendirilen her yönünü temsil eden tematik unsurlar olarak ortaya çıkmıştır. Kodlamaların doğal olarak ortaya çıkardığı gerekli durumlarda ise kategoriler ve kodlara da yer verilmektedir. Böylece ilgili zayıflıkların daha katmanlı ve detaylı olarak ortaya çıkarılabilmesi söz konusu olmuştur. Daha sonra söz konusu nicel veriler yorumlanarak açıklanmaktadır.

Üniversite Kütüphanelerinin Zayıf Yönleri ile İlgili Tüm Temalar

Tablo 3'te analiz sonucu ulaşılan ve kütüphanelerin zayıf yönlerine işaret eden tüm temaların sıklık ve yüzdesel dağılımları verilmektedir.

Tablo 3. Üniversite Kütüphanelerinin Zayıf Yönlerine İlişkin Temaların Dağılımı

Tema adı	<i>n</i>	%
1. Personel	198	31,8

³ https://osf.io/gnyhu/?view_only=None

2. Bina	151	24,3
3. Bütçe	94	15,1
4. Hizmet	69	11,1
5. Dış etkenler	47	7,6
6. Koleksiyon	37	5,9
7. Kullanıcı	13	2,1
8. Kurumsal yapı	13	2,1
Toplam	622	100,0

Tablo 3'te görüldüğü gibi üniversite kütüphanelerinin zayıflıkları, toplam 622 kez vurgulanan 8 farklı tema altında toplanabilmektedir. Bu temaların yaklaşık üçte birlik kısmını (n=198; %31,8) *personel* oluşturmaktadır. *Bina* ise yaklaşık dörtte birlik oranla (n=151; %24,3) ikinci sırada yer almaktadır. Ardından ise (n=94; %15,1) *bütçe* gelmektedir. Devamında ise (n=69; %11,1) *hizmet* teması gelmektedir. *Dış etkenler*, *koleksiyon*, *kullanıcı* ve *kurumsal yapı* da görece olarak daha seyrek oranlarda ortaya çıkmıştır. Anlaşılabileceği üzere üniversite kütüphanelerinin zayıf olarak görülen yanlarının başında personel sorunu gelmektedir. Sırasıyla bina, bütçe ve hizmet sorunları da yoğun görülen olumsuzluklar olarak dikkat çekmektedir. Bunların yanı sıra üniversite kütüphaneleri azımsanmayacak oranda, süreç ve işlemlerini etkileyen dış unsurlar, bilgi kaynakları ve koleksiyon, kullanıcılar ve bir kurum olarak kütüphanenin kendisi ile ilgili sorunlarla da yüzleşmektedir.

Personel ile İlgili Zayıflıklar

Personel sorununu daha detaylı inceleyebilmek için temanın altında yer alan kategorilerin belirtilmesi yararlı olacaktır. Tablo 4'te *personel* temasını oluşturan kategorilere yer verilmektedir.

Tablo 4. Personel Temasının Kategorilerinin Dağılımı

Kategori adı	n	%
1. Personel yetersizliği	177	89,4
2. Diğer personel sorunları	21	10,6
Toplam	198	100

Tablo 4 verileri ışığında *personel* temasının *personel yetersizliği* ve *diğer personel sorunları* kategorilerinden meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede üniversite kütüphanelerinin yüzleştiği personel sorunlarının çok büyük bir kısmı (n=177; %89,4) personel yetersizliği ile ilgili konulardan oluşmaktadır. Diğer personel sorunları (n=21; %10,6) ise karşılaşılan diğer sıkıntılara işaret etmektedir.

Personel yetersizliği sorununu detaylı ele alabilmek için bu kategoriyi oluşturan kodlara bakılması gerekmektedir. Tablo 4'te *personel yetersizliği* kategorisi altında yer alan kodlar gösterilmektedir.

Tablo 5. Personel Yetersizliği Kategorisinin Kodlarına Göre Dağılımı

Kod adı	n	%
1. Personel sayısının yetersizliği	36	20,3
2. BBY mezunu personel eksikliği	30	16,9
3. Deneyimli ve nitelikli yetişmiş personel eksikliği	18	10,2
4. Deneyimli ve nitelikli mesleki uzman personel azlığı	17	9,6
5. Teknolojik arıza ve acil durum için teknik personel eksikliği	17	9,6
6. Destek personeli (güvenlik, hizmetli, temizlik) yetersizliği	14	7,9
7. İdari personel sayısının yetersizliği	14	7,9
8. Dil bilen (İngilizce, Osmanlıca) personel eksikliği	13	7,3
9. Fazla mesai, vardiya personeli yetersizliği ve sorunları	6	3,4
10. Farklı uzmanlık alanlarında personel eksikliği	6	3,4
11. Şube kütüphanelerinde idari ve mesleki personel eksikliği	6	3,4
Toplam	177	100,0

Tablo 5'te *personel yetersizliği* kategorisini oluşturan ve toplam 177 kez vurgulanan 11 farklı kod yer almaktadır. İlk sırada (n=36; %20,3) *personel sayısının yetersizliği kodu* gelmektedir. *BBY mezunu personel eksikliği* (n=30; %16,9) ise en sık vurgulanan ikinci kod olmuştur. Üçüncü sırada ise (n=18; %10,2) *deneyimli ve nitelikli yetişmiş personel eksikliği* gelmektedir. Kısmen daha seyrek görülen ve %10 altı oranlarda ortaya çıkan kodlar ise farklı başlıklarda personel ile ilişkili sorunlara işaret etmektedir. Üniversite kütüphaneleri için personel bağlamında en sık karşılaşılan sorunların personelin nicel olarak yetersizliği olduğu anlaşılmaktadır. Ardından ise BBY mezunu personel eksikliği ile nitelikli ve yetişmiş personel eksikliği önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Devamında ise kısaca mesleki ve farklı alanlarda uzman personel, teknik personel, destek personeli, idari personel, dil bilen personel, fazla mesai personeli eksikliği ile şube kütüphanelerinin personel yetersizliği de diğer sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. İngilizcenin yanı sıra Osmanlıca bilen personele duyulan gereksinimin somut olarak vurgulanması da kuşkusuz ilginç bir husustur. Bu durum bazı üniversite kütüphanelerinde yer alan eski harfli Türkçe basma eserlerin yanı sıra, yazma ve nadir eserler bağlamında da makul bir talep olarak görülmektedir. Genel olarak üniversite kütüphanelerinde personelin sayısal olarak azlığı en önemli sorun olmakla birlikte, farklı alanlarda da yetişmiş ve nitelikli personel gereksinim duyulduğu gözlemlenmektedir. Söz konusu veri, bu geniş yelpazedeki personel gereksinimi vurgusu üniversite kütüphanelerinin yüzleştiği personel sorununun görünenden daha ciddi boyutlarda olduğuna işaret etmektedir.

Personel yetersizliğinin yanı sıra diğer personel sorunlarını mercek altına alabilmek için bu kategorinin kodlarına yer verilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Tablo 6'da *diğer personel sorunları* kategorisini oluşturan kodları içermektedir.

Tablo 6. Diğer Personel Sorunları Kategorisinin Kodlarına Göre Dağılımı

Kod adı	n	%
1. Personelin kütüphaneye uyum ve motivasyon sorunu	11	52,4
2. Personelin mali, sosyal hak, imkân eksikliği ve sorunlar	5	23,8
3. Alan dışı ve vasıfsız personel mevcudiyeti	2	9,5
4. Personelin mesleki eğitim ve faaliyetlere yeterince katılamaması	2	9,5
5. Personelin sık rotasyona uğraması ve olumsuz sonuçları	1	4,8
Toplam	21	100,0

Tablo 6 verileri *diğer personel sorunları* kategorisi kapsamında yer alan ve toplam 21 kez vurgulanan 5 farklı kodu göstermektedir. Kodların yaklaşık yarısını (n=11; %52,4) *personelin kütüphaneye uyum ve motivasyon sorunu* oluşturmaktadır. Ardından ise (n=5; %23,8) *personelin mali, sosyal hak, imkân eksikliği ve sorunlar* gelmektedir. Bu bağlamda, kütüphanenin mevcut veya yeni personelinin kütüphaneye uyum ve motivasyonda yaşadığı çeşitli sıkıntılar ile sosyal olanaklar ve özlük haklarına dair sorunlar en başta gelen sıkıntılar olarak dikkat çekmektedir. Öte yandan, alan mezunu olmayan, herhangi bir eğitim almamış veya alsa bile kütüphane için vasıfsız sayılabilecek personelin kütüphaneye kaydırılması, personelin mesleki etkinliklere ve eğitimlere katılımının yetersiz olması, personele çok sık rotasyon (yer değiştirme) uygulanması ve bunun (tecrübe kazanamama, aidiyet hissedememe vb.) olumsuz yansımaları da vurgulanan sorunlar arasında yer almaktadır.

Bina (Mekân) ile İlgili Zayıflıklar

Daha önce belirtildiği gibi, *bina* zayıflığı işaret eden tüm temalar arasında en sık vurgulanan ikinci temadır. Tablo 7'de *bina* temasını oluşturan kategorilere yer verilmektedir.

Tablo 7. Bina Temasının Kategorilerine Göre Dağılımı

Kategori adı	n	%
1. Fiziki kapasite, alan, koşul yetersizliği ve elverişsizliği	77	51,0
2. Teknik ve teknolojik alt yapı sorunları	46	30,5
3. Merkezi ve modern bir kütüphane binasının olmaması	8	5,3

4. Döşeme, mobilya, dekorasyon ve iç donanım yetersizliği	8	5,3
5. Kütüphane binasının diğer birimlerle ortak kullanılması	5	3,3
6. Bağımsız bir kütüphane binasına sahip olmama	3	2,0
7. Kütüphane için tasarlanmamış binada hizmet vermek	2	1,3
8. Engellilere uygun olmayan fiziki ve donanımsal koşullar	2	1,3
Toplam	151	100,0

Tablo 7’de yer alan verilere göre *bina* teması kapsamında 8 farklı kategori toplam 151 kez ortaya çıkmıştır. Kategorilerin yaklaşık yarısını (n=77; %51) *fiziki kapasite, alan, koşul yetersizliği ve elverişsizliği* oluşturmaktadır. Devamında ise; (n=46; %30,5) *teknik ve teknolojik alt yapı sorunları* gelmektedir. Geriye kalan kategoriler ise daha düşük oranlarda gerçekleşmiştir. Bunlar bağımsız, kütüphane için tasarlanmamış merkezi ve modern bir bina olmaması, binanın iç donanımının eksiklikleri ile engelli kullanıcılara uygun olmayan bina koşulları olarak özetlenebilir. Kütüphanelerin bina ya da mekân bağlamında en sık karşılaştıkları olumsuzluklar fiziki alan ve koşulların yetersiz ve elverişsiz olmasıdır. Ayrıca, yaşanan teknik ve teknolojik düzeydeki alt yapısal sorunlar da önemli aksaklıklar olarak ön plana çıkmaktadır. Diğer sorunlar ise temelde bağımsız ve modern bir kütüphane binasına sahip olmama biçiminde ifade edilebilir.

Teknik ve alt yapısal sorunların anlaşılabilmesi ilgili kategorinin kodlarının incelenmesiyle mümkün olabilecektir. Tablo 8’de *teknik ve teknolojik alt yapı sorunları* kategorisini oluşturan kodlara yer verilmektedir.

Tablo 8. Teknik ve Teknolojik Alt Yapı Sorunları Kategorisinin Kodlarına Göre Dağılımı

Kod adı	n	%
1. Teknolojik alt yapı, donanım, destek eksikliği	15	32,6
2. Tesisat, şebeke ve alt yapı sorunları	14	30,4
3. Binanın sürekli bakım, onarım ve tadilat gereksinimi	8	17,4
4. Güvenlik ve yangın söndürme sistemi eksikliği ve elverişsizliği	7	15,2
5. Bina çevre düzenlemesi eksikliği	1	2,2
6. Bina çevresinin ışıklandırma eksikliği	1	2,2
Toplam	46	100,0

Tablo 8 verilerine göre *teknik ve teknolojik alt yapı sorunları* kategorisi toplam 46 kez vurgulanan 6 farklı koddan meydana gelmektedir. Bunların arasında ilk sırayı (n=15; %32,6) *teknolojik alt yapı, donanım, destek eksikliği* almaktadır. İkinci sırada ise (n=7; %15,2) *güvenlik ve yangın söndürme sistemi eksikliği ve elverişsizliği* gelmektedir. Daha seyrek görülen diğer kodlar ise bina çevre düzeni ve ışıklandırma ile ilgilidir. Genel olarak teknik ve teknolojik alt yapıya dair sorunların başında alt yapı, donanım veya destek yetersizliği, tesisat, şebeke ve alt yapıdan kaynaklı sorunlar gelmektedir. Binanın sürekli bakım, onarım ve tadilata gereksinim duyması ise oldukça dikkat çekici bir durumdur. Bu konunun özellikle yeni binalar için de dile getirildiği düşünüldüğünde sorunun boyutu daha net görülebilmektedir. Öte yandan yangın ve güvenlikle ilgili sistemlerin yetersizliğinin özellikle koleksiyonun korunmasında zafiyete yol açabileceği açıktır.

Bütçe ile İlgili Zayıflıklar

Yukarıda gösterildiği gibi *bütçe* tüm temalar arasında en sık vurgulanan üçüncü temadır. Tablo 8’de *bütçe temasını* oluşturan kategorilere yer verilmektedir.

Tablo 9. Bütçe Temasının Kategorilerine Göre Dağılımı

Kategori adı	n	%
1. Kaynak alımı ve hizmetler için bütçe yetersizliği ve kesintiler	56	59,6
2. Kur artışı ve dövizli yayın alımındaki sıkıntılar	9	9,6

3. Bütçe nedeniyle yeterli kaynak alınamaması	8	8,5
4. Bütçenin belirsiz, tutarsız ve öngörülemez olması	6	6,4
5. Kaynak maliyetlerindeki hızlı ve sürekli artış	4	4,3
6. Piyasada artan yayın sayısı ve kaynakların çeşitliliği	3	3,2
7. Bütçe harcama dilimlerinin zamanında açılmaması	2	2,1
8. Bütçe harcama politikasının bulunmaması	2	2,1
9. Konsorsiyumun standart fiyatlandırmasının yüksek maliyeti	2	2,1
10. Bütçe nedeni ile kısıtlayıcı lisans koşulları (kota)	1	1,1
11. Devlet ihale sistemi	1	1,1
Toplam	94	100,0

Tablo 9’da gösterildiği gibi *bütçe* teması kapsamında 11 farklı başlıkta toplam 94 kez vurgulanan kategoriler ortaya çıkmıştır. İlk sırada (n=56; %59,6) kaynak *alımı ve hizmetler için bütçe yetersizliği ve kesintiler* yer almaktadır. Bütçe bağlamında en sık karşılaşılan sorunun, kütüphanelerin kısıtlı ve yetersiz bir bütçeye sahip olması olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, döviz kurunun yüksekliği/TL’nin değersizleşmesi de özellikle yabancı basılı ve e-kaynak alımı için önemli bir tehdit olarak görülmektedir. Diğer sorunlar ise; bütçe dolayısıyla yeterli kaynak satın alınamaması, bütçenin tutarlı bir şekilde artmaması, kullanım için zamanında serbest bırakılmaması, lisans koşullarında kısıtlayıcı maddeler bulunması, harcama politikası eksikliği, kaynakların çeşitliliği ve maliyetlerinin yükselmesi ile kamu ihale sisteminden kaynaklanan aksaklıklar olarak özetlenebilir.

Hizmetler ile İlgili Zayıflıklar

Hizmet tüm temalar arasında sıklık bakımından dördüncü temadır. Tablo 10’da *hizmet* temasını oluşturan kategorilere yer verilmektedir.

Tablo 10. Hizmet Temasının Kategorilerine Göre Dağılımı

Kategori adı	n	%
1. Halkla ilişkiler, duyuru, tanıtım, reklam, pazarlama eksikliği	14	20,3
2. Personel azlığından hizmet türü, saatleri, niteliği artırılmama	12	17,4
3. Mesleki, yabancı dil ve hizmet içi eğitim yetersizliği	6	8,7
4. Çalışma saatleri, fazla mesai, vardiya sistemine bağlı sorunlar	6	8,7
5. Teknolojik alt yapı ve bilgi işlem desteği eksikliği	6	8,7
6. Engelli birimi, imkân, hizmet ve kullanım eksikliği	5	7,2
7. Bürokratik işlem fazlalığı ve bürokrasi kaynaklı zaman kaybı	3	4,3
8. Mesleki yenilik ve yöntemleri takip edememe	2	2,9
9. Kitapların teknik işlemlerinin ve rafa çıkmasının gecikmesi	2	2,9
10. Kütüphanenin akademideki rolünün yeterince duyurulmaması	2	2,9
11. Yer sorunundan yeni birim açılmaması ve olumsuz sonuçları	2	2,9
12. Satın alma işlemlerindeki sıkıntılar	2	2,9
13. Bütçenin hizmetleri olumsuz etkilemesi	1	1,4
14. Hizmetlerin henüz istenilen düzeyde gerçekleştirilememesi	1	1,4
15. Dağınık kampüs yapısının hizmetleri olumsuz etkilemesi	1	1,4
16. Ödünç alıp vermede sorunlar	1	1,4
17. Kitapların rafa yanlış yerleştirilmesi	1	1,4
18. Sık rotasyonun hizmet kalitesini olumsuz etkilemesi	1	1,4
19. Ciltleme ve onarım birimi olmaması	1	1,4
Toplam	69	100,0

Tablo 10’da görülebildiği gibi, *hizmet* teması 19 farklı kategoriden oluşmakta ve bu kategoriler toplam 69 kez vurgulanmaktadır. Bunlar arasında *halkla ilişkiler, duyuru, tanıtım, reklam, pazarlama eksikliği* (n=14; %20,3) en sık karşılaşılan kategori olmuştur. Ardından ise azımsanmayacak bir oranla (n=12;

%17,4) *personel azlığından hizmet türü, saatleri, niteliği artıramama kategorisi* gelmektedir. Kalan temalar ise çok farklı başlıklarda olup kısmen daha düşük oranlarda gerçekleşmiştir. Kütüphanelerin hizmetleri yönünden en önemli aksaklıkların halka ilişkiler, tanıtım ve reklam eksikliği bağlamında ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Ayrıca, yeterli personel bulunmayışı da hizmetlerin geliştirilmesi önünde bir engeldir. Hizmet içi eğitim yetersizliği, mesai saatleri ile ilgili sıkıntılar ve teknolojik alt yapıya dair problemler de diğer olumsuzluklara örnek olarak gösterilebilir.

Dış Etkenler ile İlgili Zayıflıklar

En çok tekrarlanan temalar arasında beşinci sırada *dış etkenler* yer almaktadır. Tablo 11’de *dış etkenler* temasını oluşturan kategorilere yer verilmektedir.

Tablo 11. Dış Etkenler Temasının Kategorilerine Göre Dağılımı

Kategori adı	n	%
1. Dağınık kampüs ve fakülte yapısı	12	25,5
2. Kütüphanenin eğitimdeki öneminin anlaşılabilmesi	7	14,9
3. Çevre, sosyal ve kültürel yaşam alanı ve aktivite eksikliği	6	12,8
4. Kampüse ve kütüphaneye ulaşım sorunları	4	8,5
5. Veri tabanlarının içerik ve öneminin anlaşılabilmesi	3	6,4
6. Müfredatlarda kullanıcı eğitimi programı eksikliği	3	6,4
7. Kütüphaneciliğin herkesin yapabileceği bir iş olarak görülmesi	2	4,3
8. Müfredatlardaki gelişmelerden geç haberdar olunması	2	4,3
9. Kampüste okuma salonlarının yetersizliği	1	2,1
10. Üniversitenin ilçede kurulması	1	2,1
11. Örgütsel ve yönetsel alanlardaki boşluklar	1	2,1
12. Pandeminin kütüphane kullanımını olumsuz etkilemesi	1	2,1
13. Mevzuatın sürekli değişmesi ve yenilenmesi	1	2,1
14. Kütüphanelerin sürgün yeri olarak görülüyor olması	1	2,1
15. Hizmetleri vasıfsız, alan dışı personel ile karşılamaya çalışma	1	2,1
16. Konservatuar binasından gelen gürültü	1	2,1
Toplam	47	100,0

Tablo 11 verileri ışığında *dış etkenler teması* kapsamında 16 farklı kategori toplamda 47 kez açığa çıkmıştır. Kategoriler arasında en sık tekrarlananı (n=12; %25,5) *dağınık kampüs ve fakülte yapısıdır*. İkinci sırada (n=7; %14,9) *kütüphanenin eğitimdeki öneminin anlaşılabilmesi*; üçüncü sırada ise (n=6; %12,8) *çevre, sosyal ve kültürel yaşam alanı ve aktivite eksikliği* gelmektedir. Bunlardan ayrı olarak, daha düşük düzeyde ve farklı başlıklarda olmak üzere çeşitli kategoriler de oluşmuştur. Kütüphanelere dönük dış kaynaklı olumsuzluklar arasında en başta üniversitenin dağınık biçimde yerleşim yapısına sahip olması gelmektedir. Bir diğer önemli aksaklık kütüphaneye bakış açısından kaynaklanan, kütüphanenin eğitimdeki öneminin yeterince anlaşılabilmesidir. Ayrıca, sosyal ve kültürel çevre ve etkinliklere yönelik yetersizliklerde öne çıkan sorunlardandır. Diğer sorunlara ise; ulaşım sorunları, veri tabanlarının kapsamının yeterince görülebilmesi, müfredatlarda kullanıcı eğitimlerinin yer almaması, kütüphaneciliğin herkesin becerebileceği basitlikte bir iş olarak görülmesi ve müfredatlara dair gelişmelerden zamanında haberdar olunabilmesi örnek olarak gösterilebilir.

Koleksiyon ile İlgili Zayıflıklar

Tüm temalar arasında sıklık bakımından *koleksiyon* altıncı sıradadır. Tablo 12’de *koleksiyon* temasını oluşturan kategorilere yer verilmektedir.

Tablo 12. Koleksiyon Temasının Kategorilerine Göre Dağılımı

Kategori adı	n	%
1. Basılı koleksiyonun yetersizliği	9	24,3
2. Koleksiyonun sayısal yetersizliği	7	18,9
3. E-kaynak koleksiyonunun yetersizliği	5	13,5
4. Güncel koleksiyon eksikliği	4	10,8
5. Koleksiyonun niteliksel yetersizliği	2	5,4
6. Bazı koleksiyonların parçalı olarak farklı mekânlarda olması	2	5,4
7. Mevcut koleksiyonun korunamaması	1	2,7
8. Zengin koleksiyonun dağınık birimlerde hizmete sunulması	1	2,7
9. Kısıtlayıcı lisans anlaşmaları	1	2,7
10. Teknik işlemleri bitmeyen kitaplar olması	1	2,7
11. Geriye dönük elektronik arşiv eksikliği	1	2,7
12. Şube kütüphanelerinde kaynak eksikliği	1	2,7
13. Temel kaynaklar tükendiği için temin edilememesi	1	2,7
14. Kaynakların temininde sınırlılıklar ve zorluklar	1	2,7
Toplam	37	100,0

Tablo 12'ye yansıyan veriler ışığında *koleksiyon* teması altında 14 farklı temanın toplam 37 kez vurgulandığı görülmektedir. En sık vurgulanan kategori (n=9; %24,3) *basılı koleksiyonun yetersizliği*dir. İkinci sırada ise (n=7; %18,9) *koleksiyonun sayısal yetersizliği* kategorisi yer almaktadır. Devamında (n=5; %13,5) *e-kaynak koleksiyonunun yetersizliği* ve dördüncü sırada ise (n=4; %10,8) *güncel koleksiyon eksikliği* gelmektedir. Ayrıca, daha seyrek oranlarda ve farklı konularda gerçekleşen çeşitli diğer kategoriler de mevcuttur. Genel olarak kütüphanelerin koleksiyon yönünden karşılaştıkları meydan okumalar koleksiyonun sayısal açıdan yetersizliği, hem basılı hem de e-kaynaklar yönünden sayısal yetersizlikler ile koleksiyonun güncel olmaması biçiminde ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak, koleksiyonun yeterince nitelikli olmaması, farklı mekânlarda yer alması ve hizmete sunulması ile mevcut koleksiyonu korumada sıkıntılar, lisans anlaşmalarının kısıtlayıcı koşulları gibi başka sorunlar da yaşanmaktadır.

Kullanıcılar ile İlgili Zayıflıklar

Tüm temalar içinde yedinci sırada yer alan *kullanıcıyı* oluşturan kategoriler Tablo 13'te ortaya konulmaktadır.

Tablo 13. Kullanıcı Temasının Kategorilerine Göre Dağılımı

Kategori adı	n	%
1. Akademik personelin açık arşive ilgi ve desteğinin azlığı	3	23,1
2. Artan kullanıcı sayısı	3	23,1
3. Uzak dış birimlerin kütüphaneden az yararlanabilmesi	1	7,7
4. Kullanıcıların yabancı dil problemi	1	7,7
5. Kullanıcılardan yeterli geri bildirim alınmaması	1	7,7
6. Öğrencilerin kütüphaneye ulaşım sorunu yaşaması	1	7,7
7. Yayın abonelik ve alımlarda kullanıcılardan destek alınmaması	1	7,7
8. Kullanıcı eğitimlerinin yetersizliği	1	7,7
9. Kullanıcıların kütüphane kullanma kültürü eksikliği	1	7,7
Toplam	13	100,0

Tablo 13'te görüldüğü gibi *kullanıcı* temasını oluşturan 9 farklı kategori toplam 13 kez vurgulanmıştır. En yoğun görülen kategoriler birbiriyle eşit oranda gerçekleşen (n=3; %23,1) *akademik personelin açık arşive ilgi ve desteğinin azlığı* ile *artan kullanıcı sayısı*dir. Kalan diğer kategoriler ise daha seyrek oranda

oluşmuş olup farklı başlıklarda ortaya çıkmıştır. Anlaşılacağı üzere, kütüphanelerin kullanıcılar bakımından yaşadıkları sorunların başında akademisyenlerin açık arşive yeterince ilgi göstermemesi ve destek vermemesi (yayın, veri girişi yapmama vb.) ile kullanıcı sayısında yaşanan artıştır. Ayrıca, uzak kullanıcıların kütüphaneden yeterince yararlanamaması, kullanıcıların yabancı dil yetersizliği, kullanıcıların kütüphaneye, hizmetlere ve yayın alımlarına dair yeterince geri bildirimde bulunmaması ve dolayısıyla destek olmaması gibi sorunlar da açığa çıkmıştır.

Kurumsal Yapı ile İlgili Zayıflıklar

Temalar arasında en seyrek vurgulananı *kurumsal yapı*dır. Söz konusu temayı oluşturan kategoriler Tablo 14'te gösterilmektedir.

Tablo 14. Kurumsal Yapı Temasının Kategorilerine Göre Dağılımı

Kategori adı	n	%
1. Yeni, henüz kurumsallaşmamış bir üniversite bünyesinde olmak	5	38,5
2. Şube kütüphanesi sistemi ve merkezileşme olmaması	3	23,1
3. Şube kütüphanelerinin olumsuz durumu	2	15,4
4. Kütüphane yönetmeliğinin güncelliğini yitirmesi	1	7,7
5. Kütüphane yönetmeliğinin olmayışı	1	7,7
6. İş tecrübesindeki eksiklik	1	7,7
Toplam	13	100,0

Tablo 14'te *kurumsal yapı* teması altında oluşan kategoriler gösterilmektedir. Bu çerçevede altı farklı tema toplam 13 kez ortaya çıkmıştır. Kategoriler arasında oransal olarak ilk üç sırada *yeni, henüz kurumsallaşmamış bir üniversite bünyesinde olmak* (n=5; %38,5), *şube kütüphanesi sistemi ve merkezileşme olmaması* (n=3; %23,1) ve *şube kütüphanelerinin olumsuz durumu* (n=2; %15,4) yer almaktadır. Diğer kategoriler ise *şube kütüphanelerinin olumsuz durumu*, *kütüphane yönetmeliğinin güncelliğini yitirmesi*, *kütüphane yönetmeliğinin olmayışı* ve *iş tecrübesindeki eksiklik* olarak sıralanmaktadır. Doğrudan kütüphanenin kurumsal yapısıyla ilgili olarak karşılaşılan sorunların başında kütüphanenin yeni kurulan ve henüz kurumsallaşmasını tamamlamayan bir üniversite bünyesinde kurulmuş olması gelmektedir. Ayrıca, kütüphane hizmetleri açısından merkezi bir yapı olmaması ve şube kütüphanesi sisteminin varlığı ve bu kütüphanelerin kaynak, hizmet, personel vb. açısından yetersiz durumu da önemli sorunlar arasındadır. Devamında ise kütüphane yönetmeliği ile ilgili sorunlar ve kütüphanelerin iş süreçleri konusundaki deneyim eksikliği de ortaya çıkan sorunlardandır.

SONUÇ

Üniversite kütüphaneleri üniversitenin misyonuna paralel olarak öğretim programlarını ve araştırma süreçlerini destekleme işlevlerini yerine getirmektedir. Diğer kurumlarda olduğu gibi, üniversite kütüphaneleri de sosyal, ekonomik ve siyasal koşullar bağlamında bazı yönlerini daha çok geliştirebilirken, bazı açılardan da çeşitli güçlüklerle yüzleşebilmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmada Türkiye'deki devlet üniversitesi kütüphanelerinin zayıf yönlerini analiz etmek amaçlanmıştır. Analizler sonucu ortaya çıkan temalar, kategoriler ve kodlar çerçevesinde kütüphanelerin karşılaştığı sorunların ortaya konulabildiği değerlendirilmektedir. Ulaşılan temel bulguları şu şekilde özetlemek olanaklı görünmektedir:

- Kütüphanelerin personel başta olmak üzere sırasıyla bina, bütçe, hizmet, dış etkenler, koleksiyon, kullanıcı ve kurumsal yapı açısından çok çeşitli sorunları mevcuttur.
- Personel ile ilgili sorunlar büyük oranda personel yetersizliği ile ilgili olup ayrıca diğer personel sorunları bağlamında da aksaklıklar ortaya çıkmıştır. Personel yetersizliği kapsamında ise personelin sayısal bakımdan yetersizliği en sık karşılaşılan sorundur. Ayrıca, BBY mezunu personel eksikliği ile deneyimli ve nitelikli yetişmiş personel eksikliği de diğer önemli güçlükler arasındadır. Diğer personel sorunları bağlamında ise personelin kütüphaneye uyum ve

motivasyon sorunu ile personelin mâli, sosyal hak, imkân eksikliği ve sorunlar başı çekmektedir.

- Bina unsuru bakımından ortaya çıkan zayıflıkların başında ise fiziki kapasitenin, alanların, koşulların yetersizliği ve elverişsizliği ile teknik ve teknolojik alt yapı sorunları gelmektedir. Teknik ve teknolojik alt yapı sorunları ise çoğunlukla teknolojik alt yapı, donanım, destek eksikliği ile güvenlik ve yangın söndürme sistemi eksikliği ve elverişsizliği ile ilgilidir.
- Bütçe ile ilgili en temel sorun kaynak alımı ve hizmetler için bütçe yetersizliği ve kesintilerdir.
- Hizmetler yönünden ise en başta halkla ilişkiler, duyuru, tanıtım, reklam, pazarlama eksikliği ile personel azlığından hizmet türü, saatleri, niteliği artıramama sorunları baş göstermektedir.
- Dış etkenler kapsamında ortaya çıkan temel sorunlar dağınık kampüs ve fakülte yapısı, kütüphanenin eğitimdeki öneminin anlaşılabilmesi ve çevre, sosyal ve kültürel yaşam alanı ve aktivite eksikliğidir.
- Koleksiyon unsuru ile ilgili olarak en sık görülen sorunlar basılı koleksiyonun yetersizliği, koleksiyonun sayısal yetersizliği e-kaynak koleksiyonunun yetersizliği ve güncel koleksiyon eksikliğidir.
- Kullanıcılar ile ilgili sorunların başında akademik personelin açık arşive ilgi ve desteğinin azlığı ile artan kullanıcı sayısı gelmektedir.
- Kurumsal yapı bağlamında ortaya çıkan sorunlar arasında ise yeni, henüz kurumsallaşmamış bir üniversite bünyesinde olmak, şube kütüphanesi sistemi ve merkezileşme olmaması ile şube kütüphanelerinin olumsuz durumu öne çıkmaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgular çerçevesinde bazı önerilerde bulunulabileceği düşünülmektedir:

- Kütüphanelerin personel sorunlarının çözümü için özellikle rektörlükler nezdinde yapılan çalışmaların artırılması gereklidir. Özellikle alan mezunu personel istihdamına öncelik verilmesi yararlı olacaktır. Kuşkusuz bu çerçevede öncelikle kütüphane yöneticilerinin mezuniyet ve uzmanlık alanları da göz önünde bulundurulması gereken önemli bir husustur.
- Kütüphanelerin fiziki koşulları ile teknik altyapısal sorunlarını gidermeye yönelik girişimlerin artması gereklidir. Kütüphaneye uygun, kütüphaneci-mimar işbirliğine dayalı inşa edilen, modern ve bağımsız kütüphane binaları bu yöndeki öncelikli adım olmalıdır.
- Bütçe kesintileri kütüphaneleri kaynak ve hizmet yönünden olumsuz etkilemektedir. Bütçenin artırılması, kullanılmasındaki bürokratik engellerin giderilmesi yararlı olacaktır.
- Hizmetlere yönelik iyileştirmelere, duyuru, tanıtım ve pazarlama açısından öncelik verilmelidir. İlgili alanlarda uzman personelin istihdam edilmesi ve özellikle sosyal medya yönünden pazarlama konusunun üzerinde dikkatle durulması önerilmektedir.
- Dağınık kampüs ve fakülte yapısına bağlı olarak şube kütüphanesi sisteminin tercih edilmesi, merkezileşme olmaması ve şube kütüphanelerinin istenilen düzeyde hizmet verememesine neden olmaktadır. Bir ana kampüste merkezi bir kütüphane ile birimler arası güçlü ve etkin bir kaynak paylaşımı veya dolaşım hizmeti tasarlanması bu soruna bir çözüm olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, şube kütüphanelerinin personel ve kaynak açısından desteklenmesi de olağan bir zorunluluktur.
- Kütüphanenin eğitimdeki öneminin yeterince algılanamaması kısa vadede çözülebilecek bir sorun değildir. Bu açıdan yeterli uzman personel istihdamına dayalı olarak çağdaş kütüphane ve bilgi hizmetleri sunumunun yanı sıra tanıtım ve reklam faaliyetlerine ağırlık vermek yerinde olacaktır.
- Kampüs çevresinin, aktivitelerin sosyal ve kültürel açıdan geliştirilmesi de önemli bir husustur.
- Gerek basılı gerekse de elektronik koleksiyonun artırılması için girişimlerde bulunulması gereklidir. Bu sorunun çözümü büyük oranda bütçe imkânlarına bağlı olsa da açık erişim kaynaklarına ve etkin kaynak paylaşımına yönelmek geçici bir çözüm olabilir.
- Kütüphanelerin artan kullanıcı popülasyonuna cevap verebilmesi için yeterli personel ve modern alt yapı koşullarına sahip olması gereklidir. Bir diğer seçenek olan üniversite ve bölüm kontenjanlarının azaltılması yönündeki çalışmalara da eş zamanlı olarak devam edilmesi yararlı olabilir.
- Kütüphanelerin, kullanıcıları ile etkin ve güçlü bir iletişim geliştirmesi onlardan gelebilecek destek ve katkıların kütüphane için önemini anlamalarına yardımcı olabilir. Ayrıca kullanıcı

geri bildirimlerinin önemi ve hizmetlere katkısının daha somut biçimde ortaya konulması gereklidir. Ek olarak, kullanıcılardan veri toplamak için düzenli aralıklarla çeşitli kullanıcı araştırmaları uygulanması da önerilmektedir.

- Yeni kurulmuş ve daha kurumsallaşma açısından sıkıntıları olan bir üniversite bünyesindeki kütüphanenin çeşitli sorunlar yaşayacağı aşikârdır. Kütüphane bağlı olduğu kurumun işleyişinden soyutlanamayacağı için bu yöndeki sorunların çözümü kolay olmayabilir. Bu çerçevede bu kütüphanelerin daha köklü geçmişe sahip, sistemi oturmuş ve kurumsallaşmasını tamamlamış üniversite kütüphaneleri ile işbirliği ve tecrübe alışverişine girmesi önerilebilir.
- Çalışmada ulaşılmış temalar bağlamında ortaya çıkan sorunlara yönelik olarak ayrı ayrı ve bağımsız tanımlayıcı araştırmalar yapılması konuya dair bilgi birikimine katkı sağlayacaktır. Böylelikle sorunların etraflı biçimde tespiti ilk adım olacak ve bunların çözümüne yönelik bilimsel çalışmalar yürütülebilmesinin önü açılacaktır.

Çalışmada ulaşılan bulgular ışığında devlet üniversite kütüphanelerinin zayıf yönlerine ilişkin vurguların özellikle personel, bina, bütçe, hizmet, dış etkenler, koleksiyon ve kurumsal yapıda yoğunlaştığı ve benzeştiği göze çarpmaktadır. Bu açıdan Türkiye'deki devlet üniversite kütüphanelerinin benzer sorunlarla yüzleştikleri söylenebilir. Aynı sorunların bu kadar geniş bir çerçevede yüzeye çıkması ulusal düzeyde üniversite kütüphanelerinin zayıflıklarının önemli bir oranda ülkenin temel idari ve politik sisteminden kaynaklandığı biçiminde yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akan, A. C. (2020). *Üniversite kütüphanelerinde personelin vardiyalı çalışma sistemine yönelik tutum ve davranışları* [Yüksek lisans tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi].
- Akbaytürk Çanak, T. vd. (2014). *2023'e Doğru Türkiye'de üniversite kütüphaneleri: mevcut durum, sorunlar, standartlar ve çözüm önerileri*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu. Erişim adresi: <https://gcris.iyte.edu.tr/handle/11147/4316>
- Akkaya, M. A. (2013). Türkiye'de yeni bin yılda kurulan devlet üniversitelerinin kütüphaneleri hakkında niceliksel bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 27(4), 601-618.
- Awojobi, E. A., Okoro, C. C. ve Babalola, Y. T. (2020). A SWOT analysis of physical infrastructure in government-owned university libraries in Ogun State, Nigeria. *South African Journal of Libraries and Information Science*, 86(2), 38-46.
- Balkaş, B. K.-. (2005). *Üniversitelerde kütüphane binaları kullanım verimliliğinin yapı biyolojisi açısından incelenmesi* [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi].
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: teknikler ve örnek çalışmalar* (2. baskı ed.). Siyasal Kitabevi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (22 bs.). Pegem Akademi.
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı* (8. bs.). Sakarya Yayıncılık.
- Çakın, İ. (2000). Üniversitelerimizin bilgiye erişim sorunları ile ulusal akademik ağ ve bilgi merkezi. *Bilgi Dünyası*, 1(1), 26-41.
- Çelik, S. (1999). *Üniversite kütüphanelerinde personel yönetimi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi].
- Çetin, M. (2020). *Türkiye'deki devlet üniversitesi kütüphanelerinin yönetim politikalarının kurumda çalışan kütüphanecilerin mesleki gelişimi üzerindeki rolü* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi].
- Çevik, E. (2015). *Kütüphanelerde fiziksel ortam ve kullanıcı memnuniyeti: Örnek bir uygulama Galatasaray Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi].

- Çimen, E., Gürdal, G., Çuhadar, S. ve Çanak, T. A. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Sürecinde Türkiye’de Üniversite Kütüphaneleri. *Bilgi Dünyası*, 21(1).
- Doğan, D. (2013). Yeni kurulan üniversitelerin sorunları ve çözüm önerileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(2), 108-116.
- Duru, M. N. ve Aydın, H. (2015). Üniversite/araştırma kütüphanelerinin sorunları ve çözüm önerileri. *ABMYO Dergisi*, (37), 69-82.
- Grieder, E. M. (1956). Kütüphane üniversitenin kalbidir. (Çev. N. Kırkbir). *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 5(2), 93-100.
- Gökçe, O. (2019). *Klasik ve nitel içerik analizi: felsefe, yöntem ve uygulama*. Çizgi Kitabevi.
- Gül, S. S. ve Nizam, Ö. K. (2021). Sosyal bilimlerde içerik ve söylem analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42; Özel Sayı 1), Ö181-Ö198.
- Harris, S. Y. (2018). SWOT analysis of Jamaican academic libraries in higher education. *Library Management*, 39(3/4), 246-278.
- Igajah, M. N. ve Ekpang, P. O. (2021). Type of libraries, histories and functions. R. S. Bassey, N. B. Edem ve O. E. Ani (Eds.). *Library use and information literacy in Nigerian universities*. (Rev. Ed.). içinde (ss. 18-29). Calabar: University of Calabar.
- Kalemci, Z. ve Demirtel, Ö. G. (2023). Üniversite kütüphanelerinin elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde yaşadığı zorluklar. *Türk Kütüphaneciliği*, 37(4), 227-242. <https://doi.org/10.24146/tk.1323453>
- Kılınç, A. Ç., Çepni, O., Kılcan, B. ve Palaz, T. (2017). Öğretim üyelerinin görüşlerine göre Türkiye’de yeni kurulan üniversitelerin sorunları: Nitel bir araştırma. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(2), 282-293.
- Kumar, P. S. (2012). University libraries in Kerala: A SWOT analysis for marketing. *Library Philosophy and practice*, 8(1), 1-13.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nitel ve nicel yaklaşımlar* (S. Özge, Çev.; 2. Cilt). Yayınodası.
- Özel, N. (2007). *Üniversite kütüphanelerinin kataloglama birimlerinde çalışan kütüphanecilerin eğitim gereksinimleri üzerine bir araştırma*. [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]
- Polat, C. ve Binici, K. (Ed.) (2023). *Türkiye’de üniversite kütüphaneleri: mevcut durum, sorunlar ve çözüm önerileri*. İstanbul: Hiperyayın.
- Raviş, D. (2019). *Üniversite kütüphanelerinde kullanıcı odaklı bilgi hizmeti çalışmaları: İstanbul Kültür Üniversitesi Kütüphanesi örneği* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi].
- Reitz, J. M. (Haz.). University library. *ODLIS: Online Dictionary for Library and Information Science* içinde. Erişim adresi: https://odlis.abc-clio.com/odlis_u.html
- Ugah, A. D. (2007). A SWOT analysis of the university library of Michael Okpara University of Agriculture Library, Umudike, Nigeria. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 148, 1-8.

EK 1. Çalışmaya Dâhil Edilen Üniversite Kütüphanelerinin Listesi

Abdullah Gül Ü	İstanbul Medeniyet Ü
Adana Alparslan Türkeş Bilim Ve Teknoloji Ü	İzmir Bakırçay Ü
Afyon Kocatepe Ü	İzmir Katip Çelebi Ü
Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Ü	Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü
Ağrı İbrahim Çeçen Ü	Karabük Ü
Akdeniz Ü	Karadeniz Teknik Ü
Aksaray Ü	Kastamonu Ü
Alanya Alaaddin Keykubat Ü	Kayseri Ü
Amasya Ü	Kırklareli Ü
Anadolu Ü	Kocaeli Ü
Ankara Hacı Bayram Veli Ü	Konya Teknik Ü
Ankara Müzik Ve Güzel Sanatlar Ü	Kütahya Dumlupınar Ü
Ankara Sosyal Bilimler Ü	Malatya Turgut Özal Ü
Ankara Ü	Manisa Celâl Bayar Ü
Ardahan Ü	Marmara Ü
Artvin Çoruh Ü	Mersin Ü
Atatürk Ü	Munzur Ü
Aydın Adnan Menderes Ü	Muş Alparslan Ü
Bandırma Onyediy Eylül Ü	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü
Bartın Ü	Niğde Ömer Halisdemir Ü
Batman Ü	Ondokuz Mayıs Ü
Bayburt Ü	Ordu Ü
Bingöl Ü	Orta Doğu Teknik Ü
Bolu Abant İzzet Baysal Ü	Osmaniye Korkut Ata Ü
Bursa Teknik Ü	Pamukkale Ü
Bursa Uludağ Ü	Recep Tayyip Erdoğan Ü
Çanakkale Onsekiz Mart Ü	Siirt Ü
Çankırı Karatekin Ü	Sinop Ü
Dicle Ü	Sivas Bilim Ve Teknoloji Ü
Düzce Ü	Süleyman Demirel Ü
Ege Ü	Tarsus Ü
Erciyes Ü	Tekirdağ Namık Kemal Ü
Erzincan Binali Yıldırım Ü	Tokat Gaziosmanpaşa Ü
Erzurum Teknik Ü	Trabzon Ü
Eskişehir Osmangazi Ü	Trakya Ü
Galatasaray Ü	Van Yüzüncü Yıl Ü
Gazi Ü	Yozgat Bozok Ü
Gaziantep İslam Bilim Ve Teknoloji Ü	Zonguldak Bülent Ecevit Ü
Giresun Ü	
Gümüşhane Ü	
Hacettepe Ü	
Hakkari Ü	
Harran Ü	
Hitit Ü	
Iğdır Ü	
Isparta Uygulamalı Bilimler Ü	
İnönü Ü	

Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Kütüphanecilik Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Activities Realized in the Field of Librarianship in the Early Years of the Republic

Müşerref AVCI *

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında milli eğitim sisteminin oluşturulması kapsamında değerlendirilen ve kültür politikasına önemli etkileri olan bazı düzenlemeler Türk kütüphaneciliğinin bugünlere kadar gelen geleneğinin yasal altyapısının oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Çalışmanın amacı Osmanlı Devleti'nde eserlerin korunduğu bir yer olan ve belli kullanıcılar tarafından istifade edilen kütüphanelerin, özellikle Harf Devriminden sonra koleksiyonlarını yeniden oluşturarak Türk halkını çağdaş medeniyet seviyesine çıkarabilmek adına yapılan reformların halka anlatılıp milli bilincin oluşturulmasında aracı kurum olarak kullanıldığını kanıtlamaktır. Çalışma Milli Mücadele Döneminden itibaren 20 yıllık bir süreci kapsadığından (1920-1940) kütüphanecilik faaliyetlerine genel olarak değinilmiş olup Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştirilen kütüphanecilik alanında atılan çağdaş adımların Türk Kütüphaneciliğinin gelişimine olan katkıları irdelenmiştir. Yöntem olarak; geçmişte yaşanmış olayların ortaya konulması veya bir sorunsalın geçmişle olan ilişkisinin irdelenmesinde başvurulan tarihî yöntem benimsenmiş, veri toplama tekniği olarak arşiv araştırması ve literatür taraması kullanılmıştır. Sonuçta; eğitilmiş insan gücünün önemli bir kısmını savaşlarda kaybetmiş bir toplumda Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren okur-yazar oranını artırmak, yeni harflerle okuma-yazma öğretmek, halkı kitap okumaya ve kütüphane kullanmaya alıştırmak için aracı bir kültür kurumu olarak görülen kütüphanelerin bu misyonu gerçekleştirmekte başarıya ulaştığı tespit edilmiştir. Kütüphanecilik tarihi için önemli olan bu faaliyetlerin bir çalışmada topluca değerlendirilmesi çalışmaya özgün bir nitelik vermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Cumhuriyet, Türk Kütüphaneciliği, Kütüphanecilik Faaliyetleri*

*Dr., Hava Kuvvetleri Komutanlığı, muserrrefavci3@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1782-6354>

ABSTRACT

Some regulations, which were considered within the scope of the establishment of the national education system in the first years of the foundation of the Republic of Türkiye and had significant effects on cultural policy, have an important place in the formation of the legal infrastructure of the tradition of Turkish Librarianship that has survived to this day. The aim of the study is to prove that libraries, which were places where works were preserved and used by certain users in the Ottoman Empire, were used as intermediary institutions in creating national consciousness by re-creating their collections, especially after the Alphabet Revolution, and explaining to the public the reforms made to raise the Turkish people to the level of contemporary civilization. Since the study covers a 20-year period starting from the War of Independence (1920-1940), librarianship activities are mentioned in general, and the contributions of the contemporary steps taken in the field of librarianship realized in the first years of the Republic to the development of Turkish Librarianship are examined. As a method, historical method was used that is referred to reveal past events or examine the relation of a problematic with the past and archival research and literature review methods were used as data collection techniques. In conclusion, in a society that lost a significant part of its educated manpower in wars, it has been found that libraries, which have been regarded as an intermediary cultural institution to increase the literacy rate, to teach reading and writing with new letters, and to familiarize people reading books and using libraries since the first years of the Republic have been successful in achieving this mission. The collective evaluation of these activities, which are important for the history of librarianship, in a study gives it a unique quality.

Keywords: *Republic, Turkish Librarianship, Librarianship Activities*

GİRİŞ

Kütüphaneler İlk Çağ'dan itibaren çeşitli medeniyetler için kültürü ve zenginliği temsil eden önemli göstergelerden biri olmuştur. Türklerde ilk kütüphanelerin kuruluşuna dair kayıtlar Orta Asya'da Uygur Türklerine aittir (Cunbur, 1963, s.105). Vakıf amaçlı kütüphane kurma geleneği özellikle Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde görülmüş; Osmanlı Dönemi'nde vakıf yoluyla 300'ü aşkın kütüphane kurularak değerli eserlerle zenginleştirilmiştir. Kitaplar Orta Çağ'da Batılı ülkeler tarafından manastırlarda rahlelere zincirlerle bağlanıp hapsedilirken aynı dönemde Osmanlı Devleti'nde padişahların, müderris ve öğrencilerin ilim kaynağını teşkil etmiştir (Kavcar, 1975, s.435). Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u fethinden sonra Osmanlı Devleti en parlak dönemlerine girerken kitap tutkusu yükselişe geçmiş; matematik bilgini Molla Lütüfi gibi alanlarında önemli şahsiyetler kütüphane müdürü olarak tayin edilmiştir (Candan, 2013, s.114). Ancak 1455'de Gutenberg tarafından matbaada ilk kitap basımının gerçekleştirilmesi kütüphaneler için dönüm noktalarından biri olmuş; Avrupa'da matbaayla birlikte basım işleri hızla artınca kütüphane koleksiyonları zenginleşirken, Osmanlı Devleti'nde el yazması kitaplara önem verilmesi sonucu daha çok yazma eserler bulunduran kütüphanelerin koleksiyonları nicelik olarak çağın gerisinde kalmaya başlamıştır.¹

Osmanlı Devleti'nde devlet destekli matbaalar kurulduktan sonra bile basım işlerinin Batı'ya oranla az olmasının kütüphane koleksiyonları için yarattığı olumsuzlukla beraber kütüphanelerin işleyişi de Batılı ülkelerle kıyaslandığında yeterli olmamıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren çok sayıda kütüphane kurulmasına

¹ Matbaanın bulunuşundan yaklaşık 50 yıl sonra 1493'te İspanya'dan Osmanlı Devleti'ne gelen Yahudi mülteci olan David ve Samuel Ibn Nahmias, İstanbul'da ilk matbaayı kurup kitap basma işlemini gerçekleştirmiştir. İlk Türk matbaası ise 1729'da Avrupa'dan yaklaşık 300 yıl, Osmanlı Devleti'nde ilk kitap basımının gerçekleştirilmesinden 250 yıl sonra İbrahim Müteferrika tarafından kurulmuştur (Avcı, 2017, s.12-19).

rağmen çoğunlukla vakıf amaçlı kurulan kütüphanelerin işleyişini vâkıfların belirlemesi, kütüphanecilik alanında eğitilmiş kütüphanecilerin bulunmaması, halka açık olsalar dahi daha çok öğrenci, cami ya da tekkeye gelen cemaatin kütüphanelerden faydalanması gerçek anlamda kütüphanecilik faaliyetlerinin yapılmadığını göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kütüphanelerin bir kısmının işleyişinin devlet eliyle yürütülmesine, kütüphane türlerinin çeşitlenmesiyle birlikte kitap katalogları hazırlanmaya başlamasına rağmen kütüphanecilik faaliyetleri standart kurallara göre yapılmadığı ve eserleri ödünç vermek, düzenlemek gibi kütüphanecilik ihtiyaçları tam olarak karşılanamadığı için bu faaliyetlerin yetersiz olduğu söylenebilir (Erünsal, 2015, s.196; Biçer, 2013, s.78-79).

Bununla birlikte Osmanlı Dönemi'ndeki vakıf kütüphaneleri geçmişle bugün arasında köprü vazifesi görerek saray, medrese, cami, tekke, zaviye ve türbe gibi yapıların bünyesinde veya bağımsız olarak kurulan kütüphanelerde yüzlerce yıllık süreçte biriktirilen/korunan değerli yazma ve nadir eserler Cumhuriyet Dönemi'nde kayıt altına alınarak bir taraftan korunurken, diğer yandan da araştırmacıların kullanımına açılarak bilgi birikiminin gelecek nesillerle buluşmasına imkân tanınmıştır (Avcı, 2021, s.251-258).

Çalışmanın amacı, Osmanlı Devleti'nde eserlerin korunduğu bir yer olan ve belli kullanıcılar tarafından istifade edilen kütüphanelerin, özellikle Harf Devriminden sonra koleksiyonlarını yeniden oluşturarak Türk halkını çağdaş medeniyet seviyesine çıkarabilmek amacıyla yapılan reformların halka anlatılıp milli bilincin oluşturulmasında aracı kurum olarak kullanıldığını kanıtlamaktır. Konuyla ilgili tarihsel gelişmenin belirlenebilmesi için arşiv birimlerine başvurulmuş; özellikle Atatürk'ün bizzat imzaladığı çok sayıda belgeye ulaşılmıştır. Birinci el kaynakların yanı sıra çeşitli kütüphanelerden tarihi yöntemde temel kaynak olarak kullanılan ve çalışmaya genel katkı sağlayan kitap, makale, sempozyum bildirileri, konferans metinleri, tez, ansiklopedi, sözlük gibi danışma kaynaklarıyla dergiler ve gazetelere başvurulmuştur. Ayrıca çalışma kapsamında yayımlanmış kanun, yönetmelik, kararname, genelge, istatistikler ve hükümet programları da araştırılmıştır. Gerekli verilerin toplanmasının ardından değerlendirmeler yapılmış ve bütünlük arz edecek şekilde yorumlanmıştır. Çalışma; Milli Mücadele Döneminden itibaren 20 yıllık bir süreci kapsadığından (1920-1940) kütüphanecilik faaliyetlerine genel olarak değinilmiş olup Cumhuriyet'in ilk yıllarında kütüphanelerin hangi amaca hizmet ettiğinin yanı sıra Türk toplumunun eğitim ve kültür seviyesinin yükseltilmesine olan etkilerine yer verilerek kütüphanecilik alanında atılan çağdaş adımların Türk Kütüphaneciliğinin gelişimine olan katkıları irdelenmiştir.

CUMHURİYET'E GİDEN SÜREÇTE KÜTÜPHANELERİN DURUMU

I. Dünya Savaşı'nda yenilerek 30 Ekim 1918 tarihinde İtilaf Devletleriyle Mondros Mütarekesi'ni imzalayan Osmanlı Devleti'nin stratejik bölgeleri mütareke şartlarına dayanarak yabancı devletler tarafından işgal edilmeye başlamıştır. İşgallere tepki olarak emperyalist devletler ve işbirlikçilerine karşı büyük bir varoluş mücadelesi veren Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükümeti bu mücadele devam ederken eğitim, kültür, ekonomi vb.

alanlarda önemli adımlar atmıştır. 23 Nisan 1920’de TBMM açıldıktan sonra oluşturulan Maarif Vekâleti bünyesinde aynı yıl Hars (Kültür) Dairesi Müdürlüğü kurularak kütüphaneler, eğitim ve kültürün temel kurumları arasında yerini almıştır (Şıvgın, 2009, s.63). Ayrıca başkent İstanbul’un 16 Mart 1920’deki işgalinden sonra dağıtılan Osmanlı Meclis-i Mebusan’dan getirilen kitaplarla 1922’de Ankara’da TBMM Kütüphanesi’nin kurulması, aynı yıldan itibaren kütüphane binaları yapılması, yeni kurulan kütüphanelere personel alınması ve kitap temin edilmesi için yazışmalar yapılmış olması Cumhuriyet ilan edilmeden Türk Kütüphaneciliğinin geliştirilmesi kapsamında atılan adımları gösteren önemli faaliyetlerdir.²

Yine Atatürk’ün eğitim ve dolayısıyla kütüphanelerin önemini TBMM açılış konuşmalarında ifade etmesi, Cumhuriyet ilan edildikten sonra yapılacak düzenlemelerin neler olacağına dair fikir vermesi bakımından önemlidir. 1 Mart 1922’deki açılış konuşmasında Atatürk (1961, s.232-300), vakıf kurumu olan kütüphanelerin ileride vakıfların sorunlarıyla ilgili işler gündeme geldiğinde koruma altına alınmasının önemli olduğunu vurgulamıştır. 1 Mart 1923’deki açılış konuşmasında laik ve bilimsel bir eğitim sisteminin öneminden bahsederken asri kütüphanelerin kurulması gerektiğini, milli kültürün önemli araçlarından biri olan telif ve tercüme kitapları ülkenin her köşesine kadar dağıtarak halkı okumaya teşvik etmenin hükümetin görevleri arasında yer alacağını söylemiştir. Ayrıca konuşmasından, o dönemlerde yurt dışından gelen değerli kitapların toplanarak tetkikatının yapıldığı bir kütüphane oluşturulduğunu da öğrenmekteyiz.

Osmanlı Dönemi’nde medrese, cami, tekke ve zaviye gibi vakıf kurumlarının bünyesinde bulunan el yazması pek çok değerli eser, genellikle bağış olduğu için envanterlerinin tutulmamasını fırsat bilen seyyah ve diplomatlar aracılığıyla yurt dışına kaçırılmıştır (Sernikli, 2005, s.30; Cunbur, 1959, s.4). Bunu önlemek için Prag’da Doğu Dilleri Kütüphanesi açmak amacıyla Mısırlı iki kişilik heyetin Vakıflar Kütüphanesindeki kitapların kopyalanmasına son verilmesi kararı Cumhuriyet ilan edilmeden alınan önlemleri gösteren önemli bir örnektir.³

15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihleri arasında toplanan Birinci Heyet-i İlmiye Toplantısında maarif işleri ele alınırken milli olması gereken kurumlar arasında Milli Tarih Kitaplığı’nın kurulmasının gündeme gelmesi Cumhuriyet ilan edildikten sonra yapılacak düzenlemeler için temel oluşturması bakımından önemlidir (Cumhuriyetin İlk Dönemi..., 2016).

Görüldüğü üzere Milli Mücadele’nin askeri safhası devam ederken eğitim, yayıncılık, kitap ve kütüphaneye önem verilmesi, Cumhuriyet’e giden süreçte eğitim ve kültür kurumları kurulması, toplantılar düzenlenmesi gibi faaliyetler Cumhuriyet’in ilanından sonra atılan adımların hızlı, kararlı ve isabetli olmasına zemin hazırlamıştır.

CUMHURİYET’İN İLK YILLARINDA KÜTÜPHANECİLİĞİN GELİŞİMİ AMACIYLA YAPILAN ÇALIŞMALAR

İşgal güçlerine karşı mücadele veren TBMM Hükümeti kazanılan Büyük Zafer sonrasında pek çok alanda önemli

² BCA: FK: 180.9.0.0., KN: 53.266.1, 26.12.1922.

³ BCA: FK: 30.18.1.1., KN: 6.45.11, 16.01.1923.

süreçlerden geçmiştir. Bu süreçlerin en önemlilerinden birisi cumhuriyet yönetim sisteminin kabul edilmesidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla siyasi, hukuki, bilimsel ve kültürel kurumlar yeniden yapılandırılmaya başlanarak çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkmak hedeflenmiştir. Bu kapsamda bilgi ve kültürün aktarımında önemli aktörlerden biri olan kütüphaneler de dönüşüm sürecine dahil edilmiştir. Bu süreç kapsamında kütüphanecilik faaliyetlerine temel olacak yasal düzenlemeler yapılması, Türk Kütüphaneciliğinin gelişimi amacıyla Türk ve yabancı bilim insanlarının/aydınlarının kütüphanecilik alanındaki çalışmalarının değerlendirilmesi, kütüphaneciliği meslek olarak öğrenebilmek üzere yurt dışına öğrenciler gönderilmesi ve kütüphanelerin yeniden örgütlenerek kurumlar oluşturulması Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk Kütüphaneciliğinin gelişimi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerdir.

Kütüphanecilik Faaliyetlerini Etkileyen Yasal Düzenlemeler

Cumhuriyet ilan edildikten sonra kültür kurumları oluşturulurken kütüphanecilik alanı da gelişme göstererek bir yandan Osmanlı Devleti'nin önemli kültür mirası olan eserler korunurken bir taraftan da günümüzdeki anlamda kütüphanecilik faaliyetlerine temel oluşturacak çalışmalara girişilmiştir (Baysal, 1973, s.109). Bu kapsamda Milli Mücadele Dönemi'nde kısmen atılan adımlar, Cumhuriyet'in ilanından sonra çıkarılan ve Türk Kütüphaneciliğini doğrudan/dolaylı yoldan ilgilendiren kanunlarla daha köklü ve kapsamlı hale getirilmiştir. Ülkede sosyal, ekonomik, kültürel reformların kalıcılığı ve sürekliliğinin sağlanmasıyla devlet politikası haline dönüştürülmesi için yapılan yasal düzenlemeler, genel olarak milli eğitim sisteminin kurulması/geliştirilmesi kapsamında değerlendirilse de Türk Kütüphaneciliğinin bugünlere kadar gelen geleneğinin yasal altyapısını oluşturması açısından önemli bir yere sahip olmuştur.

Yasal düzenlemelerin ilki eğitim alanında yapılan bir çalışma olan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"dur.⁴ 3 Mart 1924'te kabul edilen kanunla eğitim ve öğretim Maarif Vekâleti'nin elinde toplanarak birlik sağlanmıştır.⁵ Kanunun Türk Kütüphaneciliğini etkileyen yönü ise aynı gün çıkarılan başka kanunla Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti kaldırılıp kendisine bağlı kütüphanelerin kuruluş, yönetim ve mali kaynakları açısından Maarif Vekâleti'ne bağlanarak kurumsal yapısının yeni bir nitelik kazanması; yüzyıllardır vakıf tüzel kişiliğinin maliyken devlet malı haline gelerek düzenli personel, bütçe ve yasal desteğe kavuşmasıdır (Soysal, 1987, s.20).

Türk Kütüphaneciliğini etkileyen bir diğer kanun 30 Kasım 1925 tarihli "Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıkları ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun"dur.⁶ Kanun çıkmadan ön hazırlık denebilecek birtakım çalışmalar yapılmıştır. Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti'nden devredilen kütüphanelerin hangileri olduğuna dair bilgiler istenmiş; 26 Ağustos 1925'te ülke genelinde değerli kitap, minyatür, tezhip gibi sanat

---

⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, D: II, C: 7, 2.İçtima, 3.3.1340.

⁵ Sadece askeri liseler Milli Müdafaa Vekâleti'ne bırakılmıştır (Atatürk, 1996, s.76).

⁶ Kanun No: 677, Sayı: 243, Kabul Tarihi: 30.11.1925, RG Tarihi: 13.12.1925.

eserlerinin yurt dışına çıkarılması ve yabancılara satılmasını engelleyen kararname çıkarılarak şahısların ellerinde bulunan kıymetli eser ve yazmaların ihracı yasaklanarak müze ve kütüphaneler için satın alınmıştır.⁷ Böylece cami, tekke, zaviye ve mescitlerdeki sanat eserleri ve eşyaların devir-teslimlerde zarar görmemesi ve kayıpların önlenmesi amacıyla koruma altına alınması istenmiştir.⁸

17 Ekim 1925 tarihli türbe, tekke ve zaviyelerin ilgasına dair İcra Vekilleri Heyeti'nin kararla birlikte kütüphanelerin Maarif Vekâleti tarafından idare olunacağı belirtilmiş; tekke ve zaviye kütüphanelerinde bulunan koleksiyonların envanterinin çıkarılması için Maarif Müdürlükleri görevlendirilmiştir.⁹ Yine 9 Haziran 1925 ve 8 Aralık 1925 tarihli genelgelerle kütüphanelerde yazma ve eski harfli basma eserlerin tespit fişleri hazırlanmıştır (Soysal, 2009, s.1354). Bu tespitlerin ardından özellikle İstanbul'daki birçok vakıf kütüphanesi, mobilyaları ve diğer eşyalarıyla beraber İstanbul'daki geçici bazı binalara veya başta başkent Ankara olmak üzere Anadolu'daki bazı kütüphanelere nakledilmiş; önceleri farklı amaçlarla kullanılan bazı binalar da kütüphanelere dönüştürülmüştür.¹⁰

Kanunun kabulünden sonra ise tekke, zaviye ve türbe kütüphanelerinde bulunan dini eserlerin çoğunlukta olduğu değerli kitapların kaybolmaması için girişimlerde bulunulmuş; 19 Aralık 1925'te çıkarılan kanunla bu kitapların İstanbul'da Süleymaniye, Kastamonu, Bursa ve Konya'da belirlenen kütüphanelere; diğer eserlerin ise Ankara'da bulunan genel kütüphaneye gönderilmesi istenmiştir (Cunbur, 1983, s.550).¹¹ Böylece anılan kütüphanelerdeki eserler belli merkezlerde toplanıp katalogları çıkarılarak hangi kütüphanede hangi eserlerin bulunduğu tespit edilip denetim altına alınması sağlanmıştır.

Görüldüğü üzere türbe, tekke ve zaviye gibi kurumların çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nde yeri olmadığından hareketle kapatılması çalışmalarından önce ve sonrasında çıkarılan kanun/kararnamelerle bünyelerindeki değerli Kur'an, fıkıh gibi yazma ve nadir eserler koruma altına alınıp belirli kütüphanelerde toplanarak Osmanlı Devleti'nden devralınan değerli kültür birikiminin gelecek nesillere ulaştırılması hedeflenmiştir.

Türk Kütüphaneciliğini yakından ilgilendiren 20 Mart 1926 tarihli "Maarif Teşkilatı Hakkında (1/838) numaralı kanun"la¹² sadece eğitim kurumlarının değil, eğitimin bir parçası olan kütüphaneler de bina-tesis ve teşkilat açısından Maarif Vekâleti'nin hazırladığı projelerde yer alarak Batı tarzında modern mimari anlayışa göre inşa edilmiştir. Yine 1926'da çıkarılan "Maarif Eminlikleri Talimatnamesi"nde kütüphanelerin halkın kültür seviyesini artıran önemli bir teşkilat olduğu vurgulanmış; 1925 tarihli "Yüksek Muallim Mektepleri Talimatnamesi" ve 1931 tarihli "Muallim Mektepleri Talimatnamesi"ne göre de öğretmen okullarında kütüphane bulunması gerekliliğiyle

⁷ BCA: FK: 180.9.0.0., KN: 132.644.1, 01.04.1924; BCA: FK: 30.18.1.1., KN: 15.55.8, 26.08.1925.

⁸ BCA: FK: 51.0.0.0., KN: 2.6.4, 07.09.1925, BCA: FK: 51.0.0.0., KN: 2.6.7, 11.10.1925.

⁹ BCA: FK: 51.0.0.0., KN: 5.44.1, 17.10.1925.

¹⁰ BCA: FK: 30.10.0.0., KN: 144.30.10, 17.06.1924; BCA: FK: 30.18.1.1., KN: 19.43.13, 21.07.1926; BCA: FK: 30.10.0.0., KN: 193.321.3, 10.10.1925.

¹¹ RG: Yıl: 3, Sayı: 248, 19 Kanunievvel 1341 [1925], s.765.

¹² TBMM Zabıt Ceridesi, D: II, C: 23, 74.İnikad, 20.03.1926.

kütüphanecilerin görevleri belirtilmiştir (Alp, 2010, s.49; Alp, 2013, s.96).

Türk Kütüphaneciliğini etkileyen en önemli kanunlardan biri de 1 Kasım 1928 tarihli “Türk Harflerini Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun”dur. 1927 yılında yapılan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk nüfus sayımında 13.648.270 olan ülke nüfusunun sadece %8,16'sı okur-yazardır (TÜİK, 2022; Tongul, 2004, s.126). Türk halkını en kısa sürede okur-yazar yapmak amacıyla kolay öğrenilebilir, konuşma diline uygun bir alfabenin kabul edilmesi uygun bulunmuştur. Asıl amaç bu şekilde belirlense de okur-yazarlığı artırma amacı sadece örgün eğitimle sınırlı kalmamış; yeni alfabeye basılan kitapların derlenmesi ve okuyucuya ulaştırılması görevi Millet Mektepleri, okul/üniversite kütüphaneleri, Halkodaları ve özellikle Halkevi Kütüphanelerine düşmüştür. Böylelikle koleksiyonlarını güncelleyen kütüphaneler aracılığıyla halkın bilinçlenmesi ve kültür seviyesinin yükseltilmesi göreviyle halk yeni alfabeye kaynaşmış ve Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren okuma-yazma oranının kısa sürede artmasına katkıda bulunmuşlardır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kütüphaneciliği doğrudan ilgilendiren en önemli kanun bizzat Atatürk'ün direktifiyle hazırlanan “Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu”dur (Basma Yazı ve..., 1934). Ulusal bilgi birikimi olan yayınların kontrol altına alınması amacıyla gerçekleştirilmek istenen derleme çalışmalarının kanun boyutuna taşınması, Atatürk'ün yazdığı Cumalı Ordugâhi kitabının kendisine hediye edilmesi sonrasında gerçekleşmiştir. Anılan kitapla birlikte yeni basılan kitapların takip edilip edilmediği ve kütüphanelerde bulunup bulunmadığına dair sorduğu sorunun ardından derleme kanununun çıkması konusunda geç kalındığını ve hemen çalışmalara başlanmasını istemiş; böylelikle kanun hazırlanarak 2 Temmuz 1934'te Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Kanunun ardından 5 Temmuz 1934'te Maarif Vekâletince genelge yayımlanarak kanunu uygulayacak kurumlar belirtilmiştir. Buna göre Türkiye'de basılan yayınların 5 nüshasının 1 adedi ileride kurulacak Milli Kütüphane'ye devredilmek üzere saklanacak, kalan nüshalarsa Ankara ve İstanbul'daki umumi kütüphanelerde, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde ve İzmir Milli Kütüphanesinde derlenerek gelecek nesillere aktarılmasıyla birlikte bibliyografya ve istatistik çalışmalarının sağlıklı yürütülmesi sağlanmıştır (Uluskan, 2010, s.139). Kanunun çıktığı dönemlerde Milli Kütüphane henüz kurulmamış olsa da derleme kütüphanelerinden biri olarak anılması önemlidir. 16 Temmuz 1934'te yayımlanan “Basma Yazı ve Resimleri Derleme İşleri Hakkında Talimatname”yle derleme işini yapmak üzere kurulan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'nün teşkilat yapısı ve görevleri gibi konular belirtilmiştir (Basma Yazı ve..., 1935).

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nde vakıf kurumu olarak kütüphanelerin işleyiş ve yapılanmaları vâkıfın şartlarına göre belirlenirken Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet tarafından eğitim ve kültür politikaları kapsamında ele alınan kanun, kararname ve genelgelerle kütüphane hizmetleri ve kütüphaneciliğin yasal altyapısı oluşturularak Türk Kütüphaneciliğinin gelişim süreci hızlanmıştır.

Kütüphaneciliğin Gelişimi Konusunda Türk Bilim İnsanları/Aydınların Gayretleri

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk Kütüphaneciliğinin durumu, eksiklikleri ve bunları gidermek için yapılması gerekenleri tespit etmeye çalışan Türk uzmanlar, raporlar hazırlayıp kitaplar çıkarmışlardır. Bu raporlar o dönemde ülkenin nasıl bir kütüphane hizmetine gereksinim duyduğunu ve modern bir örgütlenmeye gidilmesi yollarını göstermesi bakımından Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kütüphane politikasına başlangıç niteliği taşımaktadır (Şenalp, 1991, s.512).

Bu kapsamda Celal Esat Arseven'in, mevcut kütüphanelerdeki eserlerin belli kurallara göre tasnifini yapmak için 1924 tarihli "Notlar ve Kütüphanelere Dair Usul-ü Tasnif" kitabı Atatürk'ün şahsi kütüphanesinde kütüphanecilik alanıyla ilgili iki kitaptan biridir (Celal Esad, 1340-1341; Şenalp, 1994, s.449).¹³ Bu kitap, kütüphane personeline rehber olması amacıyla kataloglama ve sınıflama işlerini öğrenip uygulamaları için Hars Dairesi Müdürlüğü tarafından ülke genelindeki kütüphanelere dağıtılmıştır (Çakın, 2013, s.387).

Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla kütüphane, müze ve güzel sanatlarla ilgili kurumlar Maarif Vekâleti bünyesindeki Hars Dairesi Müdürlüğüne bağlanınca 1925-1926 yılları arasında Hamit Zübeyr Koşay, Hars Dairesi Müdürü olarak atanmıştır (Şenalp, 1991, s.511). Koşay'ın görevi esnasında 1925'de yayımlanmış olduğu "Kütüphanelere Dair" ve "Kütüphanelerimizin Umumi Durumu Hakkında Rapor"larında Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne devredilen mevcut kütüphanelerin koleksiyon, bina ve personel bakımından yetersiz olduğunu belirttikten sonra; ülkede dağınık yerlerde bulunan yazma eserlerin ve yurt dışına kaçırılan değerli eserlerin satın alınması için yeterli bütçe ayrılması, kütüphaneleri toparlayacak kütüphanecilik tekniğini bilen kütüphanecilerin yetiştirilmesi, Milli Kütüphanenin kurulması, devlet/üniversite kütüphanelerinin yanı sıra kütüphanesi olmayan il/ilçelerde yeni kütüphaneler açılması önerileri yeni kurulmuş devlette kütüphanelerin de yerini alması gerektiğine önem vermesi açısından önemlidir (Koşay, 1960, s.36-40).

1926'da Macar Milli Müzesi Müdürü ve Halk Kütüphaneleri uzmanı Dr. Pol Gulyaş'ın "Kütüphanelerin Suret-i Tesisi ve Usul-i İdaresi" eserine önsöz hazırlayıp Türkçeye çevirten Koşay, eseri çoğaltarak ülkedeki il ve kütüphanesi bulunan ilçelere de dağıtmıştır. "Kütübhanelerde Yapılacak Tedrici Islahat" raporunda ise yeni kurulmuş bir ülkenin nasıl bir kütüphane hizmetine gereksinim duyduğu ve bu hizmeti verecek bir örgütlenmeye gidilmesi yollarını göstermiştir (Soysal, 1987, s.17-78; Şenalp, 1991, s.512). Böylelikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında kütüphanecilik faaliyetleriyle ilgili eksiklikleri tespit ederek bunları gidermek için yapmış olduğu öneriler, kütüphanecilik faaliyetleri için gerçekçi, sağlam ve çağdaş adımlar atılmasına neden olmuştur (Baysal, 2009, s.1311).

¹³ Arseven'in kitabının Atatürk'ün şahsi kütüphanesinde bulunması kütüphanesinin gelişigüzel değil; belli kurallara göre düzenlendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Kütüphanesindeki kütüphanecilikle ilgili diğer kitap Charles B.Shaw'ın 1931 tarihli "American Library Association" adlı kitabıdır (Atatürk'ün Özel Kütüphanesinin..., 1973, s.2).

Koşay, Hars Dairesi Müdürü olarak sadece raporlar hazırlamakla yetinmemiş; kütüphanecilik mesleğine adım olarak kütüphanecilik eğitimi verilmesi çalışmalarına da öncülük etmiştir. 1925'te kütüphanecilik mesleğini bilen kütüphaneciler yetiştirilmesi amacıyla bir kurs düzenlemesi için gösterdiği çabalar sonucu İstanbul Darülfünunu Merkez Kütüphanesi Müdürü Hasan Fehmi Ethem Karatay tarafından ilk kütüphanecilik kursu açılmıştır (Soysal, 2009, s.1355; Acaroğlu, 1975, s.12).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazma eserlerin ülke dışına kaçırılmasının önlenmesi amacıyla bir araya getirilmesi, kütüphaneciler yetiştirilmesi amacıyla kurslar düzenlenmesi, Halkevi Kütüphaneleri ve Halkodaları aracılığıyla Anadolu'da en küçük yerleşim birimlerine kadar kütüphaneler açılması, Koşay'ın önerilerinin raporlarda yazı olarak kalmadığını göstermektedir. Arseven'in kitabının yanı sıra Koşay'ın önsözünü yazıp Türkçeye çevirttiği kitapların ülkedeki kütüphanelere gönderilmesi de devlet olarak kütüphanelerin standardizasyonunu sağlamak amacıyla kütüphanecilik kurallarına uygun kataloglama ve sınıflama işlemlerinin yapılmasına özen gösterildiğinin işaretidir. Böylelikle Türk uzmanlar, Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından gerçekleştirdikleri çalışmalarını kütüphanecilik faaliyetlerinin gelişmesine öncülük etmişlerdir.

Kütüphaneciliğin Gelişimi Konusunda Yabancı Bilim İnsanlarının Çabaları

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Batı bilim ve kültüründen yararlanarak çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkmak başta Atatürk olmak üzere Cumhuriyet kadrolarının ana hedefi olmuştur. Bu kapsamda eğitim alanında çağdaşlaşma adımları atılırken Batı ülkeleri örnek alınarak Türk eğitim sistemindeki aksaklıkları belirlemek amacıyla yurt dışından çok sayıda uzman getirilmiştir. Yabancı uzmanların Türk eğitim sisteminin mevcut durumuna yönelik değerlendirme ve önerilerinde, yasal düzenlemelerle milli eğitim politikası kapsamında değerlendirilen kütüphaneler de yer bulmuştur. Çalışmada Türkiye'de kütüphanecilik eğitiminin gelişiminde öne çıkan John Dewey, Berly Parker, Albert Malche, Helmut Ritter ve Amerikan Heyeti'nin raporlarına değinilmiştir.

1924'te dönemin Maarif Vekili İsmail Safa (Özler) Bey'in daveti üzerine Türkiye'ye gelen John Dewey, "Türkiye Maarifi Hakkında Rapor" ve "Esas Rapor" adlı raporlarında genel olarak kütüphanelerin okullarda tesis edilmesi, sadece okullarda öğrencilerde değil, seyyar kütüphaneler aracılığıyla halkta da okuma alışkanlığının oluşturulması, kütüphaneciliğin bir meslek olarak eğitim yoluyla yapılması gerektiği gibi önerilerde bulunmuştur (Dewey, 1939, s.vi; Bozkurt, 2). Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yurt dışına öğrenci gönderilmesi sürecinde Dewey'in önerilerinin de etkisi olduğu yadsınamaz.

1930-1931 yıllarında dönemin Maarif Vekili Müsteşarı Mehmet Emin Erişirgil'in çabalarıyla Türkiye'ye gelen Berly Parker, okullarda incelemeler yapmak üzere görevlendirilmiştir. "Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor"da okuma-yazma oranının artırılması hedeflenerek ilkokulların yeniden yapılandırılması ve okulların önemli bir parçası olan kütüphaneler için bütçe ayrılması önerilerinde bulunmuştur (Parker, 1939, s.26-56). Parker okul kütüphanelerinin önemine değinse de o dönemde çağdaş bilimin yapıldığı yerler olarak üniversite kütüphanelerinin yeri ayrı olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından yapılan inkılâplar arasında en önemlilerinden biri de 1933'de Darülfünun yerine İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasıdır. Üniversitenin daha dinamik bir işleyişe sahip olması amacıyla 1932'de İsviçre Pedagoji profesörü Albert Malche Türkiye'ye davet edilmiştir. "İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor"unda kütüphaneler için ayrı başlık açarak kütüphanenin erken kapanması ve ödünç kitap verilmemesini eleştiren Malche, Batılı ülkelerde uygulanan modern kütüphanecilik usullerinin kullanılması, her evde kütüphane olmadığı için kitapların ödünç verilmesi ve kütüphane kataloglarının hazırlanması gerektiğini belirtmiştir (Malche, 1939, s.1-14). Raporun bir suretini alan Atatürk, raporun içeriğiyle ilgili notlar alırken kütüphanelerin ıslah edilmesi gerektiğine dair not düşmüştür (Atatürk Özel Arşivinden..., 1994, s.180). Malche'nin önerileri doğrultusunda Darülfünun lağvedilip İstanbul Üniversitesi kurularak ülkenin dört bir yanında kurulacak üniversitelere ve bünyelerinde oluşturacakları kütüphanelere güzel bir örnek teşkil etmiştir.

10 kişiden oluşan Amerikan Heyeti de 1933-1934 yıllarında Türkiye'nin iktisadi yapısını incelemek üzere Türkiye'ye gelmiş; "Türkiye'nin İktisadi Bakımından Umumi Bir Tetkiki 1933-1934" ve "Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri" adıyla iki rapor yayımlamıştır. Kütüphaneler Müdürlüğü kurulduğu yıl olan 1926'ya oranla 1934'de kitap ve kütüphane sayısındaki artışa dikkat çekmiştir. Bu artışta Halkevi Kütüphanelerinin etkisi olduğunu belirten raporda yeni harflere geçen köylülerin okuma-yazma öğrenmesi için bu kütüphanelerin hızla yayılması gerektiğini tavsiye etmiştir (Amerikan Heyeti Raporundan..., 1939, s.1-25). O dönemlerde Halkevi Kütüphaneleri ülke genelinde hızla yayılarak okuma-yazma oranının artırılması amacına büyük hizmet etmiştir.

Alman doğu bilgini ve İslam araştırmaları alanında çalışmaları bulunan Hellmut Ritter de 1926'da Alman Doğu Araştırmaları Cemiyeti tarafından mevcut kütüphanelerde araştırmalar yapmak üzere Türkiye'ye gelerek 1948'e kadar kalmıştır. Ritter 1927'de ilk kez yazma eserlerin sınıflandırılması ve kataloglanması için başlatılan çalışmalara devam etmek üzere 1935'de Maarif Vekâleti tarafından kurulan Kütüphaneler Tasnif Komisyonunun Süleymaniye Kütüphanesindeki çalışmalarına başkanlık etmiştir. (Şenalp, 1991, s.514) "İstanbul Kütüphanelerinin Islahı için Umumi Bir Plan" raporunda İstanbul'daki kütüphanelerde dağınık bulunan yazma eserlerin müstakil bir bina tesis edilerek tek kütüphanede toplanması gerektiğini; iyi öğrenim görmüş dil bilen kütüphaneciler yetiştirilmesinin önemli olduğunu ve Berlin Devlet Kütüphanesiyle iş birliği yapılarak kütüphanecilik eğitimi için öğrenci gönderilebileceğini belirtmiştir (Ötüken, 1957b, s.36-45; Gökman, 1957, s.37-39). Adnan Ötüken'in anılan kütüphaneye kütüphanecilik eğitimi için gönderilmesi önerilerin dikkate alındığını göstermesi açısından önemlidir.

İstanbul Üniversitesi'nin ıslahının ardından başkent Ankara'da da çağa uygun bir üniversite kurulması için Almanya'dan Joseph Stummvoll davet edilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kütüphaneler hakkında istatistiksel bilgilerin yer aldığı "Yeni Türkiye'de Kütüphanecilik" adlı makalesinde 1926'daki kitap ve kütüphane sayısının Amerikan Heyetiyle benzerlik gösterdiğini; ancak kütüphane sayısının birleştirmeler dolayısıyla azaldığını belirtmiştir (Stummvoll, 1935, s.325-327).

Stummvoll'un Türk Kütüphaneciliğinin gelişimi için önemli girişimlerinden biri de Karatay'ın 1925'de İstanbul'da açtığı ilk kütüphanecilik kursundan 11 yıl sonra başkent Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü Kütüphanesinde ikinci kütüphanecilik kursunu düzenlemiş olmasıdır (Ötüken, 1957a, s.6).

Görüldüğü üzere yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne davet edilen yabancı uzmanların Türk uzmanlarla aynı dönemlerde Türk eğitim sistemi üzerinde tespitler yapmak ve belirlenen eksiklikleri gidermek için yapmış olduğu önerilerin hayata geçirilmesi dönemin yöneticileri tarafından incelenip değerlendirildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Kütüphanecilik Eğitimi İçin Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi

Modern Batı bilimini kaynağında müşahede ederek yurda döndükten sonra öğrendiklerini uygulama vasıtalarından biri olarak görülen Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi uygulamasına Osmanlı Dönemi'nden sonra Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam edilmiştir. Yıllar süren savaşların ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik anlamda yetersiz kaynaklara sahip olmasına rağmen devlet bütçesinden ödenek ayırarak yurt dışına öğrenci göndermesinin en önemli sebebi, modern kurumların oluşturulması ve idaresi için gereksinim duyulan bilimsel/mesleki bilgiye sahip birey ihtiyacını kısa sürede karşılamaktır (Şarman, 2015, s.19; Ulu, 2014, s.496) Bu kapsamda Atatürk'ün önerisiyle başarılı lise ve üniversite öğrencileri arasından seçilenler yurt dışına gönderilmiştir. Bu öğrenciler Batılı fikirlerle tanışma olanağını bulduklarından ülkeye döndükten sonra çeşitli devlet hizmetlerine girerek Avrupa'da öğrendiklerini uygulamaya başlamışlardır.

Cumhuriyet Dönemi'nde Avrupa'ya gönderilen ilk kafiylede bilim, sanat, teknik alanlardaki pek çok branşla birlikte kütüphanecilik mesleğini öğrenmek üzere Hasan Fehmi Ethem Karatay yer almıştır. Cumhuriyet'in ilanının ilk yılında Ekim 1924'te Maarif Vekâleti tarafından düzenlenen Avrupa Konuru adlı sınavı kazandıktan sonra 1925'de Paris'te ilk olarak kısa bir arşivcilik eğitimi almış; sonra yine Paris'te Amerikan Kütüphaneciler Derneği tarafından halk kütüphanecilerini yetiştirmek üzere açılan eğitime devam etmiştir (Karatay, 1968, s.73-74; Aslan, 2014, s.90).

Asıl mesleği mimarlıkla ilgisi kalmayan Karatay, yurda döndükten sonra modern Türk Kütüphaneciliğinin ilk temsilcilerinden biri olarak pek çok ilki gerçekleştirdiği için Cumhuriyet Dönemi Türk Kütüphanecilik tarihinde ayrı bir yere sahiptir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinin kurucusu olarak İstanbul kütüphanelerinde çalışan memurlar için ilk kütüphanecilik kursunu açmış, kütüphanecilik alanında ilk meslek kitabı olan "1341 Senesi 15 Eylülünde İstanbul'da Süleymaniye Medresesinde İlk Defa Olarak Açılacak Kütüphanecilik Kursunun Müfredat Programı" adıyla basılan Kütüphaneciler Kursu Talimatnamesi'ni hazırlayarak Batılı tarzda modern anlayışa sahip kütüphaneciler yetiştirilmesine öncülük etmiştir. Ayrıca Avrupa'da uygulanan kütüphanecilik sistemlerini Türk kütüphanelerinde hayata geçirmeye başlamış ve günümüzde hâlâ pek çok kütüphane tarafından kullanılan Melvil Dewey'in Onlu Sınıflama Sistemini (DOS) uygulayarak ilk kataloglama ve sınıflama politikasını oluşturmuştur. Yine yazma ve basma eserlerin fiş kataloğunu hazırlayarak Türk Kütüphaneciliğine önemli

katkılarında bulunmuştur (Cunbur, 1968, s.6; Kavcar, 1975, s.437; Ötügen, 1957a, s.5; Acaroğlu, 1975, s.12; Tonta, 2012, s.243-244).

Kütüphanecilik eğitimi için yurt dışına gönderilen öğrencilerden biri olan Rüfai Aktan hakkında çok bilgi bulunmamakla beraber Müjgan Cunbur (1983, s.552) Almanya'dan döndükten sonra İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'ne atandığını; Adnan Ötügen (1979, s.5) ise Almanca öğretmenliğini tercih ederek kütüphanecilik mesleğiyle ilgisi kalmadığını söylemektedir.

Osmanlı Dönemi'nde Meclis-i Mebusan'da hafız-ı kütüp olarak görev yapan Nebil Emirbuhari Olgun¹⁴, 23 Nisan 1920'de TBMM açıldıktan sonra 1922'de TBMM Kütüphanesi kurulunca Ankara'ya gelerek bu görevine devam etmiş ve Cumhuriyet ilan edildikten sonra da 1924'de TBMM Kütüphanesi Müdürü olarak atanmıştır. Görevi esnasında ihtisas kütüphanelerine örnek olabilecek TBMM Kütüphane Talimatnamesini ve ardından TBMM Kütüphane Fihristini yayımlamıştır. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet Döneminde uzun yıllar meclis kütüphanecisi olarak görev yapan Olgun, kütüphanecilik mesleğini Batılı ülkelerde uygulanan kurallara göre öğrenmek ve döndükten sonra uygulamak amacıyla Fransa'ya gönderilmiştir (Süzmetaş, 1998, s.90; Çelik, 2013, s.444). Döndükten sonra görevini başarıyla sürdüren Olgun, 1937'de Paris'te toplanan Milletlerarası Vesaik Kongresinde Türkiye'yi kütüphaneci olarak temsil etmiştir.¹⁵

Kütüphanecilik eğitimi için yurt dışına gönderilen bir diğer öğrenci de Adnan Ötügen'dir. Ötügen, Türkoloji ve Fransız Dil ve Edebiyatı mezunu olmasına rağmen Ritter başkanlığında Süleymaniye Kütüphanesinde örgütlenen Kütüphaneler Tasnif Komisyonunda katiplik görevi yaparak meslek tercihini kütüphaneciliğe yöneltmiştir (Yılmaz, 2013, s.461). 1936'da gittiği Almanya'da Berlin Devlet Kütüphanesindeki kütüphanecilik eğitimini tamamladıktan sonra "Bibliyotek Bilgisi ve Bibliyografi" adlı eser yayımlamış, 1941'de Maarif Vekâleti Neşriyat Müdürü olunca Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde (DTCF) ilk defa uzun süre devam edecek kütüphanecilik kursunun açılmasını sağlamıştır. Böylelikle Cumhuriyet'in ilanından sonra 1925'te Karatay'la İstanbul Üniversitesinde başlayan kütüphanecilik kursları, 1936'da Stummvoll'la Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünde ve 1941'de Ötügen'le DTCF'de düzenlenerek 1952'de kütüphanecilik enstitüsü kuruluncaya kadar devam etmiştir (Adnan Ötügen'in Biyografisi, 1972, s.68). Ötügen'in Türk Kütüphaneciliğine en önemli katkısı ise Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren hazırlık aşamasında kalan Milli Kütüphane'nin kuruluşunun Cumhuriyet'in ilk yıllarında olmasa da 1948'de kullanıcıların hizmetine açılıp 1950'de ise kanun boyutuna taşınarak resmîyet kazanmasıyla Türk Kütüphaneciliğinin en büyük eksikliklerinden birini tamamlamasıdır.¹⁶

¹⁴ Nebil Emirbuharioğlu Olgun ismi farklı kaynaklarda değişik şekillerde yazıldığı için literatürde bir birlik bulunmamaktadır: Yapılan arşiv araştırmasında BCA'dan alınan ve soyadı kanunundan sonra yayımlanan Atatürk'ün de imzasının bulunduğu resmi belgede adı Nebil Emirbuhari Olgun olarak geçtiği için çalışmada bu ad kullanılmıştır (BCA: FK: 30.18.1.2, KN: 77.69.9, 28.07.1937).

¹⁵ BCA: FK: 30.18.1.2., KN: 77.69.9, 28.07.1937.

¹⁶ 6 Ağustos 1946'daki Recep Peker'in hükümet programında "Ankara'da bir Milli Kütüphane kurulması için hemen çalışmalara başlanacağı" belirtilmiş; Adnan Ötügen'in şahsi çabaları sonucu 21 Şubat 1947'de "Milli Kütüphane Yardım Derneği" kurulmuş; 16 Ağustos 1948'de günümüzdeki Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi binasında Milli Kütüphane

Görüldüğü üzere Türkiye’de başka mesleklerde öğrenim görüp yurt dışına kütüphanecilik eğitimi için gönderilen öğrenciler ülkeye döndükten sonra kütüphanecilere kaynak oluşturmak üzere yayımladıkları eserlerle, kütüphaneci yetiştirmek üzere düzenledikleri kurslarla kütüphaneciliğin Türkiye’de bir meslek ve bilim dalı olarak gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır.

Yeni Kütüphanelerin Açılması

Cumhuriyet ilan edildikten sonra Osmanlı Devleti’nden devralınan kütüphaneler ıslah edilmeye çalışılmış, mevcut üniversitelerin kütüphaneleri devir işlemleriyle zenginleştirilirken yeni kurulan üniversitelerin inşa aşamasında kütüphaneler ihmal edilmemiştir. Bunun yanı sıra çeşitli kurumların bünyesinde ihtisas kütüphanelerinin de açılması için çaba harcanmıştır.

Kurulan ihtisas kütüphaneleri kendi kurumlarını ilgilendiren eserleri bünyelerinde toplayarak koleksiyonlarını geliştirmişlerdir. 1922’de Meclis-i Mebusan’dan getirilen kitaplarla başlayıp 1930’larda Ankara’nın en zengin kütüphanelerinden biri haline gelen TBMM Kütüphanesiyle birlikte Atatürk’ün direktifleri doğrultusunda 1930’lardan sonra Türkiye’nin önem verdiği Türk tarihi ve Türk dili alanlarında yürütülecek çalışmalarda Türk Tarih Kurumu (TTK) ve Türk Dil Kurumu (TDK) Kütüphaneleri de araştırmacılara başlıca kaynak merkezleri olmuşlardır (Soysal, 2009, s.1352-1353).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Osmanlı Dönemi’nden kalma Türk Ocakları ve Atatürk Dönemi’nde yeni bir kütüphane türü olarak karşımıza çıkan Halkevi Kütüphaneleri de dönemin modern kütüphanecilik faaliyetlerini gerçekleştiren örnek kurumları olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin çağdaş uygarlık idealini yansıtan kurumlarından biri olan Halkevleri 1932’den itibaren ülkenin pek çok yerinde açılmaya başlamıştır. Cumhuriyet Halk Fırkasıyla (CHF) bağlantılı olan Halkevlerinin kuruluş amacı; CHF’nin ülkede gerçekleştirdiği inkılâp ve sosyal ilerleme hamlelerini daimi surette ayakta tutmak ve geliştirmek olarak belirlenmiş olsa da Halkevleri sadece bu amaca hizmet etmekle kalmamış; yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kültür zeminini hazırlamada önemli bir role sahip olmuştur (CHP Halkevleri..., [1942], s.3).

Halkevlerinin çalışmaları dokuz şube¹⁷ çerçevesinde düzenlenmiştir. Bir Halkevinin kurulması için bu dokuz şubeden en az üç şubesinin bulunması ve bu üç şubeden birinin Kütüphane ve Neşriyat Şubesi olması şartı konumuz açısından önemlidir.¹⁸ Yine Atatürk’ün Halkevi Kütüphaneleriyle ilgili alınan kararlarda imzasının

---

kullanıcıların hizmetine açılmış; 23 Mart 1950’de kabul edilen ve 29 Mart 1950 tarihli ve 7469 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5632 sayılı “Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun”la da Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir müdürlük olarak tüzel kişilik kazanmış ve böylece Milli Kütüphanenin kuruluşu resmîyet kazanmıştır (Adnan Ötügen’in Biyografisi, 1972, s.68; Milli Kütüphane..., TBMM Zabıt Ceridesi, D: VIII, C: 25, 71.Birleşim, 23.03.1950; Baysal, 2009, s.1316).

¹⁷ Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Neşriyat, Köycülük, Tarih ve Müze Şubeleri. (CHP Halkevleri..., [1942], s.3).

¹⁸ Ankara Halkevleri Kütüphane ve Neşriyat Şubesi Hususi Talimatnamesinin 7.Kütüphane ve Neşriyat Şubesi başlığı altındaki 53.maddesine göre açılan her Halkevinin kütüphanesi olması zorunluluğu belirtilmiştir (Ankara Halkevi..., 1933, s.3; CHP Halkevleri..., [1942], s.12).

olması bu kütüphanelere verdiği değeri göstermesi açısından kıymetlidir. Atatürk, başkente konuk olarak gelen yabancı devlet adamlarına Türk kültürünün tanıtılması amacıyla Halkevleri çalışmalarını yakından izlemiş ve Ankara Halkevi Kütüphanesinin Cumhuriyet'in 10.yılına yetiştirilmesini istemiş ve 1933'de Türkiye'nin zengin kütüphanelerinden biri haline gelmiştir (Berkes, 2014, s.99; Uluskan, 2010, s.50-51). Yine İstanbul'daki Eminönü Halkevinde de zengin bir kütüphane kurulmuştur. Halkevine uzak kasaba, cezaevi ve köylerde ise 1940'dan itibaren Halkodaları açılmıştır.¹⁹

Halkevi Kütüphaneleri ve Halkodaları Türk toplumunun kültür seviyesini yükseltmek için önemli bir araç olarak gençliği Türk inkılâp ve Cumhuriyet rejiminin esasları dahilinde yetiştirmek ve inkılâp inancını halkın ruhunda pekiştirmek işinde faydaları yadsınamaz (Türkiye Cumhuriyeti Maarifi..., 1943, s.145). Cumhuriyet'in ilk yıllarında bilimsel kütüphanecilik kuralları çerçevesinde hizmet veren, kurslar düzenleyen, süreli yayınlar ve bibliyografyalar çıkaran, zengin koleksiyonlarıyla halka hizmet veren, modern bir kütüphanenin nasıl olması gerektiğine örnek teşkil eden Halkevi Kütüphaneleri, halkı bilinçlendirerek kültür düzeyini yükseltme misyonuyla Atatürk Dönemi'ndeki en önemli kütüphane türü olmuştur.

Kütüphanecilik Alanında Faaliyet Gösteren Kurumlar

Kütüphaneler, eğitim ve kültürün temel kurumları arasında görüldüğünden TBMM açıldıktan sonra Maarif Vekâleti kurulmuş; kütüphanelerin bazıları Maarif Vekâleti bünyesine alınırken bir kısmı da vakıflara ait olduğu için Şeriye ve Evkaf Vekâleti bünyesinde kalmıştır (Cunbur, 1983, s.547). Maarif Vekâleti bünyesinde Hars Dairesi Müdürlüğü kurularak amacı; kültür eserlerinin müze, kütüphane ve arşiv gibi yerlerde korunmasını sağlamak için hem kültürle ilgili hem de yaygın eğitim hizmeti verilecek kurumları açıp yönetmek olarak belirlenmiştir (Balçık, 2005, s.61).

Cumhuriyet'in ilanının ardından Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla kütüphaneler, müzeler ve güzel sanatlarla ilgili kurumlar Hars Dairesi Müdürlüğüne bağlanınca pek çok vakıf kütüphanesi Maarif Vekâletine devredilmiştir. Kalan vakıf kütüphanelerinden bir kısmıyla tekke ve zaviye kütüphaneleri ise daha önce vakıf kurumlarının bağlı olduğu Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılması ve tekke ve zaviyelerin kapatılmasına dair çıkarılan kanunlar sonrasında Maarif Vekâletine bağlanmış; okul kütüphanelerinin ve görevlilerin teftişiyle bütçeleri vekâlet tarafından düzenlenmeye başlamıştır.²⁰ 1926 yılında Hars Dairesi Müdürlüğü kapatılarak kültür işleri, Kütüphane ve Müze Müdürlüğü olarak ikiye ayrılmış; 1935'de bu müdürlüklere Güzel Sanatlar Müdürlüğü eklenerek müstakil müdürlükler haline gelmişlerdir. (Parmaksızoğlu, 1976, s.171; Kantarcıoğlu, 1990, s.19-20; Cunbur, 1983, s.552-556). Ayrıca 1935'de Maarif Vekâleti tarafından kurulan Kütüphaneler Tasnif Komisyonu da yazma eserlerin sınıflandırılması ve kataloglanması amacıyla Ritter başkanlığında önemli çalışmalar yapmıştır (Cunbur,

¹⁹ 1940 istatistiklerine göre 19'u şehir ve kasabada, 5'i cezaevinde, 2'si nahiye merkezinde ve 90'ı köyde olmak üzere 116 Halkodası açılmıştır. (CHP Halkevleri..., [1942], s.12-13).

²⁰ BCA: FK: 180.9.0.0., KN: 62.308.1, 20.02.1924; BCA: FK: 30.10.0.0., KN: 143.25.19, 08.06.1926; BCA: FK: 30.10.0.0., KN: 20.115.7., 20.01.1927.

1983, s.552-556). 1935'de Maarif Vekâleti adı Kültür Bakanlığı olarak değişince "Kültür Bakanlığı Merkez Örgütleri ve Ödevleri Hakkındaki 2287 numaralı kanun"da kütüphanelerin teşkilat ve vazifeleri belirlenmiştir.²¹ 1946'da tekrar Maarif Vekilliği adını alarak kütüphanelere teşkilat yapısında yer verilerek kütüphanecilerin kadrolarından, alacakları maaşlara kadar pek çok konuda standardizasyon getirilmiştir. Böylelikle Kütüphaneler Müdürlüğü, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren kütüphaneler kurmak, yazma eserlerin kayıtlarını tutarak araştırmacıların hizmetine sunmak, kütüphanecilik faaliyetlerini modern kurallara göre düzenlemek amacıyla bu dönemde önemli hizmetler gerçekleştirmiştir.

1934'de Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu kabul edildikten sonra Türkiye'de basılıp çoğaltılan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş gibi yayınları derleyip kütüphanelere göndermek amacıyla Maarif Vekâleti'ne bağlı olarak Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü kurulmuştur. İstanbul'da faaliyet gösteren kurum bünyesinde derlenen eserleri kütüphanelere dağıtacak ve derleme kütüphanesi olarak belirlenen ancak henüz bulunmayan Milli Kütüphaneye verilecek nüshaları muhafaza edecektir (Basma Yazı ve..., 1935, s.8-9). Böylece kurumun görevleri belirlenirken Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Milli Kütüphane kurulması düşüncesi de belirginleşmiştir. Yine müdürlük tarafından çıkarılan Türkiye Bibliyografyasıyla 1928'den itibaren Türkiye'de çıkarılan yayınlar derlenip denetim altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılması ve bir kültür birikimi oluşturulması yönünde önemli adımlar atılmıştır.

KÜTÜPHANECİLİK FAALİYETLERİNİN TÜRK MİLLETİNİN SOSYO-KÜLTÜREL GELİŞİMİNE KATKISI

Türk toplumunda kütüphane kurma geleneği köklü bir geçmişe sahip olsa da Selçuklu ve Osmanlılarda kütüphanelerden halk değil daha çok elit kesim yararlanmıştır (Al ve Akıllı, 2015, s.1). Kitaba ve kütüphaneye ulaşabilen okur-yazar kesim çoğunlukla saray mensubu, üst rütbedeki asker, devlet adamı, medreselerde öğretmen ve öğrencilerle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde sayıları az olmakla beraber evde okuma-yazma öğrenen elit kesime mensup kadınlardır. Osmanlı Devleti'ndeki kütüphanelerin beşte birinin İstanbul'da toplanması nedeniyle ülke genelinde homojen bir dağılım olmaması, kadın okur-yazar oranının yok denecek kadar az olması, padişah hanım ve analarının kütüphane kurma geleneğine uydukları bilinse de sosyal hayata dahil edilmeyen kadınlara genel kütüphanelerin kapalı olması²², cami, tekke ve zaviye kütüphanelerini ağırlıklı olarak Müslüman erkek nüfusun kullanması gibi nedenlerle kütüphanelerin toplumun tüm katmanlarına hitap etmediği çıkarımında bulunulabilir (Avcı, 2021, s.257).

Türk halkının çoğunluğunun kütüphanelerden yararlanması ancak Cumhuriyet'ten sonra gerçekleşmiştir. 1927'de yapılan Cumhuriyet'in ilk nüfus sayımında okur-yazar oranı yalnızca %8,16'dır (Tongul, 2004, s.126). Bu tablo

²¹ Kanun No: 2773, Sayı: 3029, Kabul Tarihi: 10.06.1935, RG Tarihi: 15.06.1935.

²² Osmanlı Devleti'nde sosyal hayata dahil olamayan kadınlara genel kütüphaneler kapalı olduğundan, kadın-erkek eşitsizliği, kadının eğitimsizliği gibi konularda mücadele etmek amacıyla 1913 yılında kurulan Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti üyelerinden Cazibe Hakkı Hanım, o dönemlerde kadınlara açık bir kütüphane kurma girişiminde bulunmuştur (Berktaş, 2009, s.69-71; Çakır, 1994, s.57-63).

Balkan Savaşlarıyla I. Dünya Savaşında özellikle Çanakkale Cephesinde eğitilmiş insan gücü kaybının fazla olmasının ürünüdür. Bu nedenle de Cumhuriyet'in ilk yıllarında okur-yazar oranını yükseltmek, toplumu kütüphaneyle tanıştırmak, kitap okuma alışkanlığı kazandırmak gibi konulara önem verilmiştir. Dönemin gazeteleri incelendiğinde çalışmanın başından itibaren belirtilen kütüphanelerin Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki öncelikli görevi Hikmet Şevki (1929) tarafından kaleme alınan bir yazıda şöyle özetlenmiştir: "Halk kütüphanelerinin birinci gayesi köylüyü okutmak, ikincisi de köylüye aşılacak istenilen fikirleri vermektir." Böylelikle kütüphanelerin vizyonu; Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yaşanan kültür devrimlerinin halka anlatılması ve benimsenmesinde okuma-yazma seferberliğinin ardından yaygın eğitim aracılığıyla kadınla erkek, köylüyle şehirli, İstanbulluyla Anadolu arasında eğitim ve kültür düzeyi farkının kapatılması olarak belirlenmiştir. Bu misyon doğrultusunda çalışmada anlatılan pek çok kütüphanecilik faaliyeti gerçekleştirilse de bazı aksaklıklar da yaşanmıştır. Milli Kütüphanenin kuruluşunun Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleşmemesi dönemin kütüphanecilik faaliyetleri arasındaki en büyük eksikliklerden biridir. Yine okul kütüphanelerinin önemine özellikle yabancı uzman raporlarında değinilmesine rağmen daha çok çağdaş bilimin yapıldığı yerler olarak üniversite kütüphanelerine önem verilmiştir. Bu dönemde özellikle Türk dili ve tarihi konularındaki çalışmalara önem verildiği için ihtisas kütüphaneleri üzerinde durulmuş; ancak en önem verilen kütüphane türü Halkevi Kütüphaneleri olmuştur. Ancak Halkevlerinin üyeleri eğitim seviyesi düşük ya da hiç eğitim görmemiş insanlar olacağına, bazı yerlerde tersi olmuş; özellikle öğrenciler, öğretmenler ve devlet görevlileri Halkevi çalışmalarına katılmışlardır.

Bununla beraber okuma-yazma oranının oldukça düşük olduğu bir toplumda önemli kitaplar üzerinde konferanslar düzenlenerek halkın okumaya özendirilmesi, mahalle kahvesinden Halkevi Kütüphanelerine yönlendirilmesi, bunun sonucu olarak da okuma-yazma oranının artış göstermesi Halkevlerinin üstlendiği bu misyonu gerçekleştirmede başarılı olduğunu göstermektedir (Çeçen, 2000, s.134, 326). Böylece Cumhuriyet tarihinin en sistemli yaygın eğitim ve kültür kurumlarından biri olan Halkevi Kütüphaneleri, toplumun eğitilmesi, okur-yazar oranının artırılması için bir araç olarak kullanılmış, dönemin birer halk kütüphanesi ve kültür merkezi işlevi görüp köylere kadar ulaşarak geniş halk kitlelerinin bilgi ve kültürünü arttırmada önemli bir aracı kurum olmuşlardır (Ersoy, 1966, s.10-11).

Dönemin istatistik verileri incelendiğinde ulaşılmak istenen sonucun alındığı görülmektedir.

Tablo 1: Halkevi Kütüphaneleriyle Günümüzdeki Halk Kütüphanelerinin Kullanımlarının Karşılaştırılması²³:

Yıllar	Nüfus	Okur Yazar Sayısı	Nüfusa Göre Okur Yazar Oranı	Halkevi/Halk Kütüphanelerine Üye Sayısı	Okur Yazar Nüfusa Göre Kullanıcı Oranı
1940	17.820.950	3.657.367	%20,5	1.681.195	%45,9
2022	85.279.553	77.444.465	%90,8	5.568.164	%7,1

Görüldüğü üzere 1927'de %8,16 olan okur-yazar sayısının Halkevleri kurulduktan 8 yıl sonra %20,5'e yükselmesi ulaşılmak istenen sonuca hızla ilerlendiğini göstermektedir (TÜİK, 2022). Yine 1940'da okur-yazar nüfusa göre Halkevi Kütüphanelerine üye olan kullanıcı sayısı yaklaşık %46'dır. Günümüzde ise %90'ı okur-yazar olan bir toplumda Halk Kütüphanelerine üye olan kullanıcı sayısı sadece %7'dir. İstatistiklere göre Cumhuriyet tarihinin en sistemli yaygın eğitim ve kültür kurumlarından biri olan Halkevi Kütüphanelerinin halka yeni alfabeyle okuma-yazma öğretmek, kitap okuma ve kütüphane kullanmaya alıştırmak, dönemin birere halk kütüphanesi ve kültür merkezi işlevi görüp köylere kadar ulaşarak geniş halk kitlelerinin bilgi ve kültürünü artırmada önemli bir aracı kurum misyonunu yerine getirdiği söylenebilir.

SONUÇ

Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde 29 Ekim 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde; modern bir devlet imar edilirken Türk halkının bilgi ve kültür düzeyini artırmak amacıyla eğitim ve kültür programları kapsamında kütüphaneler de ihmal edilmemiştir. Osmanlı Dönemi'nde Batılı ülkelerde uygulanan modern kütüphanecilik anlayışı yaygın olmadığından Türk-Müslüman topluluğun vakıf kütüphane geleneğine bağlı kalan kütüphaneler daha çok değerli yazma ve nadir eserleri koruyup saklarken Cumhuriyet Dönemi'nde modern ve evrensel bir kimlik kazanarak halkın kullanımına sunulmuştur. Yine Osmanlı Devleti'nde okuma-yazma bilen sınırlı sayıda bir kesim kütüphanelerden faydalanırken, Türkiye Cumhuriyeti'nde özellikle Halkevi Kütüphaneleri ve Halkodaları aracılığıyla halkın eğitilmesi ve okur-yazar oranının artırılması hedeflenerek toplumun her kesimine ulaşılmıştır.

²³ Milli Eğitim İstatistikleri 1944-1945, TÜİK İstatistik Göstergeleri 1923-2013 ve TÜİK İstatistikleri 2022 verileri esas alınarak tablo tarafından oluşturulmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren planlı/programlı bir şekilde yürütülen faaliyetler değerlendirildiğinde;

- Eğitim ve kültür politikaları bağlamında ele alınan ve devlet kurumu olarak personel kadrosu, maaşı, binası, koleksiyonuyla işleyiş ve yönetsel standardizasyon sağlamak amacıyla çıkarılan kanun ve kararların, Türkiye'de kütüphaneciliğin yasal altyapısının oluşmasında,
- Türk ve yabancı bilim insanları/aydınlarının çalışmalarının Batı'daki modern kütüphanecilik esaslarının benimsenmesi ve üniversite düzeyinde kütüphanecilik eğitimi verilebilmesi için gerekli insan gücünün temin edilmesinde,
- Yeni kütüphaneler kurulmasının kütüphanelerin ülke genelinde yaygınlaşması, halkın okur-yazarlık oranının artırılması ve Türk kütüphaneciliğinin gelişmesinde önemli katkıları olduğu,
- Kütüphanelerin Türkiye'nin değişik yerlerine dağılmış olan vakıf kütüphanelerindeki değerli yazma ve nadir eserlerin bir araya getirilerek koruma altına alınıp gelecek nesillere aktarılmasında,
- Türk halkını çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkarabilmek adına yapılan reformların anlatılarak halkta milli bilincin oluşturulması konusunda en önemli aracı kurumlardan biri olduğu söylenebilir.

Günümüzde teknolojik gelişmeler nedeniyle zaman ve mekân sorunu olmadan bilgiye ulaşılabilirken sadece kütüphanelere üye olan okuyucuya hizmet vermekle yetinmeyip %90'ın üzerinde okur-yazar olan toplumda bilgiye ulaşmayan/ulaşamayan halkı kütüphanelere çekebilme ve köylere kadar kütüphane hizmeti götürmenin kütüphanelerin yeni misyonu olarak belirlenebileceği; kütüphanelerin yalnızca araştırmacıların bilgi toplamak veya öğrencilerin ders çalışmak için geldiği merkezler olmaktan çıkılarak kültür-sanat etkinlikleriyle halkın sosyalleşme ve serbest zamanlarını değerlendirmede yine aracı bir kültür kurumu olarak hayatın bir parçası hâline getirilebileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acaroğlu, M.T. (1975). Kütüphaneciliğimizin Elli Yılı. *TKDB*, 24(1), 7-13.
- Adnan Ötügen'in Biyografisi. (1972). *TKDB*, 21(2), 65-74.
- Al, U. ve Akıllı, S. (2015). Public Libraries in Turkey: A Retrospective Look and The Present State. *Journal of Librarianship and Information Science*, 7, 1-12.
- Alp, H. (2010). 1926 Maarif Eminlikleri Talimatnamesi. *Türkoloji Kültürü*, 3(5), 47-55.
- Alp, H. (2013). Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 12(23), 95-111.
- Amerikan Heyeti Raporundan: Maarif İşleri*. (1939). İstanbul: Maarif Vekilliği.
- Ankara Halkevi ve Kütüphane ve Neşriyat Şubesi Hususi Talimatnamesi*. (1933). Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Aslan, C. (2014). *Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Bilimleri Alanında Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu (1923-1940)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler III*. (1994). Ankara: ATASE Başkanlığı.
- Atatürk, M.K. (1961). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1919-1938)*, I. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Atatürk, M.K. (1996). *Atatürk'ün Yazdığı Yurttaşlık Bilgileri*. N. Tezcan (Haz.). İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Atatürk'ün Özel Kütüphanesinin Kataloğu (Anıtkabir ve Çankaya Bölümleri)*. (1973). Ankara: Başbakanlık.
- Avcı, M. (2017). *Atatürk Dönemi Kütüphanecilik Faaliyetleri 1923-1938*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Avcı, M. (2021). Osmanlı Dönemi Vakıf Kütüphaneleri ve Bu Kütüphanelerin Toplum Hayatına Etkileri, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 241-267.
- Balçık, M. (2005). *Kültür Bakanlığı'nın Cumhuriyet Dönemi Teşkilatlanma Tarihi*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu (1934, 2 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 2741). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2741.pdf>
- Basma Yazı ve Resimleri Derleme İşleri Hakkında Kanun ve Talimatname*. (1935). [Ankara]: Kültür Bakanlığı.
- Baysal, J. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan: Cumhuriyet Döneminde Türk Kütüphaneciliğinin Gelişmesi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Baysal, J. (2009). Kütüphanecilik. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 5 (içinde 1306-1322). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berkes, N. (2014). *Unutulan Yıllar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berktaş, F. (2009). Kadın Kütüphaneleri: Kadın Hareketinin Kalıcı Belleği. *Toplumsal Tarih*, 184, 68-72.
- Biçer, H. (2013). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Devralınan Kütüphanecilik Mirası: Cumhuriyet Döneminde Kütüphaneciliğin Kurumsallaşması*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Bozkurt, Birgül. John Dewey (1859-1952). Atatürk Ansiklopedisi. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/john-dewey-1859-1952/?pdf=3906>.
- Candan, B. (2013). Türk Kültüründe Kütüphaneler ve Eğitim Hayatımıza Etkileri: Cumhuriyet Öncesi Dönem. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 105-124.
- Celal Esad [Arseven] (1340-1341). *Notlar ve Kütüphanelere Dair Usul-ü Tasnif*. Dersaadet: Matbaa-i Amire.
- CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942*. [1942]. Ankara: Alaeddin Kırıl Basımevi.

- Cumhuriyetin İlk Dönemi Eğitim Kurumları (1921-1926) Telif ve Tercüme Heyeti. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164441_heyeti_ilmiye.pdf.
- Cunbur, M. (1959). Batı'ya Kaçırılan Kitaplarımız. *TKDB*, 8(1), 3-16.
- Cunbur, M. (1963). Türk Kütüphaneciliğinin Tarihi Kökleri. *TKDB*, 12(3-4), 105-116.
- Cunbur, M. (1968). Fehmi Ethem Karatay'a ve Aziz Berker'e Saygı. *TKDB*, 17(1), 1-8.
- Cunbur, M. (1983). Kütüphaneler. *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: MEB Basımevi.
- Çakın, İ. (2013). Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Kütüphanecilik Eğitimi. *Anadolu Kütüphaneleri* (içinde 387-404). B. Yılmaz (Ed.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Çakır, S. (1994). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çeçen, A. (2000). *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Çelik, H. (2013). Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kütüphanesi. *Anadolu Kütüphaneleri* (içinde 441-459). B. Yılmaz (Ed.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Dewey, J. (1939). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*. İstanbul: Maarif Vekilliği.
- Ersoy, O. (1966). *Halk Kütüphanelerimiz Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Güven Matbaası.
- Erünsal, İ.E. (2015). Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik. *Milli Eğitim*, 208, 194-199.
- Gökman, M. (1957). Prof. Helmut Ritter'in İstanbul Kütüphaneleri Hakkında 22 Yıl Evvel Hazırlamış Olduğu Rapor ve Bugünkü İstanbul Kütüphaneleri. *TKDB*, 6(3), 32-39.
- Kantarcioglu, S. (1990). *Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Karatay, F.E. (1968). Hayatımdan Parçalar. *TKDB*, 17(2), 73-74.
- Kavcar, C. (1975). Kütüphane. *Türk Ansiklopedisi*, 22. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Koşay, H.Z. (1960). Kütüphanelere Dair (I). *TKDB*, 9(1-2), 36-40.
- Malche, A. (1939). *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*. İstanbul: Maarif Vekilliği.
- Milli Kütüphane resmi örün sayfası. millikutuphane.gov.tr/page/Tarihce
- Ötüken, A. (1957a). Türkiye'de Kütüphanecilik Öğretiminin Tarihçesi. *TKDB*, 6(1-2), 1-35.
- Ötüken, A. (1957b). Prof.Helmut Ritter'in İstanbul Kütüphaneleri Hakkında Mühim Bir Raporu. *TKDB*, 6(1-2), 36-45.
- Ötüken, A. (1979). *Kütüphaneciliğimiz İçin*, Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Parker, B. (1939). *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*. İstanbul: Maarif Vekilliği.
- Parmaksızoglu, İ. (1976). Milli Eğitim Bakanlığı. *Türk Ansiklopedisi*, 24. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Sernikli, A. (2005). Elyazması Eserlerimizin Dünü Bugünü Yarımlı. *Eski Eserler ve Müzecilik, Kütüphanecilik, Arşiv Dokümantasyon, V.Türk Kültürü Kongresi, Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği*, 9 (içinde 27-42). Ankara AKM Yayınları.
- Soysal, Ö. (1987). Cumhuriyet ve Kütüphaneciliğimiz 1923'ten 1963'e. *İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Dergisi*, Sayı:1'den ayrı basım, 17-78.
- Soysal, Ö. (2009). Kütüphanecilik. *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü: Atatürk Dönemi (1920-1938)*, 3. Cilt (içinde 1343-1358). O. Horata (vd.) (Ed.). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Stummvoll, J. (1935). Yeni Türkiye'de Kütüphanecilik. *Ayın Tarihi*, 23, 325-329.
- Süzmetaş, S. (1998). *Atatürk Dönemi'nde İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi (1924-1938)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

- Şarman, K. (2015). *Türk Promethe'ler: Cumhuriyet'in Öğrencileri Avrupa'da (1925-1945)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Şenalp, L. (1991). Atatürk Dönemi Eğitim Sisteminde Kütüphanelerin Yeri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7(21), 507-518.
- Şenalp, L. (1994). "Atatürk Dönemi Eğitim Sisteminde Kütüphanelerin Yeri. *Birinci Uluslararası Atatürk Sempozyumu 21-23 Eylül 1987* (içinde 443-454). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Şevki, H. (1929). İsveç Tetkikleri: Halk Kütüphaneleri. *Ayın Tarihi*, 20(66).
- Şivgin, H. (2009). Atatürk Dönemi Kültür Kurumları. *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü: Atatürk Dönemi (1920-1938)*, 1. (içinde 63-72). O. Horata (vd.) (Ed.). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Tongul, N. (2004). Türk Harf İnkılabı. *Ankara Üniversitesi TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, 33-34, 103-130.
- Tonta, Y. (2012). Kütüphanecilik ve Bilgibilim Eğitiminde Gelişmeler ve Program Değişiklikleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(2), 227-261.
- TÜİK resmi örün sayfası, Cinsiyete Göre Nüfus, Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu, 1927-2021 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Population-and-Housing-Census-2021-45866>
- Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1923-1943*. (1943). Ankara: Maarif Matbaası.
- Ulu, C. (2014). 1416 Sayılı Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun ve Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Uygulamaları. *Tarih Okulu Dergisi*, 17, 495-525.
- Uluskan, S.B. (2010). *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yılmaz, E. (2013). Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi. *Anadolu Kütüphaneleri* (içinde 461-482). B. Yılmaz (Ed.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Kütüphane, Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi

Library, Archive and Museum Research Journal

e-ISSN: 2718-0832

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2 (2024), 213-227

<https://dx.doi.org/10.59116/lamre.1470243>

İnceleme Makalesi – Review Article

Geliş Tarihi / Received: 18.04.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 25.05.2024

Kütüphane Kataloglarının Hibritleşmesi

Hybridization of Library Catalogs

Mustafa BAYTER *

ÖZET

Kataloglar, kütüphane koleksiyonlarını araştırmacıya açan anahtarlardır. Bilgi kaynaklarının belirli bir sisteme göre düzenlenmiş listesidir. Bilgi merkezlerinin mevcudunu ortaya koyan, bilgi kaynaklarının bibliyografik bilgisini gösteren ve bibliyografik bilgilerini belirli bir düzende sıraya koyan düzenlenmiş listeler bütünü olarak tanımlanabilir. Araştırmacıların bilgi kaynaklarına etkin ve verimli bir şekilde erişmelerini sağlamak, aradıkları kaynağı bulmalarını kolaylaştırmak ve koleksiyondaki yayınları veya kaynak formatlarını göstermek, kütüphane katalogunun temel hedefidir. Günümüzde kataloglar, AACR1, AACR2, RDA ve diğer çeşitli ulusal kurallar altında oluşturulan bibliyografik kayıtları içermektedir. Hibrit kataloglama, RDA olmayan bir bibliyografik kaydın, manuel olarak veya otomasyon programı yardımıyla yenilenmesidir. Sonuçta ortaya çıkan bibliyografik kayıt, bir RDA kaydı değil, önceki uygulamaların unsurlarını mevcut RDA uygulamalarıyla harmanladığı hibrit kayıt olarak kabul edilir. Bu çalışma, kütüphanelerin, Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları (AACR) 1 ve 2. basıları gibi daha önceki kataloglama kurallarına göre kataloglanmış eski MARC 21 verilerini RDA'ya göre nasıl uygun hale getirilir ve kütüphane katalogları hibrit kayıtlarının durumunu değerlendirmek için yapılmıştır. Ayrıca çalışmada katalogların hibritleşen durumu, araştırmacılara ve kütüphanecilere ne gibi sıkıntılar yarattığı incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Katalog, Kataloglama, RDA, Hibrit Katalog*

---

*Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, mbayter@hotmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-7546-854X>

ABSTRACT

Catalogs are the keys that open library collections to the researcher. It is a list of information sources organized according to a certain system. It can be defined as a set of organized lists that reveal the existence of information centers, show the bibliographic information of information sources, and list the bibliographic information in a certain order. The main goal of the library catalog is to enable researchers to access information resources effectively and efficiently, to make it easier for them to find the resource they are looking for, and to display the publications or resource formats in the collection. Today, catalogs include bibliographic records created under AACR1, AACR2, RDA and various other national rules. Hybrid cataloging is the renewal of a non-RDA bibliographic record, either manually or with the help of an automation program. The resulting bibliographic record is not considered an RDA record, but a hybrid record in which it blends elements of previous applications with existing RDA applications. This study was conducted to evaluate how libraries can bring old MARC 21 data cataloged according to previous cataloging rules, such as the Anglo-American Cataloging Rules (AACR) 1st and 2nd editions, into compliance with RDA and the status of hybrid records of library catalogs. In addition, the study tried to examine the hybridized situation of catalogs and what kind of problems it creates for researchers and librarians.

Keywords: *Catalog, Cataloging, RDA, Hybrid Catalog*

GİRİŞ

Kütüphane katalogları, bilgi kaynaklarının bibliyografik bilgilerinin sunulduğu alandır. Her düzeyde kütüphane kullanıcıları, aradıkları ve kütüphane envanterinde kayıtlı olan kaynakların varlığını kataloglar aracılığıyla teyit edebilmekte, kütüphanelerin düzenleri ise bu katalog kayıtlarına göre sağlanmaktadır. Günümüzde kataloglar, AACR1, AACR2, RDA ve diğer çeşitli ulusal kurallar altında oluşturulan bibliyografik kayıtları içermektedir. RDA ile kataloglanmamış bibliyografik kayıtların yeni kurallara göre hibrit kataloglama yöntemi ile yenilenebilir.

Hibrit kataloglama, RDA olmayan bir bibliyografik kaydın, manuel olarak veya otomasyon programı yardımıyla yenilenmesidir. Hibrit kataloglar, kütüphanelerde kullanılan ve hem geleneksel basılı kaynakları hem de dijital kaynakları tek bir arayüzde birleştiren araçlardır. Bu kataloglar, kullanıcılara kütüphanenin sahip olduğu kitaplar, dergiler, makaleler, elektronik veritabanları ve diğer çevrimiçi kaynaklar hakkında bilgi sağlar.

Hibrit kataloglar, kullanıcıların kütüphane kaynakları arasında arama yapmasını, konuları keşfetmesini ve gerekli bilgileri bulmasını kolaylaştırır. Ayrıca, hem basılı hem de dijital kaynakların aynı platformda birleştirilmesiyle kullanıcılara daha kapsamlı bir bilgi erişimi sağlarlar.

Bu tür kataloglar, kütüphane hizmetlerini geliştirmek ve kullanıcı deneyimini iyileştirmek için önemli bir araç olarak kabul edilir. Özellikle dijital dönüşüm sürecinde, kütüphaneler hibrit katalogları kullanarak kullanıcıların ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilirler.

Amaç ve Metod

Bu çalışmanın amacı, kütüphanelerin, Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları (AACR) 1 ve 2. basıları gibi daha önceki kataloglama kurallarına göre kataloglanmış eski MARC 21 verilerinin RDA'ya göre tanımlanmış kütüphane katalogları ile birleştirilmesi ve hibrit kayıtların oluşturulmasına yol gösterici olmaktır.

Araştırmada, kataloglama ile ilgili bilimsel yayınlar taranmış ve ülkemizde ve dünyadaki kütüphanelerin katalogları “Kataloglama” ve “hibrit kataloglama” terimleriyle taranarak elde edilen bilimsel yayınlardan yararlanılmıştır. Çalışmada “belgesel tarama yöntemi” ve “betimleme yöntemi”nden yararlanılmıştır. Belgesel tarama tekniği; sistemde var olan ve daha önceden oluşturulmuş kayıt ve belgelerin sistematik bir şekilde incelenerek verilerin toplanmasına dayanmaktadır. Yazılı kaynaklar çerçevesinde belgesel tarama tekniği belirli bir amaca yönelik olarak kaynakların bulunması, okunması, not alınması ve değerlendirmesi işlemlerini kapsamaktadır. Betimsel yöntem ise; ilgi duyulan konu ya da etkinliklerin bir betimlemesini, tasvirini elde etmeyi amaçlayan araştırmalardır (Karasar, 1999, s. 229).

Katalog Nedir?

Kütüphaneler, koleksiyonlarında bulunan bilgi kaynaklarının kontrolünü sağlamak ve kullanıcılarının ihtiyaç duydukları bilgi kaynaklarına erişimlerini sağlamak amacıyla bibliyografik tanımlama yaparlar ve bu yöntemle koleksiyonlarını gösteren bir katalog oluştururlar.

Katalog kelimesi eski Yunanca'dan alınmıştır. Her şeyden önce kitap listesi, kütüphanede mevcut kitapların adlarını sıralayan liste anlamına gelir. Katalogların tarihi kütüphaneler kadar eskidir. Katalog belirli birtakım kurallar göz önünde tutularak meydana getirilmeli, bir düzene dayandırılmalıdır (Ötügen, 1947, s. 78) .

Atılğan (1987) Katalogları, “kütüphane koleksiyonlarını okuyucuya açan anahtardır” diyerek katalogların okuyucular için önemini vurgulamıştır. Kütüphanecilik alanında sıklıkla kullanılan Harrod's Librarians Glossary and Reference Book (Prytherch, 2005) ise “Kitapların, haritaların veya diğer öğelerin belirli bir sıraya göre düzenlenmiş listesi.” olarak tanımlanmıştır.

Literatürde ‘Katalog nedir?’ sorusuna yönelik farklı kişi ve kurumlar tarafından yapılan birçok tanım bulunmakla birlikte her birinde tek ortak ifade katalogların birer düzenlenmiş liste olduğudur. Tüm bu tanımlardan yola çıkarak katalog; için bir kütüphane ya da kütüphaneler grubunun sahip olduğu bilgi kaynaklarının kimliğini niteleyerek; bu kütüphane ve kütüphaneler grubunun mevcudunu ortaya koyan, onların bibliyografik bilgisini gösteren ve bibliyografik bilgilerini belirli bir düzende sıraya koyan düzenlenmiş listeler bütünü olarak tanımlanabilir (Bloomberg ve Evans, 1989, 153; Keseroğlu, 1994 s.8; Bayter, 2000, s. 18).

Kart Kataloglar

Kart kataloglar, bilgi kaynaklarının katalog bilgilerinin 7,5 x 12,5 boyutundaki kartlar üzerine yazılarak katalog dolaplarındaki çekmecelere uygun sıralarla yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Kart kataloglarda yazar adı, eser adı, konu, yer numarası vb. bibliyografik bilgiler bulunur.

Kart kataloglar sadece kütüphaneye gelebilen kullanıcıların ihtiyaçlarına karşılık verebilmişlerdir. Aynı zamanda bu kataloglar tekil olarak üretilebildiği için birden fazla kişinin kullanımına da uygun olarak tasarlanmamıştır.

Kart kataloglar 7.5 cm X 12.5 cm boyutundaki kartlardan oluştuğu için temel bibliyografik bilgilerden oluşan kataloglar yapılabiliyordu (Atılğan, 2007, s. 25-29). Kütüphaneler, kart kataloglar kullanarak sadece kendi koleksiyonları ve kullanıcıları için kataloglar üretirken, bilgi teknolojileri sayesinde kataloglarını elektronik ortamlarda oluşturmaya, diğer kütüphaneler ve bu kütüphanelerin kullanıcılarıyla çevrimiçi kütüphane katalogları aracılığıyla evrensel düzeyde paylaşmaya başlamıştır (Özel, 2015). Günümüzde kart katalog hazırlama, fiş hazırlama, katalog basıp yayınlama gibi işlemler, tüm dünyada kütüphanecilik mesleğinin tarihinde birer anı olacak duruma gelmiştir (Cünüş, 2018, s.14).

MARC (Machine Readable Cataloging – Makinece Okunabilir Kataloglama)

Gelişen teknoloji, elektronik ortamın kullanım alanlarını hızla genişletmiştir. Bu süreçte kütüphaneler de bu elektronik ortamın içerisinde yer almaya başlamıştır. Elektronik ortama geçişle birlikte, geleneksel kart kataloglarda bulunan bibliyografik bilgilerin elektronik ortamda görüntülenmesi fikri ortaya atılmıştır. Bu dönemde, Kongre Kütüphanesi tarafından bibliyografik bilgilerin manyetik şeritler üzerine yazılmasını içeren bir proje hayata geçirilme kararı alınmıştır. Kart kataloglardaki bilgilerin yer aldığı bu manyetik şeritler seçilmiş kütüphanelere ulaştırılmış ve bu kütüphanelerden gelen geri bildirimlerle şekillenen proje, "MARC" (Machine Readable Cataloging – Makinece Okunabilir Kataloglama) adını almıştır. MARC, kart katalog bilgilerinin elektronik ortama aktarılması ve makine tarafından okunabilir hale getirilmesini sağlayan bir standart olarak tanımlanmıştır (Avram, 1975).

OPAC (Online Public Access Catalog)

Kütüphanelerin varoluşundan beri çeşitli evrelerden geçen kütüphane katalogları, bilgi kaynaklarının tür ve

sayısında yaşanan hızlı artış, bilgi ihtiyacının çeşitlenmesi, bilgiye erişim taleplerinin çeşitlenmesi ve artması ile kataloglama süreci ve kullanılan yöntemler de ihtiyaçlar doğrultusunda değişmeye, gelişmeye hatta farklı formatlara evrilmeye mecbur kalmıştır.

Kütüphaneler, kataloglarını bu değişikliklere uyumlu hale getirebilmek için yeni yöntemler denemiştir. Eskiden sadece basılı kitaplar ve yerel gazeteler bulunan kütüphane koleksiyonları, dergiler ve dergi başlıkları gibi materyalleri içermeye başlamıştır (Khosrowpour, 2012). Teknolojinin ilerlemesi ve daha fazla elektronik formatın yaygınlaşmasıyla birlikte, kütüphaneler de elektronik materyallere daha fazla odaklanmıştır. Bilgi ve kaynakların hızla artmasıyla birlikte, kataloglama ve kaynak tanımlama süreçleri bilgi erişiminde önemli bir role sahip olmuştur. Bilgi kaynaklarının doğru şekilde kataloglanması ve tanımlanması, bilgi profesyonelleri ve kullanıcılar için kaynakların bulunabilirliğini ve erişilebilirliğini sağlamak açısından kritik öneme sahip olmuştur.

Bilgisayar teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, otomasyon sistemlerinin kullanılmaya başlanması, bilgi kaynağı türü ve çeşitliliğinde yaşanan sayısal artış ile kullanıcı taleplerinde yaşanan değişimler nedeni ile kataloglar bilgisayar ortamında oluşturulmaya başlanmış ve OPAC (Online Public Access Catalog)'lar ortaya çıkmıştır.

MARC (Machine Readable Cataloging-Makinaca Okunabilir Kataloglama) kullanarak oluşturulan bibliyografik kayıtlarında standart bir dil kullanılmasını sağlayan kütüphaneler, OPAC'ların ortaya çıkışı ile kaynakların bu standardize edilmiş dil aracılığı ile bilgisayar üzerinden erişilmesine olanak tanımıştır. (Çakmak, ve Özel, 2012, s. 112-113). OPAC'lar, kütüphanelerde basılı bulunan bilgi yığına ağlar aracılığı ile farklı konulardaki birçok kullanıcı tarafından çevrimiçi olarak erişim olanağı yaratmıştır.

OPAC'lar, kütüphanelere sadece kitap ve dergi gibi basılı materyallerin erişiminin ötesinde, her türlü ortamda erişilen bilgi kaynaklarının kayıtlarına ulaşma fırsatı sunmuştur. Bu, dijital materyaller, elektronik kitaplar, ses kayıtları, video içerikleri gibi çeşitli formatlardaki kaynakların kataloglanması ve erişimini mümkün kılmıştır. Kullanıcılar, kütüphane kaynaklarına fiziksel olarak gitmeden, çevrimiçi platformlar üzerinden geniş bir yelpazedeki kaynaklara ulaşabilmiştir. Bu da bilgiye erişimi daha kolay ve genişletilmiş bir biçimde sağlamıştır (Özyurt, 2017: s.34). OPAC'lar sayesinde bilgi kaynaklarına yer ve zaman sınırlaması olmadan uluslararası boyutta erişim imkânı doğmuştur.

OPAC'lar, gerçekleşen önemli değişimleri benimseyerek, kullanıcı deneyimini geliştirmeye odaklanmıştır. Bu evrim, bilgi erişimini daha etkili hale getirme ve kullanıcıların bilgi kaynaklarına daha anlamlı bir şekilde erişmelerini sağlama amacını taşımaktadır (Özsağlam vd., 2009).

Günümüzde OPAC ekranlarında, temel bilgilerin ötesine geçilerek, katalog kayıtlarındaki ayrıntı düzeyi önemli ölçüde artmıştır. Özellikle Resource Description and Access (RDA) standartlarının benimsenmesiyle birlikte, yazar biyografileri, konu başlıkları ve ilişkili eserler gibi detaylı bilgiler kullanıcıların kaynakları daha iyi değerlendirmelerine olanak sağlamıştır (Yılmaz, 2004).

OPAC ekranlarında gözlemlenen bir diğer önemli değişiklik, çoklu dil ve karakter setlerinin entegrasyonudur. Artık Türkçe, Arapça gibi farklı dillerdeki kaynaklara daha kolay erişim sağlanırken, aynı zamanda Latin, Arap alfabesi gibi çeşitli karakter setlerini destekleyerek kültürel çeşitliliğin kucaklanması hedeflenmiştir (Yıldırım, 2022).

OPAC ekranlarındaki değişim, metin tabanlı arama seçeneklerinin ötesine geçerek görsel ve içerik tabanlı arama seçeneklerine de odaklanmıştır. Kullanıcılar artık kitap kapakları, içerik özetleri gibi görsel unsurlar üzerinden de arama yapabilir duruma gelmiştir. Bu, bilgiye hızlı ve etkili erişimi destekleyen kullanıcı dostu bir özellik olmuştur (Diriarın, 2013).

Modern OPAC ekranları, kullanıcı geri bildirimini teşvik eden ve katalog kayıtlarını değerlendirme imkânı sunan özelliklere sahiptir. Kullanıcılar, kaynaklar hakkında yorum yapabilir, derecelendirme verebilir ve eksik veya yanlış bilgileri bildirebilirler. Bu interaktif geri bildirim mekanizması, kütüphanelerin kayıtları sürekli olarak iyileştirmelerine olanak tanır (Yıldırım, 2022).

Aktif Bir Bilgi Erişim Platformu Olarak Kataloglar

Teknolojinin gelişmesi ile bilgi kaynaklarında hızlı bir değişim olmuş ve bağlı veri oluşturma, otorite listeleri,

işlevsel gerekler ailesi (FR Family) olarak nitelendirilen kavramsal modeller (FRBR, FRAD, FRSAD) ile BIBFRAME ve Kütüphane Referans Modeli (LRM) gibi modeller öne çıkmıştır (Çakmak,2018). FRBR ve FRAD, kataloglama ve bilgi organizasyonu alanında önemli iki standart ve modeldir. Bu sebeple, IFLA (Uluslararası Kütüphane Birlikleri Federasyonu) kataloglama birimi, 1997 yılında "Bibliyografik Kayıtlar İçin İşlevsel Gereksinimler" (Functional Requirements for Bibliographic Records - FRBR) adıyla kavramsal bir model önermiştir. Bu model, kütüphane kataloglarının işlevselliğini artırmayı amaçlamıştır (Özel,2015). Tonta (2005), FRBR kavramsal modelinin, veri tabanı sistemlerinde kullanılan "varlık-ilişki" modeline dayandığını ve bu modelin kütüphane kataloglarında yer alan bibliyografik kayıtların oluşturulmasına yeni bir yaklaşım getirdiğini belirtmektedir. FRBR, bilgi kaynaklarını tanımlamak ve kataloglamak için bir çerçeve sunar. Temel amacı, bilgi kaynaklarını daha iyi anlamak, erişmek ve düzenlemek için kataloglama süreçlerini geliştirmektir (Tillet, 2001). FRAD (Functional Requirements for Authority Data - Yetkilendirme Verileri için Fonksiyonel Gereksinimler): FRAD, kataloglama alanındaki yetkilendirme verilerini ele alır. Yetkilendirme verileri, yazarlar, konular, yerler, kurumlar gibi kaynakları tanımlamak ve ilişkilendirmek için kullanılır. FRAD, bu verilerin tasarımını ve kullanımını yönlendirir ve özellikle kullanıcıların bu verilere daha iyi erişimini hedefler. Bu, bilgi kaynaklarının daha iyi tanımlanmasını ve kullanıcıların bu kaynaklara daha kolay erişimini sağlar (Külcü, 2016).

Kütüphane kullanıcılarının bilgi kaynaklarına etkin ve verimli bir şekilde erişmelerini sağlamak, aradıkları kaynağı bulmalarını kolaylaştırmak ve koleksiyondaki ilgili yayınları veya kaynak formatlarını göstermek, kütüphane kataloğunun temel hedefidir. Kullanıcıların bilgi kaynaklarına etkili bir şekilde erişebilmeleri için kataloglama sisteminin optimize edilmesi ve arama süreçlerinin geliştirilmesi önem taşır. Bu sayede kullanıcılar, bir yazarın, belirli bir konunun veya ilgili konuların üzerine olan herhangi bir yayını veya kaynak formatını kolaylıkla bulabilirler. Kütüphane kataloğu, kullanıcıların bilgiye ulaşmalarını destekleyen kullanıcı dostu bir arayüz ve doğru bilgi tanımlama ve indeksleme yöntemleriyle donatılmalıdır. Böylelikle kütüphane kullanıcıları, kendi bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için kataloğu etkin bir şekilde kullanabilir ve çeşitli kaynak türleri arasında bağlantılar kurabilirler (Teoman ve Efe, 2015).

Şimdilerde kütüphane kataloglarında dijital koleksiyonlara daha etkili bir erişim sağlanmaktadır. Kullanıcılar, çeşitli formatlardaki bilgiye; elektronik kitaplar, çevrimiçi dergiler ve dijital arşivlere hızlı bir şekilde ulaşmaktadır.

Bu değişimler, kütüphanelerin kataloglarını, kullanıcıların bilgiye daha hızlı, etkili ve anlamlı bir şekilde erişmelerini sağlamak amacıyla geliştirmeye odaklandığını göstermektedir. Bu gelişim, kütüphane hizmetlerinin çağdaş standartlara uygun, kullanıcı dostu ve çeşitli bir perspektife evrildiğini yansıtmaktadır (Özüsağlam vd., 2009).

RDA (Resource Description and Access - Bilgi Kaynaklarının Tanımlaması ve Erişimi)

RDA, bilgi erişimini desteklemek amacıyla verilerin formüle edilmesine yönelik bir içerik standardıdır. AACR2'nin yerini alarak onun üzerine kurulmuş olan RDA, bibliyografik kayıtlar ve otorite verileri için işlevsel gereksinimlerin varlık-ilişki modeli olan FRBR ve FRAD'a dayanmaktadır. Bu, RDA'nın yapısının, bilgi kaynak türleri ve başlıklar yerine FRBR ve FRAD öğelerine ve ilişkilerine dayandığı anlamına gelir. RDA, FRBR kullanıcı görevlerini desteklemek üzere oluşturulan kaynak açıklamalarının içeriğini açıklayarak, "bul", "tanımla", "seç" ve "elde et" gibi görevlere odaklanır. Aynı şekilde, kontrol edilen erişim noktaları, FRAD kullanıcı görevlerini desteklemek üzere bir kaynakla ilişkilendirilen bir varlığı tanımlar ve "bul", "tanımla", "bağlamsallaştır" ve "haklılaştır" gibi görevlere odaklanır (Chiegonu, 2021).

Yeni kataloglama standardı RDA, işlevsel kütüphane katalogları ile bilgi kaynaklarına daha hızlı ve daha etkin erişebilmeyi sağlamak amacıyla oluşturulmuştur (Özel, 2015, s. 27). RDA, çeşitlenen tüm bilgi kaynaklarının bibliyografik nitelenmesini, dijital ortamda bu bilgi kaynaklarına rahatça erişmeyi, kataloglama kurallarının kullanımını kolaylaştırmayı, çevrimiçi ortamda uygulanabilmesini, tüm bilgi kaynakları için bibliyografik denetimi etkili bir şekilde sağlamayı, uluslararası olarak kabul görmüştür (Bayter, 2012, s. 124).

Hibrit kataloglama

RDA'nın kütüphanelerde uygulanmasına ilişkin bir geçişte zorluklar yaşanması üzerine ABD Kongre Kütüphanesi, İşbirliğine Dayalı Kataloglama Programı Politika Komitesi oluşturmuştur. Bu Komite; hibrit kayıtlar için İşbirliğine Dayalı Kataloglama Programı (PCC) başlatmıştır. Ayrıca komite RDA'ya geçişi ve kütüphane programlarının nasıl olması gerektiği düzenlemelerini yapmıştır. Kongre Kütüphanesi İşbirliğine Dayalı Kataloglama Programı (PCC) Politika Komitesi 2011 yılında "hibrit kataloglama" terimini kapsamlı bir şekilde tanımlamıştır. Hibrit kataloglama, RDA olmayan bir bibliyografik kayıdı, yeni kurallara göre düzenlenmesi ve oluşturulan bir bibliyografik kayıtların otomasyon programı yardımıyla yenilenmesidir (Library of Congress,2011). RDA'ya göre kataloglanmamış bir bibliyografik kayıdı, manuel olarak veya makine marifeti ile güncellenmesidir. Sonuçta ortaya çıkan bibliyografik kayıt, bir RDA kaydı değil, önceki uygulamaların unsurlarının mevcut RDA uygulamalarıyla harmanlandığı hibrit kayıt olarak kabul edilir (Library of Congress, 2013).

RDA'nın kütüphanelerde uygulanmasına ilişkin bir geçiş döneminde olduğu bilinmektedir. Hibrit kayıtlar için İşbirliğine Dayalı Kataloglama Programı (PCC) yönergeleri, kütüphane kullanıcılarına RDA verilerine dayalı gelişmiş hizmetler tasarımları için kütüphane programcılardan düzenlemeler istemektedir (Library of Congress, 2011). Bibliyografik Çerçeve Girişimi (BIBFRAME) projesi MARC'ın yerini alacak bir sistem bulmak için çalışmalara başlamıştır. Ancak birçok kütüphane öngörülebilir gelecekte MARC tabanlı sistemleri kullanmaya devam edecektir. Eski kayıtları hibritleştirme kararı hala yerel bir kütüphane kararı olsa da, kütüphane kullanıcılarına sunulan hizmet bu kararın arkasındaki itici güç olacaktır (Library of Congress, 2023).

Eski kayıtların zenginleştirilmesi ya da RDA hibrit kayıtlarının oluşturulması sorunu, RDA'nın geliştirilmesinin ilk aşamalarında önemli bir endişe kaynağı değildi. Ancak, RDA'nın uygulanmasıyla birlikte kütüphane veri tabanlarının MARC 21'de kodlanmış AACR2 ve RDA bibliyografik kayıtlarının bir kombinasyonunu içereceği kaçınılmazdı. Tosaka ve Park (2013), RDA uygulamasını tartışırken, katalog kayıtlarının ya da meta verilerin, kullanıcıların günlük bilgi gereksinimlerini destekleyen işlevsel bir katalogun yapı taşları olduğunu belirtmişlerdir. Bibliyografik Kayıtlar İçin İşlevsel Gereksinimler (FRBR) ve Otorite Verileri için İşlevsel Gereksinimler (FRAD) modellerine dayanan RDA'nın, hem kullanıcılar hem de katalogcular için AACR2 kayıtları üzerinde gelişmiş kaynak erişimi ve bibliyografik kontrol sağlaması beklenmekteydi (Ifijeh, 2018).

Eski kayıtların RDA ile zenginleştirilmesi konusunda ABD kütüphanelerinde bir test yapılmıştır. Test 2010 yılının sonlarında gerçekleştirilmiş ve ABD RDA Testi Koordinasyon Komitesi tarafından 2011 yılında yayınlanan nihai raporda, yerel kurumsal sistemlerin başlık alanındaki Genel Materyal Tanımlamasının (GMD) kaybını telafi etmek için RDA İçerik, Medya ve Taşıyıcı tipi etiketlerini (MARC etiketleri 336, 337, 338) nasıl uygulayacağı ve görüntüleyeceği ile ilgili belirli sorunları gündeme getirilmiştir. Raporda, Genel Materyal Tanımlamasının bibliyografik kayıtlardan kaldırılmasıyla ilgili olarak katılımcılarından çok sayıda olumsuz yorum geldiği belirtilmiştir. Kütüphanelerin AACR2 ile devam edip etmeyeceği ya da bu kayıtları kısmen veya tamamen RDA tanımına göre yeniden düzenlemeye çalışıp çalışmayacağı tartışılmıştır (U.S. RDA Test Coordinating Committee, 2011).

Kongre Kütüphanesi İşbirliğine Dayalı Kataloglama Programı Politika Komitesi hibrit terimini açıklarken katalogların eskiden beri melez olduğunu belirtmektedir (Library of Congress, 2012). Örneğin, OCLC WorldCat'in, AACR1, AACR2, RDA ve diğer çeşitli uluslararası kurallar altında oluşturulan kayıtları içerdiğini vurgulamaktadır. OCLC, özellikle ulusal kütüphanelerden olmak üzere küresel katılımı sürdürmeye devam ettikçe, ortam giderek daha hibrit hale gelmiştir. Bu Komite, basılı metinlerle (monograflar, seriler) ilgilenen katalogcuların mevcut Genel Materyal Tanımlamalarını kaldırmadan AACR2 kayıtlarına MARC 21 etiketlerinden 336, 337 ve 338'i eklemelerine izin verilmesini tavsiye etmiştir (OCLC, 2013).

Şubat 2013'te, Kongre Kütüphanesi İşbirliğine Dayalı Kataloglama Programı Uygulama Sonrası Hibrit Bibliyografik Kayıtlar Kılavuzu Görev Grubu'nun raporu yayınlanmıştır. Bu rapor, basılı monograflar ve seriler için MARC tabanlı kataloglarda RDA "hibrit" kayıtlarının nasıl oluşturulması, düzenlenmesi ve geliştirilmesi gerektiğini tanımlamış ve kılavuzlar sağlamıştır (Library of Congress program..., 2013)

Literatür taraması, RDA'nın kütüphane topluluğunda uygulanmasına ilişkin bir geçiş döneminde olduğumuzu yansıtmaktadır. Hibrit kayıtlar için İşbirliğine Dayalı Kataloglama Programı yönergeleri, kütüphane

kullanıcılarına RDA verilerine dayalı gelişmiş hizmetler tasarımları için kütüphane otomasyon firmalarına özellikle 2013-2016 yılları arasında üç yıllık bir süre vermiştir (Library of Congress, Bibliographic..., 2023).

Kongre Kütüphanesi İşbirliğine Dayalı Kataloglama Programı (PCC) Politika Komitesi, hibritleştirilmiş kataloglama kaydı için Back-stage'i geliştirmiştir. Kütüphanelerin AACR2 kayıtlarını RDA kurallarıyla hibritleştirilmesine ve Back-stage'in otorite kontrolü için kendilerine gönderilen mevcut bibliyografik kayıtlar üzerinde gerçekleştirilen geleneksel bibliyografik güncelleme yelpazesini zenginleştirmelerine olanak tanımıştır. İş akışı süreçleri, hepsi Backstage'in kapsamlı RDA Zenginleştirme Planlama Kılavuzu'nda ayrıntılı olarak açıklanmış ve çok sayıda özel seçeneğin belirlenmesiyle oluşturulmuştur.

Backstage, katalog kayıtlarını zenginleştirilmiş ve doğrulama araçlarını geliştirmiştir. Bu araçlar, kütüphanelerin AACR2 kayıtlarının RDA unsurlarıyla zenginleştirmesine (hibridizasyon) ve Back-stage'in otorite kontrolü için kendilerine gönderilen mevcut bibliyografik kayıtlar üzerinde gerçekleştirilen geleneksel bibliyografik güncelleme yelpazesini zenginleştirmelerine olanak tanımıştır. RDA hibridizasyon seçeneği, AACR2 eski verilerine de uygulanabilmiştir. Bu iş akışı süreçleri, hepsi Backstage'in kapsamlı RDA Zenginleştirme Planlama Kılavuzu'nda ayrıntılı olarak açıklanan çok sayıda özel seçeneğin belirlenmesiyle oluşturulmuştur. Bu gelişmeden yararlanmak için monografik, e-kaynaklar ve diziler, müzik ve görsel-işitsel ve özel koleksiyon katalogcuları profil özelliklerini gözden geçirmek ve seçmek için bir komite oluşturulmuştur. Katalogcular profilin pek çok seçeneği üzerinde çalışarak, Backstage'den pek çok açıklama istemiş ve çeşitli "ya olursa" senaryoları ortaya koymuştur (Backstage, 2013).

Kongre Kütüphanesi İşbirliğine Dayalı Kataloglama Programı Politika Komitesinin dokümantasyon incelemesi, Backstage'in profil kılavuzunun sonraki basılarında yaptığı açıklamalar ve güncellemelerle sonuçlanan sorular ortaya çıkarmıştır. Profilin bir kısmı açıktır. Örneğin, KSUL(Kansas State University Libraries)'un kayıtları gerçek hibrit kayıtlar olarak kabul edilmiş ve bu nedenle KSUL 040 etiketine \$e rda eklememiştir. Tam RDA kayıtlarını tanımlayan 040 \$e rda etiketinin eklenmesine, bir katalogcu ögenin RDA'ya göre kataloglandığını doğrulamak için görsel olarak incelemeye süreci İşbirliğine Dayalı Kataloglama Programı tarafından izin verilmemiştir. Diğer alanlar daha fazla tartışma gerektirmiştir. 260 etiketinin teknik özellikleri ayrıntılı ve karmaşıktır. Backstage, özellikle kısaltmalar ve tarih türleri açısından çok hassas ayrıntıları kapsayan çok sayıda seçenek kombinasyonu sunmuştur. KSUL, 260 etiket için istenen dönüştürme seçeneklerini seçtikten sonra 260 etiketini 264 etiketine dönüştürmeyi tercih etmiştir (Backstage, 2013).

İşbirliğine Dayalı Kataloglama Programı (PCC) 'nin doğruluğu etkileyebilecek karmaşıklık nedeniyle 260 etiketinin 264 etiketine dönüştürülmemesini önerdiğini belirtirken, Backstage bir grup örnek kaydın test edilmesini ve ardından dönüşümün bir kütüphanenin ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamayacağına karar verilmesini önermiştir. Örneğin, "260 __\$c 1992" alanı için Backstage, "264 _1\$c [1992]" e dönüştürmüş ve telif hakkı tarihi için ek bir "264 _4\$c © 1992" alanı eklemiştir. KSUL tüm verileri işlemeden önce 260/264 alanlarının beklendiği gibi çalıştığından emin olmak için bunu test etmeyi planlamıştır (Backstage, 2013).

En tartışmalı alanlarda biri 245\$h GMD'nin kullanımı ile ilgiliydi. Backstage'de önce GMD'yi korumak düşünülmüştür. Fakat meslektaşlara danışıldıktan sonra KSUL uygulamasında GMD'yi kaldırmak tercih edilmiştir (Backstage, 2013). Çünkü KentLINK genel görünümdeki dizin ekranlarında materyal türüne göre simgeler görüntülenmiştir. GMD'nin kaldırılmasının teknik hizmetler personeli üzerinde de bir etkisi olmuştur. Çünkü simgenin personel modu görünümünde görünmediği belirtilmiştir. Yeni tam RDA kayıtlarında GMD bulunmayacaktır. Ancak veri tabanına GMD'yi muhafaza eden hibrit kayıtlar eklenirse kataloglama kayıtları tutarsız ve yanıltıcı olacaktır. Çünkü bazı kayıtlarda GMD bulunurken bazılarında bulunmayabilir. Teknik hizmetler personeli, kayıtların tümünün GMD'lerden yoksun olacak şekilde tek tip olarak görüntülenmesinin en iyisi olduğunu düşünmüştür. Personel, içerik, medya ve taşıyıcı türlerini belirlemek için MARC 336, 337 ve 338 etiketlerini RDA'ya göre tanımlamıştır.

Profil oluşturma ve hazırlık hem KSUL teknik hizmetlerinden hem de kütüphanenin sistem departmanından önemli düzeyde personel kaynağı gerektirmiştir. Başarılı bir hazırlık ve uygulama için OhioLINK konsorsiyum kataloğu ile koordinasyon da gerekliydi. KSUL personeli, KentLINK veri tabanındaki bibliyografik kayıtların tutarlılığı gibi hibridizasyonun faydalarının, personel zamanına yapılan önemli yatırımı haklı çıkaracağını düşünmüştür (Backstage, 2013).

Veriler artık RDA veya RDA/hibrit formatında saklanmaktadır. Orijinal katalogcular birden fazla standart yerine tek bir standartla çalışmaktadır. AACR2 kayıtları bir süre daha değerlendirilmeye ve eklenmeye devam edecek olsa da, kataloglama iş akışları ve süreçleri basitleştirilmiştir. Çünkü katalog içinde bir standart oluşturulmaları gerekmektedir. Bu kayıtları işlemek için iş akışları sürdürülmelidir. Sonunda, katalogcular, kopya katalogcular ve kütüphane okulu eğitimcileri için eğitim, özellikle OCLC WorldCat'i hibritleştirdiğinde daha kolay hale gelmiştir. Bu gerçekleştiğinde, paralel dokümantasyonu sürdürmeye ya da güncellemeye artık gerek kalmamıştır. Bir RDA zenginleştirme projesi tamamlandıktan sonra, ister kurum içinde ister Backstage ya da MARCIVE gibi tedarikçilere yaptırılsın, RDA dönüşümlerini içeren devam eden kataloglama iş akışı süreçleri, RDA verilerinin veri tabanı genelinde tutarlı kalmasını sağlamaya devam edecektir. Veri tutarlılığının başka avantajları da vardır. Devam eden hibritleştirme bir kez kurulup sürdürüldüğünde, tutarlı verilerle otomatik bakım, global değişiklikler veya temizlik yapmak daha kolay olacaktır. Paralel komut dosyaları, araçlar veya makrolar yazmaya ve desteklemeye gerek kalmayacaktır (Backstage, 2023).

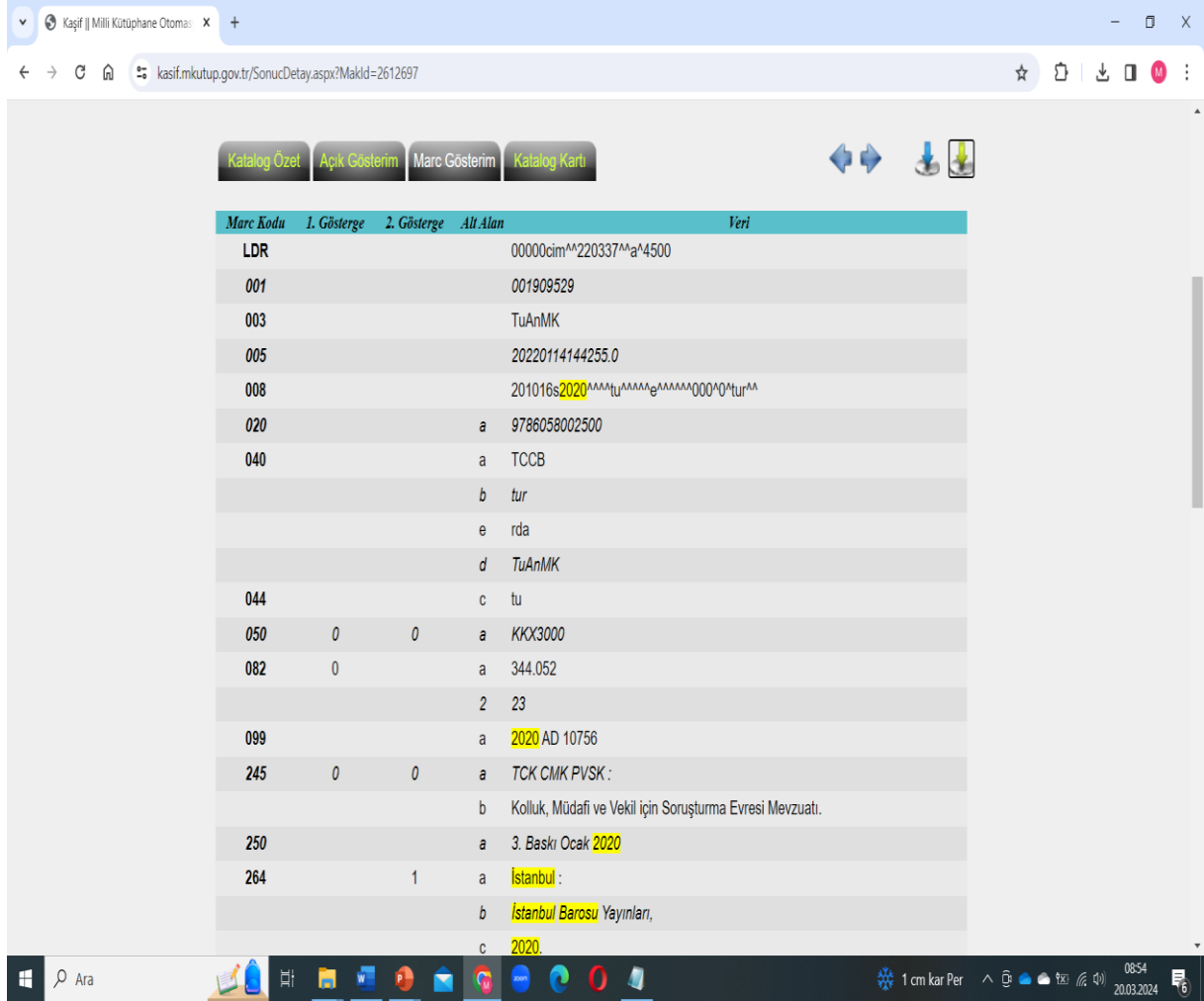
Ülkemizde Hibrit Kataloglar Örnekler

RDA'nın uluslararası benimsenmesiyle birlikte, ülkemizde önceki kataloglama standartlarından ayrılan kütüphaneler arasında uyum sağlamak zorlayıcı olmuştur. Farklı standartlar arasındaki geçiş, bazı kütüphanelerde tutarsızlıklara ve veri uyumsuzluklarına yol açmıştır (Atılğan vd., 2014). Örneğin; Milli kütüphanenin aşağıdaki kaydında (Tablo1') görüldüğü gibi RDA ile birlikte ortaya konulan alanların hiçbiri yoktur. Tablo2'ye baktığımızda; 040, 264, 336, 337, 338 ve 521 alanlarını görüyoruz. Bu iki örnek Milli kütüphane kayıtlarının hibritleştiğini göstermektedir.

Marc Kodu	1. Gösterge	2. Gösterge	Alt Alan	Veri
LDR				*****nam^22*****a^4500
008				*****s1979*****tj*****g*****000^0^tur^^
035			a	0078958NLT
041			a	TUR
082	0	4	a	346.8506
082	0	4	a	336.395
099			a	1980 AD 2446
110	2		a	İstanbul Barosu
245	1	0	a	İstanbul Barosu yönetim kurulu 1979 yılı çalışma raporu 1980 yılı bütçeleri ve 1978 yılı mali raporları bilançoları gelir ve gider cetvelleri müfettiş ve denetçi raporları
260			a	İstanbul :
			b	Baro,
			c	[1979]
			f	Güzel Sanatlar Matbaası)
300			a	[64] s. ;
			c	24 cm
910			a	D.M. 3683-79
947				1979

Tablo 1: Milli kütüphane MARC kaydı

Kütüphane Kataloglarının Hibritleşmesi

Marc Kodu	1. Gösterge	2. Gösterge	Alt Alan	Veri
LDR				00000cim^220337^a^4500
001				001909529
003				TuAnMK
005				20220114144255.0
008				201016s2020^u^g^000^0^tur^
020			a	9786058002500
040			a	TCCB
			b	tur
			e	rda
			d	TuAnMK
044			c	tu
050	0	0	a	KKX3000
082	0		a	344.052
			2	23
099			a	2020 AD 10756
245	0	0	a	TCK CMK PVSK :
			b	Kolluk, Müdafî ve Vekil için Soruşturma Evresi Mevzuatı.
250			a	3. Baskı Ocak 2020
264		1	a	İstanbul :
			b	İstanbul Barosu Yayınları,
			c	2020.

Tablo 2: Milli kütüphane MARC kaydı2

300		a	776 sayfa ;
		c	20 cm
336		a	metin
		b	txt
		2	rdaccontent
337		a	aracısız
		b	n
		2	rdamedia
338		a	cilt
		b	nc
		2	rdacarrier
500		a	Katalog kaydı Millet Kütüphanesi veritabanından aktarılmıştır.
521		a	Yetişkin
650	0	a	Polis
		z	Türkiye
650	0	a	Police
		z	Turkey
650	0	a	Polis yönetimi
		z	Türkiye
650	0	a	Police administration
		z	Turkey
856	4	0	u https://katalog.mk.gov.tr/yordambt/yordam.php?aDemirbas=01796144
910		a	D.M. 2020/1-34809
949		a	D.N. 1454056

Tablo 2: Milli kütüphane MARC kaydı2

Tablo 3:
Ankara
Yıldırım
Beyazıt
Üniversitesi

<p>Yıldırım Beyazıt - Bilkent:</p> <ul style="list-style-type: none"> • MARC Kaydını İndir • Yıldırım Beyazıt - Bilkent Kataloğunda Tara: <ul style="list-style-type: none"> - Demirbaş No ile: 0074785   • Yıldırım Beyazıt - Bilkent Kataloğu <pre>LDR 01172nam a2200397 a 4500 003 TR-IsYBT 005 20210629122159.0 007 t 008 210629a2015\$\$\$tu#f###\$r01###\$\$\$#tur u 020 \$a 9786058873599 040 \$b tur \$e rda \$c 041 0 \$a tur 044 \$c tu 050 00 \$a R489 090 00 \$a R489 \$b A85 2015 k.2 100 1 \$a Aslan, Fatma Eti. 245 1 \$a Asepsi : \$b 330 soruda asepsi/ \$c Fatma Eti Aslan ; Nermin Olgun, İlknur İnanır ; ed.; Fatma Eti Aslan... 250 \$a 11. baskı 264 1 \$a İstanbul : \$b Acıbadem Üniversitesi Yayınları, \$c 2015. 300 \$a 190 sayfa : \$b res., tbl. ; \$c 16 cm. 336 \$a metin \$b txt \$2 rdaccontent 337 \$a aracısız \$b n \$2 rdamedia 338 \$a cilt \$b nc \$2 rdacarrier 500 \$a Kaynakça var. 650 0 \$a Infectious agents. 650 0 \$a Dezenfeksiyon. 650 0 \$a Disinfection. 650 0 \$a Asepsi. 650 0 \$a Asepsis. 650 0 \$a Enfeksiyon etkenleri. 700 1 \$a Olgun, Nermin 700 1 \$a İnanır, İlknur 700 1 \$a ed., 700 1 \$a Aslan., Fatma Eti 856 40 \$u https://kutuphane.aybu.edu.tr/yordam/?p=1&alan=kunysDemirbasKN_str&q=0074785 902 \$a 0074785</pre>
--

Kütüphanesi Katalog Kaydı

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Kütüphanesinin 2 kaydı incelendiğinde 040 alanından RDA Standardı uygulandığı anlaşılrsa da LDR alanında “i” belirteci yerine “a” belirteci kullanılmıştır. Alanlar incelendiğinde 300 alanının hem RDA hem AACR2 Standardına göre yapıldığını görmekteyiz. Bu alanda sayfa unsuru kısaltma yapılmadan kullanılmış olsa da res. ve tbl. gibi kısaltmalar da kullanılmıştır. Ayrıca kataloglama yapılırken 245 MARC alanının |ç alt alanı sorumluluklara ait bildirimlerin kısaltma yapılmadan kullanılması gerekirken bu kayıta editör yerine ed. kısaltması kullanılmıştır. Kayıta RDA Standardı ile eklenen diğer alanları da (336, 337, 338, 264) bulunmaktadır.

<p>Yıldırım Beyazıt - Çubuk SHMYO:</p> <ul style="list-style-type: none"> • MARC Kaydını İndir • Yıldırım Beyazıt - Çubuk SHMYO Kataloğunda Tara: <ul style="list-style-type: none"> • Demirbaş No ile: 0066518   • Yıldırım Beyazıt - Çubuk SHMYO Kataloğu <pre> LDR 01184nam a2200325 a 4500 003 TR-İsYBT 005 20190930161533.0 007 t 008 190930s2012\$\$\$Stu#a###Sr01###S1\$\$#tur u 020 \$a 9786055307011 \$q (c.1) 040 \$b tur \$e rda \$c 041 0 \$a tur 044 \$c tu 050 00 \$a HQ809 090 00 \$a HQ809 \$b U48 2012 c.1 111 2 \$a Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu (2012 : Ankara, Türkiye) 245 1 \$a Uluslararası katılımlı kadına ve çocuğa karşı şiddet sempozyumu bildiri kitabı/ \$c hazırlayanlar Dolunay Şenol...[ve diğerleri] . 264 1 \$a Ankara : \$b Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, \$c 2012. 300 \$a ciltli : \$b tablo ; \$c 30 cm. 336 \$a metin \$b txt \$2 rdacontent 337 \$a aracısız \$b n \$2 rdamedia 338 \$a cilt \$b nc \$2 rdacarrrier 500 \$a Kaynakça vardır. 650 0 \$a Kadına ve çocuğa şiddet. 650 0 \$a Violence against woman and child. 650 0 \$a Aile kşiddeti. 650 0 \$a Family violence. 700 1 \$a diğerleri], hazırlayanlar Dolunay Şenol...[ve 856 40 \$u https://kutuphane.aybu.edu.tr/yordam/?p=1&alan=kunyeDemirbasKN_str&q=0066518 902 \$a 0066518 </pre>
--

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Kütüphanesi Katalog Kaydı

RDA'ya göre eserde 4 veya daha fazla yazar olduğunda ilk veya öne çıkmış yazardan 100 alanında temel giriş yapılır. 245 alanının |c alt alanında bütün sorumlular tanımlanır. Tablo 4'de bunun yapılmadığını daha doğrusu RDA Standardına göre oluşturulan kayıta 245 alanının AACR2 Standardına göre yapıldığını bunun dışında RDA Standardına uygun bir şekilde 300 niteleme alanında kısaltmalara yer verilmediğini ve 264, 336, 337, 338 alanlarının mevcut olduğunu görmekteyiz.

AACR2 yetersiz görülerek geliştirilen RDA Standardı uluslararası anlamda kabul görmüş ve kullanılmaya başlanmıştır. Ülkemizde RDA Standardını kullanan üniversiteler arasında yer alan AYBÜ Kütüphanesinin katalog kayıtları incelendiğinde RDA Standardı kurallarının bazı kayıtlarda uygulandığı, bazı kayıtlarda eksik uygulandığı, bazı kayıtlarda ise AACR2 ile RDA kurallarının beraber uygulandığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak AYBÜ Kütüphanesi, RDA Standardına geçiş yapmış ve uygulamaya başlamış olsa da kataloglama konusunda sorun yaşadığı söylenebilir. Söz konusu sorunlar personellere verilecek eğitim ve seminerle giderilebilir. Bu aşamada kütüphane RDA Standardına yönelik eksikliklerin giderilmesi için bir kurul da oluşturmalıdır. Kurulun da desteği ile hazırlanan politikalar personele yol göstermiş olacaktır.

SONUÇ

Yeni tanımlayıcı kataloglama kuralı olarak Bilgi Kaynaklarının Tanımlanması ve Erişiminin (RDA) uygulanmasıyla birlikte kütüphaneler, kataloglama iş akışlarını ve süreçlerini ve bunların kullanıcıları üzerindeki etkilerini dikkatle incelemek zorunda kalmıştır. Sağlam bir yerel RDA uygulama planı, kütüphanelerin bu sorunların çoğunu çözmesine yardımcı olacaktır.

Kütüphaneler, kataloglarındaki eski MARC 21 bibliyografik kayıtlarını yeni kurallara göre düzenlemelidir. Kütüphanelerin, Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları (AACR) ve RDA'ya göre hibrit "karma" kayıtları

sunması şimdilik faydalı olacaktır.

RDA ile kataloglanmamış bibliyografik kayıtların yeni kurallara göre düzenlenmesi ve oluşturulması bir otomasyon programı yardımıyla sağlanabilir. RDA'ya göre, kataloglanmamış bir bibliyografik kayıt manuel olarak veya makine tarafından güncellenebilir.

RDA'nın kütüphanelerde uygulanması konusunda bir geçiş döneminde olduğu bilinmektedir. Hibrit kayıtlara yönelik kütüphane otomasyon programcılarının, RDA verilerine dayalı olarak kütüphane kullanıcıları için geliştirilmiş hizmetler tasarlamalıdır. Kütüphanelerin eski kayıtlarını hibritleştirilmesi kullanıcılara sunulan hizmetin gelişmesini sağlayacaktır.

Türkiye'deki kütüphaneler, RDA standartlarına geçiş sürecinde bir dizi deneyim yaşamış ve bu deneyimlerin ardından kataloglama hizmetlerindeki değişiklikleri değerlendirmiştir. Bu geçişin bir sonucu olarak elde edilen başarılar ve karşılaşılan zorluklar olmuştur. Zorlukları hibritleşme gibi yeni uygulamalarla aşarak bilgiye erişimde daha başarılı oluna bilir.

Kütüphaneler, RDA geçişinin ardından geleceğe dönük stratejik planlamalar yapmalıdır. Teknolojik trendleri takip ederek, kullanıcı ihtiyaçlarını öngörerek ve kataloglama süreçlerini sürekli iyileştirerek, kütüphaneler önemli bir bilgi kaynağı olarak konumlarını güçlendirebilirler. Türkiye'deki kütüphaneler, RDA standartlarına geçiş sürecinde elde ettikleri ile bilgi erişimini artırmak adına önemli adımlar atmalıdır (Bayter, 2022).

KAYNAKÇA

Atılğan, D. (1987). Kataloglamada standartlaşma. *Türk Kütüphaneciliği*, 1(2), 71-78. Erişim adresi: <http://tk.org.tr/index.php/TK/article/viewFile/1350/134>

Atılğan, D. (2007). Türkiye'de kataloglamının dünü, bugünü, geleceğe dönük beklentiler. H. Dilek- Kayaoğlu (Yay. Haz.), *Prof. Dr. Meral Alpay'a Armağan* içinde (ss. 25-31). İstanbul: Bayrak Matbaası.

Atılğan, D., Özel, N., & Çakmak, T. (2014). Awareness, perceptions, and expectations of academic librarians in Turkey about Resource Description and Access (RDA). *Cataloging & Classification Quarterly*, 52(6-7), 660-676.

Avram, H. D. (1975). MARC; Its History and Implications. Washington: Library of Congress.

Backstage Library Works (2013). *RDA Planning Guide*. Erişim adresi: https://ac.bslw.com/mars/guide/RDA_Planning_Guide.pdf

Bayter, M. (2000). *Ankara'daki üniversite kütüphanelerinde kataloglama sorunları ve çözüm önerileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi. Erişim adresi: <http://hdl.handle.net/20.500.12575/81981>

Bayter, M. (2012). AAKK, AAKK1, AAKK2, AAKK3 ve RDA. S. Kurbanoglu, U Al, P. Lepon Erdoğan, Y.Tonta, N. Özenç Uçak (Yay. Haz.). *3. Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (s. 169-175). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.

Bayter, M. (2022). Dünyada ve Ülkemizde RDA'ya Geçiş. *Türk Kütüphaneciliği*, 36(1), 54-73.

Bloomberg, M. ve Evans, G. Edward. (1989). *Kütüphane teknisyenleri için teknik hizmetlere giriş*. Çev. Nilüfer Tuncer. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Burcu Teoman, Ö. E. (2015). Türkiye'deki Üniversite Kütüphanelerinde RDA Algısı, Süreçler, Sorunlar ve Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi Örneği. *ÜNAK 2015*, (s. 1-11). İstanbul.

Chiegonu Bridget Nwachi, E. I. (2021). Implementation of RDA in Cataloguing and Classification in 21st Century: Issues Challenges and Prospects. *Library Philosophy and Practice* (e-journal), 1-16.

Cünüş, S. A. (2018). *Kaynak tanımlama ve erişim standardının yazma ve eski harfli basma eserlerin bibliyografik tanımlamalarında uygulanabilirliği: Türkiye yazma ve nadir eser kütüphaneleri için ulusal kaynak tanımlama sistemi önerisi* (Yayımlanmamış Doktora tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Çakmak, T. (2018). Bilginin Düzenlenmesinde Yenilikler: Avrupa'da ve Türkiye'de RDA Uygulamalarına Yönelik Bir Değerlendirme. Elsa Bitri ve Hasan S. Keseroğlu (Yay. Haz.), *Tarık Akan Toplantıları: Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Bilgiye Erişim /Kataloglama Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s.28-49) içinde. Erişim adresi:

https://www.researchgate.net/publication/324091393_Bilginin_Duzenlenmesinde_Yenilikler_Avrupa'da_ve_Turkiye'de_RDA_Uygulamalarına_Yonelik_Bir_Degerlendirme

Çakmak, T. ve Özel N. (2012). Yeni Nesil Kütüphane Katalogları: OPAC 2.0, Özgür Külcü, Tolga Çakmak ve Nevzat Özel içinde, *Prof. Dr. K. Gülbün Baydur'a Armağan* (s. 111-116). Erişim adresi: <https://tolgacakmak.net/kitap-ici-bolum/yeni-nesil-kutuphane-kataloglari-opac-2-0>

Diriarın, H. (2013). *İstanbul'daki araştırma kütüphanelerinde elektronik bilgi hizmetleri: İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi örneği* (Yayımlanmamış Doktora tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.

International Federation of Library Associations and Institutions, Functional Requirements for Authority Data: A Conceptual Model (amended and corrected through July 2013), http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frad/frad_2013.pdf.

Ifijeh, G., Segun-Adenirana, C. ve Igbinolab, A. (2018). Imperatives and challenges of Resource Description and Access (RDA) implementation in libraries in a developing country. *International Information & Library Review*, 1-8.

Karasar, N. (1999). Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler. (9. bs.). Araştırma Eğitim Danışmanlık.

Keseroğlu, H. S., (1994), Kataloglama Kuralları : Örnekleri ile Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları 2, İstanbul: Yapı Tasarım Üretim.

Khosrowpour, S. (2012). Development of Resource Description and Access (RDA): The new cataloging standard. *Bilgi Dünyası*, 13(2), 397-417.

Külcü, Ö. (2016). Bilgi içerikli kültürel mirasın yönetiminde yeni gelişmeler. *Türk Kütüphaneciliği*, 30(4), 640-663.

Library of Congress, Bibliographic Framework Initiative (2023). Erişim adresi <http://www.loc.gov/bibframe/>

Library of Congress, Program for Cooperative Cataloging, Post-Implementation Hybrid Bibliographic Records Guidelines Task Group, Report of the PCC Post-Implementation Hybrid Bibliographic Records Guidelines Task Group RDA Database Enrichment 233

Library of Congress, MARC 21 Format for Bibliographic Data (2014). Erişim adresi: <http://www.loc.gov/marc/bibliographic/>

Library of Congress Program for Cooperative Cataloging Policy Committee, PoCo Discussion Paper on RDA Implementation Alternatives (2011) Erişim adresi: <http://www.loc.gov/catdir/pcc/PoCo-RDA-Discussion-Paper040511.pdf>

Library of Congress, Program for Cooperative Cataloging, Task Group on Hybrid Bibliographic Records, Report of the PCC Task Group on Hybrid Bibliographic Records (2011). Erişim adresi: <http://www.loc.gov/aba/cc/rda/RDA%20Task%20groups%20and%20charges/Hybrid-Report-Sept-2011.pdf>

Library of Congress, Program for Cooperative Cataloging, Post-Implementation Hybrid Bibliographic Records Guidelines Task Group, Report of the PCC Post-Implementation Hybrid Bibliographic Records Guidelines Task Group (2012). Erişim adresi:

<http://www.loc.gov/aba/pcc/rda/RDA%20Task%20groups%20and%20charges/PCC-Hybrid-Bib-Rec-Guidelines-TG-Report.docx>

Library of Congress, Program for Cooperative Cataloging, PCC Guidelines for the Application of Relationship Designators in Bibliographic Records (2013). Erişim adresi <https://www.loc.gov/aba/pcc/sct/documents/rel-desig-guide-bib.pdf>

MarcEdit Development (2023), Erişim adresi <http://marcedit.reeset.net/>

OCLC, OCLC RDA Policy Statement (2013). Erişim adresi: [https://www.oclc.org/en/search-results.html#q=rda&f:@content_type=\[0xx%20Fields\]](https://www.oclc.org/en/search-results.html#q=rda&f:@content_type=[0xx%20Fields])

Ötüken, A. (1947). *Bibliyotekçinin El Kitabı: Bibliyotek Bilgisi-Enstrüksiyon Denemesi-Bibliyografya ve Nazariyeleri*. Ankara: M.E.B.

Özusağlam, E., Selçuk, U. M., & Fen, U. F. L. (2009). Aksaray Üniversitesi Kütüphane Yazılımı Seçimi: Niye KOHA'yı Seçtik. Akademik Bilişim, 9.

Özyurt, K. (2017). *Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin kataloglama uyumu ölçümü üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Prytherch, P. (Ed.) (2005). Harrod's librarians' glossary and reference book (10th ed.). Ashgate.

Reitz, J. M. (2004). Dictionary for library and information science. Westport, Conn.: Libraries Unlimited.

Tillett, B. B. (2001). The FRBR model (functional Requirements for bibliographic records). OCLC. Erişim adresi: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=1e0b11adbd97a3d33639b3a15a7ec4f60e09061d>

Tonta, Y. (2005). Bibliyografik Kayıtlar için İşlevsel Gereker (FRBR) Kavramsal Modeli., *Prof. Dr. Nilüfer Tuncer'e Armağanı* içinde ss. 278-290.

Tosaka, Y ve Park, J. (2013). RDA: Resource Description & Access – A survey of the current state of the art. *Journal of the American Society for Information Science & Technology* 64(4), 651-662.

U.S. RDA Test Coordinating Committee, Report and Recommendations of the U.S. RDA Test Coordinating Committee (2011). Erişim adresi: <http://www.loc.gov/bibliographicculture/rda/source/rdatesting-finalreport20june2011.pdf>

Yıldırım, D. (2022). *Dijitalleşme çağında dijitalleşen kütüphaneler ve akademisyenlerin kütüphaneden beklentileri: Necmettin Erbakan Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Yılmaz, E. (2004). Üniversite kütüphanelerinde web tabanlı kullanıcı memnuniyeti ölçümü. Akademik Bilişim.

Sağlık Bilimleri Kütüphanesi Koleksiyonlarının Oluşturulması: El Kitabı

Building Health Sciences Library Collections: A Handbook

Hacı Bayram CİHAN * , Kubilay YUCAL **

ÖZET

Kütüphaneler, kullanıcı türlerine göre farklı hizmetler sunan bilgi merkezleridir. Bu hizmetler, birçok farklı disiplini kapsadığı gibi sadece belli bir disipline yönelik de olabilir. Kütüphane koleksiyonunun oluşturulması doğru planlama ve strateji ile yürütüldüğünde kütüphanenin kullanıcılarına amaca uygun ve kapsamlı bilgi hizmetleri sunmasını sağlar. Bu süreçte kullanıcı ihtiyaçlarına odaklanmak ve sürekli gelişimi hedeflemek, başarılı bir koleksiyon yönetimi için temel unsurlardır. Bununla beraber, koleksiyon geliştirmeye yönelik süreçlerde basılı ve elektronik kaynakların dengesinin oluşturulması, bütçe yönetiminin sağlanması ve güncel kaynakların koleksiyona dâhil edilmesi önemli hususlar arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, “*Building Health Sciences Library Collections: A Handbook*” isimli kitabın tanıtımı yapılmaktadır. Editörlüğünü Megan Inman ve Marlena Rose’un üstlendiği bu eser, 8 farklı yazar tarafından sağlık bilimleri koleksiyonunda ne tür kaynakların yer alması gerektiğini ve seçim süreçlerindeki zorlukları 9 bölüm içerisinde değerlendirerek kullanıcılarına sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kütüphane, Sağlık Bilimleri Kütüphanesi, Koleksiyon Geliştirme, Bütçe, Elektronik Kaynaklar*

ABSTRACT

Libraries are information centres that provide services to different types of users. These services may cover many different disciplines, or they may be oriented towards a particular discipline. When the creation of a library collection is carried out with the right planning and strategy, it enables the library to provide purposeful and comprehensive information services to its users. In this process, focusing on user needs and aiming for continuous development are essential elements for successful collection management. In addition, it is important to create a balance between printed and electronic resources, to ensure budget management, and to include up-to-date resources in the collection in collection development processes. In this study, “*Building Health Sciences Library Collections: A Handbook*” is introduced. This book, edited by Megan Inman and Marlena Rose, is presented to its users by 8 different authors by evaluating what kind of resources should be included in the health sciences collection and the difficulties in the selection processes in 9 chapters.

Keywords: *Library, Health Sciences Library, Collection Development, Budget, Electronic Resources*

*Elektronik Kaynaklar Sorumlusu, İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi, h.bayramcihan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0390-8922>

**Uzman Kütüphaneci, İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi, kubilay.yucal@istun.edu.tr, <https://orcid.org/0009-0002-3052-8351>

GİRİŞ

"Sağlık Bilimleri Kütüphanesi Koleksiyonlarının Oluşturulması: El Kitabı" başlıklı bu kitap, toplamda 9 bölümden oluşmaktadır.¹ Megan Inman ve Marlena Rose adlı yazarlar kitabın editörlüğünü üstlenmiştir. Kitap içeriğinde genel olarak sağlık bilimleri kütüphanelerinde basılı ve elektronik kaynakların seçimi, kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda materyallerin sağlanması, maliyet analizi gibi konular değerlendirilmiştir. Bununla beraber çeşitlilik, eşitlik ve katılım ilkeleriyle kapsayıcı koleksiyonlar oluşturmanın önemi vurgulanmış; güncelliğin korunması ve elektronik kaynakların artan önemi belirtilmiştir. Ayrıca, hemşirelik ve yardımcı sağlık hizmetleri koleksiyonlarının geliştirilmesi, açık erişim kaynaklarının sağlık bilimleri eğitimine katkıları ve çevrim içi kaynakların kullanımı gibi konular da detaylandırılmıştır.

Megan Inman'ın kaleme aldığı "Sağlık Bilimlerinde Koleksiyon Geliştirme" adlı birinci bölümde, sağlık alanındaki kütüphanelerin, kullanıcı profiline göre uygun basılı ve elektronik materyallerin seçimi ve sağlanması sürecinden bahsedilmiştir. Yazar, artan maliyetler ve azalan bütçeler nedeniyle kütüphanecilerin yeni içerik ekleme konusunda eleştirel bir bakış açısıyla kaynakları değerlendirmesi gerektiğini, ayrıca kurumların misyonu ile güncel kaynaklara sahip olma anlayışının paralellik göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kütüphane kaynaklarının seçiminde kullanıcıların tercih ve ihtiyaçlarına dayalı bir yaklaşımın önemini belirten yazar, kaynak seçim süreçlerindeki kriterlerin ise maliyet, fakülte talepleri, kütüphaneler arası ödünç (*InterLibrary Loan - ILL*), dergi atıf raporları (*Journal Citation Reports - JCR*), kullanıcı geri dönüşleri ve kullanım istatistikleri olduğunu ifade etmiştir.

Eserin ikinci bölümünü kaleme alan Derek Marshall, "Çeşitli ve Kapsayıcı Koleksiyonlar Geliştirme" başlığı ile akademik kütüphanelerin tüm bireylere eşit ve adil bir biçimde yaklaşması gerektiğini belirtmiştir. Tıp Kütüphanesi Derneği (*Medical Library Association - MLA*)'nin özellikle son dönemlerde Çeşitlilik, Eşitlik ve Katılım (*Diversity, Equity, and Inclusion - DEI*) beyanlarına duyarlılığı ve bağlılığı belirtilmiştir. Sağlık kütüphanelerinin DEI materyalleri sağlayarak kapsayıcı, katılımcı ve çeşitli bir koleksiyon oluşturabilecekleri ifade edilmiştir. Her sınıf, ırk, din ve cinsiyetten kişilerin katkı sağlayabileceği kaynaklarla daha kapsayıcı ve katılımcı bir kütüphane koleksiyonu oluşturulabileceği belirtilmiştir. Sağlık kütüphanelerinin, sınıfsal olarak dışlanmış veya yeterli derecede temsil edilememiş profesyonellere yer vererek çeşitliliğe ve kapsayıcılığa destek verebilecekleri ifade edilmiştir. Eşit İstihdam Fırsatı Komisyonu (*Equal Employment Opportunity Employer - EEOE*) tarafından işe alımlarda çeşitliliğin ve kapsayıcılığın mümkün olduğu vurgulanmıştır. Engelli kullanıcıların da DEI unsurlarına dahil edilebileceği ve örnek olarak Zoom Text ve JAWS ekran okuyucular gibi alternatiflerden bahsedilmiştir. Farklı ve kapsayıcı bir kütüphane koleksiyonu kurmanın bazı zorluklarından da

---

¹ Bu kitap incelemesine Umut Al'ın "Niceliğe Verilen Önemin Önlenemez Yükselişi" adlı çalışması yol gösterici olmuştur (Al, 2023, ss. 77-79).

bahsedilmiş, bu zorlukların en bilineninin bütçe olduğu ve DEI materyallerinin çok geniş bir konu yelpazesini kapsayabileceği ve bunları sağlarken kütüphanenin asıl amacını terk edebileceği endişesinin olduğu belirtilmiştir. Bütçe planlamaları yapılırken DEI unsurlarının da göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiş ve bu bağlamda Johns Hopkins Sheridan Kütüphaneleri örnek olarak verilmiştir.

Eserin üçüncü bölümünü kaleme alan Marlana Rose ve Alessia Zanin-Yost, “*Koleksiyonları Seçim Dışı Bırakma Süreçleriyle Yönetmek*” başlığı altında çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur. Sağlık bilimlerine ait koleksiyonların geçerliliği ve güvenilirliğinin kaynağın güncelliğine bağlı olduğunu belirten yazarlar, sağlık alanındaki kaynakların güncelliğini yitirmesiyle çeşitli tehlikelerin doğabileceğinden bahsetmiştir. Yazar, kaynakların güncelliğini korumanın önemini vurgulamış, mevcut koleksiyondan güncelliğini yitirmiş materyallerin çıkarılması veya kaldırılması sürecini bölüm içerisinde anlatmıştır. Ayrıca, son yıllarda elektronik kaynakların basılı kaynaklara göre daha fazla tercih edildiğini ve bunun temel nedeninin Covid-19 salgını olduğunu belirtmişlerdir. Koleksiyondaki kaynakların güncel, faydalı veya tercih edilebilir olup olmadığının, kullanıcı geri dönüşleri ve kullanım istatistikleriyle belirlenebileceğini ifade etmişlerdir. Özellikle veri tabanı kullanımlarında COUNTER raporlarının işlevselliğini de vurgulamışlardır.

Matthew Noe tarafından kaleme alınan dördüncü bölüm de “*Koleksiyonlarda Ortaya Çıkan Konularla Güncel Kalmak*” başlığı altında çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu bölüm, 2020 yılı itibariyle modern kütüphanecilikte koleksiyon geliştirme süreçlerini ve bu süreçlerde ortaya çıkan yeni konuları ele almaktadır. Özellikle sağlık bilimleri kütüphanelerinde koleksiyonların nasıl geliştirileceği ve bu koleksiyonların toplulukların ihtiyaçlarına nasıl cevap verebileceği üzerine durulmuştur. Bölümde koleksiyon geliştirmenin önemi vurgulanmış, sağlık bilimleri koleksiyonlarında özellikle tıp ve beşerî bilimleri arasındaki kesişim noktalarına odaklanılmıştır. Yazar bu kapsamda, tıp koleksiyonlarının çeşitli disiplinlerle iç içe olduğunu aktarmaya çalışmıştır. Bu disiplinler arasında felsefe, din, edebiyat, tarih, sosyoloji ve kültürel çalışmaların yer aldığı belirtilmiştir. Bununla beraber grafik tıp kavramı olan çizgi romanların sağlık bilimleri kütüphanelerinde kullanımının artması gerektiği vurgulanmıştır. Yine çocuk kitaplarının koleksiyonlarda yer alması gerektiğinin nedenleri aktarılmaya çalışılmıştır. Bölümde çocuk kitaplarının sağlık bilimleri kütüphanelerinde yer almasının, çocuk hastalara yönelik yaklaşımların öğrenilmesine, iletişimin ve etkileşimin nasıl sağlanması gerektiğine dair örneklerle açıklamalara yer vermiştir. Son olarak yazar, sağlık bilimleri kütüphanelerinde yeni trend olan yemek kitaplarının koleksiyonlarda yer alması gerektiğini belirtmiştir. Yazar, ilgili kitap bölümünde grafik tıp, çocuk ve yemek kitaplarına yönelik çeşitli kaynaklarda önerilerde bulunmuştur.

Robyn Gleasner'ın kaleme aldığı beşinci bölüm "*Tıp Koleksiyonunun Geliştirilmesi*" başlıklı yazısı ile genel olarak tıbbi bir koleksiyonun nasıl geliştirileceği üzerine odaklanmıştır. Bu bağlamda, öncelikle koleksiyonun kime hizmet edeceğini belirlemenin en önemli husus olduğunu belirtmiştir. Kaynak sağlama kütüphanecilerinin, tıp alanındaki eğitim, araştırma ve klinik faaliyetlerine yönelik kullanıcıların benzersiz şekilde bilgi ihtiyaçlarını anlayarak karşılaması gerektiğini aktarmıştır. Yazar, böylelikle ilgili koleksiyonun daha anlamlı hale geleceğini

belirtmiştir. Bu sebeple konu ve hedef kitlenin tanımlanmış olması, kullanıcı ihtiyaçlarının belirlenerek bilgiye erişiminin sağlanması ve talep edilen kaynakların temin edilerek kütüphaneye dahil edilmesi sonucunda koleksiyonun kalitesini artıracaklarını kitap bölümü içinde örnek üniversitelerle göstermiştir.

“*Hemşirelik Koleksiyonunuzu Geliştirme*” adlı altıncı bölümün yazarı olan Robyn Gleasner, hemşirelik koleksiyonlarının nasıl geliştirileceği ve yönetileceği üzerine odaklanmıştır. Bu çalışma içerisinde bir koleksiyon oluşturmanın ilk adımının kime hizmet edeceğinin belirlenmesi gerektiği aktarılmıştır. Hemşirelik alanına özgün bir bakış açısı sunmak için New Mexico Üniversitesi (*University of New Mexico - UNM*) Sağlık Bilimleri Kütüphanesi ve Bilişim Merkezi (*Health Sciences Library & Informatics Center - HSLIC*) ve New Mexico Üniversitesi Hastanesi (*University of New Mexico Hospital - UNMH*) örnekleri verilmiştir. Diğer bölümlerde olduğu gibi hemşirelik koleksiyonlarında da elektronik kaynakların önemi ve sağladığı avantajlar vurgulanmıştır. HSLIC, her iki yılda bir olmak üzere Bilgi Hizmeti Sonuçlarının Ölçülmesi (*Measuring Information Service Outcomes - MISO*)’ne yönelik anket düzenlediği aktarmıştır. Bu anket sonuçlarına göre, kullanıcıların monograf bazında daha çok basılı kaynakları tercih ettiği görülse de bütün olarak kullanım istatistiklerinde elektronik kaynakların daha çok kullanıldığı belirtilmiştir. 2015 yılında yapılan bir çalışmada Ulusal Tıp Kütüphanesi (*National Library of Medicine - NLM*) dâhil 235 kütüphane incelendiğinde, MEDLINE, ERIC, PsycINFO, CINAHL ve Google Scholar’ın en çok tercih edilen kaynaklar olduğu belirtilmiştir. Bölüm sonunda, hemşirelik koleksiyonları için önerilen kaynaklar yer almıştır.

Alessia Zanin-Yost adlı yazarın kaleme aldığı “*Yardımcı Sağlık Hizmetleri Koleksiyonunun Geliştirilmesi*” adlı yedinci bölümün giriş kısmında, ABD’de tıp ve hemşirelik alanlarına destek niteliğinde olan Yardımcı Sağlık (*Allied Health - AH*) alanı tanımlanmış ve AH’nin sağladığı önleyici ve iyileştirici destekler açıklanmıştır. Özellikle COVID-19 gibi kriz durumlarında AH’nin ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. Yazar, ilgili kitap bölümünde yardımcı sağlık meslekleri, diş hijyenistleri, sağlık bilgi teknolojisi uzmanları, meslek terapistleri, fizik tedavi uzmanları, doktor asistanları, radyoloji teknikerleri, rekreasyonel terapistler, solunum cihaz terapistleri, dil ve konuşma terapistleri ve rehabilitasyon danışmanları alanlarında sağlık bilimleri kütüphanecilerine yönelik seçilmiş bir kaynak listesi sunmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda, yardımcı sağlık hizmetleri koleksiyonunu geliştirme amacıyla hazırlanan listeler, iki farklı bölüm altında değerlendirilmiştir. Birinci bölümde kitaplar, ikinci bölümde ise internet kaynakları, dergiler ve veri tabanları yer almıştır.

Kitabın sekizinci bölümü olan “*Sağlık Bilimleri Koleksiyonlarında Açık Erişim Kaynakları*”, Kerry Sewell ve Jeanne Hoover tarafından yazılmıştır. Bu bölümde, UNESCO tarafından tanımlanan Açık Eğitim Kaynakları (*Open Educational Resources - OER*) kavramı ele alınmış ve bu tanımın zaman içindeki güncellemelerine değinilmiştir. Bu güncellemelerin teknolojik, yasal ve sosyal bağlamdaki gelişmelerden kaynaklandığı vurgulanmıştır. OER’in özellikle yüksek öğretimde yüksek maliyetli kaynaklara erişim imkânı sağladığı belirtilmiştir. Ayrıca, sağlık bilimleri eğitiminde OER’in benimsenmesi, adaptasyonu ve etkisi üzerinde durulmuş,

özellikle dinamik ve sürekli değişen sağlık bilimleri alanlarında esnekliği ve güncelleme kolaylığına vurgu yapılmıştır.

Son bölüm, “*Geleneksel Olmayan/Online Koleksiyonlar*” Megan Inman tarafından yazılmıştır. Yazar, bu bölümde sağlık bilimleri kütüphanelerinde bulunan geleneksel olmayan çevrim içi kaynakların tanımını ve içeriğini anlatmıştır. Bu tür kaynaklar, sağlık profesyonellerinin bilgiye daha hızlı ve etkili bir şekilde erişmesini sağlayarak, eğitim ve araştırma süreçlerini desteklediği belirtilmiştir. Ancak bu kaynakların fiyatlandırılmasının kütüphaneler için kısıtlayıcı bir faktör olduğuna da değinilmiştir. Bahsedilen kaynakların ana başlık türleri ise şunlardır: sınav hazırlık materyalleri, anatomi kaynakları, video ve yayın içerikleri, öğrenme ve araştırma araçları, mobil uygulama örnekleri ve atıf yönetim yazılımlarıdır.

Sonuç olarak, sağlık bilimleri kütüphanelerinin gelişimi ve yönetimi üzerine odaklanan bu dokuz bölümde, hizmetlerin nasıl iyileştirilebileceği, çeşitli koleksiyonların nasıl oluşturulup yönetilebileceği ve sağlık bilimleri alanındaki kütüphanelerin misyonlarını nasıl daha etkili bir şekilde yerine getirebileceği ele alınmıştır. Kitabın geneli incelendiğinde, kaynak seçimi ve sağlanması sürecinde kütüphane bütçelerinin ve kullanıcı ihtiyaçlarının dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Akademik kütüphanelerin Çeşitlilik, Eşitlik ve Katılım (DEI) ilkelerine bağlı kalarak daha kapsayıcı koleksiyonlar oluşturması gerektiği belirtilerek, kaynakların güncelliğinin korunmasının önemini ve elektronik kaynakların artan kullanımı tartışılmıştır. Bununla beraber sağlık bilimleri kütüphanelerinin modern trendlere ve topluluk ihtiyaçlarına nasıl uyum sağlayabileceği incelenmiş, kütüphane koleksiyonlarının kullanıcı ihtiyaçlarına göre nasıl şekillendirilebileceği vurgulanmıştır. Aynı zamanda Yardımcı Sağlık (AH) alanının önemi ve bu alana yönelik kaynakların nasıl seçilmesi gerektiği açıklanmış, Açık Eğitim Kaynaklarının (OER) sağlık bilimleri eğitiminde kullanımını ele almıştır. Son olarak sağlık bilimleri kütüphanelerinde bulunan çevrim içi kaynakların tanımı ve bu kaynakların eğitim ve araştırma süreçlerindeki rolü tartışılmıştır. Tüm bölümler, sağlık bilimleri kütüphanelerinin kullanıcı odaklı, güncel, kapsayıcı ve çeşitli koleksiyonlar oluşturarak daha etkili hizmet sunma çabalarına önemli katkılar sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Inman, M. & Marlena R. (Eds.). (2023). *Building health sciences library collections: A handbook*. Rowman & Littlefield, Medical Library Association Books.